

SABİT RƏHMAN

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

İKİ CİLDDƏ

I CİLD

“AVRASIYA PRESS”
BAKI-2005

*Bu kitab "Sabit Rəhman. Seçilmiş əsərləri. Altı cildə. IV və V cild"
(Bakı, Azər nəşr, 1977; Yazıçı, 1978) nəşrləri əsasında
təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Ön sözlün müəllifi:

Yaşar Qarayev

894.3613 - dc 21

AZE

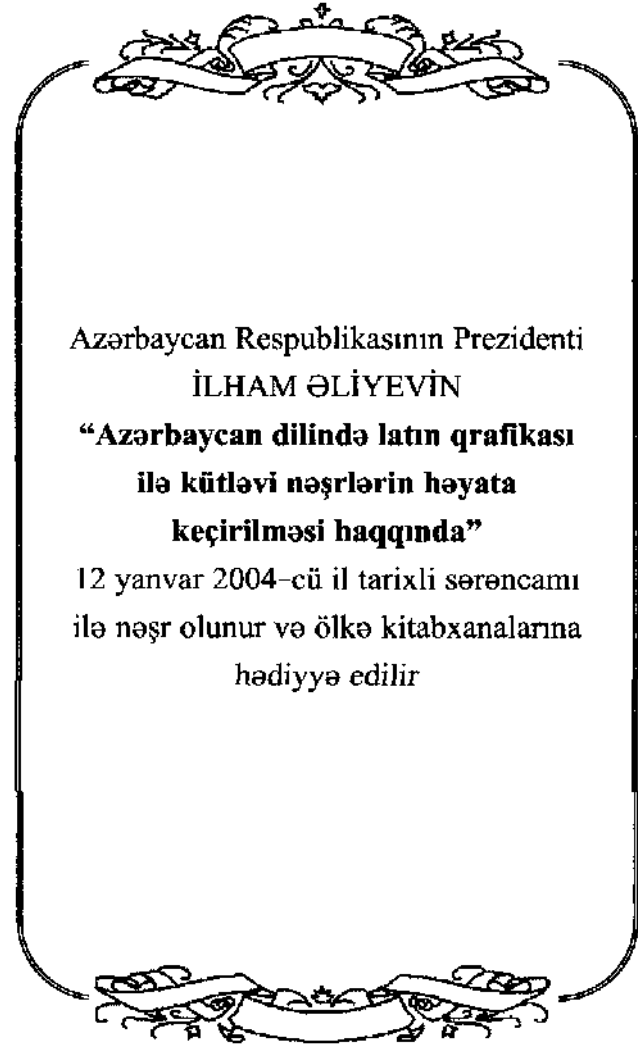
Sabit Rəhman. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. I cild. Bakı, "Avrasiya Press", 2005, 312 səh.

Görkəmli dramaturq Sabit Rəhmanın ikicildliyinin birinci cildinə "Toy", "Xoşbəxtlər", "Aşnalar" və "Nişanlı qız" pyesləri daxil edilmişdir. Bu səhnə əsərlərində cəmiyyətə yabançı olan hər cür tiplər və naqisliklər gülüş hədəfinə çevrilərək kəskin sarkazm yolu ilə tənqid atəşinə tutulmuşdur.

Uzun illər teatrlarımızın səhnəsindən düşməyən bu əsərlər, indi də tamaşaçı marağını və diqqətini çəkməkdədir.

ISBN 9952-421-26-3

© "AVRASIYA PRESS", 2005

YENİ DÖVRÜN SATIRASI

Bu artıq etiraf olunmuş həqiqətdir ki, kədər və göz yaşı hətta fələ-yə və təbiətə də yad deyil. Klassik lirikada göz yaşı tökən ceyran, antik heykəl-abidədə ağlayan Allah obrazı var. Təbəssüm və gülüş isə yalnız insana, yalnız insanla bağlı sənətə məxsusdur: Tanrı və təbiət tişə və fırça işləyəndə boyamı və kirəci heç vaxt gülüşdən və qəhqəhədən seçmir.

Bəlkə elə buna görə göz yaşının yaşı gülüşdən qədimdir. Bir qayda olaraq həmişə Aristofan qəhqəhələri dünya səhnəsində Esxil və Sofokl faciələrindən daha sonra eşidilir. Səhnədə də, həyatda da insan ağlamağı gülməkdən əvvəl öyrənir. Ağlayaraq doğulur, gələcəyə ilk addımını ağlayaraq atır, keçmişdən, tarixə çevrilmiş dünənindən isə gülə-gülə ayrılır. Nəhayət, mənəvi hal, estetik ovqat kimi qəhqəhə hıçqırıqdan təsirlidir, tragik əhvalda daha fəryadlı, daha ümitsiz mərhələnin ifadəsidir.

Lakin ən sürəkli, ən sabit qanunauyğunluqda da bir istisna var. Yazılmış tarixlərə, yazılmamış qanunlara təshihləri istedadlar veririlər. Məncə, Sabit Rəhman belə istisnalardan biridir, müstəsna şəxsiyyət, müstəsna istedaddır.

Lütfə və Zərdüş ziyasından bir nur, sehrli gülüş işığı Sabit Rəhmanın nəinki qələmində, qiyafəsində, ruhunda, baxışında vardı. Və mən şübhə etmirom ki, o, dünyaya gələndə təbiət öz adı, sırası günlərinin "pəhriz"ini və yaşayışı pozmuş, Sabiti xəlq edəndə fələk gülüşdən boyalar, rənglər işlətməmişdir. Belə ki, fitri gülüş məlahəti hər tərəfə onun sözündən əvvəl həmirindən, nəfəsindən, səsindən yayılırdı. İndi də mən hər dəfə Şəkide, Sabit Rəhmanın adını daşıyan teatrdakı o bəyaz büstün önündə dayananda bu həmiri və nəfəsi lap yaxından hiss edirəm. Bu gün də Sabit tamaşaları burada, əvvəldən axıra qədər, hələ foyedən başlayan həmir nəfəsin havasında davam edir.

Lakin daha mənalı cəhət odur ki, bu saf gülüş stixiyası, havanı, iqlimi üstübdən təmizləyən nəfəs və külək əslində Şeki teatrındakı foyedən və qardcrobdan hələ çox-çox əvvəldən, uzaqdan və tarixdən – otuzuncu illərdən başlayır.

Mən həmişə heyret edirdim ki, bu qədər saqraq, şən və şux bir "Toy" "37"dən dərhal sonra 1938-ci ildə necə meydana çıxa və necə belə uca-dan (qayğısız, ağrısız, nisgilsiz!) səslənə bilərdi?! Doğrudanmı, bu "toy"

– matəmdə bayram, "vəba vaxtı işrət" idi? Axı düz yarım əsr biz "Toy"u məhz belə təfsir və təhlil eləmişik!

Yox, teatr Cavidin və Müşfiqin (əlavə edək A.M.Şərifzadənin, Ülvi Rəcəbin ...) yasını Sabitin "Toy"u ilə qeyd edə bilməzdi! Əslində bu "Toy" ölən mənəvi-əxlaqi sərvətlər üçün Sabitin və səhnənin qoşa ittihamı, mövcud əxlaq və zəmanəyə onların birlikdə tutduğu mənalı, eyhamlı divan və toy idi.

Maraqlıdır: gülüşün hər şeydən ilkinliyi və üstünlüyü kimi bir müstəsna bütünlükdə bizim milli səhnədə də bədii tərəqqiyə xas ənənəvi tarixi "intizamı", "estetik-tipoloji qanunauyğunluğu" pozmuşdur. Burada da məzhəkə faciədən, Mirzə Fətəli Axundov Nəcəf bəy Vəzirovdan əvvəl doğulmuşdur. Milli-peşəkar teatrın əsasları hələ XIX əsrdə "Təmsilat"la qoyulmuşdur. Daha sonrakı dövrün – XX əsrin ən tragik monoloqu da səhnədə faciədən yox, məzhəkədən eşidilmişdir – "Ölümlər"dən! Müasir Azərbaycan teatrında bu ənənəni klassik səviyyədə qoruyan və irəli aparən Sabit Rəhman oldu.

"Müasir milli Azərbaycan komediyasının yaranmasında və inkişafında Sabit Rəhmanın rolu" – mənə elə gəlir ki, mövzunun, problemin belə qoyuluşunda Sabitlə komediya arasında münasibətlər tam dolğunluğu ilə əhatə edilə və hərtərəfli ifadə oluna bilmir. Rol, mövqe, pay, tikə sözləri burada elə bil heç yerinə düşmür, lazımsız, artıq görünür. Sabit Rəhman bizim ilk müasir milli komediyamızın özüdür, özülüdür, onun hamısıdır, bir hissəsi, bir qırıntısı, parası deyildir. Yeni dövrdə ilk xalis, milli komediyamı o yaratmış və çox uzun bir müddət onu tək təmsil etmişdir. Bu komediyamızın təşəkkülü də, ilk inkişaf mərhələləri də, bədii istiqamətləri, üslubları və çeşidləri də onun adı ilə birbaşa bağlıdır. Mirzə Fətəlidən, Mirzə Cəlildən və Üzeyir bəy Hacıbəylidən sonra biz Sabit Rəhmandan böyük, xalis, milli məzhəkə-nəvis tanıyı- rıq. Hüseyn Caviddən və Cəfər Cəbbarlıdan sonra səhnəmizin böyük ro- mantikası Səməd Vurğunun dramları, böyük satirası isə – Sabit Rəhmanın komediyaları oldu.

Özü də komediya klassikamızın zirvəsinə Sabit Rəhman sürünərək yox, qartal kimi – bir sıçrayışda, "Toy" əsəri ilə yüksəlib. Məhz "Toy" onu çoxdan aşığı olduğu səhnəyə qovuşdurən ilk toy bütəsi olub. Və məhz "Toy"dan sonra Sabitin səhnə ilə, məzhəkə ilə izdivacı bir daha heç zaman pozulmadı. Əksinə, "Toy"dan sonra o, "Xoşbəxtlər" in ailə məzhəkəsini yazdı. Əliqulunu evləndirdi, "Nişanlı qız"a xeyir- dua verdi. Mindillini "Aydınlıq"a, "Aşnalar"ın iç üzünü teatrın rampa

ışığına çıxardı. Məhz “Toy” satirası o illərin Azərbaycan məzhəkəsini müasir realist məzhəkə teatrının ön sıralarına çıxardı.

Bir klassik sosial-məzhəkə kimi “Toy”un, bir sosial-əxlaq hadisə kimi “Kərəmovçuluq”un məzmununda hələ indi-indi bütün çıpaqlığı ilə aşkara çıxan və etiraf olunan qlobal ictimai-fəlsəfi həqiqətlərə müdrik satirik işarələr vardır.

Kərəmov totalitar-bürokrat rejimin, “kazarma sosializminin” tamam yetişib kamala çatdığı dövrdən əvvəlki tarixi mərhələnin (iyirminci illərin) nüfuzlu və zəhmli, “ciddi”, hətta epik ədəbi qəhrəmanı ola bilərdi. Ona, yalnız birbaşa “sınıf” mübarizədə “rəhbər rol” ayırmaq, əlinə tüfəng vermək, iki dil (əlifba) bilən ziyalınm, üç qoyunu, yaxud bir inəyi olan kəndlilin (“kulak”ın!) üstünə göndərmək olardı. Kərəmovlar “fövqəladə” məhkəmə “üçlüklərində”, doğrudan da, fövqəladə cəfəşanlıq göstərmişdilər, yüzlərlə “xalq düşməni”nə ölüm hökmünü şəxsən imzalamış və icra etmişdilər. O, sözün məhz hərfi mənasında zorakı, vulqar, “hərb maşınının” vinti və təkəriyidir. Vulqar dəftərxana, aparat, “kommuna” (kolxoz!) rejimi və təsərrüfatı üçün isə, Kərəmov artıq köhnəlib, yarıtmaz, fərsiz, fərasətsiz “xammal” olub. Demək istəyirik ki, Kərəmov yenə də bütövlükdə vulqar rejimin obrazıdır, ona yad stixiyanın ifadəsi deyil. Lakin sosial “nomenklaturanın” Kərəmov nüsxəsi rejimə öz xidmətini artıq göstərüb qurtarıb və indi bürokratin tamam yeni bir çeşidinə ehtiyac yaranıb.

Beləliklə, komediyada obyektiv ziddiyyət Kərəmovla kolxoz arasında deyildir. Həm Kərəmovla, həm də kolxozla torpağın və kəndlilin minillik ünsiyyəti, qarşılıqlı davranışı, bu davranışın meyar və qanunauyğunluqları arasındadır. Əslində “Kərəmov” obrazı da “kolxoz” anlayışına daxildir, onun bir parçası, məhrəm keçmiş, doğma törəməsidir: kolxoz olmasaydı, Kərəmov da olmazdı. Xüsusi mülkiyyətdən niyə Kərəmov doğulmurdu?

Kərəmovu rejim bu günə salıb və sabah Ziyəti də mütləq o bu günə salacaq! Mirzə Hüseyn və Salmanov da Kərəmovun yox, məhz rejimin törəmələridir. Çünki kollektiv təsərrüfatın saxta, vulqar kolxoz modeli bol taxıl, bol məhsul əvəzinə bol bürokratiya, bol əhkam, bol şxolastika istehsal edir.

Kərəmovdakı cahillik və miskinlik məhz təmsil elədiyi belə “kollektiv” əmək və təsərrüfat üsulunun, mühafizəkar sosial rejimin ondakı əksi və ifadəsidir. Daha doğrusu, əcaiblik, qeyri-təbiilik kolxo-

zun özündə, kollektivləşmənin ifrat və əyintilərindədir və Kərəmov, sadəcə olaraq, bunun aynası, ifadəsi, törəməsidir.

Telefon, təliqə, hökm, əmr, çığır-bağır, küyə basmaq, möhür azarı, protokol, iclasçılıq – “amirane-inzibati” sistem, totalitar-bürokrat iş üsulu elə budur da! Bütün bunlar Kərəmovun patoloji xəstəliyi deyil, hələ də davam edən vulqar-sosioloji mərzədir! Lakin məsələ bundadır ki, rəsmi lovgalıq, inzibatçı amirliyi və təkəbbür Kərəmovun ifasında zəhmsiz və təsirsizdir. Onun ziyançılığı, əslində kollektivləşmənin əyintilərinin möhkəmlənməsinə qarşı çevrilir. Daha doğrusu, onun “sabotajçılığı” ağılın və ədalətin yox, kazarma sosializminin əleyhinə yönəlir. “Kərəmovçuluq”un məzmunu bu baxımdan, hətta müsbət çalar kəsb edir, bürokratin kütbeyinliyi və fərsizliyi antibürokrat mənəvi əks qütbün xeyrinə səslənir: o, kamil bürokrat, zəhmli məmur, ağıllı sabotajçı olsa idi, hələ də yaşayardı. Başqa sözlə, Kərəmov – bürokratin tuncdan yox, kağızdan heykəlidir. Finalda da məhz kağız yandırılır, heykəl isə qalmaqda davam edir.

Əslində ziddiyyət başdan-başa bürokrat rəhbərlik və iş tərzi ilə Kərəmovun bürokrat olmayan təbiəti arasındadır. Yox, yarım əsrlik filoloji bir stereotipin təshihə ehtiyacı var. Kərəmov bürokrat deyil: o, bürokrat olduğu üçün yox, bürokrathığı bacarmadığı üçün tarixin səhnəsindən kənara atılır. Bürokrathıqla o, “iş” kimi yox, oyun kimi məşğul olur; amirane rəhbərliyin siyasi-inzibati mahiyyəti ilə bəhrələnmir, bəzəklilik zahiri ilə, üst qatı ilə əylənir, vəssalam. Komik konfliktin bədii həlli nəticəsində də həyatda, yalançı, fərsiz, maymaq bürokrati əsl bürokrat əvəz edir.

Beləliklə, “Toy”da komizmin obyektiv hədəfi və əsası öz “tarixi rolunu” çoxdan başa vurub “komikleşmiş”, ölümə gecikmiş “inzibati rəhbərlik” üsulunun ifşası və inkarı deyildir. Əsl bürokrata, inzibatçı-rəhbər stereotipinə əsərdə qəti, birdəfəlik estetik ölüm hökmü yoxdur. Əksinə, həyat göstərdi ki, belə məmur həmişə, hələ də öz taxtında sabit və bərqərar qalır və Kərəmovun simasında küt, əfəl, nadan “bürokrata” düz əlli ildir ki, qəhqəhə çəkib gülür...

Deməli, finalda bürokrat yox, Kərəmov səhnəni tərk edir. Bütün süjet bu gedişi bir qanunauyğunluq kimi hazırlayır və əsaslandırır. Bu aktda heç bir komik məzmun, qeyri-təbiilik yoxdur. Bəs, elə isə, komediya, komizm haradadır? Ən ibrətli dərs, paradoks, komizm – Kərəmovun

kolxoz rəhbərlikdən getməsi deyil, onun belə bir rəhbərliyə gəlib çıxmasıdır.

Gör, mənəvi sərvətlər, sağlam ağıl və insani-bəşəri, əxlaq nə dərəcədə qiymətdən düşmüşdür ki, rəhbərliyə belə bir adam gəlib çıxa bilmişdir. Vulqar, süni və sürətli kollektivləşmə ilə ekologiya yalnız torpaqda, suda, havada pozulmamışdır. Mənəvi ekologiyaya, hər şeydən əvvəl əxlaqi meyarlarda, mənəviyyatda divan tutulmuşdur. Zamanın bağları elə qırılmış, əzəli-əbədi sabitlik və ahəng elə pozulmuşdur ki, hələ dünənə qədər mərifəti, şüuru, vücudu bir qara qəpiyə dəyməyən Kərəmov gəlib “kollektiv təsərrüfatın” sahibi, “ağası” və başbiləni olmuşdur! Axı müqəddəs və halal bərəkətin, təbiətin və kəndin, el-oba sərvətinin (torpağın, taxılın, üzümün, tütünün, pambığın...) həqiqi sahibləri onu heç yaxına, evlərinin və əkin sahələrinin həndəvərinə buraxmırdılar. İndi isə kağız meyarlar, “protokol” və “möhr” onu kolxozda “hakimi-mütləqə” çevirmişdir!

Gündəlik sosial-tarixi gerçəklikdə konstitusiya, hüquq, idarə səlahiyyəti “bir parça kağızdan”, rəhbərlik özü isə protokol və möhrdən ibarət olanda, ayrı-ayrı kadrlarda da ixtisas savadı, təşkilati mədəniyyət, sosial şüur lazımsız və artıq bir şeyə – vəznə, çəkisiz intellektual dəyərə çevrilir. Az qala, axırıncı əbləhə və səfehə də hakimiyyət və rəhbərlik etibar etmək üçün inzibati göstərişdən, rəsmi protokoldan savayı heç nə tələb olunmurdu. Məhz Hüseyn Cavid, Əli bəy Hüseynzadəni, Əhməd bəy Ağayevi, hətta Qorqudu və Zərdüştü “əyinti” elan edib, milli yaddaşdan, mənəvi və əxlaqi sərvətlərin dövrü təşkil etdiyi orbitdən kənara tullayan həyat tərzi və əxlaqi həmin Kərəmovu abir yiyəsi edib adam arasına çıxarmışdı.

Lakin vəziyyət dəyişib. Kərəmovu adam (rəhbər!) edib “üzə çıxaran” mühit özü indi ondan üz döndərib. Niyə? Bəlkə təkər tərsinə işləyib və dəyişən meyarlar indi tərəzini əks tərəfə əyib?! Yox! Yox! Sadoce olaraq, bürokratik-inzibati tərəqqidə təzə mərhələ başlayıb. Və indi Kərəmov “bürokrat” olduğu üçün yox, “pis bürokrat” olduğu üçün rejimi təmin etmir.

Əvvəllər Kərəmov “işə” (tufəng tutmağa və onu hara desən, ora tuşlamağa!) yarayırdı. İndi isə artıq tətii basmaqla iş bitmir, dəftərxana və bürokrat səriştəsi də lazım olmağa başlayır və məhz bu məqamdan “Kərəmov” xammalı “artığa” çevrilir, hətta, “təkercik” və “vintcik” rolunda da istehsalat üçün daha yararlıdır.

Elə buna görə də “kərəmovçuluq”un ifşası ilə “bürokrat” problemi həll olunmur. Məgər, Kərəmovun, Mirzə Hüseynin, Salmanovun aradan çıxması ilə “kolxoz” düzəlir?! Yox! Tarix göstərdi ki, bunun üçün Jdanov və Beriyanın (klassik rejim və rəhbərlik səviyyəsində bürokratin!) aradan qalxması lazım gəlir.

Nəinki Kərəmov və onun yüzlərlə prototipi, hətta N.S.Xruşçov da məhz Stalin, Bağırov və Beriyanın səviyyəsində (rejimin tələb etdiyi səviyyədə!) klassik bürokrat ola bilmədiyi üçün klassik bürokratlar – dəftərxana, kabinet, aparat, partokratiya “tuzları” yığılıb ona “toy” tutdular. Hakimiyyətə yenə klassik bürokrat – L.İ.Brejnev gəldi. Ultra-total və ifrat-unitar bürokratiya və rejim – ona xidmət etməyəni kənara tullayır! Nə qədər ki, bu rejim var, “toy” problemi və “toy” perspektivi də var. İrəliyə hərəkəti zəka yox, zor icra edəndə, çevrilişdən sonra divan, inqilabdan sonra “toy” dövrü qanunauyğun və labüd mərhələ kimi tarixə daxil olur. Bu mənada kultun davam etdiyi hər yerdə “kərəmovçuluq” da təzə və diri qalır.

Digər tərəfdən, əslində bürokratin elə məhz Kərəmov tipi gətirib onu Beriyanın, Bağırov və Brejnev çeşidinə (və zirvəsinə) çıxarıb. Kolxoz sədri Kərəmov hansı dərəcədə “yerində” idisə, Bağırov və Brejnev də o nisbətədə və səviyyədə “öz yerində” idilər. Lakin şübhəsiz, “Toy”da “kərəmovçuluq” hələ klassik səviyyədə bürokratiya (“stalinçilik”) məzmunu və miqyası almır və onun “ölümə məhkumluğu” kolxoz quruluşunun (və onunla bağlı maddi, mənəvi, əxlaqi dəyərlərin) tarixində və taleyində irəliyə doğru hələ heç nəyi ifadə etmir.

Elə buna görə də finalda gözlənilməyən və bu vaxta qədərki bütün tədqiqatçıları çaşıdıran “qeribə”, əslində isə təbii hadisə baş verir: gerçək həyat, mövcud rejim Kərəmovu səhnədən kənara tullayıb, əzib-tapdalayır, müdrik gülüş, həssas sosial satira isə onu hələ səhnədə saxlayır, “onunla saziş bağlayır, ona şərait yaradır ki, özünü düzəltsin” (M.Məmmədov). Çünki məhz satira Kərəmovu sosial-psixoloji təhlilin sınağında yoxladıqdan sonra səhsiz qərara gəlir ki, tarixi divanın, estetik lənətin və xitamın baş verməsi üçün həqiqi hədəf hələ Kərəmov deyilmiş və belə bir “həqiqi hədəfi” başqasında axtarmaqda davam etmək üçün Kərəmovu tərk edir. Çünki Kərəmovdan təmizlənmək, əslində satiranın yox, rejimin “öz işi”dir: o onu yarıtır və təmin eləmir. Böyük satira isə həmişə onda başlayır ki, gülüş detaldan mahiy-

yətə, təşrihin oxu Kərəmovdan rejimə keçir. Daha doğrusu, bütün “Toy” boyu gülüş rejimi yox, Kərəmovun üzərində əməliyyat aparır. Axı, doğrudan da, “düzəlməyə” (daha doğrusu, radikal islahə, yaxud inqilabi çevrilişə!) ehtiyacı olan, əlbəttə, Kərəmov deyil, kolxozun indiki modeli, sosial quruluşun indiki ifrat unitar və total mahiyyətidir! Axı müəllif də amnistiyanı rejimə yox, Kərəmova verir! Odur ki, bizcə, belə final heç də, həmişə deyildiyi kimi, Sabitin komediya poetikasının qüsuru deyil, əksinə, onun satira realizminin uğurudur. Kərəmova “ikili münasibət” Sabit Rəhmanın sehvi yox, kəşfidir. Bəlkə də bu ikilik haradasa “əsrin məzmununa, obrazın inkişafına (?) ziddir” (M. Məmmədov), amma əvəzində həyatın dialektikasına tam uyğundur.

Görünür, bir də elə buna görədir ki, vulqar ehkamçı elm və bürokrat-nəzəri fikir bu son əlli ildə Kərəmovu “əzməkdə” daha amansız olub, “axıra qədər” prinsiplial və ardıcıl olub, nəinki müdrik satira və realist Sabit Rəhman özü! Müəllif Kərəmovda zərərsiz, “saxta bürokratı” tanıyan kimi ondan əl çəkib, tənqid isə əl çəkmir ki, çəkmir.

“Toy”da satirik gülüşün hədəfi barədə bu vaxta qədərki nəzəri təsev-vürü təshih etməyə və dəqiqləşdirməyə aşkar ehtiyac var. Bu hədəfi Kərəmovla bərabərləşdirmək, yaxud onu yalnız Mirzə Hüseyndən və Salmanovdan ibarət etmək məzhəkənin məzmununun və bu əxlaq qədər oynadığı ədəbi-bədii rolun xeyrinə olmazdı. Sosialist bürokrat əxlaqının plebey cirtqozluğu, “yuxarıya” və “özünə aşıqlıq” şəkəri, avaraçılığı, məhsul əvəzinə plan, iş əvəzinə məruzə, əmək əvəzinə iclas mərkəzi, sonralar 70 il dəyişməyən bu diaqnoz tarixən estetik dəqiqliklə qoyulmuşdu. “Kərəmov bacarar”, “Kərəmov yeriyər”, “mən Kərəmov” – bu ifadələrdəki komik “mən”, robot qrafoman özünü asanlıqla çox uzun bir müddət vulqar şəkildə işlədilmiş “sovet adamı” anlayışına bədii trafaret və model kimi namizəd irəli sürə bilərdi.

Total özbaşınalıq və inzibatçılıq, “özüm” və “mən” xudbinliyi Kərəmovun fərdi xəstəliyi deyil, rejimin tragik mahiyyətinə şərti, komik işarədir. Elə məsələ də ondadır ki, obyektiv olaraq “ümumiləşmə” baş verir, buradakı “kağız sosializm” kazarma sosializminə, kolxoz hərəmərcliyi isə despotik kommunaya zahiri, şərti, komik işarə və parodiya kimi mənəli bilirdi. Əslində, esərdə qlobal əxlaqi ziddiyyət başdan-başə sxolast, bürokrat sosial gerçəkliklə təbiətən uğursuz, “istedadsız” bürokratin arasındadır.

Dəmirçi Musanın gənc Ziyətə “eşq yetirməsi” nə qədər gülünc və qeyri-təbii idisə, Kərəmovun inzibati amirliyi, bürokratiyaya fanatik məftunluğu da bir o qədər gülünc və qeyri-normaldır. Odur ki, sonra Musa Ziyətlə, Kərəmov isə bürokrat idarə üsulu ilə “izdivac”dan imtina edir.

Gördüyümüz kimi, Kərəmovun komizmi – baş tutmayan hakimiyət, dəftərxana və bürokratiya komizmidir. O, baş tutsaydı, “Toy” məzhəkə yox, faciə olardı... İndiki halda isə Kərəmov kolxozu təmənnəsiz “dağıdır”, onun kütlüyü və əfəlliyi sosial ədalətin yox, bürokratiyanın tərəqqisi əleyhinə, despotik “kommuna kollektivinin vulqar kult və ehkam təsərrüfatının əleyhinə çevrilir! Məhz buradan doğan gülüş çox təbii olaraq, qəzəb və lənət əvəzinə rəğbət, mərhəmət hissi doğurur. Fərdi-insani mənəviyyəti, kənddə və kəndlidə təbiət və torpaq əxlaqını simasız və fərdiyyətsiz “kommuna-təsərrüfat” sxolostikasına, şəxsiyyəti və vicdanı meşşan mənəviyyətinə dəyişən rejimə, “kolxoz üsuluna” xidmət baxımından indi Ziyət, Kərəmovdan daha etibarlı “təker” və “vintdir”.

Sabit Rəhman qlobal bir tragik-ictimai konfliktə bəlkə də səmimi olaraq komik örtüdə və tuldə idrak və qəbul etmişdir. Onun bədii təsviri, obrazlı ifadəsi o tarixi şəraitdə komik olmaya bilməzdi. O zaman, 1938-ci ildə, eyni vaxtda həm rejimə qarşı çıxmaq, həm də səhnəyə, rampa işığına çıxmaq mümkün deyildi. Obyektiv olaraq “Toy” mövzusu üçün alternativ bədii janr və forma yox idi. Bəlkə də elə buna görə Sabit Rəhman məhz bədii şərtlilik, məhz ezopvari obrazlılıq mənasında Cəlil Məmmədquluzadənin yolu ilə getmiş və yeni dövrün ən ağırlı sosial faciəsini, hətta “Ölümlər” də yox, “Toy” adlandırmışdı?! Hər halda, faciə bu komediyada sərlövhədən silinsə də, alt qatdan, mahiyyətdən, bədii-fəlsəfi “xəlvət”dən silinməmişdi.

“Toy” oyun səhnəsi ilə qurtarır, qəhrəman öz faciəsini, öz mənəvi ölüm monoloqunu toy rəqsi ilə ifə, daha doğrusu, icra edir: “Mənə yaxşı toy tutdunuz. Çalın, öz toyumda oynayım”. Mirzə Cəlidə də də, Hüseyn Cavidə də “toy” finalları var. Orada ölümlər məclis qurur, teyflər və skeletlər rəqs edirlər, burada – Kərəmov və kolxozçular... Müasir həyatla və klassik bədii motivlərlə belə səsleşmələr, belə parodiya-paralellər pyesin başqa səhnələrində də özünü hiss etdirir və təzadlı düşüncələrə qida verir.

Doğrudan da, axı Stalin vaxtı bir yox, iki “Stalin lageri” vardı: biri Sibirdə idi, digəri isə Sibirdən çıxanda başlayırdı. Bütün ölkə lagerdə yaşayırdı və baş götürücü – Beriya idi. Bu iki lagerdəkilərdən birincilərin ikincilərdən bir üstünlüyü var idi: onlar Sibirdə və lagerdə yaşadıklarını bildirdilər. İkincilər isə ikinci kolbanın və qəfəsin şəffaf divarını görmür, kədəri qəhqəhə, əzabı sevinc və yası toy rəngi ilə yaşayırdılar... Məncə, Sabit Rəhman içində yaşadığı mühitin belə paradoksuna “Toy”da biganə qalmamışdı. Və məhz bu paradoksdan sonralar “Yalan” doğulmuşdu. Lakin “Toy”la “Yalan” arasında müəllifin beş yeni komediyası da yaranmışdır və oynanmışdır ki, o dövrün komediya estetikasına qısa bir nəzər salmadan, bu əsərlərdəki vahid komediya ovqatını və poetikasını bütün qatları və çalarları ilə duymaq, müşahidə etmək mümkün deyildir.

Klassik komediyada böyük satira və ictimai vicdan, hər ikisi, öz mənəvi vəzifəsini ya bir yerdə, şərikli şəkildə yerinə yetirir, yaxud da bu vəzifədən eyni vaxtda, şərikli imtina edirlər. “Sosialist realizmi estetikasında” bu şertə sadıq qalmaq klassik komediyada olduğundan qat-qat çətinləşir.

Axı satiranın əbədi hədəfi – əxlaqda və mənəviyyatda əyintidir, deformasiyadır. Paradoks onda başlayır ki, deformasiyaya satira özü məruz qalır. Halbuki, son 70 ildə sovet nəzəri fikri məhz satirada deformasiyaya haqq və bəraət qazandırmaqla məşğul olub! Guya klassik komediya bədii ideali “arzulanan həyatla”, sovet komediyası isə “yaşadığımız həyatla” ifadə və təsdiq edir. Totalitar rejimi və “kazarma sosializmini” “həyata keçmiş ideal” kimi mütləqləşdirmək və sənəti, komediyayı onun xidmətinə səfərbər etmək – belə estetik qənaətin təfsiri ehtiyacı yoxdur. Bu, rejimə qarşı çevrilən satirayla rejimə xidmət edən anti-satira arasında fərkdir. Hələ Hegel deyirdi ki, satira möhkəm prinsiplər – “müasirlərlə ara vuran” prinsiplər tələb edir. Belə prinsiplərə satira və stereotip, satira və vurğunluq, satira və kult arasında nail olmadan zamanın “ilahi” və insani komediyasını yaratmaq mümkün olmazdı.

Lakin totalitar rejim satiraya da model və stereotip təklif etdi. “İnstruksiya” və “protokol” satiraya nüfuz edirdisə, demək, onda “kərəmovçuluq” artıq tək həyatda yox, üstəlik, sənətdə, səhnədə hökmfərmanlıq perspektivi qazana bilərdi.

Belə də oldu. Elə illər yaşadığı ki, bütünlükdə efir, mətbuat və poeziya Kərəmovun monoloquna bənzəyirdi. Özü də rəhbər totalitar

şəbəkədə, partokrat aparatda, ideologiyada və nəzəriyyədə, ali sovetdə, qurultayda və plenumda, xalqa, cəmiyyətə rəhbərlik üsulunda “kərəmovçuluq” kolxozdakından qat-qat qorxulu və eybəcər idi. Çünki ehkam və unitarlıq yalnız Sənət və İstedad adlı qalamı, səddi yaranda ölkə və cəmiyyət miqyasında sistemə çevrilə bilər. Buxova, ştampa və reklamente əvvəl satira, yalnız sonra sistem və rejim düşür. Yalnız bu zaman cəmiyyət və satira arasında konfliktli “adaptasiya” əvəz edir.

Odur ki, Kərəmovun monoloqunun həyatdan silinməsi üçün əvvəlcə onun sənətdən “qazılıb” atılması, satirik düşüncədən, nəzəriyyədən, estetika və poetikadan (Kərəmov – yazıçıdan, bəstəkardan, rəssamdan...) qaşınıb tənizlənməsi lazım idi. Teatr bu işə “Toy”la başladı. “Xoşbəxtlər” məhz bu baxımdan “Toy”u davam etdirən ikinci komediya oldu.

“Toy” kimi “Xoşbəxtlər” ifadəsini də çoxmənalı komik çalarlardan, kinayə və rişxənd rənglərindən tamam kənarda təsəvvür etmək doğru olmazdı. Yoxsa, müəllif xoşbəxtləri komediyada yox, poemada və romantik nəsrə təsvir edərdi. Geniş sosial-millət anlayışda xoşbəxtliyin bədii-əxlaqi məzmunu burada yoxdur.

Biz “Toy”da artıq görmüşdük ki, dəftərxana ehkamu, bürokrat əxlaq xoşbəxtliyin sosial məzmunundan nə oğurlaya bilər: “Xoşbəxtlər”də həmin anlayışın məişətdə, sevgidə, ailə həyatında məruz qaldığı itkilərdən bəhs olunur. Meşşan ailə, məişət, məhəbbət ideaları tənqid olunur. İş kultu və ona qurban verilən mənəvi, insani dəyərlər burada artıq sosiologiyadan bilavasitə etik müstəvi üzərinə keçirilir və Sabit Rəhman bürokrat rəhbərdən sonra indi də bürokrat ərə, ataya, aşıqə gülür. Başları həyatdan, təbiilikdən, ailə stixiyasından tamam ayrılıb kağız layihələrə qarışan memarların taleyində “mənəvi meşşanlıq və onun faciəsi” problemi davam etdirilir. “Təkrər” və “vint” şüuru memarların hər ikisini isti yuvadan və məhrəban nəfəsdən – Gülərdən və İncidən ayırır. İndiyə qədər deyildiyi kimi, qadınlar yox, məhz orilər tənqidin əsas hədəfi kimi seçilir. Qadınlar gözəlliyi və gözəlliyə təbii meyli ifadə edirlər. Əsl insani müflislik, “obivatel” əxlaqi isə məhz kağızı, planı, layihəni həyata və gözəlliyə tərcih etməkdir. Gecəni sevdinin qadının ağışında, isti və rahat ocaqda keçirmək, onu açıq havada, tikinti meydanındakı soyuq və dəmir çarpayıda keçirməkdən daha yaxşı imiş! – hər iki ərin dərinə oxş etdiyi həyat hikməti, xoşbəxtlik dərəsi bu olur! Ərlərin “xoşbəxtlik” idealının ölçüsünə və çərçivəsinə Sabit Rəhman gülür.

Şəxsi mənəvi dünya, xoşbəxt fərdi başlanğıc, həmçinin, Mirzə Qəronfilin və Bərbəzadənin həyatında çatır. Üstəlik, hər ikisi iclas, vəzifə, məruzə, möhür “qurusudur”. Belə “xoşbəxtlər”ə adamın yazdığı gəlir.

Hər şeyin saxtasını, əyrisini, bürokratını, Mirzə Qəronfilini və Mindillisini seçmək və komediya işığına çıxarmaq vəzifəsi “Aşnalar”, “Aydınlıq” və “Nişanlı qız” əsərlərində də davam edir.

“Aşnalar”da (1945) mənfi surətlərin qabarıqlığı həyatın özündə mənfi və müsbət arasındakı nisbətə şərtlənmişdi. Taxıl tədarükü mən-təqəsinin rəisi, anbar müdiri, hesabdar kolxozu söküb-dağıdır. Cəmiyyətin müəyyən, məhdud bir qatının miniatürdə dəqiq əksi çəkilir. Amma bədii nifrətin əsas hədəfi həmin xırda oğrular deyil. Bu, dövrün tənqidini narazı salmışdı. Lakin komediyaya belə neqativ münasibətin özü də rejim və quruluş barədə ənənəvi, ifrat doqmatik təsəvvürlə şərtlənmişdi.

Doqmatik sxemi, saxta realizmə məxsus etalonun çərçivəsini pozaraq, “ideal”, pozitiv ictimai fonu, “tipik şəraiti” verməməsi özlüyündə məzhəkə müəllifinin qüsuru yox, məziyyəti idi. “Sovet adamı”, “sovet şəraiti” barədə stereotipin fasadı dekor divar kimi standartdan sökülüb bir tərəfə atılmışdı. Eybəcərliyi o, bəzəkli, süni, suvenir müstəvidə, fil sümüyündən düzəlmiş oyuncaq qalada yox, həyatın rəndələnməmiş, süpürülməmiş bir parçası üzərində təsvir eləmişdi. Doğrudur, müəllif oğru və dələduz motivinin tənqidini rejimin və mahiyyətin təhlili səviyyəsinə qaldıra bilməmişdir. Lakin bu, o dövrdə mümkün də deyildi. Komediyanın və realizmin mümkün, kiçik uğuru və qələbəsi isə o idi ki, rejimi əyri və vulqar “ifratlara” pozitiv əks qütb kimi, eybəcərliyə, ideal “tərəf-müqabil” kimi verməmişdi. Tənqid isə Sabitdən elə məhz bunu tələb edirdi.

“Aydınlıq”da (1948) yenə də “kommuna təsərrüfatı”nın uğur və ayrı-larının təhlili davam edir. Realist-obyektiv təzadı həyatla və sağlam düşüncə ilə kolxozdakı gerçəklik arasında izləmək və rampanın işığına çıxarmaq vaxtının hələ də yetişmədiyini qərara alan müəllif bədii “konflikt”i iki kolxoz arasında keçirir və onun bu kolxozlar arasındakı “su davası” səviyyəsində təsvir edir.

“Nişanlı qız” (1953) məzhəkəsində isə yenə də satira lirikadan, mənfi qəhrəman müsbətdən, inkar və ifşa isə pozitiv pafosdan güclü çıxır.

Sabit Rəhmanı yenə də müsbət-mənfi nisbətini pozmaqda, “sovet həyat tərz”i barədə sxemdən çıxmaqda təqsirləndirirlər.

Gördüyümüz kimi, məzhəkələrin belə olvan, ardıcıl və bütöv sil-siləsində bədii rakurslar, baxım və görün bucaqları, realist-satirik təhlil və təşrihin tülü və qürub mövsümləri bir-birini əvəz edir. Belə bir dəyişmə konflikt və süjetlərin, hiperbola, kinayə və bənzətmələrin deyisən “ovqatın”da və şiddətində də ardıcılıqla əks olunur.

“Əliqulu evlənir” (1961), “Yalan” (1965), “Küləklər” (1970) komediyaları ilə Sabit Rəhmanın dramaturgiyası yeni bir yüksəliş mövsümünə daxil olur. Hər üç əsərdə müəllifi artıq ənənəvi kolxoz və “Toy” mövzusunun və motivlərinin birbaşa davamı yox, yeni və müstəqil bir sosial-əxlaqi məsələ – “yalan” problemi maraqlandırır. Bu isə Sabit Rəhmanın, həm də dövrün komediyaya marağında, tamamilə, təbii bir mərhələ idi: uzun bir müddət həqiqətə yox, illüziyaya xidmət edən satiranı bir mövzu kimi yalan maraqlandırmaya bilməzdi.

“Əliqulu evlənir”də yalan, bir problem kimi, yenə də hələ vəzifə ehtirasının (kərəmovçuluğun) materiallarında təhlil edilir. Komediya (bu dəfə artıq Əliqulunun simasında) vəzifə xəstəliyi, kabinet, telefon, kağız, protokol azarı: bürokratiya ilə əhkam, eqoizm və yaltaqlıq arasında daxili vəhdət klassik realist səviyyədə tapıla və həll oluna bilər.

Əliqulu sanki yuxudan ayılır və birdən xəbər tutur ki, vəzifə əldən gedir, stol əldən gedir. Klassik faciənin “nə etməli?”, “necə etməli?” sualı onun qarşısında “stolu necə saxlamalı?” şəklində durur. O, “ya stol, ya da heç nə” qətiyyəti ilə hərəkət etməyə qərar verir, xilas üçün yüksək rütbəli bir şəxslə qohum olmaqdan başqa ayrı çarə tapmır. Komik süjetin əsasında da əldən gedən stolu zorla saxlamaq üçün Əliqulunun göstərdiyi səylər durur.

O, “vəzifə!, vəzifə!” – deyər haray salır. Vəzifə deyəndə isə onun yadına yalnız kabinet, telefon, katibə, bir də pürəng çay düşür. Vəzi-fənin itməsindən, o, məhz bu sehrli dəstgahın və təntənənin itməsi kimi qorxur. O yalnız şəxsi rahatlığını düşünən xudbin, tüfeyli və meşşandır, vəssalam. Əgər bu saydıqlarımız vəzifəsiz təmin olunsa, o bəlkə də vəzifəni bu qədər sevməzdi. Onun komizmi həmişə telefon və stol dalında rahat yuva tapan tüfeylinin və nadanın komizmidir. Məhz vəzifə təşnəliyi komediyada Əliqulunun şəkəri, vərdişi, azarı kimi klassik səviyyədə işlənmişdir.

“Kərəmovçuluq”la biz şəxsiyyətin yox, cəmiyyətin xəstəliyi kimi tanış olmuşuq və bu xəstəlik məhz Kərəmovun kütlüyündə və əfəlliyində xüsusi qabarıqlıq və komizm kəsb etmişdi. “Əliqulu evlənin”də isə “kərəmovçuluq” şəxsin total fərdi xəstəlik formasını alır.

“Əliqulu evlənin”in yazıldığı dövrdə “müsbət qəhrəmanlıq” – komediya, “ lirik komediya” və ya “qəhrəmanlıq mövzusunda” komediya yazmaq bir dəb idi. Bunlarda lirika, müsbət qəhrəman və qəhrəmanlıq olurdu, komediya isə yox. Sabit Rəhmanın komediyasında isə müsbət qəhrəmanın, doğrudan da, realist-komik tipi tapılmışdı. Bu, Xəlil kişi idi. Huşsuz Xəlil yaddaşsızlıq, manqurtluq təcəssümü deyildi, yox. Onun huşsuzluğu əslində, çox həqiqətləri xatırladan, yada salan vasitəyə çevrilirdi. Daha doğrusu, Xəlilin huşsuzluğu da öz estetik məzmunu və vəzifəsi ilə İsgəndərin (“Ölümlər”) keffiliyinə və Hamletin (“Hamlet”) dəliliyinə bənzəyirdi. Burada huşsuzluq mənəvi bir yaddaş, vicdanla birləşən huşu və hafizəni birlikdə əvəz edirdi. Onun qəsdən unudan, saxta bir minnətlə “yaddan çıxaran” nankor yalandan fərqi də elə bunda idi...

Satirada birbaşa ənənəyə və sələfə üz tutmaq, məlum, böyük obrazlara qayıtmaq və onları müasirliyin əxlaqi eybəcərliyi ilə qarşıdurmada bədii mübarizəyə yenidən cəlb etmək baxımından “Küləklər” Sabit Rəhman yaradıcılığının və milli məzhəkənin tarixində maraqlı səhifə oldu.

Müəllif “Ölümlər”in konkret qəhrəmanlarının adlarından imtina etsə də, “Küləklər”də “Ölümlər” təsiri özünü aşkar hiss etdirirdi. Komediya da təkcə C.Məmmədquluzadə ilə S.Rəhman arasında yox, “köhnə” və “yeni” dünyanın bütün dələduzları, tamahkarları və tüfeyliləri arasında “varislik” əməlli-başlı şəkildə meydana çıxırdı.

Əliəyriilik, vəzifə, sərvət, şöhrət düşkünlərindən biri Sabit Rəhmanın, istisnasız, hər komediyasında var. “Yalan” əsərində isə dramaturq onların hamısına eyni vaxtda və eyni dərəcədə xas olan bir keyfiyyəti səhnəyə çıxarır – yalanı! Karyera və yalan, bürokrat və yalan, despotizm və yalan, nəhayət, yalan demokratiya, yalan sosializm, yalan aşkarlıq – bütün bunlarla yalan həmişə bir yerdə olur. Müəllif bu mövzu ilə bu vaxta qədərki bütün satira təhlillərinə və tədqiqatlarına demək olar ki, yekun vurur.

Özü də maraqlıdır ki, yalan əsərdə kimə isə – konkret fərdə aid epizodik anlayış kimi təqdim olummur. Cəmiyyətə bütünlükdə, xas total sifət

kimi ümumiləşir, ibrətli, simvolik, fəlsəfi güc kəsb edir. Yalan, əsərdə demək olar ki, hamının riya və ya zəiflik anında istifadə etdiyi silah, vasitə kimi iştirak edir.

Özü də yalan əsərdə təkcə saxtakar, tüfeyli bürokratin, vulqar siyasi despotun, riyakar meşşrının silahı deyil, lazım olanda qorxağın və maymağın da, acizin də, ələlin də büründüyü dondur. Komediya yalanın öz müxtəlif mənə və məqsəd çeşidlərinə toxunulur və komik süjetin bütün gedışı, obyektiv bədii pafosu ilə təsdiq edilir ki, yalan epizod deyil: o bütünlükdə quruluşun, bürokratik üsul-idarənin, rejimin canına dərsdir.

Komediya “yalan dünyasının” nümayəndələri və onların qələbələri bir-birini əvəz edir: Aslan əldə edilir, onu Saleh əvəz edir; Saleh əldə edilir, onu Umud əvəz edir və s. Məzhəkə, komik süjet inandırır ki, Umuddan sonra da kim isə gələcəkdir. Hətta doğruçu adamlar da (Saleh, Umud) burada yalan danışdıqları yerdə göstərilirlər. Yalan davam edir, lakin əsər bitir. Yalan mövzusunun bu miqyasda və kəskinlikdə qaldırmaqla dramaturq nisbi aşkarlıq və demokratiya dövrünün mühüm bir problemini aşkarlıqdan hələ çox-çox əvvəl, narahatlıq və diqqət hədəfinə çevirir.

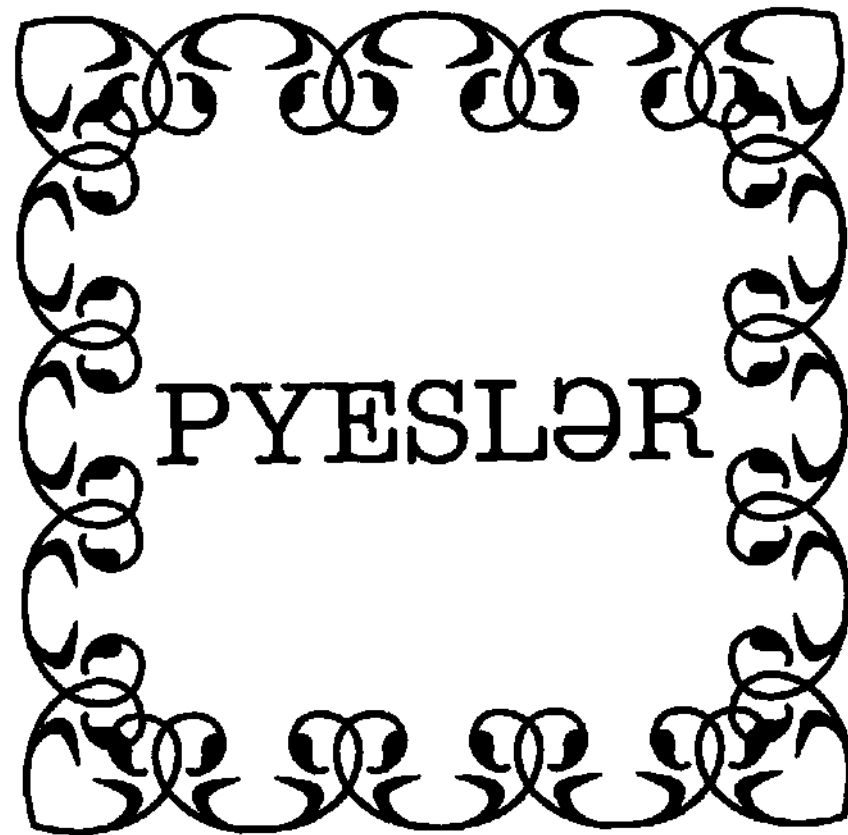
Ümumiyyətlə, doğru-saxta qarşıdurması Sabit Rəhman satirasında davamlı və əsaslı bir səciyyə daşıyır. “Şirin bülbül”lə “Yalan” arasında həqiqətin mahmısını oxuyan doğruçu bir ömür yaşanır. Təsadüfi deyildir ki, o, “Toy”la başlanır, “Yalan”la qurtarır! Şübhəsiz, bu ömrün narahatlıq və axtarış dolu səhifələrində zamandan gələn “xaric səs”lər, taraddüd və aldanış notları da vardır. Lakin onlar ömrü boyu yalnız və yalnız düzlük, yalnız ədalət axtarmış bir müsafirin, əlində əsl palıddan yonulmuş əsa və qələm tutmuş bir səyyahın aldanışlarıdır və belə aldanışlarında, səhvlərində Sabit Rəhman təbi və səmimidir.

Bir satira ustası kimi onun tərcümeyi-halı qəhrəmanlıq və faciə, intibah, inqilab və müharibə, yalan, sürgün, ölüm və izzətə ifadə edən gərgin və təzadlı bir tarixi dövrə təsadüf edir. Skepsis və şübhə, satira və gülüş həmin mürəkkəbliyi sadələşdirən və berrəngli bir idilliyə kimi yox, məhz daimi narahatlıq, təhlil və tənqid hədəfi kimi bədii tədqiqata cəlb etməkdə ona kömək edir. Tamamilə təbiidir ki, işıqlı məzhəkələrlə yanaşı, bu mürəkkəb gerçəkliyin təhlilinə Sabit Rəhman lirik və tragik nəsr silsiləsi, miniatür librettolar, teatr barədə hekayələr, gülüş sənəti və poetikası haqqında esselər də həsr etmişdir. Bu onun şəxsiyyətinin

və istedadının tamlığına, gerçəkliklə əlaqələrinin bütövlüyünə dəlalət edir. Lakin bütünlükdə onlar hamısı gülüşlə əbədi, tənəffüsusüz ünsiyətin tarixindən ayrı-ayrı epizodlardır. Sabit Rəhmanın ilk gənclikdən “böyük məhəbbəti”, güzəştisiz, fasiləsiz, tərəddüdsüz sadıq qaldığı eşq – məzhəkədir. Əvəzində, ömrün ən qorxulu dolaylarında tarixi intixab və sınaq anlarında gülüş və ona sadıq qalmış, başqalarının çıxa bilmədiyi çox sınaqdan və məhəkdən o məhz gülüşlə bir yerdə (gülüşlə qoşa!) üzüağ və zədəsiz çıxmışdır.

Fitrətən narahat, nigaran bir ruh, təbii gülüş vergisi və enerjisi, kinayə və rişxənd – bütün bunlar şüuru və vicdanı həmişə sayıq və ayaq saxlayır, yaddaşı və qeyrəti kar və kor qalmağa qoymur, fərdi istedadı və şəxsiyyəti bəzən hətta hamının məruz qaldığı nadanlıqdan və manquruluşdan qoruyur. Görünür, məhz bunun üçün də həqiqi istedadın gülüş və vicdan adlı xilas mələyindən üz çevirdiyi anlar çox az olur. Sabit Rəhmanı yenidən oxuyanda mən buna bir də inandım...

Yaşar Qarayev

TOY

5 pərdə, 8 şəkildə

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Kərəmov – “Şəfəq” kolxozunun sədri
Salmənov – kolxozun katibi
Mirzə Hüseyn – hesabdar
Ziynət } briqadirlər
Surxay }
Zalxa }
Mehralı }
Şirəli } – kolxozçular
İbrahim kişi }
Təmraz }
Məmmədəli }
Musa – demirçi, təktəsərrüfatçı
Şeyda – müəllim
Kamilə – maqinaçı, Kərəmovun qardaşı qızı
Kolxozçular, qonaqlar və başqaları

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Ucqr kəndlərdən birində “Şəfəq” kolxozunun idarəsi, böyük səliqəsizlik, köhnə formalı rayon telefonu. Divarda iri xətlə yazılmışdır: “Tənqidi və şəxsi tənqidi yüksöklərə!” Səhnədə Salmənov və Mirzə Hüseyn. Pərdə açıldıqda Kərəmov çöldə kiminləsə danışaraq haray-hurayla içəri girir. Mirzə Hüseyn və Salmənov onu görüb, cəld ayağa qalxırlar. Kərəmov onlara əhəmiyyət vermədən stoluna yaxınlaşır və telefonu götürür.

Kərəmov. Qadan alim, barişna, mənə ispalkomu ver. Har dandır? Nə, pojarını komanda? Atboy ver, ay barişna, ispalkomu ver, ispalkomu. Adə, sən öləsən, bu barişna məni divara yeritmədi? İspal-

komdur, hə?.. Hardandır! Yənə pojarı komanda? Tfu... *(Dastayı yerinə asır)* Lap ağılının yerini itirmişəm. Üç gündür bu aparatın zəhləsini tökürem, danışa bilmirəm ki, bilmirəm. Evini kommunnxoz yıxsın, ay barişna. İndi bəs nə eləyək? Taxıllar qalib çöldə, maşınlar çatışmır, araba da yox.

M i r z ə H ü s e y n. Yoldaş Kərəmov, bəs təmir haqqında fikriniz necədir?

K ə r ə m o v. Fikir haradandır, a kişi? Bu gurultuya fikir davam eləyək? Təmiri kim eləyəcək? Kənd kənd deyil ki...

S a l m a n o v. Dəmirçi Musaya tapşırısaq, iki gündə təmir eləyib, bütün arabaları işə salar.

M i r z ə H ü s e y n. Yoldaş Salmanov düz deyir, Musa bu işin öhdəsindən tez gələr.

K ə r ə m o v. Yox, yoldaş, o qiymətə sərf eləmir, köhnə dövrün qırıntılarını mənə başıma yığmayın. Fərdi təsərrüfatla əlaqəm yoxdur. Canım, bəs deyil? Dəmirçi Musaya məndən iznsiz iki dəfə iş tapşırırsınız, hələ də şotları asılıb qalib xirtdəyimdə. İspalkomun buxalterini tanıyırsan? Onun qapısından şot keçirtmək fitbol topunu o balıq torundan keçirtməkdən çətindir. Ah, bu buxalterlər, buxalterlər. Bağışla ha, Mirzə Hüseyn, kefinə dəyməsin.

M i r z ə H ü s e y n. Eybi yoxdur, yoldaş Kərəmov, tənqiddən kim inciyyək? Ancaq məsələ ondadır ki, arabalar təmir olunmasa, taxıllar çöldə qalib çürüyəcək, planı yerinə yetirə bilməyəcəyik.

K ə r ə m o v. Olmaz, dedim, qurtardı, bizimkiləri mən yaxşı tanıyıram. O müəllim yoxdur? Pedaqoq deyil, demaqoqdur, zalım oğlu, vallah, adamı dirigözlü yeyər.

S a l m a n o v. Dəmirçi Musanın ki, kolxozçular arasında böyük hörməti var, müəllim nə söz deyə bilər?

K ə r ə m o v. Məni də yandıran odur da... İndi hörmət eləyirlər, amma sabah, kolxoz təftiş olunanda hamı yaxasını qırağa çəkib duracaq. Yənə də mən Kərəmov sinəmi verəcəyəm qabağa. Olmaz, qurtardı, imza Kərəmov.

M i r z ə H ü s e y n. Nəticə etibarilə yənə də sizi müqəssir edəcəklər.

K ə r ə m o v. Niyyə? Məni niyyə təqsirləndirirlər? Mən neyləyim ki, kolxozun on arabası var, hamısının təkəri dönüb bizim rayon telefon idaresinə, bir gün işləyib, on gün bellərinə təpitmə salırlar. Maşınların ki, heç söhbətini eləmək lazım deyil. Bunların hamısını protokolda bir-bir

yazdırmışam. A kişi, kənd kənd deyil ki, heç bu cür dünyanın qurtaraçağında da kənd salarlar?

S a l m a n o v. Ancaq məhsulun çöldə qalacağı yaxşı deyil.

M i r z ə H ü s e y n. İndi elə zamandır ki, mincə pud taxıl ömrünü sizə bağışlayar, elə onun üstündə bu kolxozçular siz boyda adamı güdaza verərlər. Yox, yoldaş Kərəmov, protokol yazdırmaq öz yerində, onsuz bu kolxozu dolandırmaq olmaz. Ancaq arabir təmir işlərinə də nəzər yetirmək lazımdır.

K ə r ə m o v. Mirzə Hüseyn, sözlərindən bir az iy gəlir ha... Qabaqqı buxalteri elə bu cür sözlərin üstündə işdən çıxartdım. Axır zamanlar bir az sən də kələ-kötür danışmağa başlamısın.

M i r z ə H ü s e y n. Xeyr, yoldaş Kərəmov, nə danışırırsınız? Yoldaş Kərəmov, bu çotkə haqqı, böhtandır. Mənim çörəyim bu çotkədən çıxır, yalan demərəm.

K ə r ə m o v. Sən öləsən, bu kolxozun adını "Şəfəq" kolxozu yox, "Tənqid" kolxozu qoymaq lazımdır. *(Birdən gözü divardakı şüara sataşır, əyri vurulduğunu görüb çıxır)* O soxanın ucunu düzəldin. *(Otaqda hirsli-hirsli gəzişir, sonra oturur)* Bəli, deyirlər, bu gün Ziyət xanım təşrif gətirir. Onu Bakıya kolxozçular konfransına göndərdim ki, biriki gün qulağım dinc olsun, ancaq yox... Orada nitq irad elədi, qəzətə düşdü, indi də budur, qayıdır, deməli, təzədən düşəcək işə. Canım üçün söz vermişəm, gördüm, bir az o yan-bu yan eləyir, çevirəcəyəm çomağın o biri başını, hələlik, mən ona hörmət eləyirəm necə ki, mən bir mədəni adam, o da zənən xeylağı.

M i r z ə H ü s e y n. Bəli, yoldaş Kərəmov, Ziyət çox incə vücutdur.

K ə r ə m o v. İncədir, kobuddur başım çıxmır, ancaq onu bilirəm ki, arvaddır. Arvad yıxan evi fələk də remont eləyə bilməz.

S a l m a n o v. Ancaq, nədənsə, kolxozçular onu çox sevirlər.

K ə r ə m o v. Sevsinlər də... Onlarda baş yoxdur ki, kimi sevdiklərini bilsinlər. Onlar dəmirçi molla Musanın da dükanna gedib-gəlməkdən əl çəkmirlər.

S a l m a n o v. Hətta, dəmirçi Musanın özü də Ziyətə hörmət eləyir. Staxanovçudur, qabaqcıl bir qızıdır. Nə cür ola bilər ki, kolxoz sədrinin ona qarşı...

K ə r ə m o v *(onun sözünü kəsir)*. Dayan, Salmanov, deyəsən, sən də atılıb keçdin tənqide?

S a l m a n o v. Xeyr, yoldaş Kərəmov, mən sizin xüsusi katibiniz olduğum üçün məsləhət eləyirəm.

Kərəmov. Kərəmov məsləhət lazım deyil. Kərəmov nə eləmək lazım olduğunu çox yaxşı bilir. Adə, mən sizin başınızın tükü sanı məsul işdə olmuşam. Yox, gərək bu kolxozuma bir əl gəzdirəm. Gərək bu kolxozda bir nizam-intizam yaradam ki, ixtiyarımda olan bütün adamlar qabağında kəmərbəstə dayansınlar. Gərək elə eləyəm ki, mənim ağzımdan çıxan söz qanun kitabına yazılsın. Salmanov!

Salmənov. Bəli, yoldaş Kərəmov.

Kərəmov. Təcili kağız yaz. Sürəti rayon icraiyyə komitəsinə.

Salmənov. Bəs əsli hara?

Kərəmov. Əsli? Əslini özün bilirsən ki! Rayon partiya komitəsinə. Təkərlər barədə... Mirzə Hüseyn, Kamileni çağırmaqda yazsın. (Mirzə Hüseyn çıxır, Kərəmov əli dalında otaqda gəzib, diklə eləyir) "Şəfəq" kolxozunun, son zamanlarda, mənim rəhbərliyim altında, plan yerinə yetirərək artıqlaması ilə ödəməsi və eyni zamanda, qarşıdakı çətinliklərin indidən ləğv edilməsi üçün gördüyüm böyük tədbirlərin...

Kamilə və Mirzə Hüseyn gəlirlər.

Kamilə. Əmi, nə deyirsən?

Kərəmov. Mən kərə sənə tapşırıbmışam ki, idarədə mənə əmi demə. Mən əmiyəm, – evdə, burada – "Şəfəq" kolxozunun sədri yoldaş Kərəmovam. Gəl otur, bu saat taqqa-tuq eləyəcəksən... Salmanov, dalını yaz! Harada qalmışsın!

Salmənov. Mən heç yazmağa başlamamışam. Bayaقدan qələmi çörtürdüm.

Kərəmov. Sənin də qələm-dəftərinin düzgün vaxtını görmədim. Nə yaxşı cümlə düzəltmişdim, indi mən onu bir də yadıma necə salım? (Kamiləyə) Yaxşı, dur, sən get evə, lazım olar, çağıraram. Nə üzümə baxırsan? Dur deyilmədi?

Şeyda. İçəri girir, onların söhbətinə qulaq asır.

Kamilə. Əmi, sən həmişə mənimlə...

Kərəmov. Yəne əmi? Yəne əmi? Sən öl, bu cavanlara söz başa salmaq olmur ha... Mən kiməm? Hə? De görüm, mən kiməm?

Kamilə. Yoldaş Kərəmov.

Kərəmov. Axırı ki, başa düşdün. Də get, xoş gəldin.

Kamilə kədərli Şeydaya baxıb çıxır.

Kərəmov (Şeydaya). Yoldaş pedaqoq! Hərçənd bu saat qəbul saatım deyil, ancaq mən, bürokrat deyiləm. Sözümlü de, qısa.

Şeyda. Bir elə sözümlü yoxdur. Bilmək istəyirdim, gəlib, ya yox?

Kərəmov. Kim?

Şeyda. Ziyət. Bu gün Bakıdan gəlməlidir.

Kərəmov. Mənə olma, görürsən ki, raykoma kağız yazdırıram.

Şeyda. Ziyətin gəlməyi barədə?

Kərəmov. Yox, təkərlərin xarab olmağı barədə, mənə olma.

Şeyda. Deməli, rayon partiya komitəsinə yazırsan ki, bizim arabələrimizin təkəri xarabdır?

Kərəmov. Necə bəyəm? Yazmayım? Üstünü pərdələyim, gizlədim? Görün, siz Allah, Kərəmov nə təklif eləyir?

Şeyda. Mən onu demək istəyirəm ki, rayon partiya komitəsinə məktub yazmaqdan, arabələrin təmir eləmək lazımdır.

Salmanov və Mirzə Hüseyn onun sözlərini təsdiq edirlər.

Kərəmov (onlara baxır, hirsli-hirsli). Dayanın görək, siz də hər dələləyin əlinə saqqal verməyin. (Şeydaya) Bəri bax, atam, qardaşım, niyə qoymursan işimizi görək?

Şeyda. Mən bura Ziyəti xəbər almaq üçün gəlmişəm.

Kərəmov. Ziyəti məndən niyə xəbər alırsan? Ziyət Bakıdan gəlir, mən nə eləyim? Əlimi döşümə qoyub hazır dayanım? Xanımı gözləyim, kolxoz da qalsın öz başına?

Şeyda. Başqa kolxozçular öz nümayəndələrini gül-çiçəklə qarşılayırlar.

Kərəmov (onun sözünü kəsir). Bəri bax, yoldaş müəllim, sən burada köhnə qayda-qanunu təzədən şey eləmək istəyirsən? Nə idi onun adı? Arabaya oxşayan bir söz idi...

Şeyda. Bərpa.

Kərəmov. Hə, hə, ondan eləmək istəyirsən? Tutmaz. Bir zamanlar vardı, dəmirçi molla Musa da kolxoz üzvü idi, elə maskala mışdı ki, arvad da gələndə ayağa dururdu. Sən onda yaqın heç şeydə də oxumurdun, nə idi onun adı, istiotə oxşayan bir söz idi.

Şeyda. İnstitut?

Kərəmov. Özüdür ki, var. Mən burada kolxoz təşkilatını elə alanda, sən heç o dediyin yerdə də oxumurdun. İndi gəlmisən bu boyda rəhbərə deyirsən ki, çıx yolun ağzında dayan, nə var, nə var, Ziyət gəlir. Ziyət nümayəndə gedib, çox gözəl, onu kim nümayəndə göndərib? Mən Kərəmov. Onu kim Staxanovçu eləyib? Mən Kərəmov.

O gərək gündə neçə dəfə mənim çəkmələrimdən öpsün... Salmanov, yaz görüm!

S a l m a n o v. Ağzınızdan çıxan qeyd olunur, yoldaş Kərəmov.

S u r x a y içəri girir.

S u r x a y. Qüvvət olsun.

K ə r ə m o v (*öz-özünə*). Xeyr, a... Bundan yaxa qurtarmaq çətin olacaq.

S u r x a y. Yoldaş müəllimə xüsusi salamlar! Sən də yəqin Ziyənin nigarənçılığına çəkirsən, hə?

Ş e y d a. Gərək səhər gələ idi. Bilmirəm niyə gecikdi.

K ə r ə m o v. Balam, canım, gözüm, kolxoz idarəsi sizinçün vağzal-zad deyil ki, yığılmısınız? Mirzə Hüseyn, mən sənə əmr eləməmişəm ki, buraya yaz yapışdır, işsiz daxil olmaq qadağandır?

M i r z ə H ü s e y n. Yazıb yapışdırmışdım, yoldaş Kərəmov, bax, bu Surxay yoldaş cırıb atdı.

K ə r ə m o v. Niyə? Surxayın nə ixtiyarı var heyətin qərarı olmamış kolxoz idarəsində elan cırıb ata?

S u r x a y. Bilirsiniz niyə cırdım, yoldaş Kərəmov? Əgər yazsanız ki, işsiz daxil olmaq qadağandır, onda gərək hamıdan qabaq sədr özü buraya girməyə, çünki mənə, bu kolxozda bir işsiz var, o da kolxoz sədridir.

K ə r ə m o v. Surxay, sənə əmr eləyirəm, bu dəqiqə kəs!

S u r x a y. Düz deyirəm, müəllim?

Ş e y d a. Tamamilə düzdür. Özü işləmədiyi bəs deyil, hələ başqalarına da mane olur.

K ə r ə m o v. Kəsin deyirəm sizə... Mənə, mənim öz kabinetimdə hücum çəkirsiniz? Baş-başa verib qruppa düzəltmişiniz? Salmanov! Qeyd eləyirsən, eləmirsən?

S a l m a n o v. Deyəsən, kağız çatışmayacaq...

K ə r ə m o v. Kağız çatışmır, köhnə protokolların künc-bucağına yaz. Mənim əleyhimə deyilən hər bir kəlmənin sorğu-sualı olacaq. Özbəşənlik deyil ki!

Ş e y d a. Gedək, Surxay. Ziyəni tarlada, açıq havada qarşılasaq daha yaxşıdır.

S u r x a y. Gedək. Vaxt olar, Kərəmov yoldaş ilə bundan da səmi söhbət eləyirik...

Çıxırlar.

M i r z ə H ü s e y n. Müşərəf oldular? Yaxşı ki, bu səfər tez qurtardı.

K ə r ə m o v. Nə hədləri var? Qabaqlarındakı aslandır, axı. Bəs, necə? Görürlər ki, camaat burada iş görür, səmçikə çırtlamır. Bu, sədrlikdir, masqara deyil. Hə, indi daha sakitlikdir, qoy dərindən fikirləşim. Elə bir təliqə yazmaq istəyirəm ki, mərkəzdə əldən-ələ gəzsin.

M i r z ə H ü s e y n. İcazə verin, gedim görüm, əmək günlərini qeyd edəblərmi?

K ə r ə m o v. Get, mane olma.

M i r z ə H ü s e y n (*gedir. Sonra pəncərədən başını çıxarıb, tələsik xəbər verir*). Camaat bu tərəfə gəlir, qabaqlarında da Ziyət. (*Pəncərədən çəkilir*)

K ə r ə m o v. Yox, bu olmadı. Mənim idarəmi karvansarayaya döndərdilər. Canım, dərindən fikirləşməyə şərait yoxdur ki!

Ziyət, Mehralı və bir neçə kolxozçu içəri girirlər.

M e h r a l ı. Uçan bülbülümüzü tutub gətirdik. (*Çamadanı yerə qoyur*)

Z i y n ə t. Xoş gördük, yoldaşlar, ha yalvardım ki, a Mehralı dayı, sən zəhmət çəkmə, qoca kişisən...

M e h r a l ı (*onun sözünü kəsir*). Hə, onda çaşdım. Ortada qoca sözü olmayacaq.

Gülüşürlər.

Z i y n ə t. Siz necəsiniz, yoldaş Kərəmov?

K ə r ə m o v. Sazam. İndi get, bir az istirahət elə, sonra gəlib mənə Bakıda olub-keçənlər haqqında ətraflı məruzə elərsən.

Z i y n ə t. O məsələləri gərək ümumi kolxoz iclasında müzakirə eləyək.

K ə r ə m o v. O sonrakı işdir. Əvvəlcə mənə danış. Mənimlə razılıqdır, sonra kolxozçularla söhbət apar.

İ b r a h i m kişi tələsik gəlir.

İ b r a h i m k i ş i (*Ziyətlə görüşür*). Xoş gəlmisən, qızım, səni səhərdən gözləyirdik, niyə belə ləngidim?

Z i y n ə t. Maşın iki dəfə sındı. Yollarımız o qədər xarabdır ki, adam xəcalət çəkir.

K ə r ə m o v. Eybi yoxdur, qoy başım açılsın, o yolları elə düzəlt-dirəcəm ki, o başında yumurta qoysan, bu başında görünəcək. Bəs, necə?

İ b r a h i m k i ş i. Siz əvvəlcə kolxozdakı biabırılıqların qabağını alın, sonra.

Z i y n ə t. Nə olubdur ki? Nə biabırılıqdır?

M e h r a l ı. Nə biabırılıq olacaq? Taxıllar yığılıb dağ kimi, daşıyan yoxdur. Maşınlar xarab, arabalar sınıq...

K ə r ə m o v. Yenə keçdilər tənqiddə, göz açmağa qoyurlar ki... A kişi, a Mehralı, bu saat bu söhbətlərin işə heç dəxli yoxdur. İclas çağıraram, bir deyərsiniz, beş də cavabını alarsınız.

M e h r a l ı. Düzdür, bu cür nəticəsiz söhbətlərdənsə, qoy Ziyənət bacı bizə yığıncaqdan danışsın.

T ə m r a z. Sənin danışığımı, qızım, qəzetdə oxuduq, ürəyimiz fərəhlə doldu.

K ə r ə m o v. Çox gözəl çıxış eləyib, hələ bir fərəhlənirsiniz də? Mənim öyrətdiyim sözlərin heç birini deməyib. Burada kolxozun rəhbəri mənəm, görəək heç kəs mənim sözümdən bir addım qırağa çıxmaya. (*Ziyənət*) Mən burada sənə nə öyrətmişəm, sən gedib gör nə danışmışsan? Tənqid yaxşı şeydir, amma görəək əvvəlcə rəhbərliklə razılaşırsan, sonra.

M e h r a l ı. Demək, sən tənqidi döndərüb ev toyuğu elemək istəyirson?

Hamı gülür.

K ə r ə m o v (*Mehralıya*). Bəri bax, yoldaş sırayı kolxozçu, böyük-kiçik yanında danışmağın qaydasını bil. (*Ziyənət*) Danış görəək, Bakıda neyləmişən?

Z i y n ə t. Konfransdan sonra bizim kolxozun bəzi məsələlərini həll etmək üçün müəyyən idarələrə getdim. Əvvəlcə, daldə qaldığımız üçün danladılar, sonra da uzaq kənd olduğumuzu nəzərə alıb, bizim kolxoza əlavə iki maşın bağışladılar.

K ə r ə m o v. İmadın?

Z i y n ə t. Yox.

K ə r ə m o v. Zis?

Z i y n ə t. Yox, yük maşını.

K ə r ə m o v. Onda apar, qaytar dala. Mən yük maşınında gəzə bilmərəm.

Z i y n ə t. Onları sizin gəzməyiniz üçün yox, yük daşımaq üçün veriblər. Sonra da sizə mən bir şad xəbər vermək istəyirəm. Neçə ildir, Kərəmov əlləşirdi, ancaq bizim bu körpü məsələsini düzəldə bilmirdi.

Körpü olmadığından rayon mərkəzi ilə əlaqəmiz çətinləşirdi, yolumuz bir günlük uzaq düşürdü.

İ b r a h i m k i ş i. Bəs, necə oldu, düzəldi?

Z i y n ə t. Düzəldi. Smetaya baxdılar, təsdiq elədilər.

M e h r a l ı. Sağ ol, Ziyənət, çox sağ ol, bilirsən bu körpü bizim əlimizdən necə tutacaq?

K ə r ə m o v. Düzdür, mən neçə ildir körpü düzəltmək üçün əlləşirdim, bir şey çıxmırdı, amma daha sən kimi gözəl-göycək qız hara, mən hara? Əlbəttə, səninçün körpü də salarlar, hələ dəmir yolu da çəkərlər.

M e h r a l ı. Canım, yekə kişisən, nə əttökən sözlər danışsın?

T ə m r a z. Sədrimiz belə danışanda daha başqalarından nə gözləyək?

İ b r a h i m k i ş i. Bu cür sözlər eşidəndə adam bilmir, neyləsin?

K ə r ə m o v. Dayanın, dayanın, qarğa-quzğun kimi tökülməyin üstümə. Mən o monada demirdim, sözümdə findıq kimi sındırıb, içindən ləpə çıxartmayın. Mən bu körpü məsələsinə çox sevindim. Sağ ol, Kərəmov ki, kolxozda bu cür Ziyənlər yetişdirmisən. Yaxşı, bəs, necə məsləhət görürsünüz, körpüyə kimin adını qoyacaq?

M e h r a l ı. Körpüyə ad qoymazlar.

K ə r ə m o v. Qoyarlar. Sən mənə öyrətmə. Salmanov!

S a l m a n o v. Bəli, yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Bu saat mənim əmrimi heyət üzvlərinə yetir. İclas çağıraram. İclasda görəək bu saat həll eləyəm, körpüyə kimin adı qoyulsun.

İ b r a h i m k i ş i. Körpü hələ tikilməyə başlanmayıb, adını fikirləşirsən.

Z i y n ə t. Heç elə iş olar, yoldaş Kərəmov? Heyət üzvləri bu saat çöldə, biçində, onları işdən ayırıb, iclas çağırmaq olar?

K ə r ə m o v. Bəli də, demək, kolxoz sədrinin kefi istədikdə iclas çağırmağa da ixtiyarı yoxdur? Bilirəm, niyə istəmirsiniz, qorxursunuz kolxozçular körpüyə Kərəmovun adını qoyalar? Heç nigaran qalmayın. Onlar qoysalar da, mən razı olmaram. Kərəmovun adı bir kənd körpüsünə sığışmaz. Yaxşı, daha qəbul saatım qurtardı. İndi icazə verin, dövlət işləri ilə məşğul olum. Salmanov, təkərlər barəsində rayon mərkəzinə yazdığımız kağız hazırdırmı?

S a l m a n o v. Kağız hazırdır, amma sözləri yazılmayıb.

K ə r ə m o v (*hirsli halda*). Ah, Salmanov, Salmanov...

Z i y n ə t. Ayıbdır, yoldaş Kərəmov, rayona təkərlər barədə yazmaq yaxşı deyil. Çağırın dəmirçi Musanı, təkərləri düzəltsin.

K ə r ə m o v. O mənim işimdir. Onların bərcudur bizim hər bir dərdimizə qulaq assınlar. Əgər, qulaq asmayacaqlarsa, daha niyə adlarını məsul işçi qoyub, hökumətdən məvacib alırlar?

Z i y n ə t. Taxıllar çöldə qalıb, yağış altında çürüsün ki, kolxoz rayon mərkəzindən araba təkəri gözləyir? Bu, ziyançılıqdan başqa heç bir şey deyil.

K ə r ə m o v. Necə? Sən mən Kərəmova ziyançı deyirsən? Salmanov, bu sözləri yaz, altından qol çəksin. Adə, mən, kolxoz sədri, ziyançı! Yaz, altından qol çəksin. Kişisənsə, qol çək, nə durmusan?

M e h r a l ı. Yazarıq da, qol da çəkərik, hələ bir az səbr elə.

K ə r ə m o v. Sən bağla, səndən soruşan yoxdur.

Z i y n ə t. Kərəmov, mən bu saat yol yorğunuyam, bu sözlərimi ümumi yığıncaqda bir də təkrar eləyəm.

K ə r ə m o v. Hə, mənə hodeləyirsən? Qoyurlar da, qoyurlar sakit oturub iş görək. Ziyançı da özünüsünüz, işi pozan da. Bəri bax, mənə acıqlandırarsınız, səhərdən ömr verərəm ki, bütün "Şəfəq" kolxozu böyükü-küçüklü işdən azad edilsin. Salmanov, yığışdır dəftərxanəni, gedək ayrı yərə, bu şəraitdə mərkəzə kağız yazmaq olar? (Çıxırlar)

M e h r a l ı. Get, eybi yoxdur. Sənin də mənəm-mənəm deməyinin ömrünə az qalib.

İ b r a h i m k i ş i. Ziyət, qızım, sən bu saat yoldan gəlmisən, istirahət elə, sonra doyunca söhbət eləyərik.

Z i y n ə t. Danışmalı söz çoxdur. Biz işlərimizdə elə yeniliklər yaratmalı, elə əmək fədakarlığı göstərməliyik ki, kolxozumuz bu gözəl, bu şən həyata layiq bir kolxoz ola bilsin.

T ə m r a z. Kərəmov qoysa...

İ b r a h i m k i ş i. Biz mübarizəni onun özündən başlamalıyıq.

Çöldən səs gəlir.

M e h r a l ı. Bizi çağırırlar, gedək. Sağ ol, qızım, yığışib bir yaxşı məsləhətləşərik.

Çıxmaq istədikdə Ş e y d a ilə rastlaşırlar.

Ş e y d a. Deyirlər, Ziyət gəlib. Bəs hamı?

M e h r a l ı. Budur, buradadır...

T ə m r a z. Gedək, Mehralı, gedək, ləngimək olmaz.

Çıxırlar. Səhnədə Ziyət ilə Şeyda qalırlar.

Ş e y d a. Ziyət, xoş gəlmisiniz. Bəs, biz sizi yol ayrıcında gözləyirdik.

Z i y n ə t. Xoş gördük, Şeyda müəllim! Mən sizin tapşırığınızı yerinə yetirdim.

Ş e y d a. Nə danışsınız? Deməli, çap etmək üçün söz verdilər?

Z i y n ə t. Söz də verdilər, çap da elədilər. Budur, qəzeti gətirmişəm. (Qəzeti ona verir)

Ş e y d a (qəzetə baxır). Birinci şerimi siz çap elətdirdiniz, Ziyət! Heç bilmirəm sizə necə təşəkkür eləyim?

Z i y n ə t. Təşəkkürü biz sizə eləməliyik. Bakıda hamıya deyirdim ki, bu şeri yazan şair bizim kəndin müəllimidir. Fəxr eləyirdim.

S u r x a y içeri girir.

S u r x a y. Ziyət! Kərəmov yolda mənə ləngitdi, gecikdim. Gəl görüşək.

Z i y n ə t. Xoş gördük, Suxay.

Görüşürlər.

Ş e y d a. Suxay, mənə təbrik elə, şerim çap olunub.

S u r x a y. Hanı? (Qəzetə baxır) Hə, təbrik eləyirəm. Ürəkdən sevinirəm. Əlini ver. (Ziyətə) Ömrümdə birinci dəfə şair əli sıxıram.

Ş e y d a. Çox sağ ol. Yavaş, yavaş, bu cür sıxsan, bu axırncı şerim olar. Gedim başqa yoldaşlara da göstərim. (Çıxır)

Z i y n ə t. Necə də sevinir.

S u r x a y. Bəs, sevinməsin? Bakıda, mərkəzi qəzetdə şeri çap olunub. Şer yazmağı bacardığı üçün xoşbəxtdir. Heyf ki, mənə əlimdən gəlmir.

Z i y n ə t. Sənin də əlindən cansız torpaqları canlandırmaq, boz çölləri məxmər kimi bəzəmək gəlir. Məncə, bizim sənətimiz də şairlik kimidir. Elə deyilmi?

S u r x a y. Deyəsən, Ziyət, Bakıya konfransa gedəndən sonra taxılçılığa eşqin daha da artıb?

Z i y n ə t. Sən heç təsəvvür eləyə bilməzsən, Suxay, bizim alimlərimiz nə qədər maraqlı təcrübələr eləyirlər. Çoxbudaqlı sünbül... Soyuğa davam gətirən sünbül... Biz bu təcrübələrin yaxşı nəticə verməsi üçün gerek elmi təşkilatlarımıza kömək eləyək. Daha kor-korane

yeri sürüb, toxum səpməyin vaxtı keçib. Get-gədə elə olacaq ki, hər bir kolxozçu öz sənətinin alimi olacaqdır.

S u r x a y. Bakıdan danış. Doyunca gözə bildinmi? Teatrlara getdinmi?

Z i y n ə t. Vaxt az oldu, yalnız bir-iki tamaşa görə bildim. Öz-özümə söz vermişəm ki, payızda, işimiz az olanda mütləq bir də gedəm. Mənə yoldaşlıq edərsənmi?

S u r x a y. Sual çox yersizdir. Sənə mən ömrümün axırına kimi yoldaşlıq eləməyə hazırım. Bəs, bu cür təklifə sözün nədir? (*Sükut olur, Ziyət bir cavab vermir. Səhnə arxasından Kərəmovun səsi eşidilir*) Mənim bəxtim belədir, həmişə səninlə söhbəti bişirib hazır eləyəndə, biri gəlib mənə olur. Əsas sualına cavab ala bilmirəm. (*Ziyət gültür*) Gülmə, Ziyət! Əvvəl-axır bu sualına cavab verəcəksən.

Kərəmov və Salmanov içeri girirlər.

S a l m a n o v. Yənə buradadırlar, yoldaş Kərəmov!

K ə r ə m o v. İşləməyə imkan yoxdur ki! Kluba getdim, məşq eləyirlər, teatr çıxardacaqlar. Məktəbə getdim, bir qarhaqur var ki, qulaq tutulur. Burada da belə. Sən öləsən, iş adamı üçün bu kolxozda yer yoxdur. Salmanov, yaz görüm.

S u r x a y. Biz gedirik, yoldaş Kərəmov, axşama kimi yazın, etirazımız yoxdur.

K ə r ə m o v. Sən nəçisən ki, mənim sözümə etiraz eləyəsən? Ziyət, sabah konfransın gedişi haqqında mənə fikrini yazıb gətirərsən.

Z i y n ə t. Çoxlu təzə qəzet gətirmişəm, yoldaş Kərəmov, orada hamısı yazılıb, verərəm oxuyarsınız.

K ə r ə m o v. Sən öl, cəzə adamlara rast gəlmişəm? Ay qız, kolxoz sədrinin vaxtı var ki, qəzet oxusun? Yaz gətir, işə tikəcəyəm.

Z i y n ə t. Ona söz verə bilmərəm.

S u r x a y. Yox, yox, yazar, yoldaş Kərəmov, əlbəttə, yazar. Gedək, Ziyət. Bununla çox danışmağın mənası yoxdur.

Surxayla Ziyət gedirlər. M i r z ə H ü s e y n başalovlu içeri girir.

M i r z ə H ü s e y n. Yoldaş sədr! Cəbhədən son xəbər.

K ə r ə m o v. Hesabdar Mirzə Hüseyin, tez danış görək, nə xəbər var?

M i r z ə H ü s e y n. Göy buludlanır, taxıllar təhlükədədir, təkərlərin təmiri sürətləndirilməlidir.

S a l m a n o v. Hə, bu mühüm xəbərdir. Təkərləri o vəziyyətdə qoymaq olmaz.

K ə r ə m o v. Cəhənnəmə ki!.. Daha mənim başımı dəng elədiniz. Təkərləri tapşırın dəmirçi Musaya.

M i r z ə H ü s e y n. Sizin bu əmrinizi təbrik eləmək lazımdır, yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Salmanov, indi ki, belədir, protokol yaz. (*Gəzib dikta edir*) Arabaların təkərləri çox oyan-buyana gedib-gəldiyindən sınıb haldan düşmüşdür. Ona görə də...

İşq söntür.

İKİNCİ ŞƏKİL

Kənd meydançası. Sağ tərəfdə dəmirçi Musanın emalatxanası. Emalatxana bağlıdır. **M e h r a l ı** onun qarşısında oturub çubuq çəkir. **Ş i r ə l i** kişi gəlir.

Ş i r ə l i. Salam, Mehralı! Yənə paroxod kimi nə tüstülədirsən? Uzaqdan baxanda adama elə gəlir ki, Musanın dəmirçixanasına od düşüb.

Görüşürlər.

M e h r a l ı. Hər gün işdən qayıdanda burada bir az nəfəsimi dərməmiş, Musa ilə kəlmə danışmamış evə getmiyəm.

Ş i r ə l i. Bəs, Musa hanı?

M e h r a l ı. Yoqin evə gedib. Gəl öyləş!

Ş i r ə l i. Gedirəm, bir az kitaba-dəftərə baxım. Bu axşam dərsimiz var, axı.

M e h r a l ı (*cəld ayağa qalxır*). Lap mənim yadımdan çıxmışdı ha. Vaxtım olmayıb, heç dərsin üzünə də baxmamışam. Gedək.

Ş i r ə l i. Heyf, Musanı görmədim.

M e h r a l ı. Musa ilə nə işin var ki?

Ş i r ə l i. Onu da kursa götürmək istəyirəm. Məni keçən iclasda təbliğatçı seçmədilər?

M e h r a l ı. Musa çox tərs adamdır, son onun dilini bilməzsən. Qoy Surxay bu işlə məşğul olsun. Mədəni-maarif işlərimizə rəhbərlik eləyən odur. Gedək.

Ş e y d a içeri girir.

Ş e y d a. Gənc tələbələrə salam.

M e h r a l ı. Əleykəssalam, yoldaş müəllim! Sənə zəhmət verib bir söz soruşmaq istəyirik. Bu gün dərsimiz olacaq, ya yox?

Ş e y d a. Əlbəttə, olacaq. Necə bəyəm, Mehralı dayı? İstəyirsiniz olmasın?

M e h r a l ı. Yox, oğlum, ehtiyatdan soruşuram ki, yaraqlanıb gələk.

Ş e y d a. Siz yaraqlanın. Dərsimiz olacaq. Bu gün, Mehralı dayı, birinci sizdən soruşacağam.

Ş i r ə l i. Gedək, Mehralı. Bayaقدan deyirdin ki, heç üzünə də baxmamışam.

M e h r a l ı. Yalan niyə deyirsən, a kişi? Müəllimin yanında mənə qızartmasana! Elo bilirəm ki, tutuquşu kimi, əzbər. (*Gedə-gedə*) Yekə kişisən, adam da müəllimin yanında elə söz danışar? (*Çıxanda Surxay ilə rastlaşırlar*)

S u r x a y. Salam, a kişilər, bir ayaq saxlayın... Hara belə?

M e h r a l ı. Salam, salam, Surxay, kefin-halın? Bura bax...

Ş i r ə l i. Mehralı, axşam dərs var, söhbətə başlama.

M e h r a l ı. Eh... lap yadımdan çıxmışdı ha... Gedək... Xudahafiz, Surxay, elm, adamı ürəkədən söhbət eləməyə də qoymur...

Mehralı ilə Şirəli çıxırlar.

S u r x a y (*Şeydaya əl verir*). Dünən axşam haradaydın?

Ş e y d a. Bir balaca işim oldu. Necə? Axtarmısan?

S u r x a y. Axtarmısan da sözdür? Bütün kendi gözdüm, tapmadım.

Ş e y d a. Mən dünən axşam Kamiləgildə idim.

S u r x a y. Kamiləgildə? Deyəsən, onunla xüsusi məşğul olursan, hə, yoldaş müəllim?

Ş e y d a. Daha oralara əl atma, Surxay! Korəmov imkan versə, məşğul olaram. Bir vərəq oxumağa qoymadı. Bilirsən, nə qədər danışdı.

S u r x a y. Demək, siz sevgini kitab kimi vərəq-vərəq oxuyursunuz?

Ş e y d a. Hələ yox, məsələ çiydir, bişməyib.

S u r x a y. Yadımdadır, uşaqlıqda oxuyardıq ha: noxudu çiydir bişməyib hələ, ocaقدan yerə düşməyib hələ. Demək, sizin işiniz də belədir, hə?

Ş e y d a. Son dünən axşam mənə bu cür şerlər oxumaq üçün axtarırdın?

S u r x a y. Yox, mən o dərəcəyə çatmamışam ki, şairə şer oxuyum. Divar qəzetinin materiallarını sənə çatdırmaq lazım idi. Bu nömrəni

gərək yaxşı buraxasan, qoy bütün cavanlar hiss eləsinlər ki, redaktor həmişə müəllimdir, həm də şair.

Ş e y d a. İndi dərnəyə gedirəm, sonra evdə olacağam. Materialları çatdırarsan. Divar qəzetinin bütün məqalələrini kolxozun işinə həsr eləyəcəyəm. (*Yavaşdan*) "Kommunist" qəzetinə bir məqalə də göndərmişəm. Korəmovu bərk tənqid eləmişəm.

S u r x a y. Əcəb eləmisən. Amma, orası var ki, məqalə çıxandan sonra Kamilədən əlini üz.

Ş e y d a. Möhkəm sevgi olandan sonra heç kəs mane ola bilməz. Bir şeir var, deyir ki: "Gər cəzbeyi-əşq olsa gətirərəm, necə gəlməz". Gedək.

Şeyda çıxmağa hazırlaşır. Surxay da onunla getmək istəyir, ancaq bu zaman Z i y n ə t səhnəyə gəlir. Surxay onu görüb geri qaydır.

S u r x a y. Yox, yox, sən get, mən getməli olmadım.

Ş e y d a. Nə üçün?

S u r x a y. Böyük bir qüvvə mənə getməyə qoymadı.

Ş e y d a. Hə, başa düşdüm. Yaxşı, sən qal... (*Gedir*)

Z i y n ə t. Surxay, sənənsən? Burada neyləyirsən? Taxıllardan xəbərin olmadı? Arabalar işə düşdümü?

S u r x a y. Haradan bilim? Ziynət can! Mənim öz arabam sınıb qalıb yolun ortasında, kömək eləyib qaldıran yoxdur.

Z i y n ə t. Onun heç eybi yoxdur, mənə bu saat elə xırda məsələlər maraqlandırmır.

S u r x a y. Çox sağ ol, deməli, mən sənənin xırda məsələyəm?

Z i y n ə t. Məgər, sən özündən danışırıdın?

S u r x a y. Əlbəttə. Arabam sınıb deyəndə, özümə işarə eləyirəm.

Z i y n ə t. Özünü sınıq arabaya oxşadırsan? Əcəb işarədir.

S u r x a y. Sınıq araba, yəni, sınıq ürək. Mən çox dərin məsələlərə əl atıram, Ziynət.

Z i y n ə t. O cür dərinlikləri mən başa düşmürəm, savadım azdır.

S u r x a y. Savadın azdır, gəl mənim kursuma, səni savadlandırım. Nə vaxtacan bu cür geridə qalacaqsan?

Z i y n ə t. Ciddi ol, Surxay!

S u r x a y. Nə istəyirsən, olum, Ziynət can! Ancaq icazə ver sənənin işarəsiz danışım, ürək sözümlü birdəfəlik açıb deyim. Sən də qəti bir cavab ver, ya oyanlıq olsun, ya buyanlıq. Daha mənim səbrim qalmayıb.

Z i y n ət. Nə demək istədiyini başa düşmürəm.

S u r x a y. Bu saat səni iki kəlmə ilə başa salım.

Z i y n ət. Bu saat mənim vaxtım yoxdur. Kamiləni axtarıram, gələndən sonra görməmişəm. Onu götürüb gələcəyəm klubə. Sən də gəl, orada danışarıq.

Z a l x a içeri girir.

Z a l x a. Qəribədir, bunlar da burda xosunlaşırlar. Bu gün kənd dönüb olub pıçıpıçıxana, hər kolun dalından bir cüt çıxır.

Z i y n ət. Zalxa xala, danışığına fikir versəniz pis olmaz. (Gedir)

Z a l x a. Buna bax ha, hələ forsuna da deyir! Kolxoz dönüb xaraba deyirman, bunlar burada başlayıblar, pıçhapıç...

S u r x a y. Zalxa xala, siz özünü heyət üzvüsünüz...

Z a l x a. Mən heyət üzvüyəm, siz də briqadirsiniz. Orada-burada bir-birinizin qulağına söz deməkdənsə, işinizi təşkil eləyin.

S u r x a y. Düz sözə nə deyim. Onda mən getdim. (Getmək istəyir)

Z a l x a. Dayan, əvvəlcə bir də görüm, məni niyə kursa yazmamısan? Yaraşmıram, yoxsa, xoşuna gəlmirəm?

S u r x a y. Ay arvad, daha niyə çığırırsınız, istəyirsiniz, yazım.

Z a l x a. İstəyirsiniz nədir? Harada siyahı tutdular, başda gərək mənim adım olsun. Bunu sən özün öz həvəsinlə başa düşürsən, yoxsa, mən başa salım?

S u r x a y. Başa düşürəm, bu saat yazım. (Cibindən kağız çıxarır) Zalxa kim qızı?

Z a l x a. Gorbagor qızı. Gorbagor vaxtında məni oxutsaydı, indi sənin ki nilərə möhtac qalmazdım! Yaz!

S u r x a y. Yazdım.

Z a l x a. Nə yazdın? Oxu görüm.

S u r x a y. Savad kursuna yazılanlar: birinci Zalxa Gorbagor qızı. Özünü dediniz, mən də yazdım.

Z a l x a. Hə, gorbagor sənin Kərəmovundur. Poz onu.

S u r x a y. Pozdum. Bəs, atanızın adı nədir? Camım üçün yadımdan çıxıb.

Z a l x a. Çıxar da... Növrəstələr əlindən sənə baş qalıb ki, mənim atanın da adı onun içində olsun?

S u r x a y. Zalxa xala, sizin əlinizdən bu kənddən qaçım? Ay arvad, nə üçün bu gözəl həyatı mənim başıma dər eləmişiniz?

Z a l x a. Hələ bu harasıdır? Bu kolxoz qaydasına düşməyincə rahat duran deyiləm. Sizə mən bir toy tutacağam ki, ananızdan əmədiyiniz süd burnunuzdan qaynaya-qaynaya tökülsün. Bəs, Kərəmov haradadır?

S u r x a y. Mən nə bilim? Kərəmovu güdmürəm ki!

Z a l x a. Onu axtarmağa gedirəm. Gərək başına bir oyun açım, Əslə Kərəmi əzbərdən oxusun. (Gedir)

Dəmirçi M u s a evindən çıxıb dükanə sarı gedir. Surxay getmək istədikdə, onu görüb dayanır.

S u r x a y. Musa dayı, atanızın adı nədir?

M u s a. Mənim atanın adı sənin nəyinə lazımdır, övladım.

S u r x a y. Sizi savad kursuna yazıram. Adınızı qeyd eləmişəm, amma sağ tərəfi boş qalıb. Təcili surətdə atanızın adını bilmək lazımdır.

M u s a. Yazılmıram və atanın da adını deməyəcəyəm.

S u r x a y. Yaxşı kursdur, Musa dayı, Şeyda müəllim dərs deyir. Kəmsavad kolxozçuların hamısı yazılıb.

M u s a. Mən yazılmıram.

S u r x a y. Axı, niyə? Bir məni başa salın görüm, nə üçün yazılmaq istəmirsiniz? Kolxoza girmirsiniz, savad kursuna yazılmırsınız, kolxozun verdiyi sifarişləri qəbul eləmirsiniz. Açıq deyın, görək, fikriniz nədir?

M u s a. Çökil gözlərimin səkisindən. Sənə elə tərs nəzər ataram ki, eriyib muma dönərsən. Yazılmıram, dedim, qurtardı.

S u r x a y. Hirsənməyin, a kişi, söz məsləhətdən keçər. Başqaları oxuyur, savadlanır...

M u s a. Başqalarının mənə dəxli yoxdur. Mən birdəfəlik özümə söz vermişəm ki, bu kənddə heç bir işə qarışmayacağam.

S u r x a y. Nə üçün? Bir məni də başa salın.

M u s a. Sən onu başa düşməzən. Çünki tarixdən xəbərin yoxdur. Bu camaatın dərdinə hamıdan çox mən qalırdım. Birinci mən özüm dedim ki, gələn kolxoz təşkil eləyək. Yığıldıq, məsləhətləşdik... Elə bu vaxt Kərəmovu rayonda işdən götürüb göndərdilər kəndə. Gələn kimi də mənimlə kəllə-kəlləyə gəldi, üstümə böhtan atdı, məni molla adlandırdı, nə bilim, nə hängəmə çıxartdı... Hə, mən də çəkilib durdum bir qraqda. Qurtardı. Kərəmov olan yerə Musanın ayağı dəyməz. Mən bu saat ancaq dünya üzündə bir nəfərin dərdini, həsrətini çəkirəm.

S u r x a y. Bəs, o bir nəfər kimdir?

M u s a. Sən onu başa düşməzsən, çünki cavan beyni hələ o cür dərin məsələləri dərk eləyə bilməz.

S u r x a y. Bilməz, bilməz, mənim daha ayrı sözüüm yoxdur. Elmi söhbətimiz qurtardı. Deməli, yazılmırsınız?

M u s a. Sözü bir dəfə deyərler.

S u r x a y. Çox gözəl, demək dəftərdə sizin adınızın qabağında belə bir işarə qoymaq lazımdır.

M u s a (*kağıza təəccüblə baxır*). O nədir?

S u r x a y. Sual işarəsi.

Z i y n ə t və K a m i l ə gəlirlər.

Z i y n ə t. Suxay, sən bayaqdan burada neyləyirsən? Bəs, kluba getmirsən?

S u r x a y. Qızlar əmr eləyəndən sonra ölümə də gedərəm.

K a m i l ə. Şeyda haradadır?

S u r x a y. Bura bax ey, Kamilə bacı, siz nə çox Şeydanı xəbər alırsınız?

K a m i l ə. Mən ondan kitab almaq istəyirəm.

S u r x a y. Maraqlıdır, siz bu kitabları nə vaxt oxuyub qurtaraçaqsınız?

Z i y n ə t. Yaxşı, qızı utandırma. Şeyda müəllimi də tap, gəl kluba.

Z i y n ə t və K a m i l ə gedirlər.

S u r x a y. Musa dayı, salamat qal, mən getdim.

M u s a (*halsız divara söykənir*). Dayan, getmə, yaxın gəl, mənə kömək elə.

S u r x a y (*onun qolundan tutur*). Nə oldu, Musa dayı? Ürəyiniz xarab oldu, nədir?

M u s a. Mən insanların ən bədbəxtiyəm, Suxay. (*Yavaşdan*) İki saniyə bundan qabaq səninlə söhbət eləyən qızın ismi nədir?

S u r x a y. Hansını deyirsiniz, Musa dayı, onlar bir cüt idilər.

M u s a. Mənim gözlərim yalnız birini gördü. O kimdir?

S u r x a y. Kərəmovun qardaşı qızı, kolxozun makinaçısı Kamilə.

M u s a. Sükut! Onu soruşmuram, o biri kim idi?

S u r x a y (*öz-özünə*). Aha, deyəsən, şerik çıxdı. (*Bərkdən*) Onun adı Ziyətdir.

M u s a (*öz-özünə*). Ziyət, Ziyət! Haradasan? Sən indi haradasan?

S u r x a y. Mən yerini bilərəm, gedim çağırım?

M u s a. Yox, dayan dedim, qurtardı. O səni hara çağırırdı?

S u r x a y. Heç, elə-belə söz soruşurdu.

M u s a. Nə soruşurdu?

S u r x a y. Deyirdi, kluba gedirik, sən də gəl.

M u s a. Orada nə var?

S u r x a y. Savad kursu.

M u s a. O da kursa gedir?

S u r x a y. Gedir, bəs, necə?

M u s a. Bunu mənə bayaqdan niyə demirsən! Razıyam, mənə də o kursa yaz.

S u r x a y. Ay sağ ol. Atanızın adını təcili deyin.

M u s a. Atamı bura qarışdırma, yaz dəmirçi Musa. Qurtardı.

S u r x a y. Lap vaxtında qurtardı. Yazdım. İcazə verin, gedim. Qızların gözləri yoldadır, mənsiz bir dəqiqə dayana bilmirlər.

M u s a. Yox, dayan, dərdimə qulaq as. Sırrımı yalnız sənə açıram. Düz on beş ildir ki, bir canlar alan afət mənim ürəyimi qıfıllayıb, açarını da özü ilə aparıb.

S u r x a y. Təzə açar düzəlt!

M u s a. Sükut. Hələ mətləb uzundur, axırına qulaq as.

S u r x a y (*öz-özünə*). Evim yıxıldı. Bu keçdi tərcümeyi-halımı danışmağa.

M u s a. O zaman mən bir qız sevirdim ki, hoyata zinət, gəncliyə zinət, eşqə, məhəbbətə zinət idi.

S u r x a y. Adı da Ziyət idi?

M u s a. Adı adına oxşayırdı, özü özünə...

S u r x a y. Deməli, bütün ölçüləri düz gəlir?

M u s a. Sükut! Sözümə qulaq as. On beş il bundan qabaq mən onu itirdim. O zamanlar kənd hələ köhnə paltarını atmamışdı, qolçomaq canavar kimi idi. O, gül kimi soldu. Mən kasıb bir dəmirçi ona heç bir kömək edə bilmədim. Mənim ürəyim də onunla bərabər soldu. İndi...

S u r x a y. Çox gözəl, keçin indiyə...

M u s a. İndi... Bu Ziyət, elə bil, onun təkrarıdır. Köhnə eşq mənim ürəyimdə tozodən qaynamağa başlayıb, Suxay! Başa düşürsənmi?!

S u r x a y. Çox gözəl başa düşürəm. Köhnə eşq, köhnə şərab kimi çox tünd olur.

M u s a. Qulaq as, Suxay, gecələr yata bilmirəm, gündüzlər işləyə bilmirəm. Onun o gül sifəti gəlib gözümün qabağında dayanır. Axı, sən özün söylə, onu kim sevməyə bilər?

S u r x a y. Qərribə işə düşmüşünüz, Musa dayı.

M u s a. Bir kəlmə söz də, ürəyimə təsəlli olsun.

S u r x a y. Nə deyim? Söz tapıram ki?

M u s a. Onun da məni sevəcəyinə ümid edə bilərəmmi?

S u r x a y. Bir az gec başlamısınız, Musa dayı. Bu görkəmlə, bu saqqalla ağlım bir şey kəsmir.

M u s a. Sükut! Bağla söz körüyünün ağzını, mən təmiz məhəbbətdən danışırım, ağlısız cavan! Təmiz məhəbbətin qabağında görkəmin, saqqalın nə mənası var?

S u r x a y. Sizde ayrı aləm varmış, Musa dayı!

M u s a. Ancaq bu söhbətlər öz aramızda: bir sən bilirsən, bir mən. Bir də onun özünə deyərsən, vəssalam, qurtardı.

S u r x a y. Arxayın ol! İndi mən gedə bilərəm?

M u s a. Get, tez bir xəbər gətir.

S u r x a y. Kimdən?

M u s a. Kimdən? O yarı-mehribandan, gülü-reyhandan, gözleri ceyrandan.

S u r x a y. O mənim gözlərim üstə. Xudahafiz! (*Gedir*)

M u s a (*öz-özünə zümrümə eləyir*).

Başına vursan çəkkic, zindanın ollam mən sən.

Başına hər gün dönüb, qurbanın ollam mən sən.

Salmanov və Mirzə Hüseyn gəlirlər.

M i r z ə H ü s e y n. Salaməlcüküm, Musa dayı.

M u s a. Mən yenə hansı insan övladının səsini eşidirəm?

S a l m a n o v. İnsan övladının yox, Mirzə Hüseynin səsini eşidir-sən, Musa dayı.

M u s a. Ay əleyna-vəəleykümüssin-vəllam.

M i r z ə H ü s e y n. Vəllam, vəllam, Musa dayı. Sənə bir işimiz düşüb.

M u s a. Hamı bilir ki, mənim əlimdən iş qurtarmaz. Deyin, canını alım.

M i r z ə H ü s e y n. Yoldaş Salmanov bu saat ərz elər.

S a l m a n o v. İşimiz çox təcildir, Musa dayı.

M u s a. Bir məsəl var, deyərlər ki, ətəənni minəlrəhman, eləcə-leyi minəşeytan.

S a l m a n o v (*Mirzə Hüseynə*). Nə deyir?

M i r z ə H ü s e y n (*yavaşdan*). Qurandan sitat gətirir.

S a l m a n o v. Musa dayı, səhvən özümlə lüğət götürməmişəm. Bu dediklərinin mənası nədir?

M u s a. Yeni, tələsmək şeytan işidir.

M i r z ə H ü s e y n. İndi tərsinədir. Musa dayı, insanlar tələsməkdə o qədər məharət qazanıblar ki, şeytan özü barmağını ağına qoyub tamaşa eləyir.

M u s a. Onu bilmirəm, çünki şeytanlarla sizin əlaqəniz var, mənim yoxdur. Sözlünüzü deyın.

S a l m a n o v. Musa dayı, bizim kolxozun arabalarının təkərlərini təmir etmək lazımdır. Taxıllar çöldə qalıb, maşınlar çatışdıra bilmir.

M u s a. Əlqanışətin müstəqrizələrin.

S a l m a n o v. Nə dedi?

M i r z ə H ü s e y n. Deyəsən, istiqrazdan danışır.

S a l m a n o v. Yox, deyəsən, rezindən düzəltməyi məsləhət görür. Nə buyurdunuz, Musa dayı?

M u s a. İşiniz düzəlmədi. Kolxozdan sifariş qəbul olunmur.

M i r z ə H ü s e y n. Nə üçün? Kolxozla düşmənçilik eləyirsən?

S a l m a n o v. Bu cür sözü bir dedin, bir də demə... Axırı pis olar.

M u s a. Dedim, qurtardı. Siz yox, lap böyüyünüz Kərəmov da gəlsə, yenə mən sözümlü geri götürməyəm. Kolxozdan sifariş qəbul olunmur. Vəssalam.

Kərəmov gəlir.

M i r z ə H ü s e y n. Rədd eləyir, yoldaş Kərəmov.

S a l m a n o v. Deyir, kolxozdan iş götürmürəm.

K ə r ə m o v. Kolxozun sifarişini qəbul etməyən sizsiniz, yoldaş molla Musa?

M u s a. Mən sən ilə yoldaşlıq etməmişəm, o adı da mənə vermə.

K ə r ə m o v. Demək, sən yoldaş sözünün ölcyhinəsen? Salmanov!

S a l m a n o v. Buyur, yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Yaz, altından qol çəksin.

M u s a. Çəkil gözlərimin səkisindən.

K ə r ə m o v. Sənin bizim işlərimizi qəbul eləməməyə ixtiyarın yoxdur.

M u s a. Sənin də mənim üstümə çıxırmağa ixtiyarın yoxdur. Mən sənin sədr olduğun kolxozun üzvü deyiləm, işini də görməyəcəyəm.

K ə r ə m o v. Görəcəksən!

M u s a. Görməyəcəyəm!

K ə r ə m o v. Səni bu işə zor ilə məcbur eləyəyəm.

M u s a. Mənə zor eləyən adam hələ anadan olmayıb.

Səs-küyə kolxozçular yığışırlar.

M e h r a l ı. Musa, inad eləmə.

Ş i r ə l i. Sən bu işin ustasısan, rədd eləmə.

M u s a (*Kərəmovu göstərir*). Bu olan yerdə mən yoxam. Dedim, qurtardı.

K ə r ə m o v. Salmanov, yaz! Bu saat mən sənə bildirərəm. Düz mərkəzə xəbər verəcəyəm.

M u s a. Çəkil o yana, mənim üstümə kölgə salma! Mən...

S u r x a y və Z i y n ə t içəri girir. Musa onları görüb özünü itirir.

S u r x a y. Bu nə yığıncaqdır? Nə olub?

Z i y n ə t. Yoldaş Kərəmov, arabalar düzəldi?

K ə r ə m o v. Yox, dəmirçi mollə Musa, bir təktəsorrüfatçı kimi kolxozun işlərini pozmaq üçün sifarişləri qəbul eləmək istəmir.

M i r z ə H ü s e y n. Qəti boynundan atr.

S a l m a n o v. Özü də hədərən-pədərən danışır.

Z i y n ə t. Ola bilməz, Musa dayı, doğrudurmu ki, kolxozun sifarişlərini qəbul eləmək istəmirsiniz?

Musa özünü itirmişdir, diymir.

S u r x a y. Musa dayı, nə olub sizə?

Z i y n ə t. Bəlkə bizimlə danışmaq da istəmirsiniz, ay Musa dayı?

M u s a. Can, can ağrın alım, nə buyurursan?

Z i y n ə t. Kolxoza kömək eləməkdən boyun qaçırırsınız?

M u s a. Nə danışırısan, gülüm? Sənin bütün tapşırıqlarımı yerinə yetirməyə hazırım.

K ə r ə m o v. Hazırısan?

M u s a (*Kərəmov*). Sən çəkil gözlərimin sokisindən. (*Ziyətə*) Buyur! Əmr səndən, ifası məndən.

Z i y n ə t. Sağ olun, Musa dayı. Siz ki, mənim sözümdən çıxmadınız, sağ olun.

K ə r ə m o v. Salmanov, protokol bağla. Dəmirçi Musa təkərləri üç günə təhvil verməlidir.

M u s a. Təkərlər bir günə hazır olacaq. Çəkilin kənara, mən işə başlayıram.

P ə r d ə

İKİNCİ PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Birinci şəkilin dekorasiyası. K a m i l ə makinada yazır. Ş e y d a stolun üstünə böyük bir kağız açıb divar qəzeti düzəldir. Uzaqdan traktor səsi, kolxozçuların haray-hurayı eşidilir.

Ş e y d a (*yaza-yaza öz-özünə deyir*). Normanı... normanı üç yüz faiz... üç yüz faiz həyata keçirmişdir. Ancaq... rəhbərlik... xüsusən sədr... yaramaz işlədiyindən...

K a m i l ə (*əlini saxlayır*). Yoldaş müəllim, mən bayaqdan rica eləyirəm ki, yazdığınızı üreyinizdə təkrar eləyin. Mənə mane olursunuz. Belə olmaz. Çatıb arvad əvəzinə kişi yazdım.

Ş e y d a. Onun heç fərqi yoxdur. İki də eyni hüquqa malikdir. Ancaq, Kamilə can, hirsələnməyin, mən istəyirəm, bu nömrədəki məqalələrin hamısı dərin olsun, mənalı olsun. Odur ki, hər cümləni ölçüb-biçməmiş, götür-qoy eləməmiş yazmıram.

K a m i l ə. Xahiş eləyirəm tez yazıb qurtarın. Bilirsiniz nə qədər işim var?.. Əmim gündə neçə protokol yazdırır, hamısını da gərək mən makinada çap eləyib, işə tikəm.

Ş e y d a. O protokolların barəsində bizim divar qəzetinə məqalə gəlib, budur, müxbir onların nə qədər mənasız olduğunu qeyd eləyir.

K a m i l ə. Amma əmim deyir ki, bu protokollar tarix yazanlar üçün lazım olacaq. Çox qiymətli vəsiqələrdir.

Ş e y d a. Vaxtınızı boş yerə sərf eləməyin, Kamilə can! Ondansa, gəlin mənə kömək eləyin, siz yanımda olanda mən özümü çox yaxşı hiss eləyirəm.

K a m i l ə. Mane olmayın, işim çoxdur. Bilmirəm niyə o cür geniş məktəb binasını qoyub burada işləyirsiniz?

Ş e y d a. Çünki bu otaqda məni bir qüvvə özünə cəzb edir.

K a m i l ə. Müəllimə yaraşmayan sözlər danışırsınız.

Ş e y d a. Niyə? Müəllimin qəlbi yoxdur, sevə bilməz? Bilirsiniz nə var? Kamilə, "mus-mus" deyincə birkərəlik Mustafa deyək, qurtarıb getsin. Açıq deyəcəyəm. Mən sizi sevirəm.

K a m i l ə (*hirsli ayağa qalxır*). Şeyda, kifayətdir. Bu dərəcədə təhqir olmaz.

Ş e y d a. Niyə?.. Sevmək təhqirdir? Əgər sevgi təhqir olsaydı, onda gerek Leyli Məcnunu məhkəməyə verəydi.

K a m i l ə. Nə mən Leyliyəm, nə də siz Məcnun.

Ş e y d a. Daha yaxşı, mənim işim asanlaşır. İbn-Sələm yoxdur ki, qabağına Nofəli çıxardım. Kərəmov artıq-əskik danışar, göz açıb yununca sizi qoltuğuma vurub ilim-ilim itirəm.

K a m i l ə (*gülür*). Bəlkə mən özüm razı olmadım, onda necə?

Ş e y d a. Onda mən məsələni qoyaram kolxozun ümumi iclasına, sübut eləyərim ki, Kamilə xanım öz hərəkətləri ilə məktəbdə dərslərin normal getməsinə mane olur.

K a m i l ə. Yaxşısı budur, gedim. Məni işləməyə qoymayacaqsınız...

Ş e y d a. Dayanın. Qulaq asın, görün, sizin üçün necə şeir yazmışam. (*Oxuyur*)

Ey sevgilim, dinlə ah-naləmi,
Mən sizə lap can-dildən məftunam.
Eşqdən yanırım pərvanə kimi,
Qəribəm, Kərəməm, paçti Məcnunam.

K a m i l ə (*gülür*). Siz nə vaxt mənə ciddi bir şeir oxuyacaqsınız?

Ş e y d a. Siz mənə ciddi cavab verəndə. Belə yaramaz, Kamilə. Mən sevgi haqqında danışmaqdan da, şeir yazmaqdan da yorulmuşam. Ancaq sizdən qəti cavab ala bilmirəm ki, bilmirəm. (*Ona yaxınlaşmaq istəyir*)

K a m i l ə. Şeyda, məndən uzaqlaşın, özünüz bilirsiniz ki, əmim sizinlə danışmağıma razı deyil. Gəlib görsə, o qədər danlar ki...

Ş e y d a. Danlasın, ondan qorxan yoxdur ki, Kamilə, icazə verin qulağımıza iki kəlmə söz deyim...

K a m i l ə. Şeyda yaxın gəlməyin...

Gülərək stolun ətrafına hərhlənirlər. Bu anda Mirzə Hüseyn içəri girir.

Kamilə utanıb çıxır.

M i r z ə H ü s e y n. Mübərək olsun, yoldaş müəllim!

Ş e y d a. Mirzə Hüseyn, sən ki, əmək günləri yazmağa getmişdin, bəs niyə belə tez qayıtdın?

M i r z ə H ü s e y n. Min dəfə üzr istəyirom, tez qayıtdım və özüm də bilirəm ki, yaxşı iş görmədim. Rəhmətliyin balası, belə işin olanda papaq elə, biz də bilək ki, semafor bağlıdır. Yoxsa, mən nə bilim, sənin içəridə leksiyan var?

Ş e y d a. Mirzə Hüseyn, bu nə cür danışığıdır? Mənə böhtan atırsan, nədir?

M i r z ə H ü s e y n. Xeyr, mənim sizə yerdən göyə qədər hörmətim var. Bir də, oğul, sən gerek məndən çəkinməyəsen. Mən rindəm, mən gövhərin qədrini bilənlərdənəm. Deyir, qədri-zor zərgərşünasəd, qədri gövhər gövhəri.

Ş e y d a. Necə? Nəcə?

M i r z ə H ü s e y n. Bəs... qədri-zər zərgərşünasəd, qədri gövhər gövhəri.

Ş e y d a. Sən bunu haradan bilirsən, ey zinanın cövhəri! Bağışla ha, Mirzə Hüseyn, şairin ki, təbi gəldi, gerek desin, incimə... Kolxozda nə yenilik var?

M i r z ə H ü s e y n. Yeniliklərin hamısı köhnəlib, təzəsi çıxmayıb.

Ş e y d a. Sən özün də köhnəlmisən. Sağ ol, mən bir az tələsirəm.

Şeyda gedir. Mirzə Hüseyn onun arxasınca diqqətlə baxır, sonra narazı halda öz stoluna yaxınlaşır. S a l m a n o v içəri girir.

S a l m a n o v. Təksən? Dərə xələt – tülkü bəy.

M i r z ə H ü s e y n. Təzə xəbər.

S a l m a n o v. Cırtmaxla görüş.

M i r z ə H ü s e y n. Müəllim, Kərəmovun qardaşı qızı Kamiləni öpəndə üstünə gəlib çıxdım.

S a l m a n o v. Mən ölüm ha?..

M i r z ə H ü s e y n. Canım üçün, canım üçün.

S a l m a n o v. Hə, işimiz var ki...

M i r z ə H ü s e y n. İş demisən qalıb? Bütün işlərin başlanğıcı busə vasitəsilə olur, öpüş sevginin açarıdır.

S a l m a n o v. Bəs yaxşı, qız hardadır, hara getdi?

M i r z ə H ü s e y n. Mən içəri girən kimi çıxdı.

S a l m a n o v. Ay gözüne dönüm, sərf eləməyib ha... Yaxşı, mən bu əhvalatı Koromova xəbər verim ki, məlumatsız qalmasın.

Mirzə Hüseyn. Əlbəttə, səy eləmək lazımdır.

Salmanov. Bəs, sən necə? Səy eləmişən?

Mirzə Hüseyn. Bir Kərəmovun qol çökməyi qalıb. Beş yüz manat dəmirçi Musaya pul yazmışam.

Salmanov. Halal xoşu olsun.

Mirzə Hüseyn. Haqq-hesab görüləndən sonra beş yüzün sol böyrünə yapışdıraraq bir dənə 2 rəqəmi.

Salmanov. Qolun qüvvətli olsun.

Mirzə Hüseyn. Bu eləyəcək iki min beş yüz. Beş yüzü dəmirçi Musaya çatanda, iki mini də mən fəqir ilə sən zavallıya yetişər.

Salmanov. Xətrin xoş olsun.

Mirzə Hüseyn. Səs gəlir, deyəsən, Kərəmovdur.

Kərəmov içəri girib portfelini stolun üstünə atır.

Kərəmov. Salmanov, götür telefonu, mənə rayon icraiyyə komitəsi ilə calaşdır. İşlər yenə düz getmir.

Salmanov cəld telefonu götürür.

Mirzə Hüseyn. Yoldaş Kərəmov, bu bir neçə vərəqə imza atın.

Kərəmov. Mirzə Hüseyn, şəhərə gedəndə mənim qolumun bir peçatını qayırtmışdır, lazım olanda özün bas. Yoruluram qol çökməkdən. (İmza atır)

Salmanov. Yoldaş Kərəmov, rayon cavab vermir.

Kərəmov. Ay barişna, barişna... Salmanov, indi ki, telefon sözü-müzə baxmır, onda götür teliqə yaz, surəti rayon kənd təsərrüfatı şöbəsinə.

Salmanov. Əsli hara?

Kərəmov. Əslini özün bilirsən, rayon icraiyyə komitəsinə. Son dərəcə təcili, yaz! "Şəfəq" kolxozunun plan tərəfdən geridə qalmasının və irəliyə atılan böyük addımların bir azca ləngidilməsinin səbəbi... Yazdın?

Salmanov. Xeyr, yoldaş Kərəmov, hələ ruçkanı tapmamışam.

Kərəmov. Eh, Salmanov, sənə də yaxşı başın var, amma axmaq adama rast gəlib.

Mirzə Hüseyn. Taxıllar daşındı, yoldaş Kərəmov?

Kərəmov. Daşındı, ya daşınmadı, nə fərqi var? Vaxtında ki, raport göndərə bilməyəcəyəm. Bilmirəm ayrı kolxoz sədrləri neyləyirlər ki, planı yüz faiz yerinə yetirirlər. Özü də vaxtıdan qabaq. Çığırbağırdır – məndən çox salan yoxdur. Ağıldır – məndə, gücdür – məndə.

Bəs, niyə bu plan dönüb xərcəngə, elə hey günü-gündən geri gedir? Başım çıxmır.

Mirzə Hüseyn. Ürəkyaandıran köməkçiləriniz yoxdur. Bu kağıza da qol çəkin.

Kərəmov oxumayıb qol çəkir.

Kərəmov. Kamilə mənim əmrimi çap elədi?

Salmanov. Yaxşı bilmirəm. Mən gördüm ki, müəllimlə...

Kərəmov. Müəllimlə nə? Mızıldama, sözünü bütöv de!..

Mirzə Hüseyn. Mən indicə bu otağa gələndə gördüm ki, Kamilə müəllimlə şirin söhbət eləyir. Əllərində də divar qəzeti.

Kərəmov. Divar qəzeti? Mənim kabinetimdə divar qəzeti?

Mirzə Hüseyn. Bəli, məqalələrini də makinada sizin qardaşınız qızı yazır.

Kərəmov. Salmanov, Kamiləni tez bura çağır!

Salmanov çıxır.

Mirzə Hüseyn. Yoldaş Kərəmov, eşitdiyimə görə, müəllim sizin haqqınızda mərkəzi qəzetə böyük bir məqalə hazırlayıb.

Kərəmov. Hazırlasın, mənim adıma ki, gördülər, çap eləməyəcəklər. Yoldaş Kərəmovu hamı tanıyır. Ancaq tanımayıb çap elə-sələr ha, sən öl, bir qiyamət qopardaram ki, mərkəzdən gəlib tamaşa eləyörlər.

Salmanov və Kamilə içəri girirlər

Hə, yaxın gəl görüm, mənim əmrimi yazdın!

Kamilə. Bəli, yazmışam, yoldaş Kərəmov!

Kərəmov. Gətir, baxım. Müəllimlə bu gün nə barədə gizli danışdırdınız?

Kamilə. Bizim söhbətimiz gizli deyildi.

Kərəmov. Uzatma, yəqin gizləndən gəlib mənim idarəmin sir-lərini səndən öyrənirmiş. Ancaq onu da bilsin ki, pedaqoq-medaqoq mənim qabağında davam gətirə bilməz.

Kamilə kağızları götürüb Kərəmovun stolunun üstünə qoyur.

Kamilə. Bir sözünüz varmı?

K ə r ə m o v. Yox, gedə bilərsən. Dayan! Katibimlə buxalterimi evə qonaq gətirəcəyəm, bozbaşdan-zaddan bişir. *(Əli ilə Mirzə Hüseynlə Salmanovu göstərir)*

M i r z ə H ü s e y n. Noxudunu bir az çox elə.

Kamilə cavab verməyib çıxır. Kərəmov kağızlara bir-bir qol çəkir, yerə atır.
Salmanov onları yerdən yığıdır.

M i r z ə H ü s e y n. Bugünkü ömrünüz nə barədədir, yoldaş Kərəmov?
K ə r ə m o v. “Şəfəq” kolxozunun bütün üzvlərinə əmr eləyirəm: ya planı yüz faizdən artıq yerinə yetirsinlər, ya da ki, hamısını kolxozdan çıxardıram.

M i r z ə H ü s e y n. Düzgün fikirdir, gözəl tədbirdir.

K ə r ə m o v. Salmanov, dur gedək, bunları bütün divarlara yapışdıraq.

S a l m a n o v. Bəs, kağız? Biz ki, təcili kağız yazırdıq.

K ə r ə m o v. O qədər də təcili deyil. Mirzə Hüseyn, işini qurtar, sən də gəl, təbliğat aparmaq lazımdır.

M i r z ə H ü s e y n. Baş üstə! *(Kərəmov, Salmanov çıxarlar. Bir azdan o biri qapıdan dəmirçi Musa içəri girir)* Buyur, buyur, Musa dayı, öleykəssalam, öleykəssalam, bəyəndiyin yerdə otur.

M u s a. Məni niyə çağırırsan, Mirzə Hüseyn?

M i r z ə H ü s e y n. Necə yeni, niyə çağırışam? Bəs yaxşı işləmişən, zəhmət çəkmisən, pul almaq istəmirsən?

M u s a. Nə pul?

M i r z ə H ü s e y n. Nağd pul. Buradan sənə bir az qəpik-quruş yetişəcək. Zəhmət çək, imza at, pulları al. Daha bundan şad xəbər nə ola bilər?

M u s a. Xeyr.

M i r z ə H ü s e y n. Necə xeyr?

M u s a. Ərz elədik ki, xeyr.

M i r z ə H ü s e y n. Ərz eləməyini eşitdim, amma xeyrin mənasını başa düşmədim. Necə yeni xeyr, pul almaq istəmirsən?

M u s a. Xeyr.

M i r z ə H ü s e y n. Qərribə işdir. Müfti-müsəlləm işləyirsən? Pul almırsan?

M u s a. Xeyr.

M i r z ə H ü s e y n. A kişi, bunun harası xeyir oldu? Bir əməlli-başlı cavab ver. Bağrım çatladı ki...

M u s a. Sən bu cavabın mənasını anlamazsan, mən sənə aydın-aşkar deyirəm ki, pul almayacağam, çünki o işi mən bir nəfərin xətri üçün yerinə yetirmişəm.

M i r z ə H ü s e y n. Məni basdırasan, əgər bir kəlmə başa düşdümse. Əşi, xətir nədir, zad nə lir? Gəl şaq-şaq şaqıldayan yüzlükləri verim, qatla qoy cibinə.

M u s a. Dedim ki, almıram.

M i r z ə H ü s e y n. Onda, bax, bu kağızın altından qol çək, xudahafiz, sən sağ, mən salamat.

M u s a. Xeyr, qol da çəkməyəcəyəm.

M i r z ə H ü s e y n. Daha səninki oldu ətiacılıq. Bu gün “xeyr” sözünü əzbərleyib vıxodnoysuz işlədirsən. Qol çəkməsən olmaz, bura rəsmi idarədir. Pul istəmirsən alma, daha imza atmağa nə söz? Al bu qələmi, bu kağızın altından adını yaz, qurtarsın getsin.

M u s a. Çəkil gözlərimin səkisindən. İmza da atmıram, pul da almayacağam. Vəssalam. Dedim, qurtardı.

Çöldən səs-küy eşidilir. Bir neçə kolxozçu əllərində divardan qopartdıqları əmr kağızları içəri girirlər.

İ b r a h i m k i ş i. Kərəmov haradadır?

T ə m r a z. Bu necə əmrdir?

Mehralı və Şirəli içəri girir.

Ş i r ə l i. Bu cür əmr hələ tarixdə görünməyib.

M e h r a l ı. Mirzə Hüseyn, o üzüqara haradadır?

M i r z ə H ü s e y n. Xəbərim yoxdur. Mənim vəzifəm burada oturub xırda-xırda çotkə saymaqdır. Zəhmət çəkdin, haqqını gəl məndən istə. Budur, Musa dayı ilə də indicə onu danışdıq.

M e h r a l ı. Bıy, Musa, xoş gördük. Səni mən birinci dəfədir bizim kolxozun idarəsində görürəm. Camaata yaxınlaşmaqda çox gözəl iş görürsən.

Ş i r ə l i. Musa, Surxay deyirdi ki, kursa gəlməyə söz vermişən, düzdür?

M u s a. Söz də vermişəm, gələcəyəm də... Mən camaatdan uzaqlaşmıram. Bəzi-bəzi adamlardan qaçırım, onlardan birini gözüm görəndə ağılim başımdan çıxır.

M e h r a l ı. Kərəmovu deyirsən? Onu görəndə elə mənim də ağılım başımdan çıxır.

Bu söhbət əsnasında Mirzə Hüseyn yavaşdan çıxır. S u r x a y tələsik içəri girir.

S u r x a y. Salam, yoldaşlar, kolxoz sədrinin təzə əmrini oxumuşunuz?

Ş i r ə l i. Oxumuşuq, oxumuşuq... İndicə o barədə danışırıdık.

S u r x a y (*birdən Musanı görür*). Vay, Musa dayı, xoş-beş, on-beş... Siz hara, bura hara? Mehralı dayı, bir az o yana sürüş, qonağımız əyləşsin.

M u s a. Yox, yox, oturmuram, gedirəm. Sağ olun... (*Getmək istəyir*)

S u r x a y. Fikir verdinizmi, yoldaşlar, Ziyənin briqadası bu gün yenə qiyamət elədi. (*Musa ayaq saxlayıb qulaq asır*) Hamını ötüb keçdi.

M e h r a l ı. Güzəl insandır, gözəl qızıdır, gözəl də briqadirdir. Bütün gözəlliklər onda bir yere cəm olub.

M u s a. Göz dəyməsin, tuf-tuf-tuf, göz dəyməsin.

Ş i r ə l i. Musa, öz-özünə nə danışsan?

S u r x a y. Musa dayı, söhbət şirin yerdən düşüb, əyləşin, görək.

M u s a. Suxay, işim çoxdur, mən burada ləngiyə bilmərəm.

Z i y n ə t içəri girir.

S u r x a y (*yavaşdan Musaya*). Hə, di get görürm, necə gedirson?

M u s a. Mənim sözlərimi ona yetirmisənmi?

S u r x a y. Əlbəttə...

Z i y n ə t. Suxay! İclas çağırmışıq, gedək. Siz də gəlin, yoldaşlar, açıq iclasdır. Mehralı dayı, Şirəli dayı, siz də gəlin gənclərin səsine səs verin.

M e h r a l ı. Biz hələ uşağıq, qızım, gənclik yaşıımız deyil.

Hamı gülür.

Z i y n ə t. İclasdan sonra aqronomun mühazirəsi var. Ona da qulaq asarsınız.

İ b r a h i m k i ş i. Mühazirə nə barədədir?

S u r x a y. Məhsuldarlığın artırılması barədə, gedək yoldaşlar!

T ə m r a z. Mühazirə ilə məhsuldarlıq artmaz. Kolxozun işlərini qaydasına salmaq lazımdır.

M e h r a l ı. Nə danışsan, əşi, elm ağılım çırağıdır, nə qədər çox oldu, o qədər yaxşıdır. Bacardıqca oxu, doldur başına, bir gün görək olar. Saxla samanı, gələr zamanı.

Ş i r ə l i. Yüz gün yaraq, bir gün görək.

M e h r a l ı. Musanı da özümüzlə aparacaq. Dur gedək, Musa. Kolxoz iclasına gəlmirsən, heç olmasa, gənclərin iclasında iştirak elə.

Z i y n ə t. Musa dayı burada imiş? Bağışlayın, mən sizi görmədim... Xoş gördük. (*Onunla görüşür*)

M u s a. Ziyəni, quzum, mən sənə xahişini yerə salmadım, tapşırığımı bir günün içində yerinə yetirdim. De görüm, indi nədir fərmanın, canı qurban sənə bu Musanın.

Z i y n ə t. Demək, o sifarişi mənim xətrime yerinə yetirmisiniz?

M u s a. Yalnız və yalnız.

S u r x a y (*öz-özünə*). Məsələ yavaş-yavaş yoğunlayır.

Z i y n ə t. Çox sağ olun, Musa dayı! Mənə böyük xəcalət vermişiniz.

M u s a. Nə xəcalət, nə üzrxahlıq? Ən müqəddəs borcumdur... (*Özünü itirir, Suxaya*) Suxay, məndən əvəz sən deyirsən, onu görəndə nit-qim lal olur.

S u r x a y. Ziyəni, Musa dayı deyir ki, bu cür tapşırıqlardan yüzünü yerinə yetirərəm, yenə yorulmaram...

Z i y n ə t. Bilirəm, yorulmaz. Doğrudan, yaxşı diqqət eləyəndə bu uzunluqda saqqala, bu cür papağa görə Musa dayı quş kimi cəld və bacarıqlı adamdır. Hə yoldaşlar, gedək, buyurun, Mehralı dayı!

M e h r a l ı. Yox, qızım, sən buyuracaqsan.

Ş i r ə l i. Əşi, buyur-buyura salmayın görək.

Gedirlər. Səhnədə Musa ilə Suxay qalır.

S u r x a y. Musa dayı, gedək.

M u s a. Çəkil gözlerimin səkisindən! O nə dedi?

S u r x a y. Sizi tərif elədi.

M u s a. Sükut! Bağla söz körüyünün ağzını. O nə üçün mənim saqqalımın uzunluğundan söhbət saldı. Məgər, bilmir ki, məhəbbət olan yerdə saqqaldan söz açmazlar!

S u r x a y. Musa dayı, mən Ziyəni ilə bu barədə uzun-uzadı danışmışam. O deyir ki, ortada müəyyən eşq əmələ gəlməsinə saqqal mane olur. Çünki, doğrudan da, sizin saqqalınız çox uzundur.

M u s a. Demək, saqqal mane olur?

S u r x a y. Əlbəttə, mane olur.

M u s a. Saqqal yalnız üzünü örtebən tüklərdən ibarətdir. Sevgi isə...

S u r x a y. A kişi, sizə deyirəm ki, saqqal eşqin qabağını çəpər kimi tutur.

M u s a. Elə isə ləğv olundu. Əgər mənimlə onun arasında bu saqqal durubsa, onu məhv eləyəyəm. "Ey məni eyliyən aləmdə pərişan saqqal, səni mən eyliyəyəm yer ilə yeksan, saqqal." İndi burada sevgilinin kölgəsi qabağında titrəyən dizlərim yarım saat sonra dəlləyin qabağında büküləcəkdir.

S u r x a y. Dəlləkpu lu da m əndən.

M u s a. Əlvida, ey saqqal! Bu vaxta qədər sənə bir ülgüc toxundurمامışam. Neçə illərdir ki, sən mənə çox insanlardan vəfalı olmusan. İndi isə ayrılmalıyıq.

S u r x a y. Saqqal sükut eləyir, Musa dayı. Sükut razılıq nişanəsidir.

M u s a. Çəkil gözlerimin səkisindən. Bu saqqalın yaşı səninkindən çoxdur. Bu saqqal səndən daha təcrübəlidir. Eşqin mənə göstərdiyi gücə bax ki, bu cür təcrübəli bir dostu mən yarım saatdan sonra bir dəlləyin çirkli ayaqlarına təkəçəyəm. Əlvida, ey saqqal, əlvida!..

İşiq sönrür.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Çöldə bir meydança. Bir tərəfdə dəyə, dəyənin qabağında çayçı. Uzaqdan dağlar və ilan kimi qvrılıb gedən çay görünür. S a l m a n o v çay içir. M i r z ə H ü s e y n telasik içəri girir.

S a l m a n o v. Di gəl çıx da, ürəyim partladı axı, danış!

M i r z ə H ü s e y n. Çayçını yola sal.

S a l m a n o v (çayçını səsləyir). Ququş, qadan alım, gəl pulunu al! (Çayçı pulu altıb gedir) Hə, nə oldu?

M i r z ə H ü s e y n. Üstümdə bir qəpik də qalmadı. Üzülüşüb gedirdilər ki, Kərəmov işi korladı.

S a l m a n o v. Necə korladı?

M i r z ə H ü s e y n. Çığır-bağır salmağa başladı ki, iki min beş yüz manata araba təkəri qayırılmazlar. Mən də dedim, yoldaş Kərəmov, özünü qol çəkmisiniz. Gözünü döyə-döyə qaldı. Deyir, demirçi Musa mənə aldadıb, onu məhkəməyə verəcəyəm.

S a l m a n o v. O pis oldu. Musa məhkəmədə üstünü açacaq.

M i r z ə H ü s e y n. Allah vürmüşdü. Onun sözüne inanan kimdir? Əlimizdə şot var.

S a l m a n o v. Şotu özün yazmısan?

M i r z ə H ü s e y n. Özüm. Daşdan keçər.

S a l m a n o v. Yeni əlifba ilə?

M i r z ə H ü s e y n. Bəs necə? Köhnə ilə imza qəbul eləməyə ixtiyarım yoxdur.

S a l m a n o v. Elə burada korlamısan. Musa yeni ilə bir hərf də yazıbilmir.

M i r z ə H ü s e y n. Başa düşən olmaz, qorxma, Musa kursa yazılıbdır. Məsələnin üstü açılınca savadlanır.

S a l m a n o v. Qəzet də bir yandan işləri korladı. Gedək onun yanına, bir az tərifləyək.

M i r z ə H ü s e y n. Düzdür, tərif ona tiryək kimi təsir edir.

Getmək istəyirlər, Salmanov tez geri dönrür.

S a l m a n o v. Bu yoldan gəl. Hamının məndən zəhləsi getsə, mənim də bu müəllimdən zəhləm gedir.

M i r z ə H ü s e y n. Şeyda bu tərəfə gəlir? Düzdür, yolu dəyişsək yaxşıdır.

Çıxırlar. Şeyda və Kamilə içəri girirlər.

Şeyda. Bircə dəqiqəliyə mənə qulaq as, əgər xoşun gəlməsə, heç bir kəlmə də oxumaram.

K a m i l ə. Yox, istəmirəm. Keçən dəfə oxuduğumuz şeirdən mən hələ özümə gəlməmişəm. Qeribəm, Kərəməm, paçti Məcnunam, ha, ha, ha... Elə də şeir olar? Siz sevgidən, gözəl mənərələrdən yazın. Onda qulaq asaram.

Şeyda. Ay qız, bu oxumaq istədiyim, şeir deyil.

K a m i l ə. Bəs nədir?

Şeyda. Məqalə. Sizin əminiz haqqında.

K a m i l ə. Məqalə? Göstərin görək... (Qəzeti açıb baxır) Sən yazmısan? Eh, səhv elədim, siz yazmısınız?

Şeyda. Siz yox, sən. (Əlindən tutur)

K a m i l ə. Şeyda, əlimi buraxın.

Şeyda. Mənə siz əvəzinə sən deməsən buraxmayacağam.

K a m i l ə. Yaxşı... burax, qoy qəzeti oxuyum.

Baş-başə verib oxuyurlar.

Şeyda. Bax, burasını, axırını diqqətlə oxu!

Kamilə (oxuduqdan sonra). Sən neyləmişən, Şeyda? Bu məqalədən sonra əmin səni öldürəcək.

Şeyda. Əgər sən məni sevmirsənsə, qoy öldürsün.

Kamilə. Bu saat o söhbətin yeri deyil.

Şeyda. Kamilə! Əminlə bizim aramızda böyük mübarizə başlayacaq, heç olmasa, sən axır sözünü de, məni sevirsən, ya yox?

Kamilə. Şeyda! Hər sözü açıb deməzlər, axı. Özün başa düşürsən?

Şeyda. Kamilə can...

Şeyda sevinçək ona yaxınlaşır. Bu halda kolxozçular: Mehralı, Şirəli, Təmraz, İbrahim kişi və qeyriləri içəri girirlər. Kamilə utanıb çıxır.

Mehralı. Salam, Şeyda müəllim, deyirlər, bu gün qiyamət eləmişən. (Çayçıya) Beş stəkan məxməri çay ver, Ququş! Qırağında ləb yeri də olsun...

Hamısı oturur.

Şeyda (onlarla görüşür). Mehralı dayı çay içməkdə də rekord vurmaq istəyir.

Şirəli. Müəllim, qəzet yanındaırsa ver, baxaq.

Mehralı. Ay müəllim, gəl lap mənim yanımda əyləş, yumşaq yerdə... A Ququş, müəllimə bir samovar çayı.

İbrahim kişi. Sənin o qələminin şiş ucuna mən qurban.

Təmraz. Nə olubdur ki? Dünən imtahanı verdik qurtardı, bu gün müəllimə təzədən nə hörmətdir?

Mehralı. Ay Təmraz, sən bilməyən işlər dünyada çoxdur. Müəllim qaz vurub, qazan doldurub.

Şeyda. Ay Mehralı dayı, o qədər də küyləmə. Mən nə böyük iş görmüşəm ki?

Mehralı. Daha neyləyəcəksən? Deyirlər, kişinin eni ilə uzununu barabarlaşdırmısan. Hələ bundan artıq da bir iş görmək istəyirdin? Oxu görək.

Şeyda. Mən sizə hamısını oxumayacağam. Təkcə Kərəmov haqqında yazılmış yerləri oxuyum, qulaq asın.

Mehralı. Oxu, nəfəsinə qurban, oxu...

Şeyda (oxuyur). Kərəmov, kolxozun adından istifadə edərək hər zaman öz mənfəətlərini irəli sürür, qolçomaq quyruqlarını, oğruları

müdafiə edir. Qərəz hamısını oxumuram. Nəticəsi budur: Kərəmov kolxoza mane olur. O, iş başından götürülməsə, "Şəfəq" kolxozu irəliyə gedə bilməyəcək.

Şirəli. Sağ ol, bala. Hamımızın ürəyindən tikan çıxartmısan.

Təmraz. Mənim bu əhvalatdan heç xəbərim olmayıb. Muştuluq istəsəydiniz, vərərdim.

İbrahim kişi. Gərək, Mehralı, elə günü bu gün işə əncam çəkək.

Mehralı. Məqaləni iclasda müzakirə etmək lazımdır.

Məmmədəli içəri girir.

Məmmədəli. Salam, yoldaşlar.

İbrahim kişi. Ay, əleykə... Gəl otur, ağzımız dada gəlsin.

Şirəli (stəkanı yanı üstə qoyur). Durun, yavaş-yavaş gedək.

Mehralı. Hara gedirik? Məmmədəli bir-iki ağız deməsə, mən heç ayağa qalxa bilmərəm. O nə idi, ay Məmmədəli, o gün deyirdin: qənim olsun, məskənim olsun...

Məmmədəli. Canım üçün, Mehralı dayı, heç kefim yoxdur. Soyuq dəyib, matoru xarab olmuş maşın kimi boğazım tır-tır tırıldayır.

İbrahim kişi. Qəbulumuzdur, oxu.

Mehralı. Yənə, necə olsa, ət suyudur. Deyir, qatıq tökülə, yeri qalar, ayran tökülə nəyi qalar? Oxu görək.

Məmmədəli. Səsimin yaxşı vaxtında dağa-daşa oxuyuram, qulaq asan olmur, pis vaxtında siz tutursunuz yaxamdan. (Oxuyur)

Yarım səri-kuyında tək məskənim olsun...

Cənnət adı çəkəmsə, mənə tanırım qənim olsun.

Mehralı. Qənim olsun, bala, qənim olsun.

Məmmədəli oxuyub qurtarır, hamı ol çalır.

Məmmədəli. Bugünlük bəsdir.

Mehralı. Çox sağ ol. Ruhumuzu şad elədin. (Çayçıya) Ay Ququş, gəl çayların pulunu al!

Təmraz. Mehralı, sən zəhmət çəkmə, məndə xırda var.

Mehralı. Xeyr, bu il çay mənim hesabımadır. (Pulları verir) Gəlin bir gedək, camaatla da məsləhətləşək. Müəllim, sən də gəl. Sən bugünün qəhrəmanısan.

Çıxırlar. Kamilə və Ziyət içəri girir.

K a m i l ə. Ziyət, bacım, səni təcili qucaqlamaq istəyirəm.
Z i y n ə t. Nə olub, niyə belə həyəcanlısan?
K a m i l ə. Of, ürəyim tıp-tıp tıppıldayır.
Z i y n ə t. Ay qız, bir dayan, açıq danış!
K a m i l ə. O mənə dedi ki, səni sevirem.
Z i y n ə t. Kim?
K a m i l ə. Müəllim.
Z i y n ə t. Nə olar deyəndə? Müəllim öz tələbəsini sevməlidir.
K a m i l ə. Yox, Ziyət, o dedi ki, məni bir sevgili kimi sevir, mənsiz
bir dəqiqə yaşaya bilmir. Amma mən qaya kimi dinnməz dayandım. Əvvəl-
cə bir kəlmə cavab vermədim, sonra...
Z i y n ə t. Sonra nə oldu?
K a m i l ə. Sonra daha davam gətirə bilmədim. Mən də ürəyimi
açdım... Ziyət, gəl səni qucaqlayım.
Z i y n ə t. Qoy mən səni qucaqlayım... Xoşbəxtsən!
K a m i l ə. Amma dərd məni götürüb, Ziyət, bu gün qərribə bir
gündür, həm şadam, həm də peşman. Bu gün həm biz sevgimizi bir-
birimizə açmışıq, həm də qəzetdə Şeydanın məqaləsi çıxtı. Heç əmim
bizim toyumuza icazə verər?
Z i y n ə t. İcazəsiz gedərsən.
K a m i l ə. Yox, əmimi incitmək istəmirəm. Nə qədər acıdil, kobud
da olsa, yenə də mənə atalıq eləyib.

S u r x a y içəri girir.

S u r x a y. Yenə göyərçinlər kimi nə baş-başa vermişiniz?
Z i y n ə t. Suxay, mən səni axtarırdım, yaxşı ki, özün gəldin.
S u r x a y. Axtarsaydın, tapardın. Mən bu cavan ömrümü sənin
dalınca gəzməyə sərf etmişəm. Kamilə ilə Şeydadan ibrət götür, bir
dəqiqə bir-birlərindən ayrılırlar.
K a m i l ə. Heç yox... Mən neçə gündür Şeydanın üzünü də gör-
məmişəm.
S u r x a y. Baho, Kamilə burda imiş ki... Heç xəbərim olmayıb...
Bağışlayın, üzr istəyirəm. Neçə gündür, Şeydanın üzünü görməmişiniz?
K a m i l ə. Nə bilim, neçə gündür. (Ziyətə) Hələ o barədə heç
kəse demək olmaz.
S u r x a y. Amma Şeyda indicə mənə ayrı sözlər danışdı.
K a m i l ə. Nə danışdı ki?

S u r x a y (Ziyətə). Gör necə qızaracaq... (Kamiləyə) Müəllim bir-
təhər idi. Baş-ayaq vururdu. Deyirdi, guya, bu gün məsələ həll olunub,
bu yaxınlarda toydur, guya, ürəyini açıb sizə deyib, siz də ona müsbət
cavab vermişiniz. Bıy, ay Kamilə, niyə belə qızardınız?

K a m i l ə. Lap rüsvay oldum. (Çıxır)

Z i y n ə t. Həmişə sən bu qızı utandırırısan, Suxay.

S u r x a y. Bəs biz? Biz nə vaxt bu cür utanacayıq?

Z i y n ə t. Hələ dayan, o söhbətlərin vaxtı deyil.

S u r x a y. Bəs nə zaman, məni başa sal, görüm, nə zaman danı-
şacayıq? O vaxtlar ikimiz də adi kolxozçu idik, mən bir işarə vurdum,
dedin gözlə, vaxtı deyil. Çox gözəl. Sonra olduq manqabaşçısı, yenə
dedin gözlə, səbr elədim. İndi briqadirik, yenə gözləyim? Birdən sabah
səni götürüb ispalkom elədilər, onda mən neylərəm? Gəlib deyə bil-
rəm ki, yoldaş ispalkom, səni sevirem.

Z i y n ə t. Suxay, boş söhbətlər eləmə, gəl yanımda otur, gör nə
deyirəm...

S u r x a y. Yox... Daha üsyən ələyirəm. Bax, bu ağaclar, otlar, güllər,
çiçəklər hamısı mənə deyir ki, nə durmusan, get onun əllərindən tut,
"hə" cavabı almayınca, buraxma. (Ziyətin əlindən tutur)

Z i y n ə t (gülür). Suxay! Ağacların, otların sözüne qulaq asma, burax
əlimi...

K ə r ə m o v təcili içəri girir. Onlar ayrılırlar.

K ə r ə m o v. Hamı qəzet?

S u r x a y. Nə qəzet?

K ə r ə m o v. Hamınızı damlayacağam. Qəzəti mənə tapın. Mənzərə
Hüseyn, Salmanov! (Çıxır)

Z i y n ə t. Bir çətinliyə düşən kimi o saat əlahtılarını axtarı...

S u r x a y. Eybi yoxdur. Bizim yoxlamamız onların işlərini alt-üst
eləyər.

Z i y n ə t. Məsələ də ondadır ki, alt-üst eləyə bilmədi.

S u r x a y. Yoxlama qurtardı?

Z i y n ə t. Qurtardı, üstlərində bir qəpik də pul qalmadı.

S u r x a y. Gör, nə ustadırlar.

Z i y n ə t. Ancaq bir məsələ var. Dəmirçi Musanın təkərlər üçün
iki min beş yüz manat pul almasına inanırsan?

S u r x a y. İnanmıram, Musa kişi o qədər pul almaz.

Z i y n ə t. Məncə, heç bir qəpik də almayıb.

S u r x a y. Bəs imzası yoxdur.

Z i y n ə t. Var. Ancaq yeni əlifba ilədir. Musa kişi hələ heç bir dəfə də dərsə gəlməyib, yeni əlifbanı da bilmir. Deməli, onun əvəzinə başqası imza atıb. Bilmirəm, həqiqəti necə öyrənək.

S u r x a y. Musanın özündən soruşmaq lazımdır.

Z i y n ə t. Heç deyərmi?

S u r x a y. O məndə. Dəmirçi Musa bu saat ən böyük sirlərini mənə deyir. Hələ sən olmasaydın, heç arabalar da işə düşməyəcəkdi.

Z i y n ə t. Doğrudan, Suxay, bu sirri mənə aç, nə üçün dəmirçi Musa məni görəndə bir cür olur.

S u r x a y. Bir cür yox, çox cür olur.

Z i y n ə t. Mən söz deyən kimi, o saat "baş üstə" deyir. Görəsən, işin içində nə var?

S u r x a y. İstəyirsən açıb sənə deyim?

Z i y n ə t. Hə, de görüm, nə var?

S u r x a y. Günlərin bir günündə, dəmirçi Musanın zindanının dibində, axsama iki saat ya qalardı, ya qalmazdı.

Z i y n ə t. Müxtəsər danış.

S u r x a y. Yaxşı, müxtəsər ki... yazıq kişi aşıq olubdur.

Z i y n ə t. Kimə?

Bayırdan səs gəlir.

S u r x a y. Zalxa arvadıdır. Gəlib yenə tutacaq xirtəyimdən... Gedək.

Z i y n ə t. Gedərik, sən de görək, dəmirçi Musa kimə aşıq olub?

S u r x a y. Bilirsən kimə? Həman bu Zalxa arvada.

Z i y n ə t. Nə danışsən? Bəs yaxşı, Zalxa arvada aşıq olub, mənə niyə hörmət eləyir?

S u r x a y. Çünki... deyir ki... Zalxa arvada, deyir, təkcə Ziyət təsir eləyə bilər. Zalxa arvadı görəndə kimi yazıq qaçır, özünü itirir, eşqin şiddətindən dalaşmağa, söyməyə başlayır.

Z i y n ə t. Nə qəribə eşqdır.

S u r x a y. Bəs necə? Eşq insanı cürbəcür şəkllə salır.

Z i y n ə t. Demək, Zalxa arvadın xətrinə mənə hörmət eləyir?

S u r x a y. Yalnız onun xətrinə. İndi sən görək o yazığa kömək eləyəsən, Ziyət can!

Z i y n ə t. Necə kömək?

S u r x a y. Görək Zalxa arvadı başa salasan.

Z i y n ə t. Mən qorxuram, Suxay, Zalxa arvada o cür söz demək olar?

S u r x a y. Qorxma, ürəyindən olacaq.

Z a l x a içəri girir.

Z a l x a. Yenə baş-baş vermisiniz? Bəs deyil? Burada kölgədə oturub, pıçı-pıçı eləməkdənsə, gedin kolxozun işlərini düzəldin. Kərəmov dağıtdı kolxozu. Buna bax, nə mənim üzümə baxır? (Suxayı göstərir)

S u r x a y. Ay Zalxa xala, mən sizə neyləmişəm?

Z a l x a. Neyləmişən? Bundan artıq neyləyəcəksən? O töylənin divarına vurulan siyahıda hanı mənim adı? Sənə demədimmi ki, birinci gerek mənim adı yazasan?

S u r x a y. Ay Zalxa xala, o staxanovçu çobanların siyahısıdır. Sən ki, çoban deyilsən.

Z a l x a. Hər kiminki olur-olsun, siyahıdır, yoxsa yox? Gerek mən Zalxanın adı başda olsun. Hələ qoy məhsul yığımı qurtaraq, sonra sizinlə danışacağam. Gedirəm Kərəmovu axtarmağa. (Çıxır)

S u r x a y. Bu Zalxa xaladan yaxşı pulemyotçu çıxar.

Z i y n ə t. Heç onunla sevgi bərsində danışmaq olar? (Getmək istəyir)

S u r x a y. Onu yalnız sevgi yumşaldar. Dayan, getmə...

Z i y n ə t. Mən getdim, sən qalırsan, qal.

S u r x a y. Yox-yox... Sənsiz mən burada neyləyəcəyəm?

Çıxırlar, Kərəmov elində qəzet, Salmanov,

Mirzə Hüseyn içəri girirlər.

K ə r ə m o v. Salmanov, görürsənmi? Görürsənmi, Mirzə Hüseyn?

M i r z ə H ü s e y n. Hələlik bir şey görmürük, yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Mənə toxunublar, Mirzə Hüseyn... (Bir qədər sükutdan sonra) Aslanı yaralayublar. Aslan yaralananda neyləyər, bilirsənmi, Mirzə Hüseyn?

M i r z ə H ü s e y n. Bilmirəm, yoldaş Kərəmov. Mən məktəbdə oxuyanda həmişə heyvanat dərindən zəif qiymət alardım.

K ə r ə m o v. Aslan yaralananda onun qabağında fil də dayana bilməz. Dedim, mənə dəyməyin, döydilər, eybi yoxdur, özləri zərər çəkəcəklər. Bir papaq eləsəm, bütün Bakı bir-birinə dəyər.

S a l m a n o v. Əlbəttə, yoldaş Kərəmov.

Mirzə Hüseyn. Bu işlərin hamısının mayeyi-fəsadı Ziyətdir. Şeydaya məqaləni yazdıran da odur, yoxlamamı təşkil eləyən də. Eşitdiyimə görə, şəhərdə bizim deputatla danışib.

Kərəmov. Nə olar deputatla danışanda? Deputat kimdir, xalqın nökeri. Deputat görək gündə iki dəfə mənim kefimi xəbər alsın ki, yoldaş Kərəmov, necəsən? Eh, yanırım, Mirzə Hüseyn, yanırım. Yaxşı, Ziyət, mən mən olum, sən də sən. Aslanı yaralamaq asan məsələ deyil. Yaralı aslanın nərəsinə Ziyət-miyət davam gətirə bilməz. A kişilər, axı, mən bu kənddə qiyamət yaratmışam, qiyamət. Mən nə üçün vuruşmuşam? Mən nə üçün bu kolxozu yaratmışam? Qəzetdə biabır olmaq üçünmü? Salmanov, təcili yaz!

Salmanov. Kağız hazırdır, yoldaş Kərəmov.

Kərəmov. Təcili. Surəti rayon icraiyyə komitəsinə və rayon prokurorluğuna.

Salmanov. Bəs əsli hara?

Kərəmov. Əslini də göndərməyə yer tapırıq, sən yaz.

Salmanov. Hazır.

Kərəmov. Yaz: mən 1895-ci il rəcəbül-mürəccəb ayında bir muzdur ailəsində anadan olmuşam.

Salmanov. Yoldaş Kərəmov, sizin tərcümeyi-halınız məndə çoxdur. Əmr verin, hər idarəyə bir nüsxə göndərim.

Kərəmov. Yox, bu təzə tərcümeyi-haldır. Burada mən hamısını deyəcəyəm. Yaz: altı aylığında anam, rəhmətlik Səkinə...

Mirzə Hüseyn. Allah rəhmət eləsin.

Kərəmov. Allah önlərinə rəhmət eləsin... Harada qalmışdıq, Salmanov?

Salmanov. Rəhmətlik ananız haqqında danışdıq.

Kərəmov. Hə, anam vəfat elədi və atam ilə bərabər mən də çölə, işləməyə getməyə məcbur oldum.

Salmanov. Altı aylıq uşaq yeriye bilməz, axı?

Kərəmov (hirsli halda). Kərəmov yeriye.

Salmanov. Bəlkə bir az böyüdesiniz.

Kərəmov. Yaxşı, olsun bir yaşından. Bir yaşında uşaq gəzər?

Salmanov. Əlindən tutsan, gəzər.

Kərəmov. Yaz, bir yaşından.

Salmanov. Yoldaş Kərəmov, iş ki, belə oldu, qoy mən evdə, arxayınlıqla oturub sizin üçün ətraflı bir tərcümeyi-hal düzəldim.

Kərəmov. Yaxşı, düzəlt, sonra gətir ver, qol çəkim. Aslanı yaralayınlar. Gör yaralı-yaralı nə tufan qoparacağam, Mirzə Hüseyn!

Mirzə Hüseyn. Bəli, yoldaş Kərəmov!

Kərəmov. Müəllim Şeydanın məvacibini vermə.

Mirzə Hüseyn. Əlbəttə, vermərəm.

Kərəmov. Aylarla gəlib mənim qapımda dayansa, qəbul etməyəcəyəm. Ade, dərd məni yandırır, a kişilər. Dəmirçi Musa beş-altı araba təkəri təmir eləmək üçün iki min beş yüz manat pul alıb. Basıb yeyirlər kolxozu, vallah, basıb yeyirlər. İki min beş yüz manata qırx dənə təzə araba almaq olardı.

Mirzə Hüseyn. Yazıqdır, yoldaş Kərəmov, əziyyəti çox olub.

Salmanov. Ona toxunmayın, gecəli-gündüzlü işləyib.

Kərəmov. Yox-yox, ürəyiyumşaq olmayın, dəmirçi Musaya mən toy tutacağam, aləmi yandırıb-yaxacağam. Təcili kağız yaz, Salmanov! Son dərəcə təcili... Telegram vur...

Salmanov. Nə barədə?

Kərəmov. Dayan, dayan, lazım olmadı. Lap başımı itirmişəm. Axşam iclas çağırıb, görək düz səhərə kimi tək özüm danışam. Gedək!

Onlar gedirlər. Saqqalını qırxdırmış dəmirçi Musa və Zaxa arvad qarşı-qarşıya çıxırlar.

Zaxa (onun üzünə çox diqqətlə baxır). A yoldaş, sən buralarda nə axtarırsan?

Musa. Mən buralarda həyata, eşqə ziynət olan bir şəxsi axtarıram.

Zaxa. Başa düşmədim, yəni nə axtarırsan? Kənd sovetini istəyirsən, yoxsa kolxozu?

Musa. Heç birisini. Əl çək məndən!

Zaxa. Sənin sənətin nədir?

Musa. Mən hər zaman dəmirlə əlləşən polad üreklili bir adam idim. İndi isə sevgi ürəyimi döndərüb mən elədi.

Zaxa. Demək, dəmirçi imiş. Sən burada dəmirçi Musanı tanıyırsanmı? Uzunsaqqal bir kişidir.

Musa. Sükut! O artıq yoxdur. Uzunsaqqal dəmirçi Musa dəllək dükanında qaldı, mən Musanın təzə bir şəkliyəm.

Zaxa. Bıy, bu elə dəmirçi Musa özü imiş. A kişi, bəs saqqal hanı? Bu nə biabırılıqdır?

Musa. Saqqal eşq ilə mənim aramdakı müharibədə şəhid oldu.

Z a l x a. Ətin tökülsün, a kişi! Utanmadın, qocalıqda özünü bu şəkə saldın? O uzun şüvə saqqala hayfın gəlmədi?

M u s a. Sükut! Ey insanların ən bədbəxti! Tükün uzunluğu axmaqlıq nişanəsidir ki, onu da Allah qadınlara verib.

Z a l x a. Bədbəxt niyə oluram, ay üzüqara! Bədbəxt sən kimi cavanlıqda yuxulayıb qocalıqda ayılanlardır. Dünyanın hansı kefini, hansı ləzzətini görmüsən ki, hələ özünü xoşbəxt də hesab ələyirsən?

M u s a. Çəkil gözlərimin səkisindən, əlimə-ayağıma dolaşma!

Z a l x a. Bunun dilinə-diyircəyinə bir bax. Ağacla baş tərpedəndə, söyüd deyər, mən də, mən də...

M u s a. Əstəğfürullah, işə düşmədik. Ay arvad, nə girməmiş mənə? Əl çəksənə, nə verməmiş, ala bilməmiş?

Z a l x a. Bələ sənə başına mən bir oyun açaram ki, çəkil vurmağı yaddan çıxardarsan. De görüm, saqqal hanı?

Kərəmov, Salmanov, Mirzə Hüseyn qayıdırlar.

K ə r ə m o v. Bu nə yığınaqdır?

Z a l x a. Aha, Kərəmov, səhərdən səni axtarırdım. Mən, necə bir heyət üzvü, səndən tələb ələyirəm. Gol haqq-hesab ver, görüm, o qəzetdə yazılan nə əhvalatdır?

K ə r ə m o v. Nə əhvalat olacaq? Görmürsən, aslanı yaralayınlar? Bu kimdir?

Z a l x a. Bunu tanıdırsan? Dəmirçi Musadır da.

K ə r ə m o v (çığır). Salmanov, protokol yaz. Salmanov, təcili! Adə, dəmirçi Musa, demək iki min beş yüz manat almısan, indi üzünü qırxdırıb, təğyiri-libas ələyib, qaçmaq istəyirsən?

M u s a. Kərəmov! Bu saat sənənlə söhbət ələməyə mənim həvəsim yoxdur.

K ə r ə m o v. Olmaz da, pulları yeməmiş, üstündən də su içmiş. İndi dama girəndə ağılı başına gələr.

M u s a. Nə puldur, mən başa düşürəm.

K ə r ə m o v. Bilməzsən, əlbəttə. İmzan var, imzan, qol çəkmişən.

M u s a. Çəkil gözlərimin səkisindən, mən pul-zad almamışam.

K ə r ə m o v. Necə? Mənə çəkil deyirsən? Ay camaat, eşitdiniz? Ay yoldaşlar, adə hey... (Haray salır. Surxay, Ziyət və bir neçə kolxozçu gəlirlər) Bura gəlin. Səni mən bu saat prokurorun yanına göndərməsem, adımı Kərəmov yox, İtov qoyaram.

S u r x a y. Yoldaş Kərəmov, bir bizi başa salın, görək nə əhvalatdır?

K ə r ə m o v. Saqqallı vaxtında məndən gizlin iki min beş yüz manat pul alıb, indi saqqalını qırxdırıb, aldığı pulları danır. Bu cür işə Kərəmov dözər?

S u r x a y. Musa dayı, saqqal getdi?

Z i y n ə t. Axı, hanı burada Musa dayı? Mən görmürəm. Aha, təbrik ələyirik, ay Musa dayı. Siz təkərlər üçün iki min beş yüz manat pul almırsınız?

M u s a. Ziyət, quzum, mən sənə verdiyin zəhmətə haqq istəmərim, mən pul almamışam.

M i r z ə H ü s e y n. Kişi utanmır, gör necə yalan danışır...

K ə r ə m o v. Bu saat, bax, bu camaatın qabağında cavab ver. Kolxoz pulu sənə üçün semiçkədir, bəyəm? (Musaya yaxınlaşır) Vallah, cırım-cırım ələyəcəyəm. Aslanı yaralayınlar.

M u s a. Bağla söz körüyünün ağızını. Aslanı yaralayınlar. Aslanı bax... Mən çox sənə kimi aslanları zindanın üstünə qoyub tülküyə döndərmişəm. Düzdür, təkərlər üçün zəhmət haqqı təklif ələdilər, mən rədd ələdim. İndi bəs hansı iki min beş yüz manatdan söhbət salmışınız?

M i r z ə H ü s e y n. Almışan, altından da imza atmısan. Firıldaqə salıb danmaq istəyir hə...

M u s a. Çəkil kənara, məlun, sən mənə pul vermək istəyəndə, mən onu rədd etmədim?

S u r x a y. Aha, məsələ yavaş-yavaş aydın olur.

K ə r ə m o v. Mənim hesablarımı qəsdən dolaşdırmaq istəyir, inanmayın...

M i r z ə H ü s e y n. O firılcaqlar baş tutmaz.

K ə r ə m o v. Salmanov, protokol bağla.

Z a l x a. Bağlama, dayan görüm. Biz bu kişini yaxşı tanıyırdıq. (Musanı göstərir) Hələ bu kənddə onun ağızından yalan söz eşidən olmayıb, amma sən Mirzə Hüseyn yalançısan, oğrusan, iki min beş yüz manatı özün cibləmişən. Sən Salmanov da onunla əlbirsən, sən Kərəmov da onların quyruğusan. Yaxşı hesabdarımızı işdən çıxartdın, bunları hardansa tapıb gətirdin.

Z i y n ə t. Sağ ol, Zalxa xala, düz deyirsən, bu işi yoxlamaq lazımdır.

K ə r ə m o v. Sizin namuslu adamları ləkələməyə haqqınız yoxdur. Mən Mirzə Hüseynin düzgünlüyünə başımı girov qoyaram.

Z a l x a. Qiymətli şeyi girov qoyarlar, sənənlə başın çox ucuzdur.

K ə r ə m o v. Yaxşı, bu məsələlərin hamısını iclasda ayırd eləyərik. İclasda mən göstərəm ki, görək təğyiri-libas eləyib qaçmaq hansı maddəyə düşür?

Z a l x a. Kişi saqqalını qıxdırıb, özünü biabır eləmədi?

M u s a (Zalxaya). Sükut! Bağla söz körüyünün ağzını.

Z i y n ə t. Musa dayı!

M u s a. Buyur, Ziyənət can, əmrin nədir?

Z i y n ə t. Siz nəhaq Zalxa xala ilə bu cür rəftar eləyirsiniz. Qadınlarla o cür danışmaq olmaz.

M u s a (yavaşdan). Surxay, məni başa sal, o nə demək istəyir?

S u r x a y. Deyir ki, qadınlara hörmət elə, incə ol.

M u s a. Elə isə mən bu gündən bütün qadınlara sülh elan edirəm.

K ə r ə m o v. Biz sülhü sənə başa salarıq. Gəlin gedək, uşaqlar, ağ üz ilə, qara üz iclasda məlum olar.

Z i y n ə t. Məlum olar, biz də gedək.

P ə r d ə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Kolxoz klubunun heyəti. Hər tərəf ağaclıq, otluqdur. S a l m a n o v v ə M i r z ə H ü s e y n tribuna düzəltmək üçün stol, skamyaya gətirirlər, dallarınca K ə r ə m o v çıxır.

K ə r ə m o v. Hə, belə ha... Tribunalı düz o təponin üstündə qoyun. Belə ha... İndi nolar, baxıb görsünlər ki, kolxoz geridə qalır, yoxsa irəli gedir? Siyahını da gətirib vurarsınız, bax, bu tribunalın qapısına... Qoy həmişə gözlərinin qabağında olsun.

S a l m a n o v. Siyahıya o qədər əhəmiyyət verməyin, yoldaş Kərəmov, siyahıdan nə çıxar?

K ə r ə m o v. Nə çıxsın, siyahıdan çıxar. Siz nə qanırırsınız, idarə, haqq-hesab nə deyən sözdür? Mənə planı doldurmaq lazım deyil, hökumətə bir teleqram vurmaq lazımdır ki, plan doldu. Yaxşı, Mirzə Hüseyn, gedək materialları gətirək. Mən görək məruzəyə hazırlaşam. Salmanov!

S a l m a n o v. Bəli, yoldaş Kərəmov!

K ə r ə m o v. Sən də get, bura çoxlu fənər gətir.

M i r z ə H ü s e y n. Gündüzün günortasında fənər nəyinizə lazımdır, yoldaş Kərəmov?!

K ə r ə m o v. Onu mən bilirəm, nəyə lazımdır. Bəs elə bilirsiniz, mənim fəaliyyətim bir saatin, iki saatin içində sığışar? Mən məruzəni indi başlayıb səhərə yaxın qurtaracağam. İşıq olmasa, camaatın üzünü görmərəm, yaxşı, gedək daha... Çox əcəb... Tribuna var, stol, skamyaya var... Daha kim deyə bilər ki, kolxoz geridə qalır? Gəlin, dalımca...

Çıxanda Ziyənətlə Surxaya rast gəlir

Hə, tir-tir əsirsiniz?

Z i y n ə t. Kim?

K ə r ə m o v. Siz. Hamınızı küle döndərəcəyəm.

Z i y n ə t. Yaxşı deyil, Kərəmov, kolxoz sədri öz briqadirlərini hədələməz.

K ə r ə m o v. Hədələyər, hələ iclasda briqadirlikdən çıxardar da.

Kərəmov, Salmanov və Mirzə Hüseyn çıxırlar.

Z i y n ə t. Tribuna, qrafin, stol, zəng... Hər şey hazırdır.

S u r x a y. Belə işləri bacarır.

Z i y n ə t. Bu iclas onun axırncı iclası olar.

S u r x a y. Mən də belə düşünürəm.

Z i y n ə t. Yaxşı, danış görüm, nə oldu?

S u r x a y. O səndən asılıdır. Ziyənət can, məhsul bayramı yaxınlaşır... Bizim məsələmiz nə oldu?

Z i y n ə t. Sən də, Surxay, radiokomitənin konsertləri kimi həmişə bir havanı çalırısan. Məhsul bayramına hazırlıq sənə tapşırılmışdı. Mən onu soruşuram, nə oldu?

S u r x a y (birməfəsə cavab verir). Bütün tapşırıqlar yerinə yetirilib. Məhsul bayramı üçün şəhərdən artist briqadası gələcək, bizim musiqçilərdən başqa hələ körpüdə işləyən fəhlələrin də orkestrini çağırmışam. Onlardan nümayəndə də gələcək. Rayon qəzetinin müxbirini xüsusi dəvət eləmişəm. Qoroz, elə toy olacaq ki, gəl görəsən.

Z i y n ə t. Hamısını bu gün elədin?

S u r x a y. Hamısını bu gün... Razi qaldın?

Z i y n ə t. Qaldım.

S u r x a y. Onda icazə ver, yenə köhnə havanı çalmağa başlayım.

Bayırdan Zalxanın səsi gəlir.

Z i y n ə t. Zalxadır. Gəlib yenə bizi bir yerdə görəcək.
S u r x a y. Ziyət! Onunla dəmirçi Musa barədə söhbət apar, mənim işim var, gedirəm.

Z i y n ə t. Yox, mən heç bir söz deyə bilmərəm. Sən danış.
S u r x a y. Yaxşı, dayan, onda ikimiz danışaq, sən qorxma, möh kəm dur...

Z a l x a içəri girir.

Z a l x a. Yenə də pıçı-pıçı? Ay ağrınızı alım, o qədər pıçı-pıçı elədiniz ki, kolxozda xırda uşaq əlindən ayaq atmaq olmur. Bəs deyil?

S u r x a y. Zalxa xala, siz həmişə bizi danlayırsınız.

Z a l x a. Bu saat iş xirtdəkdən, kolxoz geridə qalır, bu nə bayramdır, bilmirəm. Bu nə siyahıdır vurmusunuz?

S u r x a y. Birinci sizin adınızdır.

Z a l x a. Axı, bunu niyə vurmusunuz? Planı doldurmusunuz, ya nə olub? İş görməkdənsə, saqqız çeynəyirsiniz. (Ziyəti göstərir) Buna bax, bəxtəvər gündə bir paltar geyir.

Z i y n ə t. Ay Zalxa xala, niyə geymirəm ki? Bəs, kimin üçün işləyib qazanıram?

Z a l x a. Hələ bu kolxozu bir ağ günə çıxarın, sonra geyinmək gözünüze görünsün.

S u r x a y. Sizin kimi bütün ili bir paltarda gəzməyəcək ki.

Z a l x a. Daha mənim geyinib zivər-zivər gəzmək vaxtım keçib...

Z i y n ə t. Heç keçib eləməyib. Təzə paltar sizə elə yaraşar ki...

S u r x a y. Adam da, vaxtsız-günsüz özünə qoca deyər? Belə bir zamanda yaşayan adam özünü vaxtıdan qabaq qocaltmaz. Anam-bacım olasınız, xanım-xatın bir arvadımız, sizə nə olub ki?

Z a l x a. Balam, nə tərifləyirsiniz məni? Elçi-zad gəlməmişiniz ki.

S u r x a y. Əslinə qalsa, Zalxa xala, sizə bir mühüm söz demək istəyirik, amma qorxuruq.

Z a l x a. Nədən qorxursunuz?

Z i y n ə t. Xasiyyətiniz bir az tündür, ondan qorxuruq.

S u r x a y. Bir söz deyən kimi o saat partlayırınsız.

Z a l x a. Partlayaram, bəs necə? Deyin görüm, nə sözdür.

S u r x a y. Ziyət, başla.

Z i y n ə t. Yox, sən başla.

Z a l x a. Di söz güleşdirməyin!

Z i y n ə t. Məsələ ondadır ki, Zalxa xala, görürsən ki... Suxay, sən də, mənim boğazım tutulub.

S u r x a y. Məsələ ondadır ki, bizi sizə elçi göndəriblər.

Z a l x a. Hə, məni ələ salanın gerek başı çiyində qalmasın ha...

Z i y n ə t. O yazığın qohum-qardaşı yoxdur, bizi göndərib sizin yanınıza...

Z a l x a. Kimdir axı?

S u r x a y. Dəmirçi Musa.

Z a l x a. Ah, onun ömrü çürüsün, bir o qalmışdı?

S u r x a y. Toxtayın, ay arvad, sözümlərin quyuğu qalıb.

Z a l x a. Onun əlindən mən prokurora şikayət yazmaq istəyirəm.

Z i y n ə t. Bilirsiniz o sizi nə qədər istəyir? Yazıqdır. Saqqalını qırxdırıb, görkəmini dəyişdirib ki, gözə xoş görünsün. Siz gerek onun baxışlarından ürəyində nələr olduğunu başa düşəsiniz.

S u r x a y. Utanmayın. Biz də sizin övladlarımız, nədən utanırsınız?

Z a l x a. Onunla heç mələk də yola gedə bilməz.

S u r x a y. Uzun zaman subay qalmış adam həmişə bədxasiyyət olur, hirsli olur. Sonradan hamısı düzələcək.

Z a l x a. Canım, onunla heç söhbət eləmək mümkün deyil, birtəhər adamdır.

Z i y n ə t. Siz ona təsir eləyəndən sonra bütün xasiyyəti dəyişəcək.

Z a l x a. Yox, mən gerek fikirləşəm.

S u r x a y. Əlbəttə, fikirləşin, amma burada bir iş var, Zalxa xala! O sizinlə söhbət eləməyə utanır, kütlədən ayrılıb, geridə qalıb. Siz bir qabaqcıl kolxozçu kimi, gözüaçıq yeni bir insan kimi gerek onunla söhbətə başlayasınız. Onda ürəyinin bütün dərini sizə deyəcək.

Z a l x a. Yox, mən gerek fikirləşəm.

Z i y n ə t. Fikirləşməyə vaxt yoxdur. Onu bu gün iclasa götürmək lazımdır. Siz deməsəniz, gəlməyəcək, Kərəmovla arası yoxdur.

Z a l x a. Elə iş olar? Mən ona nə deyim? Sizin kimi pıçı-pıçı eləyim?

S u r x a y. Bu gecə siz Musa dayını bura gətirməsəniz, Kərəmov, Mirzə Hüseyin sübut edəcəklər ki, təqsirlərin hamısı ondadır.

Z a l x a. Kərəmovla mən danışacağam.

S u r x a y. Sübut lazımdır. Sübut da Musada... Canlı şahiddir. Gedin, Zalxa xala, yazıqdır, əllərinizi uzadıb, onu fərdiyyətçilikdən çıxardın. Gedək, Ziyət, kömək elə.

Z a l x a. Deyirsiniz, gedim də...

Qolundan tutub Zalxanı çıxardılar. Kolxozçular
yavaş-yavaş səhnəyə toplaşılar.

Mehralı. Birinci biz gəlmişik. Deyəsən, heç kəs yoxdur.

Şirəli. Otur, yığışarlar. Yanını yerə qoy.

İbrahim kişi. Kərəmovun səsini eşitdiniz? Gur-gur guruldayırdı.

Təmraz. O cür guruldamağına baxma, qorxaqdır.

Mehralı. Haray salır ki, iclasda danışan olmasın. O cür məsələləri biz yaxşı bilirik...

Mirzə Hüseyn qaçaraq gəlir.

Mirzə Hüseyn. Kərəmov, hamı yoldaş Kərəmov?

Mehralı. Nə var, Mirzə Hüseyn? Tələyə düşmüş dovşan kimi nə o yan-bu yana qaçırsan?

Mirzə Hüseyn. Nə olacaq, şəhərdən iki maşın göndəriblər, içi dolu araba təkəri, Kərəmov yoxdur. Kərəmov! Yoldaş Kərəmov! (Gedir)

Şirəli. Nə qaçır!.. Məqalodən sonra yaman əl-ayağa düşübdür.

Mehralı. Məqalə çox gözəl yazılıb.

İbrahim kişi. Müəllimə əhsən!

Mehralı. İş müəllimdə deyil, müəllimin də müəlliminə əhsən.

Təmraz. Sən kimi nəzərdə tutursan?

Mehralı. Ziyəti, bu işləri Ziyət qaldırıb meydana çıxartdı. Gəlinim olsun, çox ağıllı, tədbirli qızıdır.

Şirəli. Gözünü çək, Mehralı, gəlinim ola bilməyəcək. Surxay ona bərk bənd olub.

Şeyda içəri girir.

Mehralı. Xoş gördük, yoldaş müəllim! Əyləş. Gəl bura, aramızda otur. Kərəmov, deyəsən, səni bu gün hədələyirdi.

Şeyda. Hə, deyir ki, aslanı yaralamısan.

Şirəli. Sən də cavab ver ki, aslanı yox, çaqqalı yaralamışam.

Gülüşürlər.

Mehralı. Yaxşı, yoldaş müəllim, kefin yoxdur, nə olub?

Şeyda. Heç...

Mehralı. Yox, bu heçə oxşamır, nə var? Dərdini elə də, el hər dərdə şəfa tapar. Dərdini gizlədən, davasını tapmaz.

Şirəli. Dərdini qoy dərdim üstə, onu da mən çəkərəm.

İbrahim kişi. Dərdi verən, dərmanını da verər.

Təmraz. Dərd bir olsa, dirilməyə nə var?

Mehralı. Dərd xalvar ilə gələr, misqal ilə çıxar... Danış görək, utanma...

Şeyda. Heç... Bir elə dərdim yoxdur.

Mehralı. Kamilə haradadır? Gözümüzdə deymir.

İbrahim kişi. Yoxsa, yoldaş müəllim, dərdin qız sarıdandır?

Şeyda. Kərəmov qızı iclasa qoymadı.

Mehralı. Budur ha... Dərdin qabığını sındırdın, içindəki məlum oldu.

Şeyda. Bilirsiniz, onun başına nə oyun açır?..

Şirəli. Təqsir qızın özündədir, niyə onun əlində əsir-yesir qalıb, başa düşmürəm.

Şeyda. Deyir, mənə atalıq eləyib... Ona görə ürəyini sındırmaq istemirəm.

Mehralı. Yox, qızı o vəziyyətdə qoymaq olmaz, müəllim, indi ki, sən onu o qədər istəyirsən...

Şirəli. Qız da, məşallah, yaxşı qızıdır...

Mehralı. Qıza söz ola bilməz. İndi ki, ürəyiniz bir-birinə qonub, götür gəl evə, qoy Kərəmov çıxıra-çığıra qalsın.

Təmraz. İndi bu iclasdan sonra yazıq o qızın gününə. Yox, görək müəllim qızın dərdinə qala.

Şeyda. Necə qalım, axı?

Mehralı. Mən deyən kimi elə: götür qızı, apar evinə, qurtarsın getsin!

Şirəli. Lap günü sabah, qızı götür apar bizim əmioğlunun yanına, adımızı dəftərə yazsın, qurtarsın getsin.

Mehralı. Doğrudan, Şirəli, sənin əmioğlun ZAQS-dır, axı.

Şirəli. Gedib bu saat əmioğlunu başa salarıq, səhər tezdən idarəni açıb sizi gözləyər. Sonra da toy...

Şeyda. Yəni, mümkün olar?

Şirəli. Niyə olmur? Çox gözəl olar. Durun gedək, əmioğlu yəqin bu saat buralardadır.

Mehralı. Müəllim, gəl, utanma...

Söhbot eləyə-eləyə çıxırlar. Kərəmov, Mirzə Hüseyn və Salmanov içəri girirlər.

K ə r ə m o v. Mirzə Hüseyn, kefini xarab eləmə. Məndən ibrət götür, gör necə aslan kimi dayanmışam. Bax, bu qalın papkaları görürsən?

M i r z ə H ü s e y n. Bunlar nədir, yoldaş Kərəmov?

K ə r ə m o v. Bunlar, mənim tərcümeyi-halımdır, hələ iki bu qədər evdə var.

M i r z ə H ü s e y n. Siz böyük adamsınız, yoldaş Kərəmov. Mən kiməm? Balaca bir hesabdar. Amma siz... sütunsunuz... Burada qədri-nizi bilmirlər, siz şəhər adamsınız, direktor olası adamsınız.

K ə r ə m o v. Onu gəl, bu haşəratdan soruş. Bir boynu xaltalının biri məni biabır eləsin? O cürlərini mən çox görmüşəm. Onlar ziyalılardır. Düz deyiblər ki, ziyalıdan adam olmaz.

M i r z ə H ü s e y n. Əlbəttə, sizin kimi igidlərə ziyalılar neyləyə bilər?

K ə r ə m o v. Salmanov, uzaq getmə, mən bir az da hazırlaşmaq istəyirəm.

S a l m a n o v. Baş üstə, yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Gəlin, qapımda növbə ilə qarovul çəkin, heç kəs mənə mane olmasın. (Çıxır)

M i r z ə H ü s e y n. Qol çəkirdin?

S a l m a n o v. Hazırdı, bir-iki tərifə bənddir.

M i r z ə H ü s e y n. Ver bura, görüm.

S a l m a n o v. İtirmə ha...

Mirzə Hüseyn ilə Salmanov gedirlər. Musa və Zalxa içəri girirlər.

Z a l x a. Bura gəl, bura gəl, utanma.

M u s a. Görəsən, o burdadır?

Z a l x a. Öz-özünə nə danışsın? Hündürdən də, biz də eşidək.

M u s a. Arvadlarla sülh etmək nə qədər də çətin işdir.

Z a l x a. Hə! Başa düşdüm. Söhbət tapmırsan? Onda mən başlayım, a kişi, de görüm, sən kolxoza niyə girmirsən?

M u s a. Bunu məndən o da soruşmuşdu.

Z a l x a. O kimdir axı?

M u s a. Mən göylərlə söhbət eləyirəm.

Z a l x a. Çox nahaq, düş bu saat aşağı, sənə göydə nə işin var? De görüm, kolxoza niyə girmirsən?

M u s a. O üç nəfər olan yerə mən ayaq basmaram.

Z a l x a. Üç nəfər kimdir?

M u s a. Kərəmov, Mirzə Hüseyn, Salmanov.

Z a l x a. Bu sözündə haqlısan. Demək, onlar olmasa, girərsən?

M u s a. O gələcəyin işidir, cürbəcür suallar verib məni dilxor eləmə, ey qadın!

Z a l x a. Budur ha, yenə tutması tutdu, çıxdı göylərə.

Bu halda bir dəstə kolxoççu, Surxay, Ziyəni içeri girirlər.

S u r x a y. Hə, bax, buna sözüm yoxdur. Musa dayı birinci dəfə bizim məclisə gəlib. Təbrik eləyirəm.

Z i y n ə t. Təbrik eləyirəm, ay Musa dayı. Zalxa xala, Musa dayı ilə barışmısan, deyəsən?

Z a l x a (Ziyəni bir tərəfə çəkir). Ziyəni, qızım, sənə xətrinə mən onunla söhbət eləyirəm ha...

M u s a (Surxaya). Surxay, oğlum, yalnız onun xətrinə mən bu Zalxa arvadla söhbət eləyirəm. Mən bütün qadınlara sülh elan eləmişəm, bildin?

S u r x a y. Bildim, işində ol. Zalxa xala bilirsən nə yaxşı adamdır.

Z i y n ə t (Zalxaya). Əlbəttə, elədir, yavaş-yavaş düzələr, kolxoza da girər.

Kolxoçular görüşürlər, gülüşürlər, səs-küy düşür.

Z a l x a (Musaya). Gedək qabaq cərgədə oturaq. Gəl, utanma. Başını aç, otaqda papaqlı dayanmazlar.

Keçib oturlar. Kərəmov, Mirzə Hüseyn, Salmanov səhnəyə gəlirlər.

K ə r ə m o v. Dayanın! Bu nə səs-küydür? Kolxoçdur, yoxsa kolxoç bazarı? Salmanov!

S a l m a n o v. Bəli, yoldaş Kərəmov!

K ə r ə m o v. Otur protokol yaz. Oturun, ay camaat, iclası başlayıram. Bütün kolxoçu məhkəməyə verəcəyəm. (Tribunaya keçib böyük dəftər-kitabları qabağına düzür və bir yekə stəkan su içdikdən sonra təkrar stolun başına keçir) Yoldaşlar, iclası açıram. Birinci sözü verirəm kolxoç sədri Kərəmov yoldaşa. (Keçir tribunaya) Yoldaşlar! Məncə, kolxoçun 1938-ci ildə siyasi və ictimai vəziyyətini təhlilə keçməmişdən qabaq...

T ə m r a z. Yoldaş, oradan mənə bir söz!

Kərəmov. Sus, danışıb məcazımı pozma, sədrin sözünü kəsməzlər, ədəbsiz, o ki, qaldı dünyanın siyasi vəziyyəti, o barədə mən sükut ilə keçirəm. Çünki “Şəfəq” kolxozunun planı doldurmağı, nəinki doldurmağı, hətta artıqlaması ilə doldurmağı, hətta mən yazıb verdiyim protokolda ki, bunların hamısını bir-bir qeyd etmişəm, çünki planın doldurulmağı barədə raport yazanda... (Fikirləşib bir stakan su içir)

O danışa-danışa işıq sönür.

ALTINCI ŞƏKİL

Gecə. Bir tərəfdə heyət, qalın ağaclar görünür. O biri tərəfdə Kərəmovun evi. Otaq zövqsüz bezənmişdir, divarda rəhbərlərin şəkli, həmin şəkillərlə yanaşı Kərəmovun öz şəkli. Kamilə Şeydanın şəklinə baxıb oxuyur. Şeyda heyətə girir. Açıq pəncərədən Kamilənin oxumağına qulaq asır.

Kamilə. Bu dağların başı bütün,
Sevənlərin qəlbi bütün.
Əyil üzündən mən öpüm,
Gəl-gəl, sənə gözüm qurban.

Bu dağların başı haça,
Əllərim dolaşdı saça.
İgid yanı alıb qaça,
Gəl-gəl, sənə özüm qurban.

Şeyda (pəncərədən). Ay sağ ol, demək ikimiz də bir fikirdəyik.

Kamilə (diksinib ayağa qalxır). Sən burada neyləyirsən? Get, get, bu saat əmim gələr.

Şeyda (pəncərədən otağa girir). Gəlsin, ondan qorxmuram ki?

Kamilə. Şeyda, gecənin yarısıdır, görən olar, hamı iclasdadır, sən burada neyləyirsən? Get.

Şeyda. Heç yerə gedən deyiləm, gəlmişəm səni aparmağa.

Kamilə. Şeyda, əmim səni burada görsə, qan düşər.

Şeyda. Onsuz da, iclasda qan düşdü. Böyük müharibə oldu.

Kərəmov, Mirzə Hüseyn, Salmanov bizimkilərin hücumuna davam gətirə bilməyib təslim oldular.

Kamilə. Nə danışsın? Deməli çıxartdılar?

Şeyda. Çıxartdılar. Kərəmovun dövrünü qurtardı. Dur gedək.

Kamilə. Hara?

Şeyda. Bizə.

Kamilə. Şeyda, gecənin bu vaxtı mən hara gedirəm? Gecədən keçmiş səni burada görsələr, yaxşı olmaz.

Şeyda. Bax, bu gün iclasda hamı məsləhət gördü ki, səni elə bu gecə bu evdən çıxarıb aparım evimə.

Kamilə. Necə, iclasda? Bizim məsələmizi müzakirəyə qoymuşdular?

Şeyda. Yox, rəsmi iclasda bu barədə danışmaq getmədi. İclasdan qabaq hamı mənə dedi ki, götür apar. ZAQS müdiri iclasdan sonra evə getməyib, bizi gözləyəcək. Dur, gedək.

Kamilə. Gecənin yarısı hansı qız ZAQS-a gedib ki, mən də gedim? Tarixdə belə şey görünməyib.

Şeyda. Daha yaxşı. Bizim evlənməyimiz tarixi bir hadisə olacaq.

Kamilə. Şeyda! Ciddi olaraq səndən xahiş edəyirəm...

Şeyda (onun sözünü kəsir). Kamilə! Mən də ciddi danışaram. Səni bu evdə qoymayacağam... Biz ki, bir-birimizi sevirik, nə vaxta qədər ayrı qalaq? Qoyarammı ki, Kərəmov kimi bir adam mənim sevdiyim bir qızı incitsin? Ona acı söz desin? Bax, bu sözləri düz onun üzünə deyəcəyəm. Bu saat iclasdan o, çox pis qayıdacaq, çünki orada onu çul-palaz eləyiblər, mən də ki, qəti fikirlə bura gəlmişəm, gör indi biz rastlaşanda nə həngəmə qopacaq. Sənsiz buradan getməyəcəyəm. Əgər haray-huray qopmağımı istəmirsənsə, o gəlməmişdən dur, gedək.

Kamilə. Mən bütün kənddə biabır olaram. Gecənin yarısı pəncərədən aşıb mənim yanıma gəlməyini eşitsələr, gör nələr danışarlar.

Şeyda. Odur ki, dur ZAQS-a gedək. Onda mən sənin yanına qapıdan gələ bilərəm.

Qapı döyülür.

Kamilə. Əmim gəldi. Şeyda, qadan alım, bu pəncərədən çıx get.

Şeyda. Sağ ol, mən pəncərədən qaçan oğlanlardan deyiləm.

Kamilə. Pəncərədən gələ bilirsən, gedə bilmirsən?

Şeyda. Adam sevdiyi qızın yanına lap bacadan da düşə bilər, ancaq onun əmisinin qorxusundan pəncərədən qaçmaq bir kişilik deyil. Yerim çox rahatdır. Traktor da qoşsalar, buradan tərponən deyiləm.

Yenə qapı döyülür.

K a m i l ə. Şeyda! Yalvarıram sənə... Heç olmasa, keç bu biri otağa.
Ş e y d a. Sonra mənəmlə gedəcəksən?
K a m i l ə. Gedərəm, söz verirəm ki, gedərəm, qurban olum, dur.

Onu yan otağa salır, sonra qapını açır. K ə r ə m o v, S a l m a n o v,
M i r z ə H ü s e y n içeri girirlər.

K ə r ə m o v. Qapını niyə açmırdın?
K a m i l ə. O biri otaqda idim, əmi, eşitməmişəm.
K ə r ə m o v. Qoy qonaqlar getsin, sonra sənəmlə danışaram. Get, bizə
mane olma.

Kamilə çıxır.

M i r z ə H ü s e y n. Sizi incitdilər, yoldaş Kərəmov, incitdilər.
Ancaq mərkəz buna yol verməz, sizin kimi nəhəngi çıxarıb, yerinə
ağzından süd iyi gələn bir qız qoysunlar?

S a l m a n o v. Ziyət sizin ayağınıza su tökməyə belə layiq deyil,
yoldaş Kərəmov!

K ə r ə m o v (bir az səssiz durur, sonra). Mən iyirminci ildə bu qə-
zanın revkomunun müavini idim. At belinə qalxanda quş quşluğu ilə
qorxusundan ağacda otura bilməyib uçurdu. İndi gör nə günə qalmı-
şam, uşaq-muşaqlar da mənim üstümə qalxır.

S a l m a n o v. Ərizəniz hazırdır, yoldaş Kərəmov!

K ə r ə m o v. Nə ərizə?

S a l m a n o v. Sizin ərizəniz. Mərkəzə.

K ə r ə m o v. Sən qabaqcadan bilirdin ki, məni çıxardacaqlar?

S a l m a n o v. Xeyr, nə danışırımsınız? İclasın axırında yazdım.

K ə r ə m o v. Hə, o ayrı məsələ. Neçə surət çıxartmışsan?

S a l m a n o v. On surəti var.

K ə r ə m o v. Çox gözəl, göndərsən raykoma, ispalkoma. Kənd
təsərrüfatı şöbəsinə, kontrol komissionuna, ictimai təminat şöbəsinə.
Birini də tik mənim xüsusi işimə.

M i r z ə H ü s e y n. Ataları yandı. Sağ ol, yoldaş Kərəmov.

K ə r ə m o v. Ah, bu saat olaydım rayon prokuroru, bu kəndin ca-
maatının hamısını damlayardım, hamısını. Ax... dərd yandırır məni,
kişilər! Ziyət kolxoz sədri! Ziyət ha... Demək, mən daha sədr deyi-
ləm? Demək, daha mənim katibim olmayacaq, qol çəkməyəcəyəm,
emr verməyəcəyəm? Yox, mən buna dözə bilmərəm!

M i r z ə H ü s e y n. Heç elə şey olar? Özbaşnalıq deyil ki?..

K ə r ə m o v. Yanıram, Mirzə, yanıram. Salmanov, o portfeldəki-
ləri çıxart, görüm. Bu da olmasa, mən çatlayaram. (*Salmanov portfel-
dən arağ və kolbasa çıxarır*) Birinci badəni içək bu arağı icad eləyənin
sağlığına.

Salmanov və Mirzə Hüseyin, Kərəmovu qəsdən dalbadal içirdilər.

S a l m a n o v. Yoldaş Kərəmovun sağlığına.

K ə r ə m o v. Sağ olun, dostlar, sizsiniz mənim pənahım. Mən dün-
yada iki həqiqətpərəst dost tapmışam, dünyada iki həqiqi insan var. O da
Salmanov və Mirzə Hüseyindir. Sağ olun, gül olun, bülbül olun, qəfəs-
də olmayın. Sağ olun!

M i r z ə H ü s e y n. İnsan ki, var, quş misalı bir şeydir. Bu gün bura-
dadır, sabah ayn yerdə. Ortada gərək vəfa ola, vəfa. İndi yoldaş Kərəmov
müvəqqəti olaraq işdən çıxıb ha, sən öl, salam verən olmayacaq.

S a l m a n o v. Adam ki, böyük vəzifədə oldu, dostu çox olur. Vəzi-
fədən çıxarılan kimi, elə bil, dostlara güvə düşür. Bir-bir yox olurlar.

M i r z ə H ü s e y n. Amma mərkəz buna yol verməz. Kərəmov kimi
adamı uşaq-muşağın əlinə vermək olmaz ki, doğrayıb ulduz qayırsınlar.

K ə r ə m o v. A dostlar, qəm yeməyin, mən yenə sədr olacağam,
onların da hamısının anasını ağladacağam. Öpürəm, öpürəm, Salmanov,
sənin sağ üzündən, Mirzə Hüseyin, sənin sol üzündən. (*Oxuyur*)

Fələyin bir belə dövrü olacaqmış, nə bilim?

Saralıb bağı-gülüstan solacaqmış, nə bilim?

Kərəmov yavaş-yavaş keflənir.

M i r z ə H ü s e y n. Yuxuladı?

S a l m a n o v. Deyəsən, yuxuladı?

M i r z ə H ü s e y n. Di tez ol, görüm. (*Araq doldurur*) Kərəmov,
yoldaş Kərəmov, indi içirik sizin gələcəyinizin sağlığına.

K ə r ə m o v (*sərxoş halda*). Yox, daha içən deyiləm.

S a l m a n o v. Yoldaş Kərəmov, axırıncı badəni gərək içəsiniz.

K ə r ə m o v. Sənin canın üçün, içən deyiləm, dilimə də dəymə-
yib, yox, yox, sədr arağ içməz, mən içən deyiləm. (*Yatır*)

M i r z ə H ü s e y n. Lül keflidir, altı-beş vurur.

S a l m a n o v. Onda bəs gecikməyək.

M i r z ə H ü s e y n. Sən öl, arağa bir dərman qatmışam ki, üç gün
ayılmaz... Götür cibindən çekləri, möhürü, gedək.

S a l m a n o v. Hansı cibindədir? Tapançası da var, götürüm?
M i r z ə H ü s e y n. Götür, götür... (*Kərəmov tərəpənir*) Yoldaş
Kərəmov, sizi soyundururuq ki, yatırdaq, yatasınız, rahat olasınız...

Kərəmov yatır.

S a l m a n o v. Çekləri, möhürü götürdüm, axtarım, bəlkə cibində
nağd pul var.

M i r z ə H ü s e y n. Tez ol, yubanma, qaçaq.

Bu halda Şeyda yan otaqdan çıxır, aralarında bir vuruşma gedir. Kərəmov atılıb ayağa
qalxır. Mirzə Hüseyn və Salmanov pəncərədən, qaçırlar. Həyətdə gizlənirlər.

K ə r ə m o v (*Şeydadan bərk yapışır*). Tutmuşam, tutmuşam. Demək,
sən məni öldürmək istəyirdin, hə? Mirzə Hüseyn, Salmanov, kəndir gə-
tirin qollarını bağlayaq.

Ş e y d a. A kişi, burax məni, onlar səni soyub qaçdılar. Burax!

K ə r ə m o v. Buraxmıram... (*Çığırır*) Milisioner, milisioner...

Ş e y d a. Kamilə, tez ol, qaç, kəndə xəbər ver. A kişi, burax məni...
İşə düşmədim?!

Kamilə çığıra-çığıra kəndə qaçır. Otağın işığı sönlür. Həyət işıqlanır. Ağacların
arasında gizlənmiş Mirzə Hüseyn və Salmanov görünürlər.

M i r z ə H ü s e y n. Amma, işi bu cür eləmək böyük səhv oldu. İndi
daha quş olub göyə də uçaq da, bizi tutacaqlar.

S a l m a n o v. Yavaş... Eşidərlər, qorxaq!

M i r z ə H ü s e y n. Mən, qardaş, boynuma alıram ki, qorxuram.
Elə qorxuram ki, qorxudan cibimdə saatım dayanıb... Salmanov, mən
yazığam, balalarım var, çarə tap.

S a l m a n o v. Çarəsi yoxdur. Bu saat kənddə dayanmaq olmaz,
taparlar. Siçan tələyə düşən kimi tutularıq. Qaçmaq lazımdır.

M i r z ə H ü s e y n. Hara qaçaq? Hörmətimiz olan bir kənd qalıb ki?

S a l m a n o v. Mənim yalnız şəhərə ümidim gəlir.

M i r z ə H ü s e y n. Düzdür, dahiyənə fikirdir.

S a l m a n o v. Qaçarıq şəhərə, bir-iki həftə gizlənərik, sonra da ge-
dərək uzaq rayonlardan birinə.

M i r z ə H ü s e y n. Onda daha yubanmaq olmaz.

S a l m a n o v. Danışma, özünü ver dağ yoluna, ayrı əlac yoxdur.

Çıxırlar. Otaq işıqlanır.

Ş e y d a. A kişi, burax məni.

K ə r ə m o v. Hara buraxıram? Mən hələ siyasi sayıqlığımı itirmə-
mişəm ki, səni buraxım. Milisioner, milisioner...

Bu halda Kamilə, Ziyənət, Zaxa, Mehralı, Şirəli
və bir neçə kolxozçu içəri girirlər.

Ş e y d a. Onların dalınca adam göndərin, qaçdılar!

K ə r ə m o v. Xoş gəlmisiniz... Buyurun, narzan içək.

Z a l x a. Lül keflidir ki... Bura bax, it iyi verir. Haradan qaçdılar, Şeyda!

Ş e y d a. Bu pəncərədən qaçdılar. Kərəmov qoymadı ki, dallarınca
qaçım.

Z a l x a. Bəs sən burada neyləyirdin?

Ş e y d a. Mən yan otaqda idim.

M e h r a l ı. Görünür, adaxlıbazlığa gəlibmiş.

Z i y n ə t. Hə, daha yubanmaq olmaz. Mehralı kişi, götür iki nəfər,
dayan qaya başında, onlar oradan keçib Sarılar tərəfə ötə bilərlər. Şirəli
dayı, tez ol, götür tüfəngi, çıx poçt yoluna, ay Təmraz, sən də Şirəli dayı
ilə get. Gərək bu gecə onları tapaq.

Çıxırlar.

K ə r ə m o v (*tək*). Yoldaşlar, səs salmayım, iclası bağlayıram.

P ə r d ə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Səhər ertə. Dəmirçi Musanın dükannın qabağı. Dükən bağlıdır. S u r x a y və bir neçə
kolxozçu səhnəyə çıxırlar. M e h r a l ı, Ş i r ə l i və sairə kolxozçular onları qarşılayırlar.

S u r x a y. Mehralı dayı, sən get xəbər ver ki, o yoldan keçən olmayıb.

M e h r a l ı. Yaxşı, bəs bu yoldan keçmədilər, o yoldan keçmə-
dilər, quş olub uçdular?

Ş i r ə l i. Yox, onlar bu kənddədirlər. Evləri, anbarları, tövlələri,
hətta ot tayalarının arasını möhkəm axtarmaq lazımdır.

S u r x a y. Hər halda tapılacaqlar, gecə-tezi var.

Ş i r ə l i. Bəs təzə sədrimiz haradadır?

S u r x a y. İdarədedir, şəhərlə danışır.

Çıxırlar. M u s a zümzümü edərək söhnəyə çıxır.

M u s a. Kimin ki, yarı var, onda qəm olmaz, kimin ki, yarı yoxdur, xürrəm olmaz.

Z a l x a gəlir, onun əlində bir bağlama var.

Z a l x a. Sabahın xeyir.

M u s a. Ay səbbəhükumullahi bilxeyri vəl afiyə. Nə xəbər var, tapıldılar?

Z a l x a. Yox, hələ axtarırlar.

M u s a. Xeyir ola, bu əlindəki nədir?

Z a l x a. Sənə gətirmişəm.

M u s a. Mənə?

Z a l x a. Hə, sənə bir az qatıq, bir az da qaymaq gətirdim ki, ac qalmayasan.

M u s a. Bu yaşa çatmışam, hələ birinci dəfədir ki, yeməyi mənə gətirirlər, özüm hazırlamıram.

Z a l x a. Təqsir özündədir. Bu vaxta kimi bir ağıllı vaxtın olmayıb ki...

M u s a. Zalxa!

Z a l x a. Can, qurban olum, nə var?

M u s a. Əşi, daha bu olmadı ki... Heç bilmirəm, nə cavab verir.

Z a l x a. Elə bunu deyəcəkdin?

M u s a. Zalxa, sənə bir sözüm var.

Z a l x a. De, görüm.

M u s a. O indi kolxoz sədri olub, mən istəyirəm ki...

Cibindən kağız çıxarır

Z a l x a. Hə, başa düşdüm, ərizə yazmısan? Ver görüm. Ziyət səni də kolxoza götürməyib, daha kimi götürəcək?

M u s a (kağızı verir). Ancaq bir məsələ var, deyir ki:

Qələm aldım ələ bu naməni cananə yazım,
Şövqdən düşdü əlim, bilmədim, amma nə yazım?

Z a l x a. Bu ərizədir, yoxsa eşqbazlıq kağızı?

M u s a. Xeyr, xeyr, ərizədir... Ancaq məsələ burasındadır ki, çox qarma-qarışıq yazılıb, mən təzə hərfləri hələ yaxşı bilmirəm.

Z a l x a. Eybi yoxdur. Bizim qızlardan birinə verərəm üzünü köçürərlər. Ziyət xətrini o qədər istəyir ki, ərizəni alan kimi səni kolxoza götürəcək.

M u s a (Ziyət adını eşitəcək yenə özünü itirir). Of... Yenə onun adı çəkildi. Həqiqətən mənim ondan xoşum gəlir.

Z a l x a. Sənin kimdən xoşun gəlir, deyirsən?

M u s a. Heç. Mən... Mən göylərlə danışırım...

Z a l x a. Sən yenə göyə çıxdın? Demədim, düş aşağı? Düş, mən tələsirəm, iş adamıyam, düşdün?

M u s a (tərinə silir). Of, düşdüm, düşdüm.

Z a l x a. Bir də mən sənin yanında olanda göyə çıxma. Gül kimi torpağımıza nə olub ki?

İbrahim kişi və Təmraz yoldan keçib işə gedirlər.

İ b r a h i m k i ş i. Səhər-səhər bizdən bir salam qəbul ələyin.

M u s a. Qəbul ələyirəm, hələ, üstəlik, mən özüm də birini sizə təqdim ələyirəm.

Z a l x a. İş üstünə gedirsiniz?

T ə m r a z. Səhərə kimi yuxulamamışıq, ona görə də bir az ləng olduq.

İ b r a h i m k i ş i. Kərəmov bərk keflidir, bir kəlmə söz almaq olmur.

M u s a. O elə həmişə kefli idi.

T ə m r a z. Hamımız deyirdik ki, bu nadürrüst adamları başından ələ, qulaq asmırdı.

Z a l x a. Qoy bir onlar tapılsın, gərək bu kənddə bir büsat quraq ki... Ziyət söz verib, ictimai məhkəmə düzəldəcək.

İ b r a h i m k i ş i. Biz gedək, daha yubanmayaq. Zalxa, Musadan muğayat ol.

Gedirlər.

Z a l x a. Yaxşı, mən gedirəm, vaxtım yoxdur. İşdən sonra gələ-rəm, doyunca güldən-sünböldən söhbət ələyirik. (Çıxmaq istədikdə, Şeyda ilə Kamilənin gəldiyini görüb dayanır) Yenə pıçı-pıçı, səhər alaqaranlıqdan?

Ş e y d a. Zalxa xala, icazə verin, sizi öz nişanlımla tanış ələyim...

Z a l x a. Necə, necə?

Ş e y d a (qulağına pıçıldayır). ZAQS-a gedirik. Əmisi ayılmamış mə-sələni qurtarmaq istəyirik.

Z a l x a. Nə danışsən, müəllim? Musa, eşidirsən? Gəl sizi qucaqlayıb öpüm. *(Onları qucaqlayır, Kamiləyə)* Utanma, ZAQS-a gedəndə utanmırsan, məndən utanırsan? Xoşbəxt olasınız, oğul-uşaq elindən evə girə bilməyəsiz.

Ş e y d a. Zalxa xala, bir o qədər də sizin özünüzlə lazımdır.

Z a l x a. Mənim yaşım keçib, bala, yarısı da kifayət eləyər.

Ş e y d a. Eşidirsən, Kamilə? Biz gərək belə işlərdə böyüklerden ibrət alağ.

K a m i l ə. Şeyda, məni utandırma.

Ş e y d a. Sağ olun.

Z a l x a. Xoşbəxt olun, sizə bir toy eləyəcəyəm ki...

Ş e y d a. Bir toy yox, çox toy olacaq.

Çıxırlar.

Z a l x a. Eşidirsən, Musa? Deyir, çox toy olacaq. Başa düşürsən nəyə işarə eləyir?.. Sən də tələs, aç ürəyinin sözünü de, məsələni qurtar...

M u s a. Mənim sözüm ona çoxdan bəllidir.

Z a l x a. Kimə, ona?

M u s a. Zalxa, mən insanların ən bədboxtiyəm.

Z a l x a. Bədbəxt niyə olursan? Üzün həyalıdır, ürəyindəkini açıb deyə bilmirsən. Utanma, eybi yoxdur. İstəyirsən mən deyim? Bax, qoy bir başımız açılınsın, Kamiləni Şeyda ilə, Ziyəni Surxay ilə evləndirərik, sonra da...

M u s a. Necə, necə? Mənim qulağım aldı, nədir? De görüm, ey insan qızı, axırıncı cümləni bir də təkrar elə!

Z a l x a. Səbirli ol, darıxma... Deyirəm qoy qabaqca Ziyəni ilə Surxay da evlənsinlər, sonra... Onlar bir-birini dəli kimi sevirler...

M u s a. Bu nə sözdür mən eşidirəm? Gör mən neyləmişəm, kimə öz sırımı açmışam? Sevgilini sevgilidən ayırmaq istəmişəm... Ah, aman! *(Ürəyini tutub divara söykənir)*

Z a l x a. Musa, ay Musa, sənə nə oldu? Ay uşaq, kim var orada? Su gətir...

S u r x a y içəri girir.

S u r x a y. Nə olub, Zalxa xala?

Z a l x a. Ay Surxay, bu cür dəmir kimi bir adamın ürəyi xarab oldu...

S u r x a y. Nədən oldu?

Z a l x a. Sevindiyindən. Toydan danışan kimi bu kökə düşdü...

S u r x a y. Yavaş-yavaş özünə gəlir. Sən get, Zalxa xala, mən onu özüm başa salaram.

Z a l x a. Mən gedim görüm, Kərəmovu nə elədilər. Sən bunu başa sal, sevindiyindən ürəyi niyə gədir?

S u r x a y. Başa salaram, sən arxayın ol.

Zalxa gedir.

S u r x a y. Musa dayı, bir başımı qaldır görüm, nə olub?

Musa ətrafa baxır. Zalxanın olmadığını görüb, Surxaya yaxınlaşır.

M u s a. O nə söz idi mənim qulaqlarım eşitdi, Surxay?

S u r x a y. Haradan bilim, Musa dayı? Sizin qulaqlarınız o sözləri eşitdiyi vaxt mən burada deyildim.

M u s a. Bağla söz körüyünün ağzını. Zalxa dedi ki, Ziyəni kimə isə ərə gədir?

S u r x a y. Ərə gədir? Nə danışsınız, a kişi? Kimə ərə gədir?

M u s a. Bilmirsən?

S u r x a y. Bilmirəm. De görək kimə? Tez ol, bağrım çatladı!

M u s a. Zalxa arvad səni nişan verirdi.

S u r x a y. Məni?

M u s a. Səni.

S u r x a y. Hə, məni... Çox gözəl... Doğrusunu desəm, Musa dayı, şeydir... Lap təsadüfi oldu. Bir de, görüm...

M u s a. Bağışla məni, Surxay, iki sevən ürəyin arasına girmək istəyirdim. İndi üzr istəyirəm. Doğrudan da, Zalxa haqlıdır. Mən göylərdən yerə enməliyəm. Budur, sabah-birigün əlli yaşım tamam olacaq. Onun isə hələ iyirmi yaşı yoxdur. Baba nəvəsinə eşq yetirib. Yox, Surxay, mənim bu saat başım daşa dəydi, ayıldım. İndi doğrusunu de görüm, Zalxa nə üçün mənə bu qədər hörmət eləyir, nə üçün?

S u r x a y. Çünki sevir... Sevgi...

M u s a *(onun sözünü kəsir)*. Sükut! Bağla söz körüyünün ağzını, qoy fikrimi tamamlayım. Mənim dünyada heç kəsə yoxdur, Surxay! Yetiməm!

S u r x a y. Nə olar ki?

M u s a. Dayan, sözümü kəsmə... Mənim tərəfimdən sən öz sevgilin Ziyəndən üzr istə, de ki, indi mən onu qızım kimi sevirəm.

S u r x a y. Üzr istəmək lazım deyil.

M u s a. Lazımdır, dedim, qurtardı.

S u r x a y. Qurtarmadı, Ziyənin heç bu işlərdən xəbəri yoxdur...

M u s a. Xəbəri yoxdur? Sən mənim sevgimi ona yetirməmişdin?

S u r x a y. Yox.

M u s a. Demək, mən saqqalı da nahaq qırxdırmışam?

S u r x a y. Musa dayı, bax bu mənim başım, bu da çəkiç, qoy zindanın üstünə, özüm-özüm elə, səhv eləmişəm.

M u s a. Yox, Surxay, yaxşı olub. Mən onu görəndə xəcalət çək-mərəm. Bağlan, ey köhnə eşq üçün çırpınan ürəyim!

S u r x a y. Bağışla, Musa dayı, ürəyi geniş açmağın əsl vaxtı indidir.

M u s a. Çəkil gözlərimin səkisindən. Mən təzə eşqimin qaymağını yeməyə gedirəm.

Musa, Zalxanın gətirdiyi yeməyi götürüb çıxır. Şeyda gəlir.

Şeyda. Surxay, bu gün mənim ən xoşbəxt günümdür, niyə təbrik eləmirsən?

S u r x a y. Nə olub ki, Mirzə Hüseyn ilə Salmanovu tutubsan?

Şeyda. Yox, tapa bilmədim.

S u r x a y. Yəqin yenə şerhin çap olunub?

Şeyda. Dostum, bu elə bir işdir ki, yüz şerə əvəzdir.

S u r x a y. Yüz şerə əvəzdir? Bu nə ola bilər? Hə, yəqin istiqrazla pul udmusan?

Şeyda. Pul nədir ki, hələ onun haqqında söhbət də aparırsan? Sevgi aləmindən danış!

S u r x a y. Hə, yəqin evlənmisən!

Şeyda. Özüdür ki, var, tapmışam. Bu saat ZAQS-dan gəlirəm.

S u r x a y. Ürəkdən alqışlayıram! Gəl səni qucaqlayım. Dostum, xoşbəxtsən ki, o cür üzüyola nişanlın var, sevəndə də gərək o cür qızı sevsən, yoxsa mənimki kimi?.. İndi də kolxoz sədri oldu, daha heç o bərədə danışmağa qoymayacaq.

Şeyda. Mən sənə onun yolunu öyrədərəm. (Yavaşdan) Pəncərədən düş evlərinə, ha çıx desələr, çıxma.

S u r x a y. Mümkün deyil, Şeyda! Mən çıxمام, o, məsələni qoyar kolxozun iclasına... Sədrə o cür zarafat eləmək olar?

Ziyənin və Kamilo içeri girirlər.

Ziyənin. Xoşbəxt ol, bacım! Belə gündə sən gərək sevinəsən, gül-lərsən, niyə belə bikefsən?

Şeyda. Əminsinin dərini çəkir.

Ziyənin. Nahaq, əmin qoy öz dərini özünə çəksin.

Kamilə. Aləmdə biabır oldum. Hələ indi də keflidir, ayılıdır.

Şeyda. Bizim evləndiyimizi eşitsə, o saat ayılar.

Ziyənin. Şeyda, toyunuz mübarək.

S u r x a y. Hələ toy deyil, toyu ayrıca eləyəcəyik...

Ziyənin. Surxay, sən niyə Kamiləni təbrik eləmirsən?

S u r x a y. Sədr imkan verir ki... Kamilə, icazo verin, əlinizi sıxım. Tez-tez ki, müəllimi soruşurdunuz ha, mən bilirdim ki, axırı ZAQS-la qurtaracaq.

Ziyənin. Bu cür ciddi məsələni zarafata salmazlar, Surxay!

S u r x a y. Onu özünə də, heç olmasa, bunlardan ibrət al.

Zalxa tələsik gəlir.

Zalxa. Gətirirlər, yer verin, yer verin, gətirirlər.

Ziyənin. Kimi gətirirlər, Zalxa xala?

Zalxa. Kərəmovu gətirirlər, özündən çıxıb, bir yerdə dayanmır.

Kamilə. Mən gedirəm. Başımı yerə soxdu... (Çıxır)

Şeyda. Kamilə, dayan, Kamilə!

Onun arkasınca gedir. Mehralı, Şirəli və qeyri-kolxozçular Kərəmovu gətirib daşın üstündə oturdular. Onu güclə saxlayırlar, kiminsə üzünə hücum çəkmək istəyir.

Kərəmov (bark keflidir). Hamı o? Tapın onu, gətirin mənim kabinetimə.

Mehralı. Dayan görək, a kişi! Kimi axtarırsan?

Kərəmov. Onu... o yazanı... məqalə yazanı... Salmanov, protokol bağla!

Zalxa. Bəs Salmanov, Mirzə Hüseyn hardadırlar? Elə biz də onları axtarıyıq, tapsaq, özümüz protokol bağlayacağıq. De görək, hardadırlar?

Kərəmov. Araq şüşəsində.

Zalxa. Çaxır boçkası kimi doldurub qarnını, üç günə ayılmaz.

Şirəli. Yoldaş Kərəmov, bəs tapança hardadır?

Kərəmov. Araq şüşəsində, hörmət də araq şüşəsindədir, kef də...

S u r x a y. Bundan bir kəlmə də söz almaq olmaz. Dünya bu saat bunun gözünə araq şüşəsi şəklində görünür.

K ə r ə m o v. Bütün dünya qurulub araq şüşəsinin üstündə, birçə mən ora yerləşmiyəm. Mən Kərəmovam. *(Ayağa qalxır, yenə hücum çəkmək istəyir, onu güclə saxlayırlar)* Buraxın mənə, mən bu saat yaralanmış aslanam. *(Birdən gözü Ziyətə sataşır)* Görün, mənə yerimə kimi qoydunuz, ağızdan süd iyi gələn bir qızı. *(Ziyətə)* Mənim kabine-timə ayağımı basma. Bəs, hamı o deməqoq? Mürzə Hüseyn, Salmanov, tutun qapı-pəncərəni, qaçmağa qoymayın.

M e h r a l l. Bunu kefləndirən araq deyil, vəzifədən çıxarılmadıdır. Ş i r ə l i. Bundan bir kəlmə də söz almaq olmaz.

Z a l x a. Aparaq salaq zirzəmiyə, ikicə saata ayılar.

K ə r ə m o v. Buraxın mənə, özüm gedib onu tapacağam. Buraxın mənə, aslan azadlıq sevdir.

Kərəmovu aparırlar.

P e r d e

BEŞİNCİ PƏRDƏ

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Xalçalar döşənmiş böyük çəmənlük. Bir tərəfində çay dəsgahı, o biri tərəfdə kabab bişir. Uzaqdan gülmək, oxumaq, tar, kamança səsi gəlir. Kolxozun məhsul bayramıdır. Təzə paltar geyinmiş kolxozçular çəmənlükdə gəzişirlər. M u s a və Z a l x a səhnədədirlər.

M u s a. Aç bu sevdə kəməndini mənəmə boğazımdan, Zalxa!

Z a l x a. Dayan görüm, tərənəm. Mən heç bunu bağlaya bilmirəm ki, ha eləyirəm, düyün düşür. Bəs, necə eləyirlər ki, bu cür fasonlu olur?

M u s a. İnsan paltarı zinətləndirir, Zalxa, paltar insanı yox. Bu sevdə kəməndini taxmasam da, mən yaxşı adam ola bilərəm.

Z a l x a. Az danış, dayan görüm, mən istəmirəm ki, bu cür bayramda ərim başqalarından pis geyinsin.

M u s a. Sən yaxşı geyinsən, mənə bəsdir.

Z a l x a. Mən yaxşı geyinməmişəm? Xoşuna gəlmişdir?

M u s a. Bir şeyə mən təəccüb eləyirəm, Zalxa. Necə olur ki, al da geysən sənə yaraşır, şal da. *(Oxuyur)*

İstər aç mahi-rüxün, istər nihan et, naz ilə,
Təki günüm keçsin mənə sən dilbəri-tənnaz ilə.

Z a l x a. Necə də təsbəh kimi bir-birinin dalınca düzüb danışa birlirsən? Bu sözlərin hamısının mənası var, yoxsa ağızına nə gəldi, deyirsən?

M u s a. Mənəmlənsən?

Z a l x a. Yox, mən də göylərlə söhbət eləyirəm.

M u s a. Zalxa! Göydə sənə nə işin var? Yıxılırsan, düş aşağı.

Gülürlər.

Z a l x a. Maşallah, lap cavan oğlan olmusan, Musa!

M u s a. Bəs, saqqalımı qırxdırdığım üçün mənə danlayırdın?

Z a l x a. Saqqalın da pis saqqal deyildi, hayıfım gəlirdi.

S u r x a y səhnəyə gəlir.

S u r x a y. Bu nədir, yenə pıçı-pıçı! Hara gedirəmsə, bunlara rast gəlirəm, pıç-pıç, pıç-pıç...

M u s a. Suxay, axı, bu ki, mənə qanuni həyat yoldaşımdır.

S u r x a y. Sükut! Bağla söz köriyünün ağızını. Təzə kolxozçusan, təzə bey. Gerek bir yaxşı oynayasan.

Z a l x a. Suxay, qurbanın olum, əl çək kişidən, bizi biabır eləmə.

S u r x a y. Yox, Zalxa xala, mən sizinçün çox əziyyət çəkmişəm, ikiniz də oynamalısınız.

M u s a. Suxay!

S u r x a y. Çəkil gözlərimin səkisindən, oyna dedim, qurtardı. *(Səhnə arxasına)* Ay Şirəli dayı, zurnaçıları da götür gəl, burada bir cüt həvəskar oynayan var.

M u s a. Zalxa, tez gəl, bu ara yoldan əkilək.

Z a l x a. Suxayı mən tanıyırsansa, onun əlindən yaxa qurtarmaq mümkün deyil. Yaxşısı budur, oynayaq. Mən sənə oynamağımı heç görməmişəm.

M u s a. Mən heç oynamamışam.

Z a l x a. Eybi yoxdur, öyrənersən.

Şirəli, kolxozçular, zurnaçılar gəlirlər. Onlar səhnədə olarkən
Z i y n e t içəri girir. Ziyətə xüsusi yer verirlər.

Ş i r ə l i. Ay Suxay, oynayanlar kimdir?

S u r x a y. Budur, bax, bu iki cavan növrəstə.

İ b r a h i m k i ş i. Mən də dedim, sən Bakıdan, filarmoniyadan rəqs dəstəsi çağırırsan.

T ə m r a z. Musa oynasın. Onun oynamadığını biz heç görməmişik.
S u r x a y. Yox, mən oynayanların siyahısını tutmuşam. Birinci
Zalxa xalanın adıdır.

Musiqi çalır. Zalxa oynayıb, Musanı dəvət eləyir, ikisi oynayır.

Ş i r ə l i. Əcəb oynadınız. Papaq altında oğlanlar varmış, amma bizim
xəbərimiz yox.

İ b r a h i m k i ş i. Sən də bir oxu görək, Şirəli.

T ə m r a z. Hə, əcəb dedin. Bir-iki zəngülə vur görək.

Ş i r ə l i. Yox-yox, boğazım qaydasında deyil, dünən soyuq su içdim.

İ b r a h i m k i ş i. Təzə sədrimiz buradadır. Oxumasan, şikayət elə-
yəcəyik.

Ş i r ə l i. Yox, məsələni Ziyət bacıya aparıb çıxartmayın, oxuya-
ram. Nə oxuyum?

T ə m r a z. Nə idi o? Oxuyurdun... "Özü bilsin"... (Zurnaçılara)
Pəsdən malalayın görək.

Musiqi çalır. Şirəli oxumağa başlayır.

Ş i r ə l i:

Mən vermişəm öz könlümü yarə, özü bilsin,
Qoy eləməsin dərdinə çarə, özü bilsin.

Yüz yol dedim əğyar ilə gəzmə, yenə gəzdi,
Ölsəm demərəm, bir də dübarə, özü bilsin.

Hamı ona əl çalır, səhnə arxasından orkestr səsi gəlir.

S u r x a y. Odur ey... Orkestrimiz də gəldi.

Tələsik durub səhnə arxasına gedirlər. Suxay da getmək
istədikdə Ziyət saxlayır.

Z i y n ə t. Nə var, Suxay?

S u r x a y. Heç...

Z i y n ə t. Düzünü de.

S u r x a y. Heç...

Z i y n ə t. Bu gün kolxoz sədrinə yaxın gəlmirsən?

S u r x a y. Kolxoz sədrinin sözü mənimçün qanundur.

Z i y n ə t. Bəs Ziyətin necə?

S u r x a y. Ziyət mənə məhəl qoymayandan sonra neyləyə bilərəm?

Z i y n ə t. Suxay, görmürsən başım nə qədər qarışıqdır?

S u r x a y. Mən belə olacağını əvvəldən bilirdim. Ona görə də su-
suram, bir söz demirəm.

Z i y n ə t. Yox, susmağın istəmirəm, de, ürəyində nə sözün var, de!

S u r x a y. Nə çıxsın? O qədər demişəm ki, söz kasam boşalıb. Sən
heç bir cavab vermirsən.

Z i y n ə t. Bəlkə mən də bir cavab hazırlamışam?

S u r x a y. Qəti cavab?

Z i y n ə t. Qəti.

S u r x a y. Onda bu saat ürəyimi süfrə kimi sənə qabağında açaram...

Ş e y d a içəri girir.

Ş e y d a. Salaməyiküm...

S u r x a y. Qoymazlar ki...

Ş e y d a. Bizim uşaqların anasını görməmişiniz?

Z i y n ə t (gülür). Uşaqların anasını?

Ş e y d a. Gələcək uşaqların anasını demək istəyirəm.

Z i y n ə t. Mən görməmişəm.

S u r x a y. Mən görmüşəm, bax, indicə belə getdi. (Sağ tərəfi göstərir)

Ş e y d a. Bağışlayın... Təcili ailə söhbətimiz var, gedim tapım...
(Çıxır)

S u r x a y. Ziyət, bayaqdan gülürdün, oynayırdın, ancaq ürəyimin
lap dərinliklərində bir dərd vardı, məni rahat qoymurdu.

Z i y n ə t. Nə dərd?

S u r x a y. Sevgi dərdi... Bir ətrafına bax, hamı sevişir, hamı toy
eləyir... (Kamilə içəri girir) Xeyr a... Qoymazlar ki...

K a m i l ə. Ziyət can, mən bayaqdan seni axtarırdım.

Z i y n ə t. Məni axtarırdın, ya Şeydanı?

K a m i l ə. Bilmirəm o da hara getdi?

S u r x a y. Şeyda elə bu saat, bax, belə getdi... (Sol tərəfi göstərir)

K a m i l ə. Bu tərəfə getdi? Mən onu tapıb, bu saat qayıdım. (Çıxır)

S u r x a y. Hə, onu deyirdim ki, hamı sevişir, hamı toy eləyir...

K o l x o z ç u l a r içəri girirlər.

İ b r a h i m k i ş i. Ziyət bacı, qonaqlar gəlib... (Səhnə arxasına)
Ay Şirəli, bura gəlin, kolxoz sədri burdadır...

S u r x a y. Qoymadılar iki kəlmə söz danışım... Bəxtim yoxdur ki...

Ş i r ə l i q o n a q l a r l a g ə l i r .

Z i y n ə t. Xoş gəlmisiniz... Ay uşaq, oradan stul verin.
T ə m r a z. Stulu neyləyirlər? Burada, göy çəmənin üstündə oturlar.

Hamı oturur. Z a l x a və M u s a içeri girirlər.

Z a l x a. Gəl, ay Musa, qorxma, daha oynatmazlar. Biz öz toy payımızı oynamışıq.

İ b r a h i m k i ş i (qonaqlara). Bayaq soruşduğunuz məşhur dəmirçi Musa budur. Tanış olun...

T ə m r a z. Musa dayı, qonaqlar səninlə maraqlanırlar. Deyəsən, səniz körpünü başa çatdırmaq mümkün olmayacaq.

M u s a. Məndən asılı iş varsa, deyin, canımı alım. Salaməleyküm... Tanış olun, bu da mənim həyat yoldaşımdır.

Zalxanı onlarla tanış eləyir, hamı oturur.

Ş i r ə l i. Yoldaş kolxoz sədri, belə olmaz ha... Tez-tez bizi tək qoyub qaçırsan...

S u r x a y. Əşi, bizim burada kolxoz sədri ilə mübahisəmiz düşüb. Mən ona çox gözəl, təsərrüfatı genişləndən təkliflər eləyirəm. O razı olmur. İndi yoldaş kolxoz sədri, bax, bu camaatın qabağında da, mən neçə vaxtdır, sənə elədiyim təklifə razısan, ya yox?

Z i y n ə t. Sən ki, deyirsən o təklif bizim təsərrüfatımızın genişlənməyinə kömək eləyər, yaxşı, razıyam...

S u r x a y. Dirildim. Bu sözdən sonra mən dirildim. Usta, çal!

Ş i r ə l i. Kim oynayacaq?

S u r x a y. Mən, Kərəmov.

Hamı gülür. Surxay oynayır, sonra Ziyəti qaldırır, o da oynayır.

Bu halda bir neçə kolxozçu içeri girir.

S ə s l ə r. Mehralı dayı gəldi, Mehralı dayı gəldi.

M e h r a l ı içeri girir.

Z i y n ə t. Haçan gəlmisən, Mehralı dayı?

M e h r a l ı. İndicə, hələ atımın təri soyumayıb.

İ b r a h i m k i ş i. Lap vaxtında gəlmisən.

Z a l x a. Danış görək, neylədin?

M e h r a l ı. Balam, sizə bir şad xəbər verəcəyəm ki, lap lezzət eləyəcək... Bu dələduzları, Mirzə Hüseyn ilə Salmanovu tapdılar, axı.

Z i y n ə t. Tapdılar?

S u r x a y. Danış görək, necə tapdılar?

M e h r a l ı. Necə tapdıqlarını danışmaq uzundur. O, süfrə başında olunası söhbətdir. Müxtəsər, bankdan bizim çeklərlə pul alanda hərifləri qamarlayıblar. Bu belə. Sonra da şəhər bankının direktorunun kabinetinə getdim. Salam verib oturdum... Bir xoşəhval oğlandır.

S u r x a y. Mehralı dayı, ucundan tutub ucuzluğa getmə.

M e h r a l ı. Qərəz ki, tapşırıdım, bizim şotdan bir qəpik də olsun Kərəmovun qolu ilə pul buraxılmasın. Sözlərimi o saat başa düşdü, zəngi basdı, içeri gözəşirin bir qız gəldi. Direktor bu qızı başa saldı, qız da mənə baxıb gülümsədi. Dedim, elə o mənə bəsdir, durub düzəldim yola...

Z i y n ə t. Mehralı dayı, bəs, mənim qolumu təsdiq elədilər?

M e h r a l ı. Göydə... Direktorun yanından keçdim buxalterxanaya, bir arvad var idi ki, sən öl, Şirəli, bax, o ağac yoğunluğunda. Baxan kimi dedi, mojna. Mojnanı alan kimi Mehralı sıçradı atın belinə.

İ b r a h i m k i ş i. Mehralı! Bəs Kərəmovdan bir xəbər bilmədin?

M e h r a l ı. Necə bəyəm, Kərəmov gəlib çıxmayıb? O məndən qabaq yola düşdü.

Z i y n ə t. Onun işi nə oldu? Bizdən şikayətə getmişdi.

M e h r a l ı. Təkrar bu kolxoza göndərirlər, sıravı kolxozçu kimi... Qoy işləyib, özünü düzəltsin...

T ə m r a z. Susun... Sakit olun... Kərəmov gəlir.

K ə r ə m o v içeri girir. Adı paltar geyinmişdir.

K ə r ə m o v (bir qədər sükutdan sonra). Ziyəti! Sən bir kolxoz sədri kimi katibinə əmr elə, protokol yazsın. Eybi yoxdur, mən bu gündər başlayıram sizin səhvlərinizi öz boynuma almağa.

Z i y n ə t. Bizim səhvlərimizi yox, öz səhvlərini... Protokol da bağlamaq lazım deyil.

K ə r ə m o v. Mübahisə eləmə, protokolsuz kolxoz sədri olmaz. Məndən sənə vəsiyyə, camaatla yaxşı dolan, çığır-bağır salma. İşlə... Amma işlərin hamısını protokoldan keçirt... Bağışlayın məni, camaat. Mən elə bu dəqiqədən işə gedirəm.

Z a l x a. Kərəmov, otur görək. Bu gün məhsul bayramıdır, işə sabah başlayarsan...

K ə r ə m o v. Xeyr, mən bu dəqiqədən başlayıram. Görün başınıza nə oyun gətirəcəyəm! Salmanov! (Gülüş) Of, bağışlayın. Neçə ilin adətidir. O cür xəyanətkar adamları başıma yığmışdım, ona görə bu günə

düşdüm. (Sağ tərəfdən getmək istəyəndə, qabağına Şeyda çıxır) Aha...
Məqaləni yazan bu idi. (Gülüş) Bağışlayın. Yenə yadımdan çıxdı. Şeyda,
oğlum, mənəm ayılmağıma səbəb sənəm məqalən oldu. (Geri qayıdıb
soldan çıxmaq istədikdə, qabağına Kamilə çıxır)

K a m i l ə. Əmi...

K ə r ə m o v. Min kərə demişəm ki, idarədə mənə əmi demə...
Yox, qızım, sən də mənə bağışla, hanı o, hə... Şeyda, bura gəl. Təbrik elə-
yirəm. Mən razıyam.

Ş e y d a. Nə olubdur ki?

K ə r ə m o v. Mübahisə lazım deyil. Sizin evlənməyinizə mən
Keremov icazə verirəm. Qurtardı.

S u r x a y. Keremov ömründə bir yaxşı iş gördü, o da budur. Camaat,
Musa dayının toyu qarışdı hamımızın toyuna.

K ə r ə m o v. Elə mənə də toy elədiniz. Yaxşısı budur çalın, özüm
öz toyumda oynayım.

Çahrlar. Keremov oynayır.

P ə r d ə

XOŞBƏXTLƏR

4 pərdə, 5 şəkildə

İŞTİRAK EDƏNLƏR

M ü r ş ü d – mühəndis
İ n c i – onun arvadı
S a d ı q – mühəndis
G ü l ər – onun arvadı
N ə s i r o v – tikintinin reisi
B ər b ər z a d ə – təchizatçı
M a r a l – yerli komitənin sədri
M i r z ə Q ər ə n f i l – reisin müavini
S ə n u b ər – katibə
U s t a S e g a h – rəngsaz
İ k i n c i G ü l ər – rəngsazın şagirdi
H ə l i m ə – yerli komitənin işçisi
C ə l i l – işçi
B i r i n c i işçi
İ k i n c i işçi
Ü ç ü n c ü işçi
F o t o q r a f, işçilər, qonaqlar və başqaları

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Böyük bir istirahət evinin tikintisi, səhnədən dəstə-dəstə işçilər danışa-danışa keçirlər.
Səhər tezdəndir. N ə s i r o v qəti addımlarla səhnəyə çıxır, o yan-bu yanı gəzir. Bərbər-
zadənin otağına baxır, bir-iki ağız Bərbərzadəni səsləyir, sonra Maralın otağına baxır,
yuxarı boylanaraq, "Mürzə Qərənfil" deyə səslənir, heç bir cavab olmur. Səhnədən çıxmaq
istədikdə, birinci işçi və ikinci işçi ilə qarşılaşır.

N ə s i r o v. Hə, gəlmisiniz?

B i r i n c i işçi. Çoxdan, yoldaş Nəsirov! Odur ey, dülgerlər, demir-
çilər işə başlayıblar. Biz də gərək damı düzəldək, ancaq materiallarımız
yoxdur. Bərbərzadə hələ gəlməyib.

İ k i n c i işçi. Rəngsazlar da orada avara qalıblar. Materialları yoxdur.

N ə s i r o v. Budur da... Onları danlayanda, çox danışmağa qoymayanda, hələ bəzilərinin xoşuna da gəlmir. Yaxşı, o avara hələ buralara hərlənməyib?

B i r i n c i i ş ç i. Hansı avara? Bir nömrəli, ya iki nömrəli?

N ə s i r o v. Bu nə sözdür, avaraları nömrələmişiniz, nədir?

İ k i n c i i ş ç i. Öz aramızda biz Mirzə Qərənfilə birinci avara adı qoymuşuq. Bərbərzadə avaraçılıqda bir az ondan geri qalır.

N ə s i r o v (gültür). Eybi yoxdur, mən onları tərləyib, avaralığı və tənbelliyi bədənlərinəndən damcı-damcı çıxardacağam. Mühəndislər, fəhlələr, əsl iş işləyən adamlar öz istirahət günlərində əlaqədarlıqdan durub gələ bilirlər, ancaq bunlar utanırlar, hələ gecikirlər də!

B i r i n c i i ş ç i. Bu cür böyük tikintini başa çatdırırıq, heç gəlməmək olar, Nəsirov yoldaş?

N ə s i r o v. Yoldaşsız.

İ k i n c i i ş ç i. Əlbəttə, yoldaşsız. Arvad-uşağı gətirsək, əl-ayağımıza dolaşarlar. Söz vermişik bayramlara qədər qurtaraq, gərək qurtaraq.

B i r i n c i i ş ç i. Bizdən arxayın olun, qurtaracaq. Amma siz onları bir az tərpədin.

N ə s i r o v. Onları tərpətməyəcəyəm, silkələyəcəyəm. Buruqda neft gözləniləndə buruq ustası gəlib evində yatırımı? Yox, maraqlanır, həyəcan keçirir, gecə-gündüz buruqla əlaqəsini üzür. Amma bunlar hazır materialı da daşıyıb gətirə bilmirlər. Biz gərək Staxanov hərəkatını genişləndirib, bu tikintini vaxtımdan iki ay qabaq qurtaraq. Söz vermişik, sözü-müzün üstündə durmalıyıq. Gəlin gedək, mən özüm sizə material verərəm.

B i r i n c i i ş ç i. Halvaçı qızı daha şirin. Gedək.

Gedirlər. M ü r ş ü d və İ n c i həyəcan içərisində səhnəyə gəlirlər.

M ü r ş ü d. İcazə ver, əzizim, bu axırıncı gün də iş uğrunda canımı fəda eləyim, sonra ömrümün quşunu qəfəsə salıb açarını həmişəlik verəcəyəm sənə. Qara fikirləri başından dağıt. "Ayrılaçağam, yaşamayacağam" kimi sözləri muzeyə təhvil ver. Gördün ki, işə gəlirəm? İndi daha arxayın ola bilərsiniz. Ayrılıq vaxtıdır, ver gözəl əllərimi sıxım, günortaya qədər.

İ n c i. Sən mənə dil tökmə, əllərimi də sıxmaq lazım deyil. Ya mən deyən olacaq, ya sən deyən. Bu saat gərək həll eləyək.

M ü r ş ü d. Çox tələsirsən. Bu saat həll eləmək olmaz. Mən gedirəm işə, sən də get evə. Bədənə qida verən şeylərdən bir qədər hazırla. Mən qayıdaram, oturarıq səadət stolunun dalında. Mən xırda-xırda yeyərəm, sən də xırda-xırda deyərsən, həll eləyirik. İndi isə xudahafiz...

İ n c i. Heç bir Xuda da lazım deyil, Hafiz də. Səni heç yerə buraxan deyiləm. Çünki bu gün istirahət günüdür. Get de ki, işləyə bilməzsən. Di tez get, mən burada gözləyirəm.

M ü r ş ü d. İnci, axı, mən evdə sənə bir kitab söz danışdım. Bu gün biz hamımız öz arzumuzla işləyirik ki, istirahət evini vaxtımdan tez açaq. Özün də bilirsen ki, bu iş bizim təşəbbüsümüzdür. Dünən hamıya təbliğat aparmışdıq ki, gəlin işləyək. Amma bu gün hamı işləsin, mən çıxım gedim? Mən də gərək öhdəmə götürdüyüm işləri qurtaram, ya yox?

İ n c i. Yox! Sabah işlərsən. Bu gün isə mənə ixtiyarımdasan. Namusla səkkiz saat işləmişən qurtarıb. Daha istirahət günü işləyib, özündən hoqqa çıxartma. Bax, Mürşüd, ya bu saat buradan gedirik operaya bilet almağa, ya da ki...

M ü r ş ü d. Ya da ki?..

İ n c i. Ya da ki, ayrılmaq, çıxsın getsin. Daha mən dözə bilmirəm. Burada oturub, işini qurtarıncaya qədər ağlayacağam.

İki fəhlə söhbət edo-edo keçir.

M ü r ş ü d (həyəcanla). İnci, axı ayıbdır, gören nə deyər. Kişi gəlib işləməyə, arvad göz yaş tökə-tökə qarovulunu çəkir. Olmaz axı...

İ n c i. Niyə olmur? Çox gözəl olar. Yoxsa, qorxursan, buradakı qızlar, xanımlar mənə görüb, sənə evli olduğunu bilirlər?

M ü r ş ü d. Ay İnci, guya, mən evli olduğumu danıram?

İ n c i. Danmasan, özünü bu cür subay kimi aparmazsan. İstirahət günü arvadını gözü yaşlı qoyub buralarda hərlənməzsən.

M ü r ş ü d. İnci, axı, o gün mən sənə isbat elədim ki, qısqançlıq keçmişin tör-töküntüsüdür. Beynindəki o tör-töküntüləri təmizləməmiş sənə mənə işlərimdən başın çıxmaz. Onu bilirsen, ya yox?

İ n c i. Mən heç bir şey bilmirəm, onu bilərəm ki, burada oturub gözləyəcəyəm. Ya sənə gözəmə gedəcəyəm, ya da ki... ZAQS-a.

M ü r ş ü d. Ay mənə ruhumun qarovulçusu! ZAQS-a getməyin özü də vaxt istəyir, yoxsa yox? Vaxtım olsa, sənə gözəmə gedərəm, ZAQS-a niyə gedirəm ki? Di xudahafiz! İstəyirsən heç görüşməmişdən ayrılmaq. Di mən getdim. (Getmək istəyir, İnci qoymur)

İ n c i. Xeyr, getmədin! Bu saat buradanca birbaşa gedirik görməyə. Bir ildir evlənmişik, hələ sən məni yanına salıb bir yerə aparmamısan, daha dözə bilmirəm.

M ü r ş ü d. İnci!

İ n c i. Kor deyiləm ki?

M ü r ş ü d. İnci!.. İşə düşmədik!

İ n c i. Kimdən əskiyəm? Bəlkə mənimlə görməyə utanırsan? Yox, iki yolumuz var, ya ayrılıb, ailə zəncirini birkərlilik qırıraq, ya da ki, elə bu gecə gedirik operaya, kinoya, sirkə...

M ü r ş ü d. Hamısına bu gecə?

İ n c i. Hamısına bu gecə. Bəsdir daha. Park açılıb, görməmişəm, sirkə getməmişəm. İki gündə bir dəfə kino görmürəm. Xalxın arvadları...

M ü r ş ü d. İnci! Bir dayan görüm. Pah atonnan sənin! Pulemyot kimi düzürsən bir-birinin dalına. Dayan, mən də bir kölmə deyim də...

İ n c i. Nə deyəcəksən, axı? Xalxın arvadları...

M ü r ş ü d. Ay balam, xalxın arvadları ilə mənim nə işim var? Bu saat iş mənim xirtdəyimdəndir. Başımı naryadla qaşıyıram. Qoy bir bu istirahət evini qurtarıb təhvil verək. Sonra, vallah, çarpayımın ayağına dörd təkər qayırb ipini verəcəyəm sənin əlinə, gözək parkları, bağları sutkada iyirmi dörd saat. Başa düşürsən?

İ n c i. Düşürəm!

M ü r ş ü d. Daha onun təqsiri məndə deyil. Adamda gərəkdir qanaq anadangəlmə olsun. Ərin bu işdə sənə heç bir köməyi ola bilməz.

İ n c i. Ola bilər!

M ü r ş ü d. Nə ola bilər?

İ n c i. Mən nə bilim? Sən dedin ola bilməz. Mən də acıqnan deyirəm, ola bilər.

M ü r ş ü d. Bu olmadı ki, demək, mən nə desəm, sən onun əksini deyəcəksən?

İ n c i. Mürşüd, mənə yazığın gəlmir? Dur bu saat gedək kinonun birinci seansına bilet almağa. Oradan da çıxıb teatra gederik. Gecə saat on ikidən sonra da parkda böyük gəzinti var.

M ü r ş ü d. İnci, qadan alım, mən bu gün ta gecəyə qədər burada məşğul olacağam. Özün bilirsən ki, bu boyda bina bizim proyektimizlə tikilir, hər mürşüdün belə, məsuliyyəti bizdədir. Bircə həftə səbr elə...

İ n c i. Yox, Mürşüd! Mən daha buna dözə bilmərəm. Bu cür evli həyatdansa, subay olmaq minqat yaxşıdır.

M ü r ş ü d. İnci! Axı, sən də mənim vəziyyətimi düşün. Mən iş sahibiyəm. Qoy bu söhbətin dalını axşam evdə aparaq. Mən getdim, hələlik! (Öz-özünün əlini sıxır)

İ n c i. Mürşüd! O cür asanlıqla yaxanı qurtarma! Hara gedirsən? Mənə qəti bir cavab ver. Gündüz iş, gecə iş, istirahət günü iş. Yanıma düşüb bir yana çıxmazsan...

Mürşüd getdikcə, İnci də onun dalınca bu sözləri deyə-deyə çıxır. S a d ı q qoltuğunda böyük bir bağlama, yavaş-yavaş, fikirli içəri girir, dalınca G ü l ər gəlir.

G ü l ər. Sadıq!

S a d ı q. Aman, aman, yenə gəldi.

G ü l ər. Sadıq! Yerindən qımıldanma.

S a d ı q. Qımıldanma deyirsən, qımıldanmaram.

G ü l ər. Aç bağlamanı!

S a d ı q. Aç deyirsən, açaram.

G ü l ər. ZAQS kağızını hara aparıb gedirsən? Bura ver!

S a d ı q. Ver deyirsən, verərəm. Daha acıqlanmaq nə üçün?

G ü l ər. Acıqlanaram da, hələ bir az da o yana gedərəm. (Kitabları eşaləyib kağızı çıxarır)

S a d ı q. Deməli, Güler can, kitab bağlandı?

G ü l ər. Kitab da bağlandı, bazar da. Bu gün istirahət günüdür. ZAQS bağlıdır. Sabah, düz bu vaxt gedərsən müdirinizin yanına, yarım saatlıq icazə alıb gələrsən, məni gözləyərsən, kağızını verərəm qoltuğuna, gedərsən. Soruşsalar ki, niyə belə? Deyərsən ki, bazar bağlandı. Başa düşdün?

S a d ı q. Düşdüm, niyə düşürəm ki?

G ü l ər. Paltarlarımı, yorğan-döşəyini büküb qonşuda qoyacağam. Gəlib apararsan və bir də çalışarsan ki, mənim gözüme görünməyəsən.

S a d ı q. Çalışaram, niyə çalışmıram ki? Təkcə sən deyil, istəyir-sən heç kəsin gözüne görünməyim.

G ü l ər. Bircə birisi səni görse kifayətdir. Daha ayrı adam nəyinə lazımdır?

S a d ı q. Güler, vicdanıma and olsun...

G ü l ər. Sadıq, and içmə, hamısını bilirəm. Ah... o kimdirsə, o sənin dalınca gəzən qız kimdirsə, düşə mənim əlimə, mən ona müharibənin təzə üsullarını göstərəm.

S a d ı q. Göstərərsən, niyə göstərmirəm ki?

G ü l ə r. Sadıq, qulağım sənini eşitməsin!

S a d ı q. Ay Güllər, yəni o qədər zəhlən gedir?

G ü l ə r. Hələ danışarsan da? Özün bilirsen ki... Bu bir ildə biz hər gün iki dəfə dalaşmışıq.

S a d ı q. Maşallah! Bizim dalaşmağımızın haqq-hesabını çəkmək üçün yekə bir dəftərxana lazımdır.

G ü l ə r. Hə... Amma indi daha canım boğazıma yığılıb, bəsdir. Mən ailə qurmaq, oğul-uşaq sahibi olmaq istəyirəm. Amma sənin fikrin ayrı yerlərdə səyahət eləyir. Ona görə də nöqtəni qoymalıyıq.

S a d ı q. Nöqtəni qoyaq deyirsən, qoyaq, nə deyirəm ki? Ancaq icazə ver, axırıncı dəfə sənə bir sual verim, sonra nöqtəni də qoyaq, ver-gülü də.

G ü l ə r. Ver axırıncı sualımı.

S a d ı q. Sənın davan yalnız uşaq üçündür? De görüm, uşaq sənın nəyinə lazımdır?

G ü l ə r. Uşaq insan nəsline artırmaq üçündür.

S a d ı q. Demək, bu boyda dünyada insan nəsline artırmaq sənınlə mənə həvələ olunub?

G ü l ə r. Sadıq, kəs mübahisəni!

S a d ı q. Kəs deyirsən, kəsərəm, niyə kəsmirəm ki?.. Deməli...

G ü l ə r. Deməli saxla, sabah ZAQS-da danışarsan. (*Gedir*)

S a d ı q. Güllər, ay Güllər, qadan alım, bir dayan.

Sadıq onun dalınca qaçmaq istəyəndə M a r a l və H ə l i m ə ilə rastlaşır.

M a r a l. Yoldaş Sadıq, bir dəqiqəliyə. Yerli komitə tərəfindən sənə bir sual verəcəyəm.

S a d ı q. Sual vaxtı deyil, rəhmətliyin qızı, arvad getdi. (*Çıxır*)

M a r a l. Yaxşı, yoldaş mühəndis. (*Həliməyə*) Mən bunlara yerli komitənin zərb-dəstini gör necə göstərəcəyəm.

H ə l i m ə. Onları tanımırsan, ay Maral bacı? Niyə hırlənirsən? Nə olsun ki, mənə də deyirlər ki, yerli komitənin texniki katibisən, ixtiyarın yoxdur özünçün putyovka götürəsən. Mən də deyirəm ki, yerli komitənin sədri Maral bacıdır, özü bilər, bəlkə mənı ən yaxşı kurorta gəndərəcək...

M a r a l. Mənim kurort-zad gözümə görünməyir, ay qız.

H ə l i m ə. Yerli komitənin hörməti kurort ilə, putyovka ilə qalxar. Krıma var? Doktorlar mənə Krımı məsləhət görürlər.

M a r a l (*darıxmış halda portfelini ona uzadır*). Al, aç bunu görüm, içində qaynanmış su var, ver başıma çəkim. Ürəyimin başı od tutub yanır.

H ə l i m ə. Neçə gündür bir az bikef kimisən, nə olub?

M a r a l. Sənə deməli deyil!

H ə l i m ə. Sən mənim canım, Maral bacı! Deməsən, öl çəkən deyiləm.

M a r a l. Dilini dinc qoyarsan?

H ə l i m ə. Mən heç yerli komitənin sirrini başqalarına deyərəmmi? Birdən müdiriyyət xəber tutar.

M a r a l. Yerli komitə nədir, ay qız? Qulaq as, gör nə deyirəm. Ürəyim dönüb olub sərv ağacı. Məhəbbət quşu qonub bu sərvın bir budağına, ürəyimi tut ağacı kimi silkeləyir. Başa düşdün? Ah, sən cavansan, belə şeyləri hardan başa düşürsən ki?

H ə l i m ə. Niyə başa düşmürəm, ay Maral bacı? Yəqin aşıq olmusan.

M a r a l. Haradan bildin, ay qız?

H ə l i m ə. Olmuya müdiriyyətə vurulmusan?

M a r a l. Amma bax, lal-kar! Bildin?

H ə l i m ə. Əcəb işdir, yerli komitə müdiriyyətə aşıq olub!.. İşçilərin hüququ yaxşı müdafiə olundu.

M a r a l. Eh, sən də söz danışdın. Bu saat elə halımdır ki, öz hüququm yadımdan çıxıb.

H ə l i m ə. Ancaq mən yaxşı başa düşə bilmədim, hansı müdiriyyətə? Yoldaş Nəsirova?

M a r a l. Yox-yox! Bir pille aşağı en!

H ə l i m ə. Mirzə Qərənfilə?

M a r a l. Bir pille də en.

H ə l i m ə. Hə... Demək Bərbərzadəyə?

M a r a l. Ay, ürəyim xarab oldu.

H ə l i m ə (*gülür, birdən səhnə arxasına baxıb sevincək*). Bıy, ay Maral bacı, Bərbərzadə gəlir. Özü də sənıncün gör necə bəzənib?

M a r a l. Bura gəlir? Ay aman, ürəyim çırpınır.

H ə l i m ə. Mən gedirəm. Özünü itirmə. Nə olub ki?

Helimə çıxır. Bərbərzadə ehtiyatla içəri girir.

Bərbərzadə (*özünü son dərəcə itirmişdir*). Demək olar ki, gəlib çıxmışam.

M a r a l (*utancaq*). İndi ki, gəlmisən, daha neyləmək olar, xoş gəlmisən.

B ər b ər z a d ə. Hava bu gün sərindir.

M a r a l. Yox a, yaman istidir.

B ər b ər z a d ə. Elə mən də o cür demək istəyirdim. Mən istiyyənin deyirəm. Uşaqlıqdan adət eləmişəm.

M a r a l. Portfelsiz gəlməyinizdən belə məlum olur ki, istirahətə çıxmısınız?

B ər b ər z a d ə. Dedim ki, bu gün istirahət günüdür. Ayaqüstü bura baş çəkib evə qayıdım. Gedəndən sonra görürəm ki, yadımdan çıxıb şapqamı burada qoymuşam. İndi də onu axtarmağa gəlmişəm. (*O yan-bu yana baxır*).

M a r a l. Bıy, şapqa başınızdadır ki!

B ər b ər z a d ə. Doğrudan da, başımda imiş. Mən isə, bayaqdan bəri şapqamı axtarıram. (*Sükut*) Nə dediniz?

M a r a l. Heç, mən bir söz demədim.

B ər b ər z a d ə. Hə, görünür, qulağın aldanıb, yaxşı, bəs indi biz necə eləyək?

M a r a l. Nəyi necə eləyək?

B ər b ər z a d ə. Şeyi deyirəm də... Ox, yaman tərləmişəm, deyəsən, yadımdan çıxıb, yaylığımı da evdə qoymuşam.

M a r a l. Bəs əlinizdəki yaylıq deyil?

B ər b ər z a d ə. Bəli, qəti olaraq demək olar ki, mən özümü itirmişəm. (*Üzünü silir*)

M a r a l. Mən də lap istidən boğuluram.

B ər b ər z a d ə (*cibindən qəzetə bükülmüş yemək çıxardır*). Bəlkə aclığınız var? Məndə ehtiyatdan həmişə yemək olar.

M a r a l. Yox, mən yaz-yay həmişə bir şüşə qaynanmış sudan başqa ağızma heç bir şey almaram.

B ər b ər z a d ə. Mən isə tərsinə. Özümə korluq verən deyiləm. (*Sükut*) Demək olar ki, əgər zavxoz dili ilə desək, bizim ikimizin də söz inventarımız qurtarıb?

M a r a l. Sizin beyninizə bir şey gəlmir?

B ər b ər z a d ə. Bir az dayanın, beynimi qurdalayım, hə, hə, gəldi. Mirzə Qərənfilə tanıyırsınız?

M a r a l. Bizim Mirzə Qərənfilə? Çox gözəl tanıyıram. Beş aylıq üzvlük haqqını verməyib, ittifaqdan çıxardacağam.

B ər b ər z a d ə. Hələ çıxartmayın, səbir eləyin!

M a r a l (*nazlanaraq, minnət qoyur*). Mənim gözlərim üstə, hələlik çıxartmaram, sizin xatirinizə.

B ər b ər z a d ə. Xatiriniz isti-soyuq görməsin. Bəli, haman Mirzə Qərənfilə adamdır ki, stəkana sal, su ilə iç, həvəngdəstədə döy, qənd elə, ye!..

M a r a l. Nə olar ki?

B ər b ər z a d ə. Bəli, haman Mirzə Qərənfil... (*Özünü itirmiş halda gözlərini döyərək*) Heç mən bilmirəm biz nə üçün Mirzə Qərənfiləndən söhbət saldıq?

M a r a l. Siz beyninizi qurdaladınız, içindən Mirzə Qərənfil çıxdı.

B ər b ər z a d ə. Hə, yadıma düşdü. Mən utanıram, danışa bilmirəm, sözümlü Mirzə Qərənfilə deyərəm, o sizə yetirər. Siz də ona deyin!

Bayırdan səs-küy gəlir. Nəsirov və Mirzə Qərənfil içəri girirlər.

Maral və Bərberzadə ayağa qalxırlar.

N ə s i r o v (*onları bir yerdə görüb part olur*). Hə, bu da bunlar... Biri təsərrüfat müdiri, biri yerli komitənin sədri. Yəqin qeybət eləyirlər.

B ər b ər z a d ə. Yoldaş Nəsirov...

N ə s i r o v (*onun sözünü kəsir*). Bir kəlmə belə danışmağa icazə vermərəm. Səhərdən işçilər gəlib materialsız qalıblar, mən zavxoz əvəzinə material paylayan olmuşam, bu isə burada boşboğazlıq eləyir. Öyrənmisiniz dünyanı başınıza götürüb, saatlarla danışmağa. Adamın vaxtını almağa həvəsiniz var. Mən bu tikintidə uzunçuluqla, boşboğazlıqla mübarizə eləməkdən yorulmuşam.

B ər b ər z a d ə. Yoldaş Nəsirov...

N ə s i r o v (*yənə onun sözünü kəsir*). Bir kəlmə də. Budur bütün işçilər bu gün öz xahişləri ilə işləyirlər. Amma siz burada yənə də çənanızı bərkidib beyninizi boşaldırsınız. Sizi mən deqiqə ilə, saniyə ilə danışmağa öyrədəcəyəm. Bir məsələni başa salmaq üçün uzun-uzun cümlələri dəvə karvanı kimi yan-yana düzmək lazım deyil. Bir cümlənin bir kəlməsi, hətta bir kəlmənin bir hecası kifayətdir.

M a r a l. Yoldaş Nəsirov! Biz burada...

N ə s i r o v (*onun sözünü kəsir*). Dedim bir kəlmə də olmaz. Mirzə Qərənfil!

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Mirzə Qərənfil sizi kölgə kimi təqib eləyir.

N ə s i r o v. Uzatma. Sən mənim müavinimsən, hər şeyi bilməli-sən. De görüm, işçilər material ilə təmin edilmişlərimi? Sənə bir dəqiqə vaxt verirəm.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Yoldaş Nəsirov yaqin bilsin ki, müxtəsər danışıq olsa, demək olar ki, heç bir zaman bizim təsərrüfatımızda, yoldaş Nəsirov...

N ə s i r o v. Yoldaş deməsən də olar.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Nəsirov! Heç bir zaman bizim təsərrüfatımızda...

N ə s i r o v. Mənim familiyamın bu söhbətə heç bir dəxli yoxdur.

M i r z ə Q ə r ə n f i l (b i r n ə f ə s ə d e y i r). Heç bir zaman bizim təsərrüfatımızda işçilər materialsız qalmayıblar.

N ə s i r o v. Bax, bu bir kəlmə sözü demək üçün gör nə qədər vaxtımı aldın! Bərbərzadə! De görüm, rənglər hazırdır mı?

B ə r b ə r z a d ə. Mən hələ heç, yoldaş Nəsirov...

N ə s i r o v (s ö z ü n ü k ə s i r). Yoldaşsız!

B ə r b ə r z a d ə. Mən hələ heç, Nəsirov...

N ə s i r o v. Nəsirovsuz!..

B ə r b ə r z a d ə. Mən hələ heç... hələ heç... Özümü itirdim getdi ki...

N ə s i r o v. Demək, almamısan?

B ə r b ə r z a d ə. Xeyr, yoldaş... sız... Almışam... hazırdır.

N ə s i r o v. Yerli komitə sədri, sən de görüm, yarış müqaviləsinin necə yerinə yetirildiyini yoxlamısınız, yoxsa yox?

M a r a l. Xeyr, yoldaş Nəsirov, hələ mən indicə...

N ə s i r o v. Yoldaşsız və Nəsirovsuz. Yarım dəqiqə vaxt verirəm, ya hə, ya yox!

M a r a l. Yox!

N ə s i r o v. Nə yox?

M a r a l. Yoxlamamışıq.

N ə s i r o v. Necə yeni yoxlamamışıq? Siz mənim gözümə bir cür dəyirsiniz, başınızı harada itirmisiniz?

Bərbərzadə və Maral utanaraq başlarını aşağı dikirlər

Mirzə Qərənfil! Bəs necə olub ki, sən belə bir şeyə yol vermisən?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Müqavilənamə hər dəqiqə yoxlanır...

N ə s i r o v. Çox gözəl, ona mən özüm göz olaram. (Çöldən oxumaq səsi eşidilir) Bu nə səs-küydür? Bu "Segah" oxuyan kimdir?

Bu halda U s t a S e g a h oxuya-oxuya içəri girir.

U s t a S e g a h (o x u y u r).

Hər kəsin, kim can üçün bir mehriban cananı yox,
Elə bilsin cismi var, amma içində canı yox.

N ə s i r o v (U s t a S e g a h a q ə z ə b l ə). Sənin nə ixtiyarın var istehsalatda "Segah" oxuyursan.

U s t a S e g a h (o x u y a - o x u y a). Bu sualında buraxdın bir səhv.

N ə s i r o v. Bu nədir, Mirzə Qərənfil?.. Bu kimdir?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Bu mənim sizə dediyim məşhur rəngsazdır.

N ə s i r o v. Rəngsaz olanda nə olar? Görək oxuyub istehsalatı başına götürsün? Ay yoldaş rəngsaz, yaxın gəlin.

U s t a S e g a h (o x u y u r).

Düzdü, mən rəngsazam, rəng çəkirəm.

Evlərə bir yeni ahəng çəkirəm.

N ə s i r o v. Qurtardı. De görüm, nə üçün istehsalatda "Segah" oxuyursan?

U s t a S e g a h (o x u y a - o x u y a). Yenə də səhv buraxdın, qafil!

N ə s i r o v. Oxuma! Bu nədir, estrada artisti deyilsən ki? Açıq de görək, nə üçün "Segah" oxuyursan?

U s t a S e g a h (o x u y u r). Mən "Segah" oxumuram, "Çahargah" oxuyuram.

N ə s i r o v. De görüm, bəs nə üçün oxuyursan? İstehsalatda oxumaq olmaz.

U s t a S e g a h. Olar, çünki:

Musiqi yaxşı qidadır bədəne,

Rəhmət olsun səni qoyub gedəne.

N ə s i r o v. Saxla şerin qabağını! Bu nədir, canım? Kişi, bu dəqiqə mənə de görüm, sən nə üçün dəmlənib gəlmisən?

U s t a S e g a h. Nə? Xeyr! Səhv var! Mən həyat aşiqiyəm, şərab içməyəm.

N ə s i r o v. Bəs nə üçün iş üstə özünü bu cür aparırsan? Müxtəsər cavab ver! Boş söz lazım deyil! Vaxt lazımdır!

U s t a S e g a h. Əhsən, vaxt qızıldır, amma eşq...

Can vermə qəmi-eşqə ki, eşq afəti-candır...

Nəsirov. Saxla!

Usta Segah. Eşq afəti-can olduğu, məşhuri-cahandır.

Nəsirov. Saxla, yoxsa, bu saat milis çağırtdıraram.

Usta Segah. Milis? Milis nə üçün? Əvvəla, siz məni əylətmisiniz, mən sizi yox. İkinci, bu gün istirahət günüdür, istəsəm lap "Simayi-şəms" oxuyaram. Onun heç kəsə dəxli yoxdur. Üçüncü, məni bura dəvət edəblər, özbaşına gəlməmişəm.

Nəsirov. Canım, sən nə uzunçu adamsan? Yaxşı, yaxşı, get işinə.

Usta Segah.

Gedirəm! Gedirəm rəng çəkəm dər-divara.
Sənət əhli qala bilməz avara.

(Oxuya-oxuya gedir)

Guşi qıl ey ki, bilirsən özünü vaqifi-kar,
Agah ol gör ki, nədir naley-i-ney, nəğməyi-tar.

Nəsirov (onun arxasınca baxıb gülümsünür). Məzəli adamdır. Maral... Sən bu gün işçilərin iş şəraitini yoxlamalısan. Bununçün sənə on beş dəqiqə vaxt verirəm.

Maral. On beş dəqiqənin içində, yoldaş Nəsirov...

Nəsirov. Gəl bir yerdə gedək və məsələni yerində həll edək, iş vaxtına yarım saat qalır, sən tək getsən, üç saat onlara nitq danışarsan. (Bərbərzadəyə və Mirzə Qərənfilə). Siz də gedin, öz işinizlə məşğul olun!

Mirzə Qərənfil. Yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Yox, bir kəlmə artıq söhbət olmamalıdır. Gedək, Maral yoldaş!

Maral və Nəsirov gedirlər.

Bərbərzadə. Həmişə bu Nəsirov yoldaşla söhbət eləyəndən sonra mənim iştaham açılır. (Cibindən yemək çıxarır). Mirzə Qərənfil, yemək istəyirsənmi? Buyur, qonaq ol!

Mirzə Qərənfil. Yox, Bərbərzadə, mənə toxunma mən dərd çəkirəm.

Bərbərzadə. Dərd çəkməkdənsə, istəyirsən verim bir papiros çək.

Mirzə Qərənfil. Yox, Bərbərzadə! Mənim ömrüm düyümlənib, həyat məni dar çəkmə kimi sıxır.

Bərbərzadə. Axı, nə olub, ay Mirzə Qərənfil? Açıq danış. Dərdin ailə dəridir?

Mirzə Qərənfil. Axmaq deyiləm ki, ailə dərdi çəkim.

Bərbərzadə. Bəs nə dərdin var?

Mirzə Qərənfil. Nə deyim, Bərbərzadə, mənim bu boyda şəhərdə dörd divanım yoxdur ki, içində bu qiymətsiz həyatımı sona çatdırım. Mənim dərdim otaq dəridir, otaq, otaq!

Bərbərzadə. Bəs sən bu saat harada yaşayırsan?

Mirzə Qərənfil. Heç yerdə! Demək olar ki, mən bu saat heç yaşamıram.

Bərbərzadə. Axı haralarda gecələyirsən?

Mirzə Qərənfil. Heç yerdə. Gecəm qarışıb gündüzə, gündüzüm qarışıb gecəyə, yuxu ilə həqiqəti bir-birindən seçə bilmirəm. Dünən gecə görürəm ki, mənə təzə ev veriblər, durub yüyürmüşəm Baksovetə ki, orderi verin. Deyirlər, nə order, nə zad... Əmi, yuxu görmüsən?..

Bərbərzadə. Ərizə yazmışan?

Mirzə Qərənfil. Soruşma, Bərbərzadə, soruşma. O qədər ərizə yazmışam ki, barmağım mazol olub. Ancaq nə olsun ki... heç bir nəticəsi yoxdur. Ümid nə qədər istəsən verirlər, amma otaq yox...

Bərbərzadə. Mirzə Qərənfil, heç qəm yemə, sənin otağın məndə.

Mirzə Qərənfil. Bərbərzadə, ayağa qalx, yanıma gəl, səni qucaqlayım.

Bərbərzadə. Yox, Mirzə Qərənfil, dayan, qoy mən də sənə dərdimi söyləyim. Əgər mənim dərdimə əlac tapsan, sənənin işin öz-özünə düzələcək.

Mirzə Qərənfil. De görüm, o necə dərdidir ki, mənim dərdimin dərməmdir?

Bərbərzadə. Mənim dərdim eşq dəridir!

Mirzə Qərənfil. Yaxşı, mənlik nə var ki?

Bərbərzadə. Sənlik çox iş var! Qulaq as. Mən onu sevmişəm, o da məni.

Mirzə Qərənfil. Yaxşı, daha sizə mane olan nədir ki? Bir otaq tapsanız işiniz düzələr.

Bərbərzadə. Otaq var. Mirzə Qərənfil, otaq var.

Mirzə Qərənfil. Hamı?

Bərbərzadə. Məndə, mənim bir evim var ki, dörd otağı, vanası, quxnası...

Mirzə Qərənfil. Bərbərzadə icazə ver, səni qucaqlayım. Demək, sənin dörd otağın var?

Bərbərzadə. Var, necə bəyəm?

Mirzə Qərənfil. İkisini ver mənə.

Bərbərzadə. Nə danışsın, Mirzə Qərənfil? Heç otaqdan da əlborcu olar?

Mirzə Qərənfil. Əlborcu istəmirəm, həmişəlik bağışla.

Bərbərzadə. Ağzında sənə deyirəm ki, xeyir işim var. Ancaq mən sənin dərdinə dərman eləyərəm. O qızı ki, mən sevirəm, onun da otağı var.

Mirzə Qərənfil. Çox əcəb!

Bərbərzadə. Biz qovuşan kimi o canan köçüb gələr mənim xanəmə. Onun da evini sənə bağışlayarıq.

Mirzə Qərənfil. Yox, Bərbərzadə, bu bir az nisyə söhbətə oxşayır. Yaxşı, bir de görək, mənim vəzifəm nədir?

Bərbərzadə. İndi o canan ilə mənim aramda bir məhəbbət körpüsü lazımdır, gəl, sən bu vəzifəni boynuna götür.

Mirzə Qərənfil. Deyirsən, otağı var?

Bərbərzadə. Var.

Mirzə Qərənfil. Onda razıyam. Bəs, yaxşı, de görüm, o canan kimdir?

Bərbərzadə. Maraldır!

Mirzə Qərənfil. Özü maral kimidir, yoxsa, adı Maraldır?

Bərbərzadə. Adı da Maraldır, özü də maral kimidir.

Mirzə Qərənfil. Adı Maraldır? Hansı Maral? Yoxsa bizim yerli komitə Maral?

Bərbərzadə. Özüdür ki, var!

Mirzə Qərənfil. Ədə, o Maral adama otaq verir? Allah verdiyi camı ondan ala bilmir.

Bərbərzadə. Ey, ey, özünü yığışdır. Məhəbbəti tənqid eləməzlər.

Mirzə Qərənfil. Yaxşı, de görüm, mən necə körpü olum? Vəzifəm nədir?

Bərbərzadə. Sənin qabiliyyətin var, ona bir şeir yaz. Şeir insanlardakı məhəbbəti daha da coşdurur. Şəri oxu, fikrini bil, görüm toyu

nə vaxta təyin etmək istəyir. O zaman sənin otaq məsələni düzələr. Arxayın olummu?

Mirzə Qərənfil. Fikirləşərəm...

Bərbərzadə. Fikirleş! Hələlik sən yavaş-yavaş qafiyələri yığ, şəri yaz, mən də bir bəhanə ilə o cananı sənin yanına göndərim.

Sənubər içeri girir.

Sənubər. Mirzə Qərənfil! Bir dəqiqə və gizli.

Bərbərzadə. Başın ayrı işlərə qarşar, mən yaddan çıxaram ha...

Mirzə Qərənfil. Sən arxayın ol!

Bərbərzadə. Arxayınlıq içində olasan! (ÇIXIR)

Sənubər. Mirzə Qərənfil!

Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil sənə fəda olsun dəstəsi ilə.

Sənubər. Bəs hanı verdiyin vəd? Səni səhərdən axtarıram.

Mirzə Qərənfil. Baxobər olmamışam, mənim kəbuterim!

Sənubər. Kəbutər? Kəbutər nədir?

Mirzə Qərənfil. Quşdur.

Sənubər. Quşdur?

Mirzə Qərənfil. Bəli, quşdur. Dünyada nə qədər quş varsa, hamısına sən oxşayırsan, mənim şahinim!

Sənubər. Şahini başa düşdüm, yəqin yenə quşdur. Mirzə Qərənfil!

Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil sancılısın sənin yaxandan! Buyur görək.

Sənubər. Otaq tapa bilmədin?

Mirzə Qərənfil. Darıxma, mənim sığırçım! Otaq üçün bir olan qurmuşam ki, gəl görəsən.

Sənubər. Plan?

Mirzə Qərənfil. Bəli, plan. İndi bu saat otaq tapmaq müharibə etmək kimi bir şeydir. Görək əlində hərbi planın olsun, sağ cinahın, sol cinahın olsun.

Sənubər. Mən düşmürəm.

Mirzə Qərənfil. Necə yeni düşürsən?

Sənubər. Mən ixtisar eləyib danışırım. Demək istəyirəm ki, başa düşmürəm.

Mirzə Qərənfil. Burada mənim ürəyim səndən incidi. Son niyə mənimlə ixtisar eləyib danışsın?

Sənubər. Mən hamı ilə ixtisar eləyirəm.

Mirzə Qərənfil. Özgələri ilə eybi yoxdur, ancaq mənimlə yox.
 Sənubər. Yoldaş Nəsirov deyir ki, az danış, çox iş gör. Düşürsən?
 Mirzə Qərənfil. Hə, indi düşdüm.
 Sənubər. De görüm necə plandır? Tez ol, darıxıram.
 Mirzə Qərənfil. Qulaq as. Mən sənin yolunda bu qiymətsiz
 canımdan gündə on dəfə keçerəm.
 Sənubər. Teşəkkür!
 Mirzə Qərənfil. İndi bir de görüm, sən mənim yolumda ney-
 lərsən?
 Sənubər. Eləyərəm.
 Mirzə Qərənfil. Yox, daha bu cür ixtisar ilə danışmaq olmaz.
 Məhəbbətdə ixtisar olmaz. De görüm, mənim yolumda özünü qurban
 verərsənmi?
 Sənubər. Buna bax ha... Mən özümü qurban versəm, sən qalar-
 san tək, gedib taparsan ayrısını.
 Mirzə Qərənfil. Müvəqqəti deyirəm də. Yeni özünü yalan-
 dan qurban ver.
 Sənubər. Düşmədim.
 Mirzə Qərənfil. Bu saat düşərsən. Bir de görüm, Bərbər-
 zadəni tanıyırsan?
 Sənubər. Yıram.
 Mirzə Qərənfil. İndi ki, "yırsan", çox gözəl. Haman Bərbər-
 zadəyə bu yaxınlarda dörd otaq veriblər, sağında quxna, solunda vanna.
 Sənubər. Hanı? Aldın?
 Mirzə Qərənfil. Mənə verməyiblər ey, Bərbərzadəyə.
 Sənubər. Ax, zadəyə.
 Mirzə Qərənfil. Bəli, zadəyə, zadə də təkdir, subaydır.
 Sənubər. Ona kim gedər axı?
 Mirzə Qərənfil. Gedər, gedər! O dörd otağa səkkiz qız
 almaq olar. Mətləb onda deyil... Sənubər, əvvəlcə gözümün içinə de
 görüm, məni sevirsənmi?
 Sənubər. Virəm.
 Mirzə Qərənfil. Yox-yox... bütöv de!
 Sənubər. Sevirəm.
 Mirzə Qərənfil. Hə, əgər həqiqətən məni sevirsənsə, onda
 Bərbərzadəyə ərə get.
 Sənubər. Necə? Səni sevib, Bərbərzadəyə gedim?

Mirzə Qərənfil. Yalandan deyirəm ey...
 Sənubər. Mirzə Qərənfil, bir stəkan su hazırla, ürəyim gedəcək.
 Mirzə Qərənfil. Yox, getməsin, suyu hələ açmayıblar.
 Qulaq as, mənim turacam! Gör bir nə plan qurmuşam. Mənə təzədən
 otaq, kim bilir, nə vaxt verəcəklər. Otaq tapmasaq da evlənmək olmaz.
 Sənubər. Mirzə Qərənfil!
 Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil xələcə kimi sərlisin
 ayaqlarına. Qulaq as! Bərbərzadənin dörd otağı var. Sən Bərbərzadə-
 yə yalandan ərə get, bir aydan sonra ayrıl. İşi ver məhkəməyə. Qa-
 nunla otağın ikisi sənə düşər, ikisi ona. Sən otaqlara sahib olan kimi
 ZAQS-dan təvəqqe eləyərək ki, bizi qeyd eləsin.
 Sənubər. Mirzə Qərənfil!
 Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil şəhid olsun sənin yolunda. Heç
 etiraz eləmə, işimiz düzəlib.
 Sənubər. Axı, sən işin o biri tərəfini fikirləşməmişsən.
 Mirzə Qərənfil. Hansı tərəfini?
 Sənubər. Bəlkə Bərbərzadə məni almaq istəmədi?
 Mirzə Qərənfil. O məndə.
 Sənubər. Bəs, bu biri tərəfi?
 Mirzə Qərənfil. O hansıdır?
 Sənubər. Bəlkə bir aydan sonra boşamaq istəmədi?
 Mirzə Qərənfil. Ondan arxayın ol. İki gün də saxlamaz. Sənin
 qədrini o haradan biləcək? Razısan?
 Sənubər. Yaxşı, onda fikirləşərəm.
 Mirzə Qərənfil. Fikirləş, fikirləş, mənim tovuzum!
 Sənubər. Yənə quş?
 Mirzə Qərənfil. Quş olmayıb nə olacaq ki?
 Nəsirov (*balkona çıxır*). Sənubər, kağızlar haradadır?
 Sənubər. Şkafdadır...
 Nəsirov. Getir, qol çəkim.
 Sənubər. Üstə! (*Çıxır*).
 Nəsirov. Mirzə Qərənfil, o yana getmə, bura gəl!

Mirzə Qərənfil balkona çıxır, gözəndən itirlər. Mürşüd bir tərəfdən, Sadıqov
 biri tərəfdən səhnəyə gəlib kefsiz yan-yanı otururlar.

Sadıq. Küsdü.

Mürşüd. Mənimki də küsdü.

İKİNCİ PƏRDƏ

İKİNCİ ŞƏKİL

Yenə həmin yer. Axşamüstüdür. Səhnənin arxasından gülüş və oxumaq səsləri eşidilir. İşçilər mahnı oxuya-oxuya işdən çıxırlar.

Birinci işçi. Əcəb havadır!

İkinci işçi. Lap yorulmuşam. Gəl, buradan kəsmə yol ilə gedək, evə tez yetişərik.

İşçilər gedirlər. Nəsirov və Bərbərzadə gəlirlər.

Nəsirov. Bərbərzadə!

Bərbərzadə. Bəli, yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Avtobus hazırdırmı?

Bərbərzadə. Hazırdır, yoldaş...

Nəsirov. Yoldaşsız!.. Bəs niyə xəbər verməmişən? Bunlar yenə evlərinə piyada getməyə hazırlşırlar.

Bərbərzadə. Bu saat... Yoldaşlar, siz zəhmət çəkib...

Nəsirov. Dayan, dayan, sən yenə mətləbi uzadacaqsan, qoy özüm deyim, yoldaş işçilər! (*İşçilərin bəziləri dayanır, bəziləri geri dönüb ona qulaq asırlar*) Bu parkın aşağısında bizim avtobusumuz dayanıb, siz onunla evinizə gedə bilərsiniz. Səhər də yenə onunla işə gələcəksiniz.

Bərbərzadə. Ay yaxşı oldu ha, yoldaş Nəsirov. Yol gözümü almışdı.

Nəsirov (*Bərbərzadəyə*). Gördün? Bu cür müxtəsər danışmağı öyrən.

Hamısı çıxır. Mürşüdü, Sadıq içəri girirlər.

Mürşüdü. Gəl, görək, gəl, avtobusa minib şəhərin o tərəflərini bir az hərlənək.

Sadıq. Sən get, mənim gəzməli halım yoxdur.

Mürşüdü. Elə mənim də kefim yoxdur. Arvaddan küsməyim heç yadımdan çıxmır.

Sadıq. Bu cür işi yaddan çıxarmaq olar?

Mürşüdü. Demək, cavan yaşımızda olduq dul kişi. Anketdə yazacaqlar: birini alıb boşayıb.

Sadıq. Nə deyirlər, desinlər, qurtardıq. Araba yolu qurtardı. Həyatımızın demir yolu başlayır.

Sadıq. Getdi.

Mürşüdü. Mən güclə yola saldım. Ayağımı dirəmişdi ki, getmirəm.

Sadıq. Nə istəyirdi?

Mürşüdü. Gəzmək. Deyir ki, səhərdən axşama kimi qol-qoşa verib düşək bu küçələrin canına. Bəs səninki nə istəyirdi?

Sadıq. Uşaq.

Mürşüdü. Necə yəni uşaq?

Sadıq. Uşaq da, balaca tifi. Axı mən övladı neyləyirəm? Ağlayıb işləməyə qoymayacaq.

Mürşüdü. Heyf, subaylıq, heyf, subaylıq! Başımızı noxtalayıb vermişik bir zənən xeylağının əlinə... Sadıq!

Sadıq. Sadığın taleyi ucu dolaşmış düşmüş bir koləf sapa çevrildi.

Mürşüdü. Sadıq, sən necə bilirsən, bu bələdan qurtarmaq üçün bir çarə yoxdur?

Sadıq. Yoxdur. Dünyanın bütün alimləri yığışıb baş sındırsalar, yenə də bir çarə tapa bilməzlər.

Mürşüdü. Alimlər tapa bilməsələr də, bizim köhnə kişilər onun dərmanını yaxşı deyiblər.

Sadıq. Nədir?

Mürşüdü. Dişin ağrıyır – çək qurtar, qonşun pisdir – köç qurtar, arvadın pisdir – boş qurtar. Çarə tapıldı?

Sadıq. Ay Mürşüdü, diş nə qədər bərk ağrısa, yenə çəkdirməyə adamın ürəyi gəlmir.

Mürşüdü. Bəs neyləyək? Sənətimizi, işimizi atıb gedək düşək parklara, bulvarlara? Yox, Sadıq, mənim arvadımı sən yaxşı tanımırsan, bir məsələ ki, onun beyninə girdi, ərsinlə qazıyıb çıxarmaq olmaz. Ayrılaq, qoy onlara dərs olsun.

Sadıq. Razıyam. Mən getdim ərizəmi verməyə.

Mürşüdü. Mənim ərizəm çoxdan hazırdır, gedək.

Sadıq. Bu gözəl bina tikilib qurtarandan sonra özləri səhvlərini başa düşəcəklər.

Mürşüdü. Güman eləmirəm. Mənim kimi canlı adam onu başa sala bilməyəndən sonra bu dilsiz bina neyləyə bilər?

Sadıq. Bu dilsiz binanı biz öz sənətimizlə dilləndirəcəyik. Gedək.

Mürşüdü. Gedək.

Çıxırlar.

Pərdə

M ü r ş ü d. Tərsinə, ay dəli, həyatımızın əziyyətli, zəhmətli dəmir yolu qurtardı. Hava yolu başlandı. Mənim ruhum bu saat təyyarə kimi uçur.

S a d ı q. Düz deyirsən, mənimki də. Ruhumun təyyarəsinə minib, hara istəsəm, gedəcəyəm, nə istəsəm, eləyəcəyəm.

M ü r ş ü d. Gəzərik, oxuyarıq, oynayarıq, dünyanı tərsinə çevirib, başımıza keçirdərik.

S a d ı q. Ora bax, ay çıxır, ayın gözəlliyi adama ancaq subay olandan sonra çatırmiş.

M ü r ş ü d. Təbiət gözümün qabağında qaytağı vurur.

S a d ı q. Eh, kefim qalxdı.

M ü r ş ü d. Nə qiyamətdir amma! Kef çəkirik...

S a d ı q. Yaxşı, bu gecə biz harada yatacayıq?

M ü r ş ü d. Təbiətin qucağında. Quşlar bu çiçəklərin, güllərin arasında necə yatırlarsa, biz də elə.

S a d ı q. Amma gecəni səhərə kimi quş olmaq məni heç açmır. Quş olmaq mümkündür bir saat, iki saat. Sonra bir yorğan ilə bir döşək tapıb arasına girsəm daha yaxşı olar.

M ü r ş ü d. Ruhdan düşmə. İkimiz bir otaq tapıb yaşarıq.

S a d ı q. Otaq tapmaq asandır ki? Arvadı boşamaqda yalnız bir şeyə heyfim gəlir, otağa. Sən mənim evimi görməmişdin. Çox gözəl, rahat ev idi. İki otaq, çarpayı, priyomnik, yazı stolu... heyf!

M ü r ş ü d. Mənim evim üçotaqlı idi. Otağın biri mənə məxsus idi. Eh, boz at da öldü, Murtuzəlibəy də.

S a d ı q. Heyf deyil sərbəst həyat, heyf deyil subaylıq! Cəhənnəmə olsun otaq da, priyomnik də, yazı stolu da!

M ü r ş ü d. Arvadı boşayandan sonra fikrim açılıb, iştaham açılibdır. Bilirsən səsime necə açılıb. Lap bülbül kimi cəh-cəh vurur. Bir qulaq as... (*Oxuyur*)

Axşam oldu, hey,
Şamlar yandı.
Tez ol, tez ol, ay Sadıq,
Qaranlıqlandı.

Gülişürlər.

S a d ı q. Nə kef çəkirik. Bax, arvadsız həyat buna deyərlər.

M ü r ş ü d. Oxumağına oxuduq, amma, doğrudan da, axşam oldu. (*Əsnəyir*)

S a d ı q. Bəli, axşam oldu, həmişə bu vaxtı mən çörək yeyərdim.

M ü r ş ü d. Həmişə bu vaxtı mən balkonda oturub çay içərdim. Amma bu gün indidən yuxum gəlir. Yuxum da bilir ki, işim dardadır, bu gün tez təşrif gətirir. Bilirsən nə var, Sadıq? Dur gedək Nəsirovdan icazə ala, istirahət evinin otaqlarının birində gecəni keçirək.

S a d ı q. Nəsirov icazə verərmi?

M ü r ş ü d. Sən onun dilini bilirsən. O qayda ilə danışsan, icazə verər.

S a d ı q. Bu cür boş oturmaqdan bir şey çıxmaz. Bir təcrübə eləyək.

M ü r ş ü d. Sən get yoldaş Nəsirovu oralarda axtar, mən isə burada olum, bəlkə bu tərəflərə gəlib çıxdı...

S a d ı q. Uzaq getmə, sonra tapmaram. Qərrib adamıq, ayrı düşmə-yək, bu skamyanın üstündə otur.

Sadıq çıxır. U s t a S e g a h içəri girir. Əlində rəng vedrosi və fırça var.

U s t a S e g a h. Bərbərzadə, Bərbərzadə. (*Oxuyur*) Hüzura gəl, a Bərbərzadə, əlində badə, pay-piyadə. (*Mürşüdü görüb ona yaxınlaşır*) Aha, möhtərəm yoldaş mühəndis! Səni mən keyli zamandır gəzirəm. Bərbərzadəni tapmıram ki, işiq düzəltdirib işə davam eləyəm.

M ü r ş ü d. Usta, bu qaranlıqda iş olmaz. Get, səhərdən gəlib işləyərsən.

U s t a S e g a h. Xeyr, Bərbərzadəni tapıb işığı düzəldə bilsək, səhərə kimi işləyəyəm, bu binanın içini taməm qurtararam. O ki, qaldı xaricinə: xarici keyli çətindir, bilərəm. Sizin yanınızda lövbər salmaq olar? (*Əyləşir*) Axşam vaxtı burada tək oturmağınızdan məqsəd nədir?

M ü r ş ü d. Heç, usta, elə-belə oturmuşam, kef üçün.

U s t a S e g a h. Xoşum var, əhsən! Təbiətdən ki, zövq almağı bacarırsan, demək, ruhun var. Bu gözəlliyə, bu rənglərə bax. Hələ sən yarpaqların öpüşməyinə diqqət elə. Buna təbiətin musiqisi deyərlər. Mən hər gecə bu musiqiyə qulaq asmamış evimə getmərəm. Hey... gənclik indi nə qədər xoşbəxtdir. Mən sənənin yaşında olanda bütün günü fəhləlik eləyib gedərdim kasıb bir daxmaya. Çörəyimi göz yaşlarımla isladardım. Amma indi sən... Bu saat səni evdə rahat həyatın, gözəl ailə və bunlardan daha gözəl gənc xanımın gözləyir... Hey... ailə... arvad... xoşbəxtliyin əsasıdır. Neçə ildir evlisen?

M ü r ş ü d (*dik qalxır*). Usta, məni bağışla, tələsik getməliyəm, vacib işim var.

U s t a S e g a h. Bilirəm, oğul, bilirəm. Gənclik belədir, bir dəqiqə belə, öz ailələrindən ayrı yaşaya bilmirlər.

M ü r ş ü d. Bağışla mən! (*Pərt halda çıxır*)

U s t a S e g a h. Dayan, ay oğul, mən də səninlə yoldaşam. Bəs bizim 'Gülər necə oldu. Gülər, ay Gülər.

Xoş ol zaman ki, cavandım, vüsəfə məhrəm idim,
 Nə mübtəlayi-bəla, nə müqəyyədi-qəm idim. (*Çıxır*)

Usta Segah çıxır. Uzaqdan oxumaq və gülüş səsləri eşidilir. Ayn işığı yarpaqların arasından səhnəyə düşür. İ n c i əli qoynunda düşünce içərisində səhnəyə çıxır. G ü l ə r bu biri tərəfdən gəlir. O yan-bu yana baxır. Getmək istərkən, İncinin orada olduğunu görür, yaxınlaşır.

G ü l ə r. Bağışlayın... İstirahət evində iş çoxdan qurtarıb?
İ n c i. Bilmirəm, mən özüm də onu bilmək istəyirdim.
G ü l ə r (*ona yaxınlaşıb diqqətlə baxır*). İnci!
İ n c i. Gülər!

Gülüşürlər.

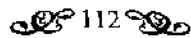
G ü l ə r. Ay qız, bura gəl görüm. Sən burada neyləyirsən?
İ n c i. Bəs, sən burada neyləyirsən?
G ü l ə r. Mən bir ildir buradayam. Ərimlə gəlmişəm.
İ n c i. Mən də ərimlə gəlmişəm. Bir ildən artıqdır buradayam.
G ü l ə r. Bu bir ildə bir dəfə də sənə rast gəlməmişəm. Ay qız, teatra, kinoya, parka niyə çıxmırsan? Ər sənün üçün bu qədər şirin olub?
İ n c i. Məndə o xoşbəxtlik haradandır? O qədər dərdim var ki...
G ü l ə r. Dərdin nədir, ay qız? Mən bugünkü kimi heç bir zaman özümü xoşbəxt hiss etməmişəm.
İ n c i. Amma mən bir tərəfdən xoşbəxtəm, o biri tərəfdən bədbəxt!
G ü l ə r. Bədbəxt tərəfi yaddan çıxart, xoşbəxt tərəflə yaşa... Gəl otur. İşləmirsən ki?

Skamyanın üstündə otururlar.

İ n c i. Yox, səhvim onda oldu ki, işləmədim, oldum ev qadını. Sən necə?

G ü l ə r. Mən işləyirəm. Beş-altı gündür ki, bəxtəvər olub məzuniyyətə çıxmışam.

İ n c i. Kaş bura gəlməyəydik!

G ü l ə r. Düz deyirsən. Bura mənə heç düşmədi. (*İnci ağlamsınır*). Yaxşı, daha ağlama. Mən ağlamıram, sən niyə ağlayırsan?

İ n c i. Mən ağlamayım, bəs kim ağlasın? Bir ölüm, bir ayrılıq, heç biri olmayaydı. Necə olsa, yoldaşlıqdır. Adama təsir eləyir.

G ü l ə r. İstəmirəm o cür yoldaşlığı. Sərbəstlik heyf deyil!

İ n c i. Demə, Gülər! Yanıram!

G ü l ə r. Ay qız, sən niyə yanırsan? Yoxsa?..

İ n c i. Necə sən niyə yanırsan? Bəs bu hadisələr mənim başımda deyil?

G ü l ə r. Ay qız, yoxsa sən də?..

İ n c i. Elə mən də... Ay qız, bəlkə sənün də başına gəlib?..

G ü l ə r. Bəs necə? Mən bayaqdan onu deyirəm də...

İ n c i. Sən mənə kövrəldin, Gülər. (*Gözünü silir*) Demək, ikimiz də bir dərdəyik. Ərə çoxdan getmişdin?

G ü l ə r. Bir ildən artıq idi. Ağlama! Möhkəm ol!

İ n c i. Necə olsa, ay Gülər, er spicəka qabı deyil ki, boşalan kimi atasın. Ürək öz dərdini çəkir.

G ü l ə r. İnci, sənə rast gəldiyimə o qədər sevinirəm ki! Dur gedək, bir az dərdləşək. Gecəni də bizdə qalarsan.

İ n c i. Yox, ay Gülər, pəncərələri açıq qoyub gəlmişəm. Külək qalxar, vurub sındırar.

G ü l ə r. İstəyirsən gedək pəncərələri bağla, sonra yenə qayıdırıq.

İ n c i. Daha bir də sən niyə gedirsən?

G ü l ə r. Eviniz uzaq deyil ki?

İ n c i. Yox, bu parkın ayağındadır. Bəs səninki necə?

G ü l ə r. Yaxındadır, di tez get. Mən bu skamyanın üstündə oturub, səni gözləyirəm.

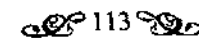
İ n c i. Yaxşı, bu saat... (*Çıxır*)

M ü r ş ü d içeri girir.

M ü r ş ü d (*Heç bir tərəfə baxmadan, gəlib əvvəlki yerində oturur. Bir qədər sükkütdən sonra*). Bəs sən Nəsirov yoldaşın dalınca getməmişən? Burada oturub qəm dəryasına qərğ olmaqdan nə çıxar?

G ü l ə r. Siz mənəmləsiniz?

M ü r ş ü d (*dik qalxır*). Oy, bağışlayın, mən sizi səhv salmışam. Mənim yoldaşım bayaqdan burada oturmuşdu, elə bildim ki, yenə odur, bağışlayın. Dərd mənə o qədər çaşdırıb ki, ağnan qaranı seçə bilmirəm.

G ü l ə r. Dərd çəkən sizsiniz, yoxsa yoldaşınız?
M ü r ş ü d. Yoldaşım da dərd çəkir, mən də dərd çəkirəm. Bağış-
layın, mən sizi istirahətdən ayırdım. Ancaq icazə verin, burada oturub
gözləyim. Yoldaşım ilə sözləşmişik ki, burada görüşək.
G ü l ə r. Oturun, nə olar ki... Mən də burada yoldaşımı gözlə-
yirəm.
M ü r ş ü d. Həyat yoldaşınızı?
G ü l ə r (*hirsli halda*). Onun əhəmiyyəti yoxdur!
M ü r ş ü d. Yoxdur, yoxdur! Mən bir söz demirəm ki! Papiros çək-
mək olar?
G ü l ə r. Gah dərd çəkirsiniz, gah papiros çəkirsiniz. Siz nə qərībə
adamsınız?
M ü r ş ü d. Demək, papiros çəkməyə icazə vermirsiniz?
G ü l ə r. Mənə nə var axı?... İstəyirsiniz lap qəlyan çəkin. Mənim-
lə danışmayın, vəssalam!
M ü r ş ü d. Sözüüm yoxdur ki. (*Papiros yandırır*)
G ü l ə r. Heç bilmirəm hər adamı niyə bu bağa buraxırlar? Bu, isti-
rahet evinin bağıdır, camaat gəzmək istəyirsə, getsin bulvara.
M ü r ş ü d. Siz mənimləsiniz?
G ü l ə r. Yox, mən öz-özümə danışırım.
M ü r ş ü d. Öz-özünü də daha niyə mənim haqqında danışsınız?
(*Hirsli papirosu atır*)
G ü l ə r (*kinayə ilə*). Papiros kötüyünü yerə atmağınızdan məlum olur.
M ü r ş ü d. Nə məlum olur?
G ü l ə r. Məlum olur ki, nə qədər də təmizliyi sevən adamsınız.
Yazıq sizin arvadınızın gününə!
M ü r ş ü d. Mənim arvadım yoxdur, subayam.
G ü l ə r. Məni heç maraqlandırmır da. Nə borcuma!
M ü r ş ü d. Amma yəqin sizin yoldaşınız lap xoşbəxtidir!
G ü l ə r (*hirsli halda*). Mənim də yoldaşım yoxdur!
M ü r ş ü d. Yoxdur, yoxdur! Mən bir söz demirəm ki!
G ü l ə r. Yoxsa hələ bir söz də demək istəyirdiniz.
M ü r ş ü d. Bağışlayın, siz hamı ilə bu cür top-tüfənglə danışsınız?
G ü l ə r. Məcbur eləməsələr, danışmaram.
M ü r ş ü d. Mən sizi məcbur eləmişəm?
G ü l ə r. Siz yox, eləyənlər olub.

M ü r ş ü d. Yaxşı, başqalarının acığını mənə niyə çıxırsınız?
(*Öz-özünə*) Bəs bu Sadıq niyə gecikdi?
G ü l ə r. Nə Sadıq? Yoxsa, siz burada Sadıqı gözləyirsiniz?
M ü r ş ü d. Sadıqı gözləyirəm. O yazıq da mənim kimi düşmüşdü
bir cəncəl arvadın əlinə, güclə yaxasını qurtardı.
G ü l ə r. Necə? Siz mənə cəncəl deyirsiniz?
M ü r ş ü d. Deməli, siz Sadıqın yoldaşısınız? Üzr istəyirəm, cəncəl
sözünü təsadüfən dedim. İcazə verin, tanış olaq. Sizin yoldaşınız Sadıqın
sadiq yoldaşı...
G ü l ə r. Mənim keçmiş yoldaşımın... (*Hirsli ayağa qabır*) Heç o cür
adamin adını mənim yanımda çəkməyin.
M ü r ş ü d. Sadıqın yoldaşı keçmiş olsun, keçməmiş olsun, mənim
bacımdır. Bilirsiniz, bacı, Sadıq kimi oğlan dünyada bir dənədir.
G ü l ə r. Xahiş elədim ki, ondan danışmayın. Ailə qurmağın, ailə
səadətini yaratmağın əleyhinə olan bir adam nəinki mənim, heç bir qadı-
nın əri olmağa layiq deyil. Yəqin onu xarab eləyən də sizin kimi subay
yoldaşlardır.
M ü r ş ü d. Bağışlayın, mənim subaylığımın tarixi cəmisini bir neçə
saatdır.
G ü l ə r. Subaylıq nədir ki, hələ onun tarixi ilə də məşğul olursunuz?
M ü r ş ü d. Deməli, təqsirlərin hamısı mənim üstümdə qaldı?
Bağışlayın, Sadıq arvadını boşayıb, mən neyləyim?
G ü l ə r. Mən bilərəm ki, onu yoldan çıxardan sən kimi yoldaş-
larıdır.
M ü r ş ü d. Mən onun ən yaxın dostuyam, bacı, yaxın dost öz yol-
daşını yoldan çıxartmaz.
G ü l ə r. Mən hamısını yaxşı bilərəm.
Danışa-danışa çıxırlar. İ n c i ilə S a d ı q gəlir.
S a d ı q. Deməli, bacı, Nəsirov yoldaş gedib?
İ n c i. Bəli, mən onun maşınla getdiyini gördüm.
S a d ı q. Deməli, bacı, sizin dediyinizdən belə çıxır ki, Nəsirov yoldaş
material dalınca gedib?
İ n c i. Xeyr, mən elə söz demədim, çünki nə dalınca getdiyini bil-
mirəm.
S a d ı q. Bağışlayın, bir az fikirliyəm. Siz burada bir nəfər görmə-
diniz ki?

İ n c i. Görmemişəm. Mənim də burada bir rəfiqəm vardı, elə buradaca oturmuşdu.

S a d ı q. Yox. Rəfiqə adlı arvad mən heç tanımıram.

İ n c i. Adı Rəfiqə deyil, Gülərdir.

S a d ı q. Nə? Gülər? Amandır, adını çəkməyin, gələr.

İ n c i. Siz Gülərdən niyə qorxursunuz ki?

S a d ı q. Necə qorxmayım? Bəs mənim başıma gələn bütün işlərin səbəbi Gülər deyil? Gecənin qaranlığında qapı-qapı gözüb pənah aparmalı bir yer axtarıram, hamısının səbəbi o deyil? (*Öz-özünə*) Bir odur, bir də ki, o uşaq...

İ n c i. Deməli, siz Gülərin yoldaşısınız?

S a d ı q. Yoldaşı deyəndə... bir az düz gəlmir... sabiq yoldaşıyam.

İ n c i. Sevirsiniz?

S a d ı q. Bəs necə? Heyf deyil subaylıq? Açıq hava, açıq ürək. Spiçkanız var?

İ n c i. Heç qadında spiçka olar?

S a d ı q. Düzdür, səhv eləmişəm, qadınlar spiçkasız da yandırırılar.

İ n c i. Mən Gülərin sizin kimi eri olduğunu bilmirdim. Heç sizin kimi mədəni, qabiliyyətli kişi də arvadı özündən incidər?

S a d ı q. Axı məndə nə təqsir var, bacı? (*Öz-özünə*) Heç bilmirəm, bu Mürşüd harada qaldı.

İ n c i (*kəskin*). Mürşüd kimdir?

S a d ı q. Necə bəyəm, bacı, siz Mürşüdü tanıyırsınız? Mürşüd, ipək kimi bir oğlandır.

İ n c i. İpəyi korlamayın. Mürşüdü ipəklə yan-yana durmağa haqqı yoxdur.

S a d ı q. Aha, bacı, demək siz də bu cəbhənin mücahidlərinəsiniz?

İ n c i. Sizin kimi mədəni adamın ağzından belə sözlər eşitmək məni təəccübləndirir. Ailədən qaçmaq, ailə səadətini gecələr skamyalar üstündə keçirməyə dəyişmək bir cəbhə deyil. (*Ayağa qalxır*) İndi başa düşürəm ki, Gülər nə üçün sizdən dad çəkir. Haqlı imiş.

S a d ı q. Yox, bacı, bəlkə sizin məsələinizdə Mürşüdüün səhvi var, amma mənim məsələmdə yalnız Gülər müqəssirdir. Axı siz bir fikir eləyin...

İ n c i (*sözünü kəsir*). İş işdən keçəndən sonra fikir eləməyin heç mənası yoxdur. (*Çıxır*)

S a d ı q (*tək*). Deməli, yenə də Gülər haqlı çıxdı, mən müqəssir? Deməli, təqsirlərin hamısı məndə imiş? Yox, dözəcəyəm, ömrümün axırına kimi sözümdən dönməyəcəyəm. Bu gecə mənim ilk subaylıq gecəmdir, subaylıq gecəsi nömrə bir.

M ü r ş ü d gəlir.

M ü r ş ü d. Sadıq! Sənin arvadın mənim abırımı бүkdü ətəyimə, saldı yola.

S a d ı q (*qorxu içərisində*). Bura gəlmişdi?

M ü r ş ü d. Bəs necə?

S a d ı q. Amandır, Mürşüd, mənə bir yerdə gizlət, rast gəlsəm, istirahət evi bünövrəsindən ucacaq.

M ü r ş ü d. Qorxma, heç vecinə də deyil. Amma mənimki yəqin bu saat gözünün yaşı ilə gül sulayır.

S a d ı q. Yox, aşna, sənin yoldaşın bu saat burada idi, səni də, hələ, üstəlik, mənə də dünyada nə qədər maddə varsa, hamısı ilə müqəssir elədi.

M ü r ş ü d. Amandır, Sadıq, gəl paltarlarımızı dəyişək, mənə tanımasın. Görso, deyəcək dur dördüncü seansa özümüzü çatdıracaq.

S a d ı q. Yox, aşna! O, gördüyün deyil. Seansların hamısı qurtarıb. Biz indi öz həyatımızın ikinci seriyasında yaşayırıq.

M ü r ş ü d. İkinci seriya gözümə bir az qaranlıq kimi görünür. Nəsirovu tapdın?

S a d ı q. Yox, deyir maşınları götürüb, taxta-şalban gətirməyə gedib.

M ü r ş ü d. Bəs biz neyləyək?

S a d ı q. Neyləyək? Mən nə bilim neyləyək! (*Skamyanın üstündə uzanır*) Deyirəm istəmirəm, deyir yox, mən deyən olacaq, istəyəcək-sən, vəssalam! Neynək. Eybi yoxdur, sən deyən olsun!

M ü r ş ü d. Sadıq, Sadıq!

S a d ı q. Nə var, ədə, qoysana işimi görüm.

M ü r ş ü d. Nə iş görürsən ki?

S a d ı q. Gülərin özü ilə söhbət etmək mümkün deyil, onun xəyalı ilə danışaram. Deyirəm qoy başı dinc yaşayaq, cığ-bığ nəyə lazımdır? Deyir yox, gerek insan nəslini artırmaq, neynək, artır da. (*Uzanır*) Bax, budur, bu mənim yataq otağım, bu çarpayım, bu da qu tükündən bəlişim. (*Çəkməsini başının altına qoyub uzanır*) İbtidai insanlar nə kef çəkirlərmiş? Heyf deyil subaylıq! (*Yatır*)

Mürşü d. Sadıq, bizim arvad məndən çox giley-güzar elədi? O ki, mənə o qədər sevir, çətin dözəcək. *(Ona yaxınlaşır, yuxuladığını görüb)* Bu yatıb ki! Nə olar, eybi yoxdur. Dost yolunda boran olar, qar olar. *(Onun üstünü örtür)* Mən ölməmişəm ki, budur ey... *(Uzanır)* Bu cür rahat həyata nə demişəm? Can, ay subaylıq!

İşıq söndür.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Yenə həmin yer. Mürşüdlə Sadıq skamyanın üstündə yatmışlar. Səhərin gözəl mənzərəsi, Usta Segah ilə şagirdi Güllər içəri girirlər.

Usta Segah *(mənzərəyə tamaşa etdikdən sonra)*. Ora bax, gecənin qatı qaranlığı səhərin müxtəlif rənglərinin içində necə əriyib gedir.

Kağıza fırça ilə bir neçə rəng çəkir.

İkinci Güllər. Sən neyləyirsən, usta? Məni də başa sal!

Usta Segah. Mən səhərdən rəng borc alıram. Başa düşürsən?

İkinci Güllər. Düşürəm.

Usta Segah. Əcəb eləyirsən, qulaq as. Mən elə boyalar işlədəcəyəm ki, bu istirahət evi hər zaman səhər rəngində olsun. İstirahət üçün gələn insanlara bu mənim rənglədiyim otaqlar desin ki: "Sabahınız xeyir". Bu rənglərin, bu ahəngin sirlərini bilirsənmi?

İkinci Güllər. Bilmirəm, usta.

Usta Segah. Bilmirsən, öyrənməlisən.

İkinci Güllər. Mən rəssamlıq məktəbinə girəcəyəm.

Usta Segah. Yaxşı eləyəcəksən, əcəb eləyəcəksən. Dayan, dayan! Odur yarpaqların rəngi dəyişdi. Demək, günəş indicə çıxacaq. Hamı Bərbərzadə? Rəng verin, mən işləmək istəyirəm. *(Oxuyur)*

Saqi nə yaman dəyişdi halım,
Söyləşməyə qalmadı macalım.

İkinci Güllər. Usta, mən gedim Bərbərzadəni çağırım.

Usta Segah. Get, mənə mane olma.

Güller çıxır, usta diqqətlə təbiəti seyr etməyə başlayır.
Bərbərzadə içəri girir.

Bərbərzadə. Usta Segah, yenə xoruz banlamamışdan niyə buranı kəsdirmissən?

Usta Segah. Mane olma, Bərbərzadə! Bir ora bax, bir o rəngə, o gözəlliyə bax!

Bərbərzadə. Usta Segah! Elə boş-boş şeylərə sərf etmək üçün mənim vaxtım yoxdur. De görüm, mənə dair qulluğun nədir?

Usta Segah. Qulluğun böyük olsun.

Zadə – Bərbər mənə çox cövri-cəfa eyləsə də,
Mən ona eyləməyəm xeyir-duadan qeyri.

Bərbərzadə. Usta Segah, gəl mənim vaxtımı alma, onsuz da iş başımdan aşıb, sözün nədir?

Usta Segah.

Siz mənə verdiyiniz cümlə boyaqqlar qurtarıb,
Lazımdır hamı rəng, rəngi-qaradan qeyri.

Bərbərzadə. Deyəsən, usta, vurub gəlmisən?

Usta Segah.

Guşi qıl, mən yaramə məlhəm qoyub, məlhəmliyəm.
Keyli səhvin var sənə, mən içməmişdən dəmliyəm.

Bərbərzadə. Usta, araya söz qatma. İçmisənsə, səni işə buraxmaram. *(Birdən Mürşüdlə Sadıqı görür)* Aha, dinməyin, məsələ ayrı cüredir. Mühəndislər qucaq-qucağa yatıblar, özləri də kül-qənbər. Usta Segah! Heç yerə getmə, şahid olacaqsan.

Usta Segah. İndi də sən mənim vaxtımı alırsan, Bərbərzadə! Mənə rəng ver!

Bərbərzadə. Rəng sənə üçün tədarük eləmişəm, bu saat gedib təhvil ala bilərsən. Naryadın da var. Qaldı ki, bunlar... *(Mürşüdlə Sadıqı göstərir)* Mən gedib yoldaş Nəsirovun özünü buraya dəvət eləyəcəyəm. *(Skamyanın altına qoyulmuş boş rəng şüşəsini götürüb baxır)* Xalis araqdır. Bu da ki, əyani sübut.

Bərbərzadə şüşəni yerinə qoyur. İki işçi səhnəyə çıxır.
Bərbərzadəni görüb ona yaxınlaşırlar.

Birinci işçi. Yoldaş Bərbərzadə, mənə bir dəne bilet.
Bərbərzadə. Yoxdur.

İkinci işçi. Yoldaş Bərbərzadə, mənə heç düşməyib.

Bərbərzadə. Yoxdur.

Birinci işçi. Axı niyə yoxdur?

Bərbərzadə. Yoxdur, ay atam balası, yoxdur. Başa düşürsən?

Qurtarıb, yoxdur.

Birinci işçi. Bəs biz açılışa gəlməyək?

Bərbərzadə. Sizə yerli komitə bilet verib, ya yox?

Birinci işçi. Yox, bizə dedilər ki, sən verməlisən, bu da işdir?

Bərbərzadə. Yoxdur. Səhərdən ağzıma bir tikə çörək almamışam. Qoysanız bir yaşayaq. (*Yemək çıxarır*) Mən də adamam, ya yox? İki gündür bu bilet üstündə iki kilo arıqlamışam. Belə olmaz axı.

Nəsirov içəri girir.

Nəsirov. Bu nə haraydır? Bərbərzadə, sən niyə işləri qoyub, burada qurdalanırsan?

Bərbərzadə. Yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Yoldaşsız və Nəsirovsuz. Sənə bir dəqiqə vaxt verirəm. De görüm, nə olub?

Bərbərzadə. Mən iş üçün gedirdim, bunlar çıxdı qabağıma, ha deyirəm başa düşmürlər ki, düşmürlər.

Nəsirov. Bir dəqiqən qurtardı, amma sən heç bir söz başa sala bilmədin. (*İşçilərdən birinə*) Bəs sən kimsən?

Birinci işçi. Mənim adım Cəlildir.

Nəsirov. Cəlil olanda nə olar? Gərək buralarda boş-boşuna hərlənəsən? De görüm nə olub?

Birinci işçi. Bu yoldaş...

Nəsirov. Yoldaşsız.

Cəlil. Mən yoldaşsız gəlmək istəyirəm, bircə bilet lazımdır.

Nəsirov. Bərbərzadə, bu nə deyir, nə bilet?

Bərbərzadə. Açılış gecəsinə bilet istəyirlər, məndə olanları çoxdan...

Nəsirov. Müxtəsər.

Bərbərzadə. Müxtəsər bunlar... bilet...

Nəsirov. Yaxşı, başa düşdüm. (*İşçilərə*) Yoldaşsız niyə gəlinirsiniz? Yoldaşımızı da götürün. Yaxşı, Bərbərzadə, işçilər hələ bilet ala bilməyiblərsə, bəs sən bu qədər bileti kimə paylamışın? (*İşçilərə*) Siz gedin, yoldaşlar, biletlerinizi gəlib məndən alarsınız.

İşçilər gedirlər.

Bərbərzadə. Bəs bunlar, yoldaş Nəsirov?

Nəsirov. Bunlar kimdir?

Bərbərzadə. Mühəndislərdir. Evlərini qoyub burada yatıblar. Yəqin keflidirlər.

Nəsirov. Neçə dəqiqədir yatırlar?

Bərbərzadə. Dəqiqə nədir, saat nədir, yəqin axşamdan yatırlar.

Nəsirov. Onları oyat görək.

Bərbərzadə (*oyadır*). Adə ey, Mürşüd, Sadıq!

Mürşüd ilə Sadıq durub oturlar.

Nəsirov. Cavab verin görək, nə üçün evinizə getməyib burda yatmısınız?

Mürşüd. Nə? Şeydir... Biz heç yatmışıq ki?

Sadıq. Biz sizi axtarıyıq, yoldaş Nəsirov! Bizə səhərə kimi qalmaq yer verin.

Nəsirov. Necə səhərə kimi? Elə indi səhərdir də.

Sadıq. Nə? Səhərdir? Yəqin bu gün səhər vaxtından qabaq açılıb.

Bərbərzadə. Kefli olduqlarını danmaq istəyirlər.

Sadıq. Bərbərzadə, təhqirinə sərhəd təyin elə. Biz kefli deyilik.

Bərbərzadə. Kefli olmasanız araş şüşəsini yanınıza qoyub yatmazsınız. İçib məsuliyyəti-zadı yaddan çıxarıdılar, başlarını qoyublar istirahət evinin skamyasının üstünə.

Boyaq şüşəsini götürüb Nəsirova göstərir.

Mürşüd. Bu şüşədən bizim xəbərimiz yoxdur.

Sadıq (*şüşəyə baxır*). Bu heç araş şüşəsi deyil.

Bərbərzadə. Yoldaş Nəsirov, özünüz baxın.

Nəsirov. Bu ki, sudur. Bərbərzadə, harada görmüsən ki, su içib keflənsinlər? Bu nə böhtandır?

Bərbərzadə. Yoldaş Nəsirov, bəlkə ayrı yerdə içib gəliblər. Üstündən sərin-buzlu su içirlərmiş.

Nəsirov. Sadıq, sən de görüm. Ancaq müxtəsər! Kefli idiniz?

Sadıq. Daha pis, yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Yoldaşsız.

Sadıq. Daha pis, Nəsirov!

Nəsirov. Nəsirovsuz!

Sadıq. Daha pis, yoldaşsız və Nəsirovsuz.

N ə s i r o v. Sən sus, uzunçusan. Mürşüd, sən cavab ver, nə üçün burada yatmısınız, evinizə getməmişiniz?

M ü r ş ü d. Bizim evimiz yoxdur.

S a d ı q. Ayrıldıq, evsiz qaldıq. Müxtəsəri budur.

N ə s i r o v. Bir gör də. Bu da bizim mühendislərimiz. Əlbir olub böyük işlər görməkdənsə, yeni memarlıq abidələri yaratmaqdan, arvad boşayırlar. Bu cür ev-əşiyinizi atıb, səfil adamlar kimi skamyaların üstündə gecələmək sizin adınıza da layiq deyil, vəzifənizə də. Bərbərzadə, elə etmək lazımdır ki, bu biabırçılıq kütlənin içərisinə yayılsın. Tez bunlara gecələmək üçün bir yer tap. (*Mürşüdlə Sadığa*) Siz də əqlinizi başınıza toplayın, arvadlarınızla barışın. Özünüz cavansınız, amma başınız köhnə fikirlərlə doludur. (*Getmək istəyir, birdən geri qayıdır*) Evin texniki proyektində bezi məsələlər düz çıxmır, bir də yoxlamaq lazımdır. (*Çıxır*)

Radio vasitəsilə səhər idmanı verilir: "Sabahınız xeyir olsun! Diqqət! Səhər idmanına başlayırıq". Mürşüd və Sadıq idmanla məşğul olurlar. Bərbərzadə oturur, portfelindən çörək çıxarıb yeməyə başlayır.

B ə r b ər z a d ə. Of... Bu Nəsirov ilə işləmək mənə heç sərf eləmir. Hər onunla danışandan sonra elə acıram ki, elə bil üç gündür yemək yeməmişəm. (*Mürşüdlə Sadığa*) Axı, ay rəhmətlik uşağı, sizdən kim təvəqqe eləmişdi ki, arvadlarınızı boşayasınız?

M ü r ş ü d. Ay Bərbərzadə, arvad boşamaq üçün bir təvəqqe eləmək də lazımdır? Sən heç arvad boşamamısan?

B ə r b ər z a d ə. Mən heç evlənmişəm ki?

S a d ı q. Xoşbəxtsən, Bərbərzadə! Evlənmək yaman cəncəl işdir.

B ə r b ər z a d ə. Əsl cəncəl iş subaylıqdır. Yaxşı, sizə otaq haradan tapım? Mən şəhər soveti deyiləm ki, mən otaq paylayan deyiləm ki? Qələt elədim zavxoz oldum?

M ü r ş ü d. Qəm yemə, Bərbərzadə, bizə otaq lazım deyil.

B ə r b ər z a d ə. Ay sağ ol. Bəs, Nəsirova kim cavab versin?

S a d ı q. Biz deyərik ki, özümüz istəmədik.

B ə r b ər z a d ə. Yox, atam, görünür, Nəsirovu siz yaxşı tanımırımsız. Sözüünün üstündə möhkəm duran adamdır. Bir tapşırıq verdi, qurtardı. Yerinə yetirməmiş əl çəkməz.

S a d ı q. İndi ki, elədir, onda bizim üçün otaq tap. Kim istəməz ki? Bərbərzadə, sizin cibinizdə yekə yeməxana varmış.

B ə r b ər z a d ə. Yaxşı, mən bir az yeyib qərara gəldim. Hələlik, arvadlarınızla barışincaya qədər gedək bizə, mənim evimdə qonaq olun.

M ü r ş ü d. Çox yaxşı, gecə gəlib sizdə qalarıq.

B ə r b ər z a d ə. Yox, indi gedin ayağınız evə deysin. Bir az da əl-üzünüzü yuyub sərinləyin, sonra gəlib Nəsirova deyin ki, düzəldi. Yoxsa o mənə dinc qoymaz.

S a d ı q. Hələlik bizim burada işimiz yoxdur, gedək, Mürşüd.

B ə r b ər z a d ə. Bu da mənim evimin açarı. Buyurun, gözüüm üstə yeriniz var.

Üçü də çıxır. Mirzə Qərənfil ilə Maral içəri girirlər.

M a r a l. Mirzə, bir yanımı yerə qoy, mənə yaxşı mültəfit ol.

M i r z ə Q ər ə n f i l. Yanımı yerə qoymamışdan da mültəfit olmağın bacarıram. Sən sözünü danış. Ancaq üzlük haqqı barəsində danışmaq istəyirsənsə, nahaq zəhmət çəkirsən. Lap altıma qu tükündən döşək də qoysan, məndən bu saat üzlük haqqı qopara bilməyəcəksən.

M a r a l. Mirzə, üzlük haqqını tezliklə yaddan çıxart.

M i r z ə Q ər ə n f i l. Çıxartdım.

M a r a l. Gedib mənim tərəfimdən o dildara de ki... Bağışla. Mirzə, mən səni qardaşlığa qəbul eləmişəm. Ona görə də bu cür açıq danışaram. O dildara de ki...

M i r z ə Q ər ə n f i l. O dildar kimdir? Əvvəl sən onu mənə de!..

M a r a l. O da, özün bilirsən ki, Bərbərzadə. Ona de ki, mənim fikrim qətidir. Əgər onun da fikri qətidirsə, axır sözünü desin.

M i r z ə Q ər ə n f i l. Yaxşı, elə təkcə bunu deyim?

M a r a l. Dalını onunla özümüz danışarıq. Daha sənə zəhmət vermərəm.

M i r z ə Q ər ə n f i l. Hörmətin artıq olsun.

Daldan Bərbərzadənin səsi gəlir.

B ə r b ər z a d ə. Ay balam, yoldaş Nəsirov özünü paylayır, yoxdur, yoxdur.

M a r a l (*həyəcanla*). Mirzə, mənə çatdır doktora, ürəyim bir cür olur.

M i r z ə Q ər ə n f i l. Bax, buradan getsən, doktorxanaya çatarsan.

M a r a l. Ona mənim sözlərimi deməmiş olma.

M i r z ə Q ər ə n f i l. Arxayın ol.

Bərbərzadə səhnəyə gəlir. Maralı görüb özünü itirir.

Bərbərzadə. Məni qocaltdınız, daha bəsdir, məni çərlətdiniz, daha bəsdir! (*Maral utancaq çıxır*) Mirzə Qərənfil, bu nə işdir məni saldın? Bu nə bilet oyunu idi mənim başıma gətirdin? Otur görüm.

Mirzə Qərənfil. Çox sağ ol, oturmuram, çox oturmuşam.

Bərbərzadə. Mən ölüm, otur, Mirzə! Nə qədər ki, camaat yaxamdan əl götürüb, iki kəlmə danışağ. Bəlkə mənim sözümlü o canana yetirəsən. Spiçkanı mənə ver, görüm.

Mirzə Qərənfil. Papirosun yanır ki.

Bərbərzadə. Hə, doğrudan da... İndi bir mənə de görüm, Mirzə, mənim tapşırığuma əməl etməsən, ya yox?

Mirzə Qərənfil. Hansı tapşırığı deyirsən?

Bərbərzadə. Şəri.

Mirzə Qərənfil. Yazmışam.

Bərbərzadə. Mirzə, sən məni sevindirdin. Oxu görüm. (*Cibindən yemək çıxarır*) Yemək yeyirsən?

Mirzə Qərənfil. Yemək istəmirəm, vədə vəfa istəyirəm.

Bərbərzadə. Vədə verilib, yerinə yetiriləcək. Mən kişiyəm, verdiyim söz qəbzdən möhkəmdir. Oxu!

Mirzə Qərənfil. Bu saat oxuyum, qulaq as:

Bu nazik qəlbimin soltanı sənən,
Dünyanın ən nazlı cananı sənən.

Bərbərzadə. Əcəb demisən, a Mirzə! Amma bir fikirləş ha, o nazik sözü bir az qorxuludur.

Mirzə Qərənfil. Qorxulu niyə olur ki?

Bərbərzadə. Deyər, bəs, mən ona rəməz atıram. Maral, maşallah, əndamlıdır axı.

Mirzə Qərənfil. Üreyinə pis fikir gətirmə, dalma qulaq as:

Sənsiz sükut ilə keçir həyatım,
Ürəkdə yaradan tufanı sənən.

Bərbərzadə. Sərçəni lap gözündən vurmusan, Mirzə. Həqiqətən, onu görəndə bədənimdə bir təlatüm olur ki, mən boyda adamı yırtğalayır.

Mirzə Qərənfil. Hələ gör nələr yazmışam:

Kim öyrədib sənə naz-qəmzəni.

Bərbərzadə. Pəh, pəh, pəh! Burasında lap fantan etməsən. Mirzə Qərənfil.

Kim öyrədib sənə naz-qəmzəni,
Sevgi quyusunun kankanı sənən.

Bərbərzadə. Kankan nədir, Mirzə?

Mirzə Qərənfil. Kankan quyuqazana deyirlər.

Bərbərzadə. Acığı gəlməz ki?

Mirzə Qərənfil. Acığı niyə gəlir? Qulaq as:

Sənə qurban olsun, bu Bərbərzadə,
Yerli komitənin aslanı sənən.

Bərbərzadə. Hə, bu olmadı. Onu poz!

Mirzə Qərənfil. Bir kəlmə də pozmaram, xoşuna gəlmir?

Bərbərzadə. "Sənə qurban olsun" sözü ürəyimdəndir, amma aslanda ağ etməsən, poz.

Mirzə Qərənfil. Bir kəlmə də əl vurmaram. Necə ki, aslan şikara çıxanda nəre çəkir, o da sənün ürəyini şikar eləyib nəre çəkir. Mənası budur, başa düşdün?

Bərbərzadə. Acığı gəlməz ki?

Mirzə Qərənfil. Yəqin bilərəm ki, xoşu gələcək. İndi mən gedib sənün cananını tapıb şəri təqdim eləyim.

Bərbərzadə. Amandır, Mirzə, ümidim sənədir.

Mirzə Qərənfil. Çünki oldun dəyirmançı, çağır gəlsin dən, Koroğlu!

Bu nazik, qəlbimin soltanı sənən...

Şəri oxuya-oxuya çıxırlar. İnci və Güllər səhnəyə gəlirlər.

İnci. Ay qız, o qədər də qabağa keçmə, ayıbdır.

Güllər. Gəl bəri. Mən çox maraqlanıram, görək bizim kişilər gəcəni harada keçiriblər?

İnci. Onlar harada keçiriblər, bilmirəm, amma mən səhərə kimi gözümü yummamışam.

Güllər. Mənim heç vecimə deyil. Qoş başı daşa dəysin, özü yorulanda suyu süzülə-süzülə üstümə gələcək.

İnci. Sənin ürəyin bərkdir. Lap qız vaxtından mənim ürəyimin ipləri bir az nazikdir. Gecəni səhərə kimi ürəyimdə öz hərəkətlərimi, bir də onun hərəkətlərini təhlil etmişəm. Əslinə qalsa, ikimizdə də təqsir var. İstəsəydik, işi bu dərəcəyə çatdırmazdıq.

Gülər. Səninki lap nahaqdır, İnci. Sənin yoldaşın çox mədəni, qabiliyyətli oğlandır, o cür axmaq şey üstə adam ailəni dağıdır?

İnci. Bəs özünü niyə demirsən?

Gülər. Hə, mənim işim lap ayrı işdir. Mənim yoldaşım... *(Hirsli halda)* Of, mənim yoldaşım!

İnci. Sənin yoldaşın da çox qabiliyyətlidir. Səndən ayrılmaq o yazığı elə çaşdırıb ki, sən onun gözünü elə qorxutmusan ki, bir kəlmə danışib, yüz dəfə o yan-bu yana baxır.

Gülər. Hələ gör mən onun başına nələr gətirəcəyəm. Balaca bir uşaq nədir ki, onun hələ anadan olmamışdan düşmənidir. Bir adam ki... *(Hirsindən sözünü qurtara bilmir).* Ah, gör onun başına nə gətirəcəyəm!

İnci. Yaxşı, yaxşı, çox hirsələnmə. Gələn var, ayıbdır, gedək.

Bərbərzadə öz-özünə zümzümə edərək içəri girir.

Bərbərzadə. Bu nazik qəlbimin soltanı sənsən. Pəh... Sevgi quyusunun kankanı sənsən... *(Birdən Güllərlə İncini görüb özünü düzəldir)* Mənə dair qulluğunuz, bacılar?

Gülər. Sizə heç bir sözümlə yoxdur. Biz burada ayrı adamı axtarıq.

Bərbərzadə *(pərt halda).* Demək, məni axtarmırsınız? Çox şadam!

İnci. Bu tikintidə işləyən adamlar bu saat hardadırlar?

Bərbərzadə. Bacı, bu saat hər kəs öz işi ilə məşğuldur, bu bir. Sabah istirahət evini açırıq, bu iki. Sizə kim lazımdır, deyin, bəlkə mən onların yerini bilərəm, bu da üç.

Gülər. Mənə burda mühəndis Sadıq lazımdır.

İnci. Mənə də Mürşüd.

Bərbərzadə. Yaxşı, bacılar siz onların nəyisiniz?

Gülər *(əşabi halda).* Biz onların heç nəyi deyilik.

İnci. Biz onların keçmiş arvadlarıyıq.

Bərbərzadə *(bunu eşidib dik yerindən qalxır).* Aha, lap vaxtında gəlmisiniz. Mənə elə siz lazımsınız. Ay bacılar, sizə nə olub ki, yazıqları atmısınız küçənin ortasına? Xalq burada illərlə əlləşir, evləne bilmir *(özünü göstərir),* siz isə gül kimi həyatınızı pozmusunuz ki, yaşamırıq.

Gülər. Siz kimsiniz ki, bizə öyüd-nəsihət verirsiniz?

Bərbərzadə. Mən? Bərbərzadəyəm!

Gülər. Bərbərsiniz?

Bərbərzadə. Təkcə bərbər deyiləm, zadəsi də var. Təsərrüfat müdiriyəm. Buyurun əyləşin, mən sizin üçün onları taparam.

İnci. Sağ olun, o qədər də təcili deyil. Zəhmət çekməyin.

Bərbərzadə. Onları tapmaq məndə. *(Maral içəri girir. Bərbərzadə, Maralı görən kimi sözünü dəyişir)* Hə... İndi isə, bacılar, zəhmət çekib gedin, xalqın burada işi var. Maral yoldaş, buyurun, rəsmi işimizə başlayaq.

Gülər. Bıy, ay yoldaş, sizə nə oldu?

Bərbərzadə. Görsem, deyərəm, bacı, görsem, deyərəm, işim var. *(Gülər və İnci təəccüb içərisində səhnədən çıxırlar)* Canım, bunların əlindən göz açmaq olmur. Biri arvadını boşayır, o biri ərindən ayrılır. Bərbərzadə düşür işə. Buyurun, Maral xanım, əyləşin.

Məral *(kinayə ilə).* Bağışlayın, sizə mane oldum, şirin-şirin söhbət eləyirdiniz.

Bərbərzadə. Bunlar bizim mühəndislərin arvadlarıdır. Ərləri atıb, gəlib yalvarırlar ki, mən kömək eləyim.

Məral. Özünü də ki, umac ova bilmirsiniz, özgəsinə necə ərişə kərsiniz?

Bərbərzadə. Umacı ovmuşam, hazırdır. Mirzə Qərənfil hamısını sizə deyər. Ürək sözümlə mən şeir ilə yetirirəm. Mirzə Qərənfil sizə oxuyacaq.

Məral. Bəzilərinə özünüz oxuyursunuz...

Bərbərzadə. Bizim mühəndisləri yoldaş Nəsirov göndərüb ki, sabaha kimi mənim otağında qalsınlar. Bu tərəfdən də arvadları gəlib çıxıb... Hərçənd vəzifəmə dəxli yoxdur. Nə eləyim ki?..

Məral. Nə eləmək olar ki?.. Alın, bu da akt. *(Ona bir dəstə kağız verir)*

Bərbərzadə. Sağ olun! Buxalter məni lap zara gətirmişdi. *(Kağızlara baxır)* Bıy, bəs, buna imza atmamışımsız.

Məral. Tək məndən nə çıxar ki, verin cüt-cüt imza atsınlar. *(Qadınlara getdiyi tərəfə işarə edir)*

Bərbərzadə. Heç kəsin imzası mənə lazım deyil, əlbəttə, sizin kindon başqa... Siz də ki, həm də komissiya üzvü...

Məral *(acıqlı halda).* Mən yoxlanmamış akta qol çəkə bilmərəm.

B ər b ər z a d ə. Şotları Nəsirov yoldaş özü yoxlayıb, sonra təsdiq eləyib.

M a r a l. Biz gözümlə gördüyümüzə inanırıq.

B ər b ər z a d ə. Demək, mənə inanmırsınız? Bu saat Nəsirov, yoldaşın şəxsən öz imzasını göstərəm. Bu saat... (Çıxır)

M a r a l (onun arxasınca). Göstər, göstər. Belə-belə işlər üstündə səni o qədər incidim ki... (Mirzə Qərənfil içəri girir) Mirzə Qərənfil, yoxlanmamış akta niyə qol çəkirsiniz?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Maral bacı, o məsələlərə Nəsirov baxır, mən başqa işlərlə məşğulam.

M a r a l. Deyirlər, səndə mənə çatası bir əmanət var. Mirzə, oxu görüm, necədir?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Oxuya bilməyəcəyəm, Maral bacı. Buyur, özün oxu.

M a r a l. Mənim hövsələm çatmaz, sən oxu, qulaq asım.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Maral bacı, mənə nə deyirsən de, ancaq onu demə. Bu cür şəri oxumağa mən lap xəcalət çəkirəm.

M a r a l. Ay Mirzə, sən də mənim qardaşım, nədən utanırsan?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Belə şəri adam düşməninə də oxumaz.

M a r a l. Oxu, xahiş eləyirəm.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Yaxşı, deyirsən oxuyum, ancaq qabaqcadan üzr istəyirəm. (Şəri oxumağa başlayır)

Bu nazik qəlbimin soltam sənsən,
Dünyanın ən nazlı cananı sənsən.

Oxuyub diqqətlə Marala baxır. Onda dəyişiklikdən ləzzət alır.

M a r a l (böyük həzz ilə). Ay aman, nə yaxşı sözlərdir, özü yazıb. Maşallah, nə duzlu qələmi var!

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Bəs necə, Bərbərzadənin qələminə söz yoxdur. (Oxuyur)

Sənsiz sükut ilə keçir həyatım,
Ürəkdə yaradan tufanı sənsən.

M a r a l. Bunu başa düşmədim. De görüm, mənası nədir? Maşallah, nə dərin yazır.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Mənası? Nə deyim, mənası budur ki, yəni, nə qədər ki, sən yoxsan, qulağımız dinclidir. Sən gələnin kimi səs-küy salıb tufan emələ gətirirsən.

M a r a l. Heç dəxli var? Kişi dəli olub ha! Səs-küy salan mənəm, ya özüdür? Çığır-bağırından qulaq tutulur ki...

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Bərbərzadənin eləliyinə baxma. Bir pis xasiyyəti var ki, özgəsinə qara yaxandır. Gör bir nə deyir:

Kim öyrədir sənə naz-qəmzəni?
Sevgi quyusunun kəməni sənsən.

M a r a l. Quyu qazanın bura nə dəxli var, ay Mirzə?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Nə bilim? Mənası bu çıxır ki, üzümə gü-lürsən, amma ayağımın altından quyu qazırsan.

M a r a l. Balam, bəs o mənə dedi ki, sənə sevgi şəri yazmışam?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. O səni bu cür ələ salıb, amma sən ona yağlı sözlər göndərirsən.

M a r a l. Mirzə Qərənfil, o portfeli aç, içindən qaynanmış suyu çıxart, ver mənə.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Dayan, Maral bacı, hamısına qulaq as, sonra suyu birdən içərsən:

Sənə qurban olsun, bu Bərbərzadə
Yerli komitənin aslanı sənsən.

M a r a l. Kişi yəqin eşqin şiddətindən dəli olub. Buna ayrı rəng vermək olmaz.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Bəs necə, Bərbərzadənin bütün işləri rəngdir.

M a r a l. A balam, aslanın bura nə dəxli var?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Rəngdir də... Aslan harada olar? Meşədə. Demək istəyir ki, sənin yerin meşədir.

M a r a l. Demək, yerim meşədir? Çox gözəl! Demək, Mirzə Qərənfil, müxtəsəri deyir ki, istəmirəm.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Təkcə istəmirəm desə, dərd yaradır. Deyir, onu görəndə iki gün çörək yeyə bilmirəm.

M a r a l. Bəlkə fağır sevindiyindən yeyə bilmir?

Mirzə Qərənfil. Xeyr, hirsindən. Qəroz ki, deyir o mənim gözüme görünmosin, yoxsa qan elərəm.

Maral. Allah vurmuşdu onu!

Mirzə Qərənfil. O da elə deyir.

Maral. Daha nə dedi? Gör ha, sən bir kişidəki həyasızlığa bax, heç bir şey gizlətmə, danış.

Mirzə Qərənfil. Dedi ki, mənim dalımca düşməkdənsə, gedib öz işini görsün. Onsuz da işləri tökülüb qalıb.

Maral. Sonra? Açıq danış, utanma.

Mirzə Qərənfil. Deyir ki, öz puluna qıymırsa, mənim hesabıma bir güzgü alıb üzünə baxsın, onda görür ki, mən onu görəndə nələrlər çəkirim.

Maral. Demək belə? Çox gözəl! İndi o, dəlləkzadədir, kimdir, o bilsin ki, analar necə marallar doğub. Yarım saatdan sonra istirahət evində görək tufan olsun. Anbara peçat vurmaq lazımdır. Ay qız, Həlimə! Ay uşaq, haradasınız? Mən bu saat aləmi bir-birinə qarışdıracağam. Mirzə, mən getdim onun məsələsini qəti qoymağa, sən görürsən burada nə qiyamət qopacaq.

Maral gedir. Bərbərzadə əlində protokol qayıdır.

Bərbərzadə. Mirzə, mən xoşbəxt ovçunun ovunu burada görmədin ki?

Mirzə Qərənfil. Ov qanı dama-dama bu saat getdi.

Bərbərzadə (onun yanında oturur). Yaxşı, Mirzə Qərənfil, ey mənim həqiqi dostum, de görüm, cananın fikri nədir? Mən deyirəm, toyu açılışdan sonra eləyək. Sən nə deyirsən?

Mirzə Qərənfil. Mənim nə sözüm ola bilər ki? Ancaq sən hansı toy barəsində danışsən?

Bərbərzadə. Necə yeni hansı toy? Özün bilmirsən? Əvvəlcə onu de görüm, şeir xoşuna gəldimi? Neylədi?

Mirzə Qərənfil. Neylədi? Onu soruşma. Üzü bir vəziyyətə düşdü ki, mən mənliliyimlə qorxdum, tükürüm biz-biz oldu.

Bərbərzadə. Nə deyirdi axı?

Mirzə Qərənfil. Deyirdi ki, o evlənməkdənsə, gedib özünə bir dayə tutsun. Çünki qocalıb haldan düşüb.

Bərbərzadə (birdən son dərəcə pərt olur). Necə, necə? Deməli belə, dalımı de görüm, daha nə deyirdi? Çox gözəl...

Mirzə Qərənfil. Deyirdi ki... (Fikirləşir) Anbarda bir güzgü yoxdurmu üzünə baxsın, görsün nəyə oxşayır?

Bərbərzadə (hirsli cıblarını axtarır, papiros tapa bilmir). Bir papiros ver.

Mirzə Qərənfil. Çəkən deyiləm.

Bərbərzadə. Dalımı danış görüm.

Mirzə Qərənfil. Deyirdi ki... (Fikirləşir) Bir də mənimlə sevgi barəsində söhbət açsa, milisioner çağıracağam.

Bərbərzadə. Deməli, milisioner?

Mirzə Qərənfil. Bəli, milisioner...

Bərbərzadə. Bu saat məsələni həll eləyərim. Sən onu, o maraldır, keçidir, nədir, onu görürsən... Heç hirsimdən bilmirəm nə danışsın. Bir papiros ver, görüm.

Mirzə Qərənfil. Ərz elədim ki, çəkən deyiləm.

Bərbərzadə. Gördün, Mirzə, vəfasız yar nə deyən sözdür?

Mirzə Qərənfil. Təqsir səndədir. Qızlar var ki, sənün üçün sinov gedirlər. Sən onları gözü yaşlı qoyub dağa-daşa əl atırsan.

Bərbərzadə. Hanı, axı, hanı? Bir ələsini göstər, gör mən o Maraldan necə intiqam alıram.

Mirzə Qərənfil. Lap götürək bizim Sənubər xanımı.

Bərbərzadə. Sənubər xanım nə deyir axı?

Mirzə Qərənfil. Deyir ki, mənə fəraq oduna, ey nigar, yandırma.

Bərbərzadə. Lap elə-belə deyir?

Mirzə Qərənfil. Lap elə-belə.

Bərbərzadə. Yaxşı, Maral, mən sənün ciyərlərini lap kabab eləyəcəyəm. Mirzə, get, onu – o Sənubər xanımı yanıma göndər.

Mirzə Qərənfil. Bax, bu cür tez işləməyinə varam. Maral nədir ki, ona hələ məhəbbət də bağlayasan? Onu...

Maral gəlir. Mirzə Qərənfil səsini kəsir.

Maral. Yaxşı oldu ki, ikinizi də bir yerdə tapdım. Sözlərini təkrar elə. Mirzə Qərənfil mənim şahidim olacaq.

Bərbərzadə. O mənim şahidimdir. Mirzə Qərənfil, onun dediklərini bir-bir təkrar elə.

Mirzə Qərənfil. Mən, atam, özgə işinə qarışan deyiləm.

Maral. Mirzə Qərənfil, sonra mənim yanıma gələrsən, sözüm var.

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Yeni tikilmiş istirahət evinin böyük həyəti. Otaqlar rəngləndiyindən iş stolları həyətdə çıxartılmışdır. Qabaq planda Nəsirovun stolu. Arxa tərəfdə də stollar var. Stolların üstündə telefon aparatları qoyulmuşdur. Mürşüd və Sadıq səhnədə kağızlara, proyektlərə baxırlar.

Mürşüd (*Sadıq*). İndi isə gedək ikinci korpusun planını yoxlayaq. Sadıq. Yox, hələ bir dayan. Bura bax, Mürşüd, bu iki yan otağın rəngi mənim xoşuma gəlmir, bir az dəyişdirmək necə olar?

Mürşüd. İş açarsan. Otaqları mən özüm neçə gün bundan qabaq yoxlamışam, rəngi də yaxşıdır, arxayın ol. (*Proyekti yığışdırmaq istəyir*)

Sadıq. Yavaş-yavaş, əzmə, mən bunları bizim professorla göndərəcəyəm. O tapşırıbmışdı ki, bir yaxşı işiniz olanda göndərin, sərgiyə verəcəyəm.

Mürşüd. Hə, onda elə yere qoyaq ki, çirkənlənməsin. Götür, bunları da götür. (*Yığışdırırlar*)

Sadıq. Gedək görək usta neyləyib. Qərübə rəngsazdır. Bundan sonra bütün tikintilərə bu ustana çağırıraq. Rəngsaz deyil, rəssamdır.

Mürşüdlə Sadıq gedirlər. Bərbərzadə anbardan çıxıb haqq-hesabla məşğul olur. Sənubər bir dəstə kağız götürüb Nəsirovun stolunun üstünə qoyur, qayıdanda Bərbərzadəni görüb dayanır.

Bərbərzadə (*ona diqqətlə baxır*). Niyə belə tovuz quşu kimi bəzənmişən? Toydur?

Sənubər. Mənim ürəyimdə var həmişə toy. Bəs sən, yoldaş Bərbərov, nə üçün evlənmirsən?

Bərbərzadə. Eh. Nə asan danışsın? Evlənmək halva deyil ki? Papaq papaqdır ki, onu bir aydan tez tikmirlər. Bir də... Otağım hələ boş deyil.

Sənubər. Otağın yoxdur?

Bərbərzadə. Otaq var ey, amma bu saat onun içində qonaqlarım var. Köçsünlər, sonra evlənəcəyəm.

Sənubər. Qonaq? Arvaddır?

Bərbərzadə. Arvad deyil, iki biğburma kişidir. Mürşüdlə Sadıqı tanıyarsan?

Sənubər. Yıram.

Bərbərzadə. Sonra mənim də yanıma gələrsən, mənim də sözüm var.

Mirzə Qərənfil. Hər ikinizin hörməti yanımda əzizdir, baş üstə!

Mirzə Qərənfil tələsik çıxır. Bərbərzadə cibindən çörək çıxardır, Marala acıq vermək üçün ayağını ayağının üstünə aşırıb, yeməyə başlayır. Maral hirsle o yan-bu yana gəzir.

Maral. Çox yeyirsən ki, çox yaşayasan? Sənin kimilər deyil dünyanı korlayan? Cavanlar torpaq altına gedəndə, bilmirəm niyə qanmışlar yaşayırlar?

Bərbərzadə. Bu sözlərin sənə özünə dəxli var, nənəm yaşından, elə özün get də...

Maral. İndi ki, o cür şairlik bacarırsan, niyə zavxozluq eləyirsən? Zavxozluğun da elə şairliyin kimidir.

Sənubər içəri girir.

Sənubər. Bərbərzadə! Bir dəqiqə və gizli.

Bərbərzadə (*Marala*). Rica eləyirəm, bizə mane olmayın. Bu xanım ilə gizli sözümüz var.

Maral. Qadam sənə də, xanımına da. (*ÇIXIR*)

Bərbərzadə. Buyurun görək. Bağışlaym, sizin adınız həmişə yadımdan çıxır.

Sənubər. Adım Sənubərdir.

Bərbərzadə. Ay məşallah... Olsun, olsun, sən necə deyirsən? Deyirsən ki, mənə fəraq oduna, ey nigar, yandırma?

Sənubər. Mən başa düşmürəm.

Bərbərzadə. Düşürsən?

Sənubər. Mirəm.

Bərbərzadə. Bura bax, Sənubər xanım, mən nə mişəm, nə də ki mirəm, bu saat eləyəm ki, xəncər vursan, bir damcı qanım yerə düşməz. Sözün var, söz danış, gedək yerli komitənin qabağında söhbət eləyək. Səninlə məsləhətim var.

Sənubər. Axı mənim işim var.

Bərbərzadə. Gəl, gəl, iş qaçmır ki... Gəl görüm, mən ona dağ çəkəcəyəm, dağ.

Gedirlər.

Pərdə

Bərbərzadə. Yıram nədir?.. Bu hövsələmin dar vaxtında sən də meni sarıma?

Sənubər. Demək istəyirəm ki, tanıyıram. Mən ixtisar ilə danışırım.

Bərbərzadə. Hə də. Haman Mürşüdlə Sadıq öz arvadlarını ixtisar eləyib, köçüblər mənim yanıma.

Sənubər. Həmişəlik?

Bərbərzadə. Yox, arvadları ilə barışanacan.

Sənubər. Bu oldu çox çətin məsələ. Sən Mirzə Qərənfilin yerini bilmirsən?

Bərbərzadə. Mirəm. Mən də ixtisarla danışırım.

Nəsirov içəri girir.

Nəsirov. Danışanda ixtisar eləyirsən, amma işində ixtisar yoxdur. Üç gündür, sənə cəftə tapşırılıb. Alıb gətirmirsən ki, ustalar işlərini qurtarsınlar.

Bərbərzadə. Mən istədiyim cəftələr hələ hazır deyil. Hər cəftəni bəyənmirəm axı, mən Bərbərzadəyəm.

Nəsirov. Lap Bərbərzadə olma, kim olursan ol. Sabah yerdən də olsa, mənə cəftə çıxart, vəssalam. Bu boyda binanı sənin cəftələrinə qurban eləyə bilmərik. O tərəfə gedirsənsə, zəhmət çək, Mürşüdlə Sadıq bura çağır.

Bərbərzadə. Baş üstə. (Çlix)

Nəsirov. Sənubər, gətir qol çəkim...

Sənubər. İndi.

Nəsirov stolun dalına keçib kağızlara qol çəkməyə başlayır.

Nəsirov. Əmrnamə hazırdır?

Sənubər. Hazırdır.

Nəsirov. Gətir, görüm.

Sənubər. İndi. (Kağızları verir)

Nəsirov. Qərənfil gəlib?

Sənubər. Lib.

Nəsirov. Nə əcəb? Heç Mirzə Qərənfildən çıxan iş deyil.

Sənubər. Yoldaş Nəsirov.

Nəsirov. De görək.

Sənubər. Bir neçə ərizə var.

Nəsirov. Ver bəri, sonra vaxtım olanda baxaram.

Sənubər. Gecikdirmək yaxşı deyil, indi qol çəkin, yoldaş Nəsirov.

Nəsirov. Qısa danış. Dedim ki, sonra baxaram.

Sənubər. Axı... Yoldaş Nəsirov...

Nəsirov. Yoldaşsız, Nəsirovsuz, de görüm, nə axı?

Sənubər. Axı içində var mənim də ərizəm.

Nəsirov. Hə, deməli dərdin varmı. Ərizən nə barədədir?

Sənubər. Otaq barədədir.

Nəsirov. Yaxşı, şəhər sovetinə yazaram.

Sənubər gedir. Usta Segah əlində fırça istirahət evinin balkonuna çıxır.

Usta Segah (oxuyur).

Nə yanar kimsə mənə atəşi-dildən qeyri,
Nə açar kimsə qapım badi-səbadən qeyri.

A Güler, rəng gətir, rəngsiz olmaz işimiz,
Cümlə rənglər qurtarıb, rəngi-qaradan qeyri.

Nəsirov. Ey, yoldaş rəngsaz! İşlə, ancaq səs salma!

Usta Segah. O mümkün deyil.

Nəsirov. Necə mümkün deyil? Əlin işləsin, amma ağzın işləməsin. Bizə mane olursan.

Usta Segah. Ağzı işləməsə, əl işləməz, əl işləməsə, ağız. (Yenə də işlə məşğul olur. Oxuyur)

Mən yeyirəm öz bağçamın barını,
Güler xanım, gətirginən sarını.

Nəsirov (hirsli ayağa qalxır). Bərbərzadə! Hamı Bərbərzadə? Bu nədir? Özbaşınalıqdır? A kişi, kəs söhbəti, uzunçuluq eləmə!

Usta Segah. Şeir oxumasam, mən rəng çəkmə bilmərəm, ey müdir-tələsgən! (Oxuyur)

A Güler, rəng gətir, rəngsiz aşmaz işimiz,
Cümlə rənglər qurtarıb, rəngi-qaradan qeyri.

Nəsirov. Qurtardı. Nöqtəni qoy!

U s t a S e g a h. Baş üstə!

M ü r ş ü d, S a d ı q və B ər b ər z a d ə gəlirlər.
B ər b ər z a d ə anbara keçir.

M ü r ş ü d. Bunun harası düz gəlmir, yoldaş Nəsirov?

S a d ı q U s t a S e g a h ı balkonda görüb, ona sarı yönəlir,
i ş a r ə ilə danışmağa başlayır.

N ə s i r o v. S a d ı q, fikrin burada olsun, rəngsazla sonra salamlaşarsan.

S a d ı q. Salamlaşmıram. Bu rəngsaz o biri tərəfin pəncərələrini
rəngləməyib, buranı başlayıb, səbəbini bilmək istəyirəm.

N ə s i r o v (*U s t a S e g a h a*). Kişi, gəl bura, görək sən neyləmişən?
(*U s t a c a v a b v e r m i r*) A kişi, səninlə deyiləm? Cavab niyə vermişən?

U s t a S e g a h. Dedin danışma, mən də danışmıram.

N ə s i r o v. Bir aşağı zəhmət çək!

U s t a S e g a h b a l k o n d a n ç ə k i l i r .

M ü r ş ü d. Əgər B ər b ər z a d ə material çatdırsa, bütün elektrik işi bu
g ü n q u r t a r m a l ı d ı r .

N ə s i r o v. Axır zamanlar B ər b ər z a d ə lap birtəhər olub. İş tapşı-
r ı r s a n , g ö z ü n ü d ö y ə - d ö y ə b a x ı r .

S a d ı q. Bəlkə bir dərdi var.

N ə s i r o v. Onun da dərdi, yəqin sizin dərdinizdəndir.

M ü r ş ü d. Bizim dərdimiz hansıdır?

N ə s i r o v. Hansı olacaq? İşimizin ən gərgin vaxtında ailə həya-
t ı n ı z ı p o z m u s u n u z .

S a d ı q. Onun bura nə dəxli var?

N ə s i r o v. Çox dəxli var. Ailə məhəbbəti olmayan adamda iş
məhəbbəti də ola bilməz. Sən kiçik bir ailəni sevə bilməyəndən sonra
öz işini, öz təsərrüfatını necə sevə bilərsən? Yoxsa siz də dönmüsünüz
M i r z ə Q ər ə n f i l ə ? G ü n d ə b i r a r v a d a l ı b - b o ş a y ı r , e v q a l ı r a r v a d a , q a ç ı r
ü s t ü m ü z ə , ş ə h ər s o v e t i n i n d ə c a n ı n ı b o ğ a z ı n a y ı ğ ı r , b i z i m d ə .

M ü r ş ü d. Yoldaş Nəsirov.

N ə s i r o v (*o n u n s ö z ü n ü k ə s i r*). İşə keçək. Deyin görək, bu şüşə-
b ə n d h a r a q ə d ər g ə l i b ç ı x ı r ?

S a d ı q. Budur, bu pəncərənin yanına qədər.

B a ş - b a ş a v e r i b p r o y e k t ə b a x m a ğ a b a ş l a y ı r l a r . U s t a S e g a h g ə l i b
o n l a r ı n y a n ı n d a d a y a n ı r .

U s t a S e g a h. Usta hazırdır.

S a d ı q. Ay usta, dal pəncərələri nə üçün rəngləməmişən?

U s t a S e g a h. Çünki o pəncərələr düz qurulmayıb.

M ü r ş ü d. Necə yeni düz qurulmayıb?

U s t a S e g a h. Yəni ki, o pəncərələrdən keçən işıq və hava yalnız
q u ş l a r ı t ə m i n e l ə y ə b i l ər , i n s a n l a r ı y o x .

S a d ı q. Özündən iş çıxartma, usta! Bütün ev bu proyekt əsasında
t i k i l i b .

U s t a S e g a h. Oğul, mən saysız-hesabsız evlərdə işləmişəm,
s i z i n k i t a b d a n ö y r ə n d i y i n i z i m ə n ə h ə y a t ç o x d a n ö y r ə d i b . O p ə n c ərə l ər
ü m u m i ö l ç ü y ə d ü z g ə l m i r , d ü z g ü n q u r u l m a y ı b . O r a d a n d ü ş ər n z e i f i ş ı q
m ə n i m ç ə k d i y i m r ə n ğ l ər i t a m a m ö l d ü r ər k i . . .

M ü r ş ü d. Bəlkə usta haqlıdır, Sadıq! Yoxlamaq lazımdır.

N ə s i r o v (*p r o y e k t i g ö s t ə r i r*). Gəl burada göstər, görək nə deyirsən?
M a r a q l ı m ə s ə l ər d i r .

U s t a S e g a h. O u ş a q o y u n c a ğ ı n d a n b a ş ı m ç ı x m a z . M ə n i m t əc-
r ü b ə m b u d u r , b a x . (*E v i g ö s t ə r i r*)

S a d ı q. Çıxaq evin özündə göstər.

U s t a S e g a h. Hə, o ayrı məsələ. İş olanda əyani, çox asandır
b ə y a n ı . G e d ək .

G e d i r l ər . B ər b ər z a d ə a n b a r d a n ç ı x ı b , i ş l ər m ə y ə b a ş l a y ı r . M a r a l s ə h n ə y ə ç ı x ı r .
B ər b ər z a d ə n i g ö r ü b b ər k ə s ə b i l ər i ş , t e l e f o n u g ö t ü r ü b z ə n ğ e d i r . N ə s i r o v u n s t o l u n u n
ü s t ü n d ə k i t e l e f o n z ə n ğ ç a l ı r . X e y l i k e ç d i k d ə n s o n r a B ər b ər z a d ə t ər b ə l - t ər b ə l q a l x ı b
t e l e f o n u n d ər t ər y i n i g ö t ü r ü r .

M a r a l (*t e l e f o n a*). Bu saat gəlirəm anbarı peçatlamağa, hazırlaş, təftiş
e l ə y ər c ə y ə m .

B ər b ər z a d ə (*t e l e f o n a*). Yoldaş Nəsirovdan başqa heç kəsin
i x t i y a r ı y o x d u r , m ə n i t ər f t i ş e l ə s i n .

M a r a l. Səndən soruşan olmayacaq... Bu saat gedirəm surğucun,
p e ç a t ı n d a l ı n c a . A t n a l ı b o y d a p e ç a t ı a n b a r ı n q a p ı s ı n a v u r a n d a n s o n r a
c ü m l ər b ər b ər l ər i b a ş ı n a y ı ğ s a n , y e n ə d a d ı n a ç a t a n o l m a y a c a q .

B ər b ər z a d ə. İstər dünyanın cümlə maralları gəlsin, mən də
o p e ç a t ı q ı r ı b a t a c a ğ a m .

M a r a l (*t e l e f o n u n d ər t ər y i n i h i r s l ər ç ı r p ı b , q a b a ğ a g ə l i r*). Elə mən
d ər o n u i s t ə y i r ə m . B i r c a n i k i m i m ə h k ə m ər q a b a ğ ı n d a o t u r a n d a g ö r ər s ər n .

B ər b ər z a d ə (*ə l i c i b i n d ər o n u n q a b a ğ ı n d a d a y a n ı r*). Əgər mən
m ü h a k i m ər e l ə y ər n s ər n o l a c a q s a n s a , o n d a m ər n c a n i d e y i l ər m , q ə h r ər m a n a m .

M a r a l. Qəhrəman sənən? Sənin kimi qəhrəmanları çox iclasa qoyub ittifaqdan çıxartmışam.

B ə r b ər z a d ə. Özbaşına ittifaqdan adam çıxartmaq sənın işın deyil. Bu qulluqdur, sevgi-məhəbbət-zad deyil ki, xain çıxasan.

M a r a l. Xainlər başqalarını xain adlandırməsınlar.

B ə r b ər z a d ə. Xain olduğun Mirzə Qərənfilə dediyin sözlərdən məlum olur.

M a r a l. O sözlər sənın yazdığın şerın cavabı idi. Mın dəfə şükür elə ki, bu saat mənim vaxtım yoxdur. Yoxsa səni Mirzə Qərənfillə üzleşdirərdim, qıpqırmızı qızarıb turpa dönərdin.

B ə r b ər z a d ə. Üzləşdir, görək kim turpa dönəcək.

M a r a l. Görərik.

B ə r b ər z a d ə. Görərik.

Hərəsi bir tərəfə gedir. Mirzə Qərənfil ilə Sənubər içəri girirlər.

M i r z ə Q ə r ə n f i l (son dərəcə həyəcanlı). Özü sonə dedi ki, qonaqlarım var?

S ə n u b ər. Dedi.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Dedi arvadlarını boşayıb gəlib bizdə qalırlar?

S ə n u b ər. Dedi.

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Bəs sənın ürəyın getmədi?

S ə n u b ər. Getmədi...

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Nahaq. O yerdə gerek sən tirtap uzanaydın və çığıraydın ki, amandır, yoldaş Bərbərzadə, mühəndislər, bir hiylə ilə otağı əlimdən almaq istəyirlər.

S ə n u b ər. Axı bundan nə çıxar, Mirzə Qərənfil?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Bədbəxt Mirzə Qərənfil sancılısın sənın yaxandan.

S ə n u b ər. Bəs nə üçün bədbəxt?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Çünki bütün işlər korlanıb. İndi gerek mən düşüm Mürşüd ilə Sadıq arvadları ilə barışdırmağa ki, onlar oradan təşrif aparsınlar öz evlərinə. Burada mənim işim oldu iki smena. Buna can davam eləyər?

S ə n u b ər (naz ilə). Mirzə Qərənfil!

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Əzilmək vaxtı deyil, mənim bildirçinim! Sən get Bərbərzadəni tap, de ki, mən onu axtarıram.

S ə n u b ər. Sonra?

M i r z ə Q ə r ə n f i l. Sonra heç nə. Onu tap, mənim yanıma göndər, görüm bu nə əhvalatdır.

S ə n u b ər. Görüşənə qəder. (Çıxır)

M i r z ə Q ə r ə n f i l (tək, öz-özünə). Bunlar da arvadlarını boşamağa vaxt tapdılar. Yaxşı, tutaq ki, arvadları ilə barışdılar. Otaq boşaldı. Bərbərzadəni birtəhər tovlayıb otağın ikisini keçirdərik əlimizə. Sonra Sənubəri əkmək asandır. Çox oyan-buyan eləyər, işi verərik məhkəməyə. Otağın biri mənə qalar, biri ona. Gözəl tədbirdir.

Nəsirovun səsi eşidilir. Mirzə Qərənfil cəld səhnədən çıxır. M ü r ş ü d,

S a d ı q, N ə s i r o v danışa-danışa gəlirlər.

N ə s i r o v. Hə, gördünüz ki... Aqlımız başınızda olsaydı, bu cür səhv etməzdiniz! Usta Segah kimi savadsız bir adam sizin, ali təhsilli mühəndislərin qələtinə çıxarmazdı.

M ü r ş ü d. Olur da, yoldaş Nəsirov!

N ə s i r o v. Gərək olmasın. Biz gün-gündən irəli getməliyik. Bu evi qurtarandan sonra biz bir ali məktəb binası tikməyə başlayacağıq. Görək orada neyləyəcəksiniz. Belə getsə, əlbəttə, yaxşı iş meydana çıxartmaq çətin olacaq. (Getmək istəyir, birdən dayanır). Mənim tapşırıqlarımı yaddan çıxartmayın ha...

S a d ı q. Nə tapşırıq?

N ə s i r o v. Arvad... barışmaq... Yadınıza düşdü?

M ü r ş ü d. Düşdü, yoldaş Nəsirov, düşdü, amma...

N ə s i r o v. Uzatmayın, məsələni tez qurtarın! (Çıxır)

M ü r ş ü d (onun arxasınca). Bu nə deyir axı? Bu niyə bizi sıxışdırıb divara? Mən dedim arvadın ayrılaram, başım cəncəldən qurtarar. Arvad boşamaq özü böyük cəncəl imiş.

S a d ı q. Əşi, bir tərəfə baxanda, yoldaş Nəsirov haqlıdır da... Budur, ikimiz də, elə bil, on günün içində on il qocalmışıq. Əvvəlki ruh yüksəkliyi, əvvəlki həvəs yoxdur. Fikrimiz harada isə başqa yerdedir.

M ü r ş ü d. Axı ayrı əlacı yox idi.

S a d ı q. Necə yox idi? Lap götürək mənı, mənim özümü. Deyən gerek, ay axmaq, nə üçün arvadın sözüne baxmırdın? Uşaq deyir, çox gözəl, razı ol. Ondan yaxşı şey nə var ki? Totux-motux bir gözəl oğlum olacaqdı, onu çıltıpaqlandırıb alacaqdım qucağıma.

M ü r ş ü d. Uşağı sətəlcəm eləyərsən.

S a d ı q. Yayda, istide. Qucağıma alıb, bax bu cür oxuyardım:

Dədəsi alsın qadasını,
Eller sevsin balasını.
Hər evdə beş-beş olsun,
Bizim evdə on beş olsun.

O da mənə deyəcəkdir: “dədə”. Pəh, nə qərribə olacaqdı! Mən – dədə?

M ü r ş ü d. Uşaqsız ailənin nə ləzzəti var ki?

S a d ı q. Nə bilim, o vaxt mənim başıma bir ağıl qoyan yox idi...
O vaxt elə bilirdim ki, ailə mənə manc olur, irəli getməyə qoymur.
Ailəsiz xoşbəxt olaram. Halbuki indi başa düşürəm, ailə xoşbəxtliyin
ocağı imiş.

M ü r ş ü d. Biri varmış, biri yoxmuş... Nağil danışsın? Nə tez
peşman olmusan?

S a d ı q. Doğrusu, yumşalmışam. Bu gün gəlib desə ki, “barışaq”,
gözüyümü razi olaram.

M ü r ş ü d. Amma mənim heç vecimə də deyil. Özü gəlib xahiş
eləse də barışmaram.

S a d ı q. Məsələ onun və ya sənin yalvarmağında deyil ki! Məni
düşündürən ayrı məsələdir; biz yenidən ailəmizə qayıtsaq, əvvəlki sevgi
yənə də ola bilərmi?

M ü r ş ü d. Mən əminəm ki, sizin məhəbbətiniz əvvəlkindən də
artıq olacaq, dərd mənim dərdimdir.

S a d ı q. Eh, nə danışsın? Sənin yoldaşın ipəkdir. Sənin adını
onun yanında çəkəndə gözləri yaşarır. Dünyada bir dəne məğlub edil-
məz qadın varsa, o da bizim Güldür. Ah, Güldür, Güldür... Düzü, mənim
bütün ümidim açılış gecəsinədir. Bəlkə orada bir növ ilə vəziyyəti dü-
zəldə bildik. Hə, sən nə deyirsən?

M ü r ş ü d. Nə bilim? İstəyirsən mən sənə yoldaşına dəvətnamə
verim, gəlsin, barışın.

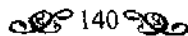
S a d ı q. Aha, yumşaldın, yumşaldın, ürəyin gedir, amma boynuna
almağa utanırsan. Dur gedək, Bərbərzadədən iki dəvətnamə alağ, dur.

U s t a S e g a h eyvanda görünür.

U s t a S e g a h. Yoldaş mühendislər, ikiniz də bura zəhmət çəkin.

S a d ı q. Amma bileti nə aldıq! Gəlirik, a kişi!

Onlar çıxırlar. Nəsirov, Bərbərzadə və
Mirzə Qərənfil səhnəyə gəlirlər.

Nəsirov. Mirzə Qərənfil, artıq işimizin axırını günləridir. Mənə
bütün tapşırıqlarım saati-saatına, dəqiqəsi-dəqiqəsinə hazır olacaqdımı?

Mirzə Qərənfil. Hər şey hazır olacaq, yoldaş Nəsirov.

Nəsirov. De görüm, parkın bəzənmə planı kimdədir?

Mirzə Qərənfil. Bərbərzadədədir.

Bərbərzadə. Məndə yoxdur, görək Mirzə Qərənfilə olsun.

Mirzə Qərənfil. Bərbərzadə?! Onu mən sənə verdim.

Bərbərzadə. Xeyr, əstəğfərullah, mən heç o planı görməmişəm.

Nəsirov. Mübahisə kəsilsin! Mirzə Qərənfil, bilmirəm sən mənə
köməkçim olub neyləmişən? İşin səhərdən axşama kimi onunla, bu-
nunla pıçı-pıçı danışmaqdir. Bu cür işləmək olmaz. De görək, şüarlar
hazırdımı? Müxtəsər.

Mirzə Qərənfil. Müxtəsər, yox.

Nəsirov. Bəs nə hazırdır? Təcili olaraq planı tapıb işə girişin! Yerli
komitəni tərpətmək lazımdır. Bu işləri görmək üçün sizə yarım saat
vaxt verirəm.

Bərbərzadə. Yerli komitəni heç üç aya tərpətmək olmaz, yoldaş
Nəsirov!

Mirzə Qərənfil. Bəli, bəli!

Nəsirov. Yənə hamınızdan yaxşı işləyən Maraldır. Siz “bəli”
deyirsiniz, ancaq işinizdə sürət yoxdur. Gəlin bəri.

Çıxırlar. İnci və Güldür gəlirlər.

İnci. Bəs burada heç kəs yoxdur ki!

Güldür. Biz onları haradan tapacağıq?

İnci. Çıxaq gedək, ay qız, mən utanıram.

Güldür. Niyə utanırsan? Mən heç utanıb eləmirəm. Sadığa rast
gəlsəm, bilmirəm neyləyəcəyəm. Ondən qulağıma bəzi sözlər gəlir.
Deyirlər, gecələr skamyaların üstündə yatır.

İnci. İndi ki, ayrılmısan, nəyinə borcudur? Neyləyir ələsin.

Güldür. Yox, axı... Necə olsa, adam yanır.

İnci. Nə deyirsən de, amma qız ki, bir dəfə ərə getdi, görək ay-
rılmaya. Ailədə min söz olar, düz deyirəm, ya yox?

Güldür. Eh, İnci!.. Bilirsən, mən lap uşaqlıqdan bu tərbiyə işlə-
rinə həvəsliyəm. Mənə istədiyim nə idi, sadə bir şey. Övlad. Bir qız,
ya da oğlan.

İnci. Oğlan yaxşıdır.

G ü l ə r. Mən qızı çox sevirəm. Mən onu çiçək kimi bəzəyirdim. Amma o daşürekli məni bu zövqdən məhrum etmək istəyirdi. Ayrıldım. Yaxşı eləyib ayrıldım. Nə deyirsən?

İ n c i. Ayrılandıqdan sonra mən sənə nə deyə bilərəm? Əvvəldən soruşsaydın, onda deyirdim ki, ayrılma.

G ü l ə r. Bəs, yaxşı, o məsləhəti özünə niyə eləmədin?

İ n c i. Arvadların sonrakı ağı. Nə deyim? Daldan atılan daş topuğa deyər. O mənə həmişə deyirdi ki, İnci can, qoy bu istirahət evini qurtaraq, sonra gör nə qədər gəzəcəyik. Amma mən: "Yox, elə bu saat, vəssalam". İndi öz-özümə fikirləşirəm ki, nə olmuşdu? Hara tələsirdin? Eh, Güllər, Güllər, ürəyim elə kövrölüb ki, ayıb olmasaydı, başımı sənə qıynına qoyub uşaq kimi ağlayardım.

G ü l ə r. Ay qız, ağlama, nə üçün ağlayırsan?

İ n c i (gözünü silir). Ağlamıram ki, deyirəm, ağlayardım.

Uzaqdan Usta Segahın "Güllər, a Güllər!" deyə səsi eşidilir.

G ü l ə r. Aha, yenə çağırırdı. Ay qız, qulaq as!

İ n c i. Nə olub, kimi çağırırlar?

G ü l ə r. Bilmirəm, kim işə məndən əl çəkmir. Nə vaxt bura gəlirəm: "Güllər, Güllər!" deyib çağırır.

G ü l ə r. Eşitdin?

Yenə Usta Segahın "Güllər, Güllər" – deyə səsi eşidilir.

İ n c i. Qəribə işdir.

G ü l ə r. Mən gedib onu tapacağam. Səs bu tərəfdən gəlir. Sən burada otur, bu saat gəlirəm.

İ n c i. Ay qız, orada sən kimi tapacaqsan? Getmə!

G ü l ə r (sahnə arxasına). Dayan, dayan, mən sənə Gülləri göstərəm.

Güllər çıxır. İnci dərin fikrə gedir. S a d ı q gəlib keçmək istədikdə, birdən-birə onu görüb dayanır, yaxınlaşır.

S a d ı q (çox utancaq). İnci bacı! Siz çoxdan gəlmisiniz?

İ n c i (birdən ayılır). Hə, yox, elə indicə gəlmişəm.

S a d ı q. Siz bu gün çox qəmlisiniz.

İ n c i. Qəm olmasa, adam sevincin qədrini bilməz.

S a d ı q. Düzdür. Bizim müəllimimiz həmişə deyirdi ki, soyuq olmasa, adam istini hiss etməz. Sizinçün isti deyil ki?

İ n c i. Nə üçün soruşursunuz?

S a d ı q. Heç, söhbət üçün dedim. Mən, ümumiyyətlə, söhbət eləməyi çox sevirəm. Amma mövzu tapmıram, həmişə söhbət eləyəndə ya istidən danışırım, ya da soyuqdan.

İ n c i. Deməli, elə onunçün Güllərlə söhbətiniz düz gəlməyib? Ona isti olanda, siz soyuqdan danışmışınız, soyuq olanda, istidən. Eləmi?

S a d ı q. Məsələ ondadır ki, heç söhbət eləyə bilməmişəm. İstidən başlamışam, o insafsız elə başa düşüb ki, mən darıxdığıma işarə eləyirəm, inciyib. Soyuqdan başlamışam, yenə də elə başa düşüb ki, ona qarşı çox soyuqam, inciyib. Qərək, siz ki, bilirsiniz, İnci bacı, məndə, heç bir belə də təqsir yoxdur.

İ n c i. Bəs təqsir kimdədir?

S a d ı q. Doğrusu... utanıram da deməyə... təqsir o balacadadır. Ah, o əlimə düşsə, qulağımı elə çəkərəm ki...

İ n c i. Bu olmadı. Balaca uşağı döyməzlər.

S a d ı q. Məsəl üçün deyirəm. (Susur. Birdən yadına düşür) İnci bacı, sabah bizim istirahət evinin açılışdır, sizi dəvət eləyirəm. Bir dəqiqə gözəyiniz, Bərbərzadədən bileti alıb gətir.

İ n c i. Çox sağ olun, vaxtım olsa, özüm gələyəm, zəhmət çəkməyiniz, bilet olmasa da mümkündür.

S a d ı q. Xeyr, xeyr, necə yəni mümkündür. Bu dəqiqə gəlirəm.

Sadıq çıxır. Bu biri tərəfdən M ü r ş ü d səhnəyə gəlir. İnci ilə hər ikisi bir-birlərindən üz döndərərək dayanırlar.

M ü r ş ü d. Bağışlayın, vətəndaş İnci, mənim sizinlə bir neçə kəlmə sözü var. Burada danışmaq, yoxsa məhkəmə qarşısında.

İ n c i. Məhkəmə qarşısında danışmaq yaxşıdır.

M ü r ş ü d. Çox gözəl. Məhkəmədə danışmaq, ancaq uduzacaqsınız.

İ n c i. O sizin işiniz deyil. Məhkəməyə ona görə verirsiniz ki, evsizsiniz, ev davası çəkirsiniz? Alın bu da açar. (Açar stolun üstünə qoyur)

M ü r ş ü d. Mənə otaq lazım deyil. Ancaq kitablarımı göndərin.

İ n c i. Özünüz gəlib apara bilərsiniz. Açar oradadır, götürün.

M ü r ş ü d. Xeyr, mən açar istəmirəm. Evdə olan vaxtınızı deyiniz, yoldaşımı göndərim, gəlib götürsün.

İ n c i. Evdə çox az oluram. Nə çoxdur teatr, park, kino.

M ü r ş ü d (təccüblə). Tək gedirsiniz?

İ n c i. O sizə borc deyil. Başqasının həyatı ilə maraqlanmağa dəyməz. (Açar götürür) Yerinizə deyiniz, kitabları göndərim.

M ü r ş ü d. Mənim yerim bəlli deyil, gündə bir evdə qahram.

İ n c i (*təaccüblə*). Necə yeni gündə bir evdə?

M ü r ş ü d. O sizə borc deyil. Başqasının həyatı ilə maraqlanmağa dəyməz.

İ n c i. Dəyməz, dəyməsin, çox lazımdır!

M ü r ş ü d. Mən sabah yoldaşımı göndərəm, gəlib kitabları aparar.

İ n c i. Siz də bu saat mənim şəkillərimi qaytarın.

M ü r ş ü d. Bu saat?

İ n c i. Bəli, bu saat.

M ü r ş ü d. Bəlkə icazə verəsiniz birçə gün məndə qalsın.

İ n c i. Birçə dəqiqə də olmaz. Sizde qız şəkli çoxdur.

M ü r ş ü d. Çox gözəl. Şəkilləri bu saat gətirib gələm. Ancaq eybi yoxdur, vaxt olar, peşman olarsınız.

İ n c i. O mənim şəxsi işidir.

Hirsle qarşı-qarşıya dayanırlar.

M ü r ş ü d. Hə?

İ n c i. Hə...

M ü r ş ü d. Yaxşı!

Mürşüd çıxır. İnci əsəbi halda getmək istədikdə,
yənə Sadıqla rastlaşır.

S a d ı q. Buyurun, birinci sıra, birinci, ikinci yer. Ehtiyatdan ikisini gətirdim. Bəlkə bəzi-bəzi adamlar da gəlmək istədi.

İ n c i (*gözünü silir*). Çox sağ olun.

S a d ı q. Siz ağlayırsınız, yoxsa?..

İ n c i. Hə, yox. Ağlamıram. Hanı? Niyə ağlayıram ki? (*Bileti alır*)
Çox sağ olun.

S a d ı q. Deməli ki, sabah axşam saat yeddidə başlanacaq. Böyük hazırlıq görmüşük.

Qonaqlarımız çox olacaq. Oxumaq, rəqs...

Onlar çıxırlar. G ü l ə r o biri tərəfdən səhnəyə gəlir.

G ü l ə r. Ay İnci, aləmi axtardım... (*Usta Segah yənə "Gülər, Gülər!" deyə çağırır*) Dayan, mən sənə Güləri göstərəm. Aha, odur bax, oradadır.

Gülər tələsik çıxmaq istəyəndə, M ü r ş ü d gəlir, üzünü yana çevirərək əlindəki şəkilləri Gülərə uzadır.

M ü r ş ü d. Al, bu da sənin şəkillərin.

G ü l ə r (*təaccüblə*). Maraqlı şəkillərdir?

M ü r ş ü d (*birdən Güləri görüb, geri çəkilir*). Bıy, sizsiniz?

G ü l ə r. Şəkilləri niyə gizlədirsiniz?

M ü r ş ü d. Bağışlayın, mən sizi çaşbaş salmışam. Xoş gördük, Gülər bacı! Sadıq indicə buradadır idi...

G ü l ə r (*hirsli halda*). Mənə heç bir Sadıq-madıq lazım deyil!

M ü r ş ü d. Olmur olmasın, mənim sözüm yoxdur ki...

G ü l ə r. Deyəsən, işinizi qurtarmışsınız.

M ü r ş ü d. Bəli, sabah açılışdır, icazə verin. Gülər bacı, sizi sabah açılışa dəvət eləyim, buyurun bu da bilet, birinci sıra, üçüncü, dördüncü yer, ehtiyatdan iki bilet gətirmişəm, bəlkə bəzi-bəzi adamlar da sizinlə bərabər gəlməli oldu.

G ü l ə r. Nə bilim, bəlkə gəldilər, ancaq hələ acıqları soyumayıb...

M ü r ş ü d. Soyumaz da... Təqsirlərin hamısı məndədir. Mən baş müqəssirəm... Qərəz... Gülər bacı, dərd vurub ürəyimə, hirs də başıma.

Uzaqdan Nəsirovun səsi eşidilir.

M ü r ş ü d. Deyəsən, yoldaş Nəsirov gəlir.

Gülər tez bir tərəfə çəkilir. N ə s i r o v ilə M i r z o
Q ə r ə n f i l i çəri girirlər.

N ə s i r o v. Mürşüd, burada neyləyirsən?

M ü r ş ü d. Heç, elə-belə, nəfəs alırdım.

N ə s i r o v. Nəfəsi sonra da ala bilərsən. Gəl bura görüm.

M ü r ş ü d. Yoldaş Nəsirov, birçə dəqiqə.

N ə s i r o v. Bir saniyə də ola bilməz. Gəl görək, Sadıqı da tapıb məsləhətləşək. Gedək, binanı bir də gözəldər keçirdək.

Üçü də gedir. Gülər də getmək istədikdə, qapının ağzında S a d ı q ilə qarşılaşır.

S a d ı q. Deyəsən, məni qara basır.

G ü l ə r. Sizsiniz? Yoxsa mənim gözüme belə görünür?

S a d ı q. Əgər siz Gülərsinizsə, bəs burada neyləyirsiniz?

G ü l ə r. Bəzi adamların danışığından belə çıxır ki, adım Gülər olduğu üçün mənim burada işim olmazmış.

S a d ı q. Bəzi adamlar yənə söz güləşdirmək xasiyyətində qalıblar.

G ü l ər. Bəzi adamlar yalvarmasınlar. Uşaq deyilik ki, küsüb-barışaq. Yalvarmaq lazım deyil.

S a d ı q. Yenə uşağı yadıma saldı. Nə olar, adam səhv eləyər. Onda istəmərdim, indi, deyəsən, məhəbbəti gəlib ürəyimə.

G ü l ər. Bəzi adamların ürəklərinin qapısı xarab olub. Məhəbbət gəlir-gedir, gedir-gəlir.

S a d ı q. Bəlkə biz ürəyimizin qapısını təmir etdirmişik.

B ər b ər z a d ə içəri girir.

B ər b ər z a d ə. Ay yoldaş Sadıq, sən buradasan? Sizi çağırmaqdan mənim boğazım yırtılıb. Gedək, Nəsirov axtarır.

S a d ı q. Bərbərzadə, bir dəqiqə. Sən get, mən də gəlirəm.

B ər b ər z a d ə. Yox, əzizim. *(Qolundan yapışıır)* Səni Nəsirova təhvil verim, sonra hara gedirsən, get.

S a d ı q *(Gülərə)*. Bəzi adamlar səhvlərini boyunlarına alsalar yaxşıdır. Yoxsa pis olar.

B ər b ər z a d ə. Adə, səhv eləmirəm ey...

Sadıqla Bərbərzadə çıxırlar. Gülər pəşman halda getmək istədikdə, onu axtaran İ n c i ilə rastlaşır.

İ n c i. Səni axtara-axtara biabır oldum. Haradasan, ay qız?

G ü l ər. Bayaقدan buradayam.

İ n c i. Di gəl gedək. Görüşə bildinmi?

G ü l ər. Görüşdüm.

İ n c i. Mən də görüşdüm.

G ü l ər. Harda?

İ n c i. Burda. Bəs sən harda?

G ü l ər. Mən də burda.

İ n c i. Qərribə işdir. Ah, gəlib görəydin, necə yalvarırdı. Bağışla, bilməmişəm.

G ü l ər. Sən mənimkini görəydin. Bilmirsən nə qədər ağladı. Mən heç üzünə də baxmadım. Dedim neyləyirson elə, keçib.

Səhnə arxasından səs-küy eşidilir.

İ n c i. Səs gəlir, ay Gülər, bəlkə gələn mənimkidir. Tez gedək, bir də rast gəlməyək.

G ü l ər. Mənimkinin səsində oxşayır. Dedi ki, səhərə kimi ağlaya-ağlaya buralarda gəzəcəyəm.

İ n c i. Burada bir yer olsa, adam gizlənib baxar, görək neyləyəcəklər?

G ü l ər. Mən də maraqlanıram. *(Ətrafa baxır. Bərbərzadənin anbarının açıq olduğunu görür)* Ay qız, gəl bu otağa girib pəncərədən baxaq.

İ n c i. İcazəsiz otağa girmək olar?

G ü l ər. Ay qız, nə icazə? Görmürsən hələ heç rəng də çəkməyiblər. Bizə kim görəcək?

Anbara girirlər. M a r a l, H ə l i m ə və ayrı bir nəfər içəri girirlər.

M a r a l *(yanındakı adamlara)*. Gedin, bu saat gəlirəm sizə tapşırıq verməyə. *(Onlar çıxırlar)* Ay qız, Həlimə, surqucu bura ver. *(Eşitdirmək üçün ucadan deyir)* Mən bu saat zavxozun qapısını peçatlayım, o da görsün.

H ə l i m ə. Bıy, ay Maral bacı. Bərbərzadənin anbarını peçatlamağa əlin necə gəlir?

M a r a l. Bərbərzadə deyil, Allah da gəlsə, qorxan deyiləm. Spıçka çək. *(Danışa-danışa qapıya peçat vurur)*

H ə l i m ə. Bəs, ay Maral bacı, ortada məsələlər var idi, xeyir iş olacaqdı, nə oldu?

M a r a l. Boş söhbətlərdir. Bərbərzadə nədir ki, mənim hələ onunla xeyir işim də olsun?

H ə l i m ə. Maral bacı, axı sən mənim kurort məsələmi qurtarmadın. Krıma yoxdursa, Borjoma olsun... Ərizəni aynanın altına qoymuşam.

M a r a l. Kurort vaxtı deyil, Həlimə. Sonra danışarıq.

Maral qapını peçatlayır. B ər b ər z a d ə səhnəyə çıxır, onları görüb təəccüblə dayanır.

B ər b ər z a d ə. Dayan, ay yoldaş, sənəin nə ixtiyarın var, mənim qapıma peçat vurursan?

M a r a l. Sənəin nəinki qapıma, özünə də peçat vurmağa mənim ixtiyarım var.

B ər b ər z a d ə. Mən sənəin vurduğun peçatı, bax, bu cür qırıb ataram. *(Peçatı qırır)*

M a r a l. Ay qız, Həlimə, surqucu bura ver! *(Qapını yenidən peçatlamağa başlayır)*

B ər b ər z a d ə. Heç eybi yoxdur. Nəsirov yoldaş gəlincəyə qədər burada dayanacağıam, sən peçatlayacağısan, mən də qıracağıam.

Onlar bir-birilə mübahisə edirlər. G ü l ər l ər İ n c i anbarın pəncərəsindən başlarını çıxarıb baxırlar.

G ü l ər (İnciyə). Ay qız, biz burada qaldıq. Eviniz yıxılsın.
B ər b ər z a d ə (elə başa düşür ki, bu sözləri Maral deyir). Öz evin yıxılsın!

M a r a l. Söyüş söymə, dilini dinc qoy.

B ər b ər z a d ə. Bəs sən niyə söyürsən?

M a r a l. Mən sənə heç bir söz deməmişəm.

İ n c i (əyilib baxmaq istəyir. Gülərə). Doğrudan peçatladı, bu dəli olub, nədir?

B ər b ər z a d ə. Dəli sənsən. Ağıllı danış, yoxsa pis cavab verərəm. (Galib peçatı qırır)

M a r a l. Nə ixtiyarın var, mənə pis cavab verəsən? (Təzadən peçatlamağa başlayır) Mən də sənün üçün o mühəndislər deyiləm ki, o Mürşüddür, Sadıqdır, kimdir... Arvadlarını boşayan kimi çəkdi öz otağına. Yəqin indi dünyanı götürmüşünüz başınıza...

B ər b ər z a d ə. Onun sənə dəxli yoxdur.

M a r a l. Dəxli çoxdur. Ailə pozğunluğu üstündə gör sənə nə eləyirlər.

B ər b ər z a d ə. Mənim hələ ailəm yoxdur ki, pozğunluğu da olsun. Deməli, yenə peçatladın?

M a r a l. Bəli, indi də gedirəm təftiş komissionunu götürməyə.

B ər b ər z a d ə. Eybi yoxdur. Mən də gedirəm yoldaş Nəsirovun yanına. Sənün nə ixtiyarın var, ondan icazəsiz mənə təftiş eləyəsən?

Hərəsi bir tərəfdən çıxırlar. Güler və İnci otağın qapısını tərpədirlər, peçatlı olduğunu görüb, yenə pəncərəyə yaxınlaşırlar.

İ n c i. Deyəsən, getdilər. Bir az da burada qalsaq, ürəyim partlayacaq. Yox, Güler, daha mən bu işlərə dözə bilmirəm. Arvadın bizim kişilər barədə dediklərini eşitdin? Yaxşı, Mürşüd, deməli belə?!

G ü l ər. Mən bu gün yığışib gedirəm ata-anamın yanına.

İ n c i. Mən də gedirəm. Bileti iki dənə al.

G ü l ər. İkimiz də gedək. Sözümdən dönməzsən ki?

İ n c i. Sözümdən niyə dönürəm? Bəs, biz haradan çıxacağıq?

G ü l ər. Pəncərədən düşə bilmərik. Gəl, qapını qıraq.

Qapını tərpədirlər. M a r a l və bir neçə adam bir tərəfdən, B ər b ər z a d ə ilə N ə s i r o v o biri tərəfdən içəri girirlər.

B ər b ər z a d ə. Budur, yoldaş Nəsirov, gündüzün günortasında vurduğu peçata bax.

M a r a l. Hə, budur, yoldaşlar, bu saat açın, təftiş eləyin.

N ə s i r o v. Açın o qapını görək, siz burada nə eləmək istəyirsiniz.

Hamı qapıya yaxınlaşanda içəridən qapı dartılır, peçat qırılır, qapı açılır. G ü l ər ilə İ n c i çıxırlar, bunlarla rastlaşdıqda qorxub hərəsi bir tərəfə qaçır.

M a r a l. Aha, anbar qızın doludur ki?!

N ə s i r o v. Bu nədir, Bərbərzadə?

S a d ı q ilə M ü r ş ü d səhnəyə çıxdıqda, qaçan qızları görürlər.

B ər b ər z a d ə (təəccübdən dili tutulur). Mən... Mənim xəbərim yoxdur...

P ə r d ə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

BEŞİNCİ ŞƏKİL

İstirahət evi hazırdır. Hər yan bəzənib, ağaclardan rəngli fənərlər asılıb. Pərdə açıldıqda uzaqdan orkestr səsi gəlir. Cavanlar oynaya-oynaya səhnədən keçirlər. S a d ı q İ a M ü r ş ü d oynayaraq gəlirlər. Musiqi kəsilir.

S a d ı q. Nə gözəl gecədir!

M ü r ş ü d (fərəhlə istirahət evinə baxır). Böyük sürətlə başa çatdırdığımız bu bina, bu şənlik günü daha da gözəl görünür.

S a d ı q. Nəsirov olmasaydı, biz bir ay sonra da işimizi qurtara bilməzdik. Od kimi işləyir. Yaxşı adamdır, yaxşı da işçidir.

M ü r ş ü d. Hamısından yaxşısı odur ki, uzunçuluqla arası yoxdur. Kim nə deyirsə-desin, iş adamıdır, söz adamı deyil.

S a d ı q. Bizim də işimizə yaxşı qiymət qoydular. Şəhər sovetinin nümayəndəsi gördün nə cür danışırdı?

M ü r ş ü d. Yaxşı danışdı. Amma Nəsirov bizdən danışanda, az qala, işləri korlamışdı.

S a d ı q. Demə daha, elə hey söhbəti ora gətirirdi ki, mühəndislər arvadlarından küsüblər... Arvaddan küsməyin bura nə dəxli var? Sən mənim işimdən danış.

M ü r ş ü d. İşdən danışmaqdan yorulmuşam, Sadıq. Bu arvadlar da gəlib çıxmədilər.

S a d ı q. Sən bilən gələrlər?

M ü r ş ü d. Eh, nə bilim, gedək bir az gəzək.

S a d ı q. Gözməyə həvəs var? Ah... A Gülər, a Gülər! Belə bir gecədə arvadlarımızla yan-yana gəzmək nə yaxşı olardı! Heyfki, işlər korlanıb! Gəl, bir az hərlənək, dərdimiz azalsın.

M ü r ş ü d. Gəl.

Oynaya-oynaya çıxırlar. Maral və Həlīmə içəri girirlər. İstirahət evinin qapısına lent bağlayırlar. Bərbərzadə balkona çıxır, məhəccərə şüar vurur, sonra birdən Maralı görür.

Bərbərzadə. Bəli də, yerli komitənin də işini gərək zavxoz görə. Maral. Ay qız, Həlīmə, o çəkici bura ver. Səsi qulağıma gələndə, elə bil məni ilan vurur.

Həlīmə. Sən də işləməyə vaxt tapmısan, ay Maral bacı? Rəqs əlimdən çıxdı. Bəs gündüz başın nəyə qarışıq idi?

Maral. Başımız qarışmışdı anbardan qız çıxartmağa.

Bərbərzadə. Camaat adam dolaşdırmaq üçün behanə axtarır. Qəribə işdir.

Maral. Həlīmə, fikrin məndə olsun, onun-bunun boş sözlərinə qulaq asma.

Həlīmə. Ay Maral bacı, nə putyovka verdin, nə də oynamağa qoyursan. (*Yavaşca gedir*)

Maral. Ay qız, çəkici bura ver, demirəm? Həlīmə, bəs bu qız hamı? Məni bu cür yerlərdə tək-tənha qoyub hara getdi?

Bərbərzadə (*səhnəyə düşür, ətrafa göz gəzdirir, Maral eşitsin deyə ucadan deyir*). Nə şairanə gecədir!

Maral. Maşallah, şeir yazmaqda mahirsən. (*Hirsli*) Bu nazik qəlbinin soltanı sənsən, sevgi quyusunun kankanı sənsən.

Bərbərzadə. Pis sözlərdir?

Maral. Hamısı rəngdir. Kankan, ayaqlar altında quyu qazan özünsən. Öz adımı özgəyə niyə qoymusan? Təvəqqe eləyirəm, düşmən öz düşmənciliyini eləsin.

Bərbərzadə. Maral, bağışla məni, bu canım ölsün ki, mən sənə o sözləri lap ürəkdən yazmışam. (*Öz-özünə*) Bilirdim ki, bu kankan mənə baha oturacaq.

Maral. Mənimlə danışma, get şairliyini eləməyə, katibə xanım səni gözləyir.

Bərbərzadə. Maral, yalvarıram, sənə. Bir bax gör, bu iki günün içində iki kilo arıqlamışam. Bir insafın olsun axı.

Maral. Mənim ürəyim səninlə öləne kimi banşmaz. Mən səni yaxşı tanıyıram.

Bərbərzadə. Mən bu gündən sonra arvad görəndə gözlərimi də yumacağam, qulaqlarımı da.

Maral. Baxarıq.

Maral çıxır. Sənubər içəri girir. Bərbərzadəni görək sevinəcək onun yanına gəlir.

Sənubər. Bərbərzadə, salam sənə.

Bərbərzadə. Yox-yox, istəmirəm. Get, get, amandır, gözümə görünmə.

Sənubər. Nə üçün axı? Danışmaq olmaz?

Bərbərzadə. Olmaz. Zəhmət çək o tərəflərə get. Buralara hərlənmə.

Sənubər. Bərbərzadə, qadınlarla bu cür rəftar eləmək olmaz.

Bərbərzadə. Anam, bacım, təvəqqe eləyirəm ki, daha mənim gözümə görünməyəsən. Ay balam, mənimlə müqavilən var?

Sənubər. Bunlar hamısı təhqirdir.

Bərbərzadə. Hər nədirsə, zəhmət çək, qadan alım. Zəhmət çək, indicə o gələr qan düşər. Sən məni tanımırısan, mən də səni. Xudahafiz.

Sənubər. Nə qədər kobudsan.

Bərbərzadə. Hər nəyəmsə, olanım budur. Get, indicə o qayıdacaq, get yolunla, qurban olum.

Maral içəri girib bunları görür. Şüarlar əlindən düşür.

Maral. Sən yenə kimin yolunda qurban olursan?

Bərbərzadə. Maral, ona de ki, getsin, bax, nə üzünü görürəm, nə də səsini eşidirəm.

Maral. Bəs indicə deyirdin ki, qurban olum sənə? Utanmaz! Ay aman, tər məni basdı. (*Çıxır*)

Sənubər (*yerində fırlanır*). Heç mən sənün üzünə də baxmaq istəmirəm. Buna bax, a... (*Çıxır*)

Bərbərzadə. Yenə aləm qarışdı bir-birinə. Ay Maral, ay qız!.. Gedim könlünü alım. Yoxsa məhəbbətim ömürlük ləkəli qalacaq.

Bərbərzadə çıxır. Usta Segah və ikinci Gülər içəri gəlirlər.

Usta Segah. Hə, qızım, gəl görək, üzünü köçürtmüsən? İkinci Gülər. Köçürmüşəm, usta.

Usta Segah. Əcəb eləmişən. Lap mən deyən kimi yazmışat?
İkinci Gülər. Bəli! Amma mən bu sirri başa düşmürəm. Siz nə üçün özgənin adından özgəyə kağız yazdırırsınız.

Usta Segah. Mənası dərinidir, qızım. Bizim mühəndisləri tanıyırsan ki? Qızıl kimi cavanlardır, səhv eləyib, arvadlarından küsüblər, indi peşman olublarsa da, barışa bilmirlər. Bu yazdığımız məktublar onların barışmağı üçün bəhanə olacaq. Bildin? Bu dörd cavanın üreyini birləşdirmək, bir bina tikmək qədər həvəsli işdir. Bəs indi kağızları sahiblərinə necə çatdırmaq? Bu, guya ki, İncidən Mürşüdə, bu da Gülərdən Sadığa. Bunları Mürşüdlə Sadığa mən özüm verərəm. Bəs İnci ilə Güləyə kim versin? Sən onları tanıyırsanmı, qızım?

Gülər. Tanımıram, usta.

Usta Segah. Bəs neyləyək? (*Mirzə Qərənfil gəlir*) Hə, budur, Mirzə Qərənfil kömək edər. Mirzə Qərənfil, dayan, sözüm var.

Mirzə Qərənfil. Usta Segah, xoş gördük! Məni bağışla. Bir az tələsiyəm. Sənin xoş kəlamlarına qulaq asa bilməyəcəyəm.

Usta Segah. Biləcəksən. İnsanın ixtiyarı öz əlindədir. Burada oturub yarım saat söhbət eləməliyik. Söz yığılıb sinəmdə qalıb.

Mirzə Qərənfil. Qoy hələlik orada qalsın, tərpətmə.

Usta Segah. Xeyr, xeyr, mühüm məsələdir. (*Oxuyur*)

Söyləsin usta Segah,
Qərənfil də olsun agah.

Mirzə Qərənfil. Sənin ləqəbini tərs qoyublar, usta. Mən havaxt sənə rast gəlirəmsə, “Çahargah” oxuyursan, gərək adı dəyişib, Usta Çahargah qoyaydılar.

Usta Segah. Xeyr, səhvin var. Mən düz otuz il “Segah” oxumuşam. “Çahargah”a hələ təzə keçmişəm:

Qocalıq basıb məni, fəryadı-aha keçmişəm,
Comisi beş il olar ki, çarigaha keçmişəm.

Mirzə Qərənfil. Usta təvəqqe eləyirəm söz deyəndə oxuya-oxuya demə. Ay canım, opera-zad deyil ki!

Usta Segah. Yaxşı, qulaq as, ərzim var.

Mirzə Qərənfil. Ərzinə hörmətim var.

Usta Segah. Hörmətə məhəbbətim var.

Mirzə Qərənfil. Usta, sən bu cür uzun eləsən, mənim Nəsirov yoldaşdan töhmətim var.

Usta Segah. Gödəldim. Qulaq as. Bax, bu iki məktub Mürşüdlə Sadıqın həyat yoldaşlarına çatacaq. Bunların gərək zəhmətini çəkəsən.

Mirzə Qərənfil. Usta, bu təntənəli gündə mən məktub paylaya bilmərəm.

Usta Segah. İcazə ver, burada iki bənd oxuyum.

Mirzə Qərənfil. Yox-yox usta, paylaya bilmərəm. Tələsiyəm. Mən, özün bilirənsən ki, vəzifə sahibiyəm.

Usta Segah. Bu bərədə dörd bənddən ibarət söz var. İcazə ver, “Çahargah” üstə deyim.

Oxumaq istəyir, Mirzə Qərənfil qoymur.

Mirzə Qərənfil. Birçə dayan, məktubları sahiblərinə çatdırmağa razı olaram, sənin xətrinə. Amma oxumağına qulaq asa bilməyəcəyəm.

Usta Segah. Eybi yoxdur, vaxt olar, özün yalvararsan, deməli, arxayın olum?

Mirzə Qərənfil. Arxayın ol, usta, arxayın ol. Bu saat tapşırıqlarına əməl olunacaq.

Usta Segah. Elə isə, xudabafiz. (*İkinci Gülərə*) Gedək, qızım.

Çıxırlar. Sənubər içəri girir.

Sənubər. Mirzə Qərənfil...

Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil sənə fəda olsun dibçyilə.

Sənubər. İşlər pozuldu axı!

Mirzə Qərənfil. Pozuldu?

Sənubər. Zuldu.

Mirzə Qərənfil. Əşi, at da bu ixtisarı. Aydın danış görüm, necə pozuldu?

Sənubər. Açıq-aydın deyirəm ki, pozuldu.

Mirzə Qərənfil. Sən məndə can qoymadın. Bir az ətraflı danışsan olmaz?

Sənubər. İşlər pozuldu. Yəni ki, Bərbərzadə ilə Maral barışdılar. Məni də Bərbərzadə təhqir elədi.

Mirzə Qərənfil. Necə, necə? Deməli, axırıncı otaq ümidi də o dünyaya təşrif apardı?

Sənubər. Mirzə Qərənfil, sən bunun əvəzində Bərbərzadədən intiqam almayacaqsan?

Mirzə Qərənfil. Bacım, daha mənim səninlə haqq-hesabım qalmadı. Daha biz balansı bağlayıb, yekun vura bilərik.

Sənubər. Başa düşürəm, Mirzə Qərənfil.

Mirzə Qərənfil. Yəni onu demək istəyirəm ki, daha sən məndən ötrü avara olma. "Səndən mənə yar olmaz" havasını eşitmisən?

Sənubər. Mişəm.

Mirzə Qərənfil. Mişsənsə, daha yaxşı. O havanı oxuya-oxuya get.

Sənubər. Mirzə Qərənfil, bu nə sözdür? Bəs mənə verdiyin vəd?

Mirzə Qərənfil. Səni and verirəm əzizlərinin canına, qoy yaşayım.

Sənubər. Daha sən məni quşa oxşatmırsan?

Mirzə Qərənfil. Yox, daha quş qurtarıb. Nə olar, bir zəhmət çək, parkın o tərəflərində göz. Mənim işim var. Axı mən dərd sahibiyəm. (Çıxır)

Sənubər (öz-özünə). Ah, belə? Onda mən də gedərəm Bərbərzadə ilə Marala hamısını xəbər verərəm.

Sənubər çıxır. İnci və Güllər içəri girirlər, təzə tikilmiş evə diqqətlə tamaşa edirlər.

Güllər. Bina nə gözəl çıxtı.

İnci. Biz Mürşüdlə bu binanın üstündə pozuluşduq.

Güllər. Siz yaxşı ki, bina tikmək üstündə ayrılıbmıyıq. Amma mənimki uşağın qorxusundan heç hın də tikmək istəmirdi.

İnci. İndi mən onu haradan tapım ki, açarı verirəm?

Güllər. Deməli, üç saatdan sonra qatar hərəkət edir. Üç saatdan sonra daha buranı görməyəcəyik.

İnci. Elə darıxıram ki. Həmişə mən bir yerə yola düşəndə sevinirdim. Bu gün, nədənsə, ürəyim darıxır.

Güllər (gülə-gülə). Qoy bir fala baxım görək, bizim getməyimiz uğurlu olacaq, ya yox?

İnci. Xoşbəxtson ki, kefin kökdür. Mən bir az da fikirləşsəm, göz-lerimi saxlaya bilməyəcəyəm.

Güllər. Fala bax, fala bax, kefin açılısın.

İnci. Necə baxım?

Güllər. Budur bax. Gözünü yum, barmaqlarını bir-birinə tuşla.

Qızlar gözlerini yumurlar. Bərbərzadə ilə Maral içəri girirlər.

Bərbərzadə. Maral, səni inandırırıram ki...

Maral (Güllərlə İncini göstərir). Dayan-dayan, bunlar sənın anbarından çıxan qızlar deyil?

Güllər. Ay qız, biabır olduq.

Qaçırlar. Maral kəsüb getmək istəyir.

Bərbərzadə (diz çökür). Getmə, dayan, özün bil, inanırsan inan, inanmırsan yox. Bu mənim başım, bu da sənın əllərin.

Maral (naz ilə). Get yolunda qurban olduğunu tap.

Bərbərzadə. Maral, axı mən sənə əhvalatı başdan danışdım.

Maral. Mən səninlə bir addım da atmaram.

Bərbərzadə. Maral, gəl məni incitmə, onsuz da ürəyimin yağını əritmisən.

Sənubər içəri girir.

Sənubər. Bərbərzadə, bir dəqiqə və gizlin.

Bərbərzadə (özünü itirir). Ay qız, sən yenə gəldin? Yenə də qan düşəcək, çıx get burdan.

Sənubər. Bərbərzadə, mən sənə mühüm bir xəbər verəcəyəm.

Bərbərzadə. İstəmirəm, atam, istəmirəm.

Maral. Ay aman, tər məni basdı.

Bərbərzadə. Maral, sənə söz verirəm ki...

Maral. Mənimlə bir kəlmə də danışma.

Bərbərzadə (Sənubərə). Bacım, niyə məndən əl çəkmirsən? Niyə məni bədbəxt eləyirsən?

Sənubər. Buna bax, a, mən səndən ötrü ölmürəm ki! Sözüüm var, ona görə gəlmişəm.

Bərbərzadə. Qoysana ailə məsələləri ilə məşğul olum. Pah atonnan sənın!

Maral (Sənubərin üstünə hücum çəkir). Ay qız, kişidən əl çək-sənə. Nə yapışmısan qopmırsan? Ay aman, ölürem.

S ə n u b ər. Mən sizdən heç bir şey istəmirəm, mühüm bir xəbər verməyə gəlmişəm. Mənə tapşırırdılar, elə ələyim ki, siz evlənə bil-məyəsiniz.

B ər b ər z a d ə. Necə?

M a r a l. Nə dedin?

S ə n u b ər. Sizin aranızda girmişdilər ki, evlənməyəsiniz.

B ər b ər z a d ə. Açıq danış, görüm kim qoymurdu?

S ə n u b ər. Mirzə Qərənfil.

M a r a l. Mirzə Qərənfil?

S ə n u b ər. Fil...

B ər b ər z a d ə. Onun harası fildir? O heç miçək də deyil.

S ə n u b ər. Bax, bizim otağımız yox idi. Sənin də dörd otağın var. Qərənfil istəyirdi ki, bir hiylə ilə otağın ikisini keçirsin əlinə, bildin? Onunçün də sizi vuruşdururdu.

B ər b ər z a d ə. Pahl atonnan. Deməli, Maral, onun sənin tərəfindən mənə dediyi sözlər yalandır?

M a r a l. Bəs, deməli, o şeir də ürəkdən yazılıbmış? Necə idi?

B ər b ər z a d ə. Dünyanın ən nazlı cananı sən sən.

M a r a l. Of, yenə birtəhər oluram. (*Sənubərə*) Yaxşı, bəs sən niyə onun sözlünə baxırdın?

S ə n u b ər. Çünki mənim də otağım yoxdur.

M a r a l (*Bərbərzadəyə*). Bəs sonrası necədir?

B ər b ər z a d ə. Sənə qurban olsun bu Bərbərzadə...

M a r a l. Ay aman, nə yaxşı sözlərdir! (*Sənubərə*) Deməli, sən onu sevmirsən?

S ə n u b ər. Mirəm.

B ər b ər z a d ə. Elə bu cür ixtisar eləmişən ki, məhəbbətin elə gödək çıxıb.

M a r a l. Eybi yoxdur. Yerli komitə səni otaqsız qoymaz. Sən ki, biza belə yaxşılıq ələyib məsələnin üstünü açdın, mən də sənin məsələni elə bu gecə həll edəcəyəm.

S ə n u b ər. Necə həll edəcəksən?

M a r a l. O mənim işimdir.

S ə n u b ər. Necə axı?

B ər b ər z a d ə. Söz güləşdirmə. Maral xanım ki deyir, demək, ələyəcək.

M a r a l. Sən yenə onunla danışsən?

B ər b ər z a d ə. Mən karam, lalam, mən pəs.

S ə n u b ər (*Marala*). Onda mən mane olmayım. Salamət qalın.

M a r a l. Xudahafiz.

Sənubər çıxır.

B ər b ər z a d ə (*hayəcan içərisində*). Maral, qorxsam da, utansam da, dizlərim titrəsə də... özüm şəxsən sənə yetirirəm ki...

M a r a l. Hə, de, de, tez ol! Ay aman, tər meni başdı...

B ər b ər z a d ə (*öz-özünə*). Ölmək ölməkdir, xırıldamaq nə deməkdir? (*Marala*) Mən səni sevirem.

M a r a l (*hayəcanla*). Ay, ciyərim kabab kimi tüstülənir.

B ər b ər z a d ə. Eybi yoxdur. Kabab tüstüsü göz çıxarmaz.

U s t a S e g a h içəri girir. Bir-iki dəfə öskürür.

U s t a S e g a h.

Bağışlayın mən sizə mane oldum,

Eşq yetirdiyinizə qane oldum.

M a r a l (*özünü itirir*). Çox gözəl, yoldaş Bərbərzadə, yerli komitə bu məsələni həll edir. (*Qaçır*)

B ər b ər z a d ə. Usta Segah, qoysana kasıbcılığımızı ələyə. Ya özün üçün bir söhbət yoldaşı tap məşğul elə, ya da ki, boynundan bir zəng as. Çünki bu cür gəzməyinlə sən bu gecə çoxlarına mane ola birlərsən.

U s t a S e g a h. Bu sözü mənə deməyə səni məcbur eləyən məhəbbətdir. (*Bərbərzadə Maralın arxasınca gedir. Usta bunu hiss eləmir, böyük həvəslə sözlünə davam edir*) Mən bir bülbül görmüşəm ki, gülün eşqi ilə özünü qəfəsə saldı və gülün eşqi ilə də həlak oldu. Necə ki, "Çahargah" üstə deyirlər. Bülbülü...

Dönüb heç kəsin olmadığını görür, pərt halda çıxır.

M ü r ş ü d əlində konvert içəri girir.

M ü r ş ü d. Sadığın başını güclə əkə bildim. Baxım görüm kim yazıb, nə yazıb? (*Məktubu açır, bərkədən oxuyur*) "Qaranlıq günümün işığı, könlümün yaraşığı Mürşüd! Gəl barışaq, daha mən dözə bilmirəm. Hicran dərdi barmaqlarıma güc verdi və bu məktubu yazmağa məcbur elədi. Səni axşam saat 9-a 5 dəqiqə qalmış böyük pilləkənlərin qabağında gözləyirəm. İmza İnci..." (*Hayəcanla*) Saat neçədir? Hələ beş

dəqiqə qalıb. Hə, indi seversən. Səni gör ayrılıq nə günə saldı ki, mənə qaranlıq gününün işığı, könlünün yaraşığı adlandırırsan. Heç sən mənə belə sözlər deməzdin. Yox, mən belə məktub olsa, sözümdən dönmərəm.

Mürşüd çıxır. U s t a S e g a h əlində zəng səhnəyə gəlir, çıxır.

U s t a S e g a h. Sadıq, ay yoldaş Sadıq! (*Zəngi çatır*)

S a d ı q (*içəri girir*). Ay usta, bu zəngi əlinə alıb nə düşmüşən mənim dalımca?

U s t a S e g a h. Mən bu zəngi çaldığım kimi, bu məktub da sənənin ürəyinin tellərini çalacaqdır.

S a d ı q. Məktub mənədir?

U s t a S e g a h. Əlbəttə, sənədir.

Bağda səni axtarmaqdan, mənə qalmayıb tavan,
Bu elə məktubdur ki, qocanı eylər cavan.

Məktubu verir.

S a d ı q. Sağ ol, usta, sağ ol! (*Onu öpür*)

U s t a S e g a h. Eh... Gənclik, gənclik... Xoşbəxtlərsiniz, xoşbəxtlər... (*Çıxır*)

S a d ı q (*məktubu açıb baxır*). Arvaddandır! Məktubuna qurban olum, ay arvad! Oxuyum, görüm nə yazıb, "Qaranlıq günümün işığı, könlümün yaraşığı Sadıq!" Lap Gülərin sözləridir, xətti də özünün xəttidir. "Gəl barışaq." Gözüm üstə. "Daha mən dözə bilmirəm." Mən də həmçinin. "Hicran dərdi barmaqlarıma güc verdi." Sağ ol səni, hicran dərdi. "Bu məktubu yazmağa mənə məcbur elədi." Əcəb elədi. "Səni axşam saat 9-a 5 dəqiqə qalmış böyük pilləkənlərin qabağında gözləyirəm. İmza Güllər..." (*Sevinclə*) Haradasan, Güllər, mən səni dəli kimi axtarıram!

Sadıq çıxır. G ü l ə r əlində məktub içəri girir.

G ü l ə r. Bəs İnci hanı? Görsə sevinəcək. Görəsən, nə yazıb: "Qaranlıq günümün işığı, könlümün yaraşığı Güllər!" Oxay, nə yalvarır. "Gəl barışaq." Yalvarırsan? Elə mən də bunu istəyirdim. "Daha mən dözə bilmirəm. Hicran dərdi barmaqlarıma güc verdi və bu məktubu yazmağa mənə məcbur elədi." Əcəb olub. "Səni axşam saat 9-a 5 dəqiqə qalmış böyük pilləkənlərin qabağında gözləyirəm. İmza Sadıq."

Gözlə. Səni o qədər gözlətdirim ki... Bilet almışam, gedirəm. Elə gedəcəyim ki, heç xəbərin olmayacaq. Qoy bir İncini tapım!

Güllər çıxır. İ n c i bu biri tərəfdən gəlir.

İ n c i (*məktubu açıb oxuyur*). "Qaranlıq günümün işığı, könlümün yaraşığı, İnci!" Bu nədir, kim yazıb? "İmza Mürşüd." "Hicran dərdi barmaqlarıma güc verdi. (*Gözlərini silir*) Mənə məcbur elədi... Səni axşam saat 9-a 5 dəqiqə qalmış böyük pilləkənlərin qabağında..." (*Yenə gözlərini silir, saata baxır*) Deməli, burada gözləyəcək. Qoy gözləsin. Of, ürəyim yaralı quş kimi çırpınır. Gülləri tapım, görək, nə vaxt yola düşəcəyik. (*Çıxmaq istədikdə, Sadıqla qarşılaşır*)

S a d ı q. Salam. (*Gülür*)

İ n c i. Hə, nə dediniz? Mən yoldaşımı axtarıram.

S a d ı q. Elə mən də tələsirəm. Ona görə də...

İ n c i. Üzr istəyirəm.

S a d ı q. Hələlik... Görüşənə qədər... (*Çıxır*)

İ n c i. Üzr istəyirəm... (*O biri tərəfə getmək istədikdə, Mürşüd qabağına çıxır*)

M ü r ş ü d. Bəlkə siz burada bir nəfər gözləyirsiniz? Bəlkə mən sizə mane oldum?

İ n c i. Xeyr... Lazımdırsa, mən gedə bilərəm. Siz bu gecə yəqin ki, çox məşğulsunuz.

M ü r ş ü d. Qaldı ki... Dağ boyda günahı bir barmaq kağızla yumaq çətindir.

İ n c i. Onu sizə deyən görək. Bu günahı axar çaylar da yuyub təmizləyə bilməz.

M ü r ş ü d. Mən buradan çıxıb gedə də bilərəm.

İ n c i. Öz işinizdir.

M ü r ş ü d. Əlvida! (*Çıxa-çıxa öz-özünə deyir*) Heç dəxli var? (*Məktubdan oxuyur*) "Gəl barışaq, daha mən dözə bilmirəm..." Heç dəxli var? Özü məktub yazıb, özü də fors eləyir. (*Çıxır*)

İ n c i (*məktubdan oxuyur, öz-özünə deyir*). "Gəl barışaq, daha mən dözə bilmirəm..." Çox lazımdır.

İnci çıxır. S a d ı q saatına baxa-baxa darıxmış halda gəlib böyük pilləkənlərin qabağında gəzişir. G ü l ə r əlində məktub içəri girir. Sadıqı görüb məktubu gizlədir.

S a d ı q. Güllər!

G ü l ə r. Deməli, hicran dərdi?

S a d ı q. Bəli, hicran dərdi.

G ü l ər. Bəs o məsələ necə olsun? Sözüünün üstündə durursan, yoxsa peşman olmusan?

S a d ı q. Raziyam. Öz adıma evimizdə uşaq bağçası açacağıam.

G ü l ər. Elə isə yaxın gəl.

S a d ı q. Gəl deyirsən, gəlirəm də. Niyə gəlmirəm ki? Bunu çoxdan eləyirdin də, ay insafsız!

G ü l ər. Guya, sən özün çox insaflısan?

S a d ı q. Oynayırsan, gəl, bir az fırlanaq.

G ü l ər. Nə sözüüm var ki, fırlanaq da. Hava sümüyümə düşməsəydi, səninlə oynamazdım.

Süze-süze çıxırlar. Mirzə Qərənfil, Bərbərzadə, Maral gəlirlər.

Mirzə Qərənfil. Sizi mən canı-dildən təbrik eləyirəm. Mən sizin üçün əlləşməkdən yorulmuşam. Siz də gərək mənim üçün əlləşəsiniz.

Bərbərzadə. Əlbəttə, Mirzə Qərənfil. Biz sənə ömrümüz uzunluğunu borcluyuq.

Maral. Elə onun üçündür ki, sən xatirinə, biz Sənubəri yerli komitə tərəfindən bir otaqla mükafatlandırmışıq.

Mirzə Qərənfil. Necə? Sənubərə otaq? Maral xanım, sən bunu rəsmi deyirsən, qeyri-rəsmi?

Maral. Lap rəsmi!

Bərbərzadə. Rəsmidən də bir az o yana.

Mirzə Qərənfil. Deməli, mükafat?

Maral. Bəli, mükafat!

Mirzə Qərənfil. Demək otaq?

Bərbərzadə. Bəli, otaq!

Mirzə Qərənfil. Onda, elə isə bağışlayın. Mən bir az tələsirəm. *(Tələsik çıxır)*

Bərbərzadə. Tutdu.

Maral. Tutdu da sözdür! Gör indi nə olacaq!

Çıxırlar. Mirzə Qərənfil Sənubəri çəkərək içeri getirir.

Sənubər. Məni hara aparırsan, Mirzə Qərənfil?

Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil sənə fəda olsun dəstəsilə. Ey mənim laçınım!

Sənubər. Nə oldu, fikrini dəyişdin?

Mirzə Qərənfil. Mən bayaq səninlə zarafat eləyirdim. Axı, küsəndən sonra barışmağın ayrı hüsnü var.

Sənubər. Demək sevirsən?

Mirzə Qərənfil. Göydə! O da sözdür? Bəs sən necə, sevirsən?

Sənubər. Mirəm.

Mirzə Qərənfil. Hə, bu olmadı. Ürəyimi sındırma, mənim bildirçinim, gəl görək.

Nəsirov, Bərbərzadə və Maral içəri girirlər. Mirzə Qərənfilin sözü yarımqıq qalır.

Nəsirov. Daha siz ən çox qonaqlar ilə məşğul olun. Mirzə Qərənfil kimi xəlvətə çəkilməyin. *(Mirzə Qərənfilə)* Nə var, özündə deyilsən?

Mirzə Qərənfil. Evləniyəm, yoldaş Nəsirov.

Nəsirov. Yəne? Kimi alırsan? Gizlidir, yoxsa bilmək olar?

Mirzə Qərənfil. Bilmək olar, niyə olmur? Sənubər xanımı.

Sənubər hirsle bir tərəfə çəkilir.

Nəsirov. Aha, bizim Sənubəri? Bəs otaq məsələsi necə, düzəldi?

Mirzə Qərənfil. Düzəldi, yoldaş Nəsirov, yerli komitə mükafat olaraq, Sənubər xanıma otaq düzəldib, hələlik orda yaşayacağıq.

Maral. Bıy, yazıq dəli olub ha... Biz Sənubəri istirahət evində bir aylıq istirahət otağı ilə mükafatlandırmışıq.

Mirzə Qərənfil. Nə? İstirahət evində?

Maral. Bəli, bəs necə?

Mirzə Qərənfil. Mənim evim yıxıldı, yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Mirzə Qərənfil, deməli, sən otağı sevirsin, Sənubəri yox?

Mirzə Qərənfil. Yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Etiraz eləmə, Qərənfil, sən pozğun adamsan.

Mirzə Qərənfil. Necə? Mən Mirzə Qərənfil – pozğun? Yox, yoldaş Nəsirov, qətiyyənlə düz demirsiniz. Məhəbbətdə, sədaqət məsələsində mənim qabağuma çıxan olmaz. *(Sənubərə)* Bura gəl, mənim qaranquşum. *(Sənubərin qolundan tutmaq istəyir)*

Sənubər. Çəkil, əlin mənə dəyməsin.

Mirzə Qərənfil. Yaxşı, yaxşı, gəl, incimə, mənim kəkliyim!

Sənubər. Kəkliyi ürəyində saxla yoxsa, ayrı arvadları oxşatmaq üçün quş tapmazsan. Cüvəllağ!

Mirzə Qərənfil. Görürsünüz, yoldaş Nəsirov? Bu da sizin təriflədiyiniz Sənubər!

Sənubər. Mirzə Qərənfil!

Mirzə Qərənfil. Mirzə Qərənfil sənə fəda olsun dəstəsilə. Buyur, mənim durnam.

Sənubər. "Səndən mənə yar olmaz" havasını bilirsən?

Mirzə Qərənfil. Bilirəm, niyə bilmirəm ki?

Sənubər. O havanı oxuya-oxuya get!

Həm gülür, Mirzə Qərənfil pərt olur.

Bərbərzadə. Hə, Mirzə Qərənfil, sevgi quyusunun kankam sən özünsənmiş.

Mirzə Qərənfil. Yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Daha sənə Nəsirov neyləsin? Sən həyatda kələfin ucunu itirmisən. Elə bir vəziyyətdə qalmısan ki, hamı səni artıq pozğun bir adam hesab eləyir. Halbuki özünü düzəldə bilərsən! Çirkin işlərdən, çirkin həyatdan əl çək, savadını artır.

Mirzə Qərənfil. Yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Bir kəlmə də danışmaq lazım deyil. Sənubər, sən yaxşı qızsan, amma bir az meşşanxasiyyətsən. Oxumağa get, mən sənin üçün otaq düzəltdim. Ərizə vermişdin, cavabı gəlib, bu günlərdə otaq verəcəklər, ananla bir yerdə orada yaşayarsan, bildin?

Sənubər. Baş üstə, yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Daha buralarda toplaşib durmayın, qonaqların yanına gedin.

Həm çıxır, Mirzə Qərənfil tək qalır.

Mirzə Qərənfil (*tək*). Bəli, həyatda birinci dəfədir ki, məni utandırdılar. Sənubər əldən çıxdı, otaq əldən çıxdı, hörmət əldən çıxdı. Ortada qaldı quru bir adım. Qərənfil! O da ki, solub getdi.

Mirzə Qərənfil gedir. Güllər və Sadıq səhneyə çıxırlar.

Güllər. Demək, daha bir də keçmiş söhbətlər təkrar olunmayacaq? Sadıq. O söhbətlər qurtardı, Güllər, mən, doğrusu, elə birinci gecədən peşman olmuşdum, üzə vurmurdum.

Güllər. Bəs nə üçün bu barədə bir kəlmə İnciyə demirdin?

Sadıq. Necə demirdim? Eşidəndə ki, Mürşüdün arvadı sənin rəfiqəndir, ürəyimdə dedim ki, arxayın ol, Sadıq, işlər düzəldi. İnci bacıya nə vaxt rast gəlirdim səndən söhbət salırdım.

Güllər. Bəs bu xəbərlər niyə mənə çatırdı?

Sadıq. Deməli, inanmırsan? Mən bu saat onu tapıb şahid göstərəm.

Güllər. Lazım deyil, inanıram, yəqin elədir.

Sadıq. Yox, Güllər, mən bundan sonra şahidsiz-sübutsuz iş görməyəcəyəm, bir də səndən ayrılmalı halım yoxdur. Birce dəqiqə səbir elə. Onu tapıb bura gətirim.

Sadıq çıxır. Mürşüd içəri girir.

Mürşüd. Aha, Güllər xanım, sizi axtarırdım, bu İnci inanmır ki, mən sizinlə danışanda peşman olduğumu demişəm.

Güllər. İnci nəhaq iş görür. Daha elə sözlərin yeri yoxdur, köhnəni unutmaq lazımdır, hanı o?

Mürşüd. Budur burada, yenə qaşqabağını sallayıb.

Güllər. Eybi yoxdur, mən bu saat onun qaşqabağını açaram.

Çıxırlar. İnci ilə Sadıq içəri girirlər.

İnci. Güllərə şahid lazımdır? Zənn eləmirəm, Güllər sizi o qədər sevir ki, bütün sözlərinizə şahidsiz-sübutsuz inanar.

Sadıq. Budur, özünüz danışın. Bəs necə oldu?

Mürşüd ilə Güllər içəri girirlər.

Sadıq. Budur, özü gəldi.

İnci. Güllər!

Güllər. İnci, barışdın? Təbrik eləyirəm. Daha qaşqabağını niyə sallamısan?

İnci. Mən? Əksinə, deyirlər sən şahid-sübut axtarırsan?

Güllər. Heç bir şahid lazım deyil, mən öz Sadığıma inanıram.

İnci. Mən də Mürşüdə. Mürşüdsüz mənim bir dəqiqəm olmasın.

Mürşüd (*Sadıq*). Eşitdin?

Sadıq. Bəs sən necə? Sən də eşitdin? Təbrik eləyirəm!

Mürşüd. Məhv olsun subaylıq!

Sadıq. Olsun, razıyam.

Mürşüd (*İnciyə*). Arvad, bu gecə beş yerə bilet almışam, teatra, kinoya...

İnci. Mənə daha bilet lazım deyil. Bəs biz harada oturacağıq? Yerimiz haradadır?

Sadıq. Birinci sıra, birinci yer.

Mürşüd. Sizdən qabaqda heç kəs oturmayaacaq.

Sadıq. Di gəlin gedək, Güler xanım, buyurun!

Getmək istədikdə, Usta Segah içeri girir.

Usta Segah. Deməli, barışdınız? Sizi bir yerdə görmək bilirsiniz mənəm bu qoca ürəyimi nə qədər cavanlaşdırır?

Sadıq. Usta, gəl bir bizim yoldaşlarımızla tanış ol.

Usta Segah. Böyük həvəs və şadlıqla. (*İnci və Gülərlə görüşür*)
Bir az qoca olduğuma baxmayın, əlimdən bu cür cavan binələr çıxır.

Nəsirov və qeyriləri içeri girirlər.

Mürşüd (*Sadığa*). Nəsirova de ki, barışmışıq.

Sadıq. (*Nəsirova*). Bir sözüümüz var, yoldaş Nəsirov!

Nəsirov. Sözü mən deyəcəyəm. (*Hamının yığıldığını görüb miltinqi açır*) Yoldaşlar! Biz bu istirahət evini vaxtından iki ay qabaq qurtarmışdıq. İşçilərimiz, staxanovçularımız, mühəndis və texniklərimiz alqışa layiqdirlər. Ancaq mühəndislərimizin bəzilərinə iş məhəbbəti olduğu kimi ailə məhəbbəti nədənsə...

Sadıq. Yoldaş Nəsirov, biz hazırıq.

İkisi də barışıqlarına işarə edirlər.

Nəsirov. Hə, çox gözəl. Məsələ ayındır. Deməli, bunlarda iş məhəbbəti də vardır, ailə məhəbbəti də, yoldaşlar! Binamız texnikanın son tələbinə uyğun olaraq tikilmişdir. Buna siz özünüz də şahid olacaqsınız. Buyurun, şərəfli əməkdən sonra burada istirahət edin! Biz isə yeni sahələrdə, yeni tikintilərdə məşğul olacağıq.

Lenti kəsir, qapılar açılır, hamı istirahət evinə daxil olur.

Pərdə

1940

AŞNALAR

4 pərdə, 5 şəkildə

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Qurbanov Qurban – tədarük idarəsinin müdiri

Firuzə – onun arvadı

Rəhilə – laborant

Murad – kassir

Səməndərli – yangın və mühafizə şöbəsinin reisi

Hüseyn – anbardar

Əlikəşi – mühafizəçi

Gülümov – hesabdar

Qumru – hesabat stolu müdiri

Ağazadə – rayon partiya komitəsinin təlimatçısı

Qənbər – kolxozdan bir nəfər

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Rayon mərkəzlərinin birində taxıl tədarükü idarəsi. Səkilli ev. Bir tərəfdə taxıl anbarı. Səkidə və həyətdə stullar qoyulmuşdur. Yaydır. Pərdə açılan kimi səhnədə həyəcan və get-gəl görünür. Səməndərli, Hüseyn və Gülümov, Qurbanovun evinə çamadan daşıyırlar. Sonra Qurbanov özü yarıhərbi libasdə içeri girir.

Qurbanov. Hə, aşnalar, salam! Çox şadam ki, hamınızı sağ-salamat görürəm.

Gülümov. Siz necəsiniz, yoldaş Qurbanov! Şükür olsun, gəldiniz. Sizsiz bu idarənin bir günü olmasın. Sağ-salamatsınız, inşallah?..

Qurbanov. Dəmir kimiyəm. Sağ-salamat olmamış nə olacaq ki? Qumru, necəsən? Yaxın gəl, əlin əlimə dəysin. Maşallah, günün günden etlənirsən. O gün ispalkomun katibi deyir ki, Qumrunu irəli çəkmək istəyirik. Deyirəm, yox, aşna, özümüz irəli çəkmişik, bəsdir. Onsuz deyirəm, yığdığımız taxılın bərəkəti olmaz ki? Hə, Gülümov, bəs sən özün necəsən?

G ü l ü m o v. Necə görmüşdüsə Nuh... Sudan kənara atılmış balıq kimi...

Q u r b a n o v. Balıq yaxşı şeydir. Kababımı yeyəsən tut arağı ilə... Səməndərli? Səsin çıxmır. Artist olasan, danışmayasan, görməyən işdir.

S ə m ə n d ə r l i. Əlhəmdülillah, yoldaş Qurbanov! Mən artist doğulmuşam, artist də öləcəyəm. Həyat müvəqqəti, incəsənət daimidir.

Q u r b a n o v. İncəsənət yaxşı şeydir. Mən Bakıda narkomatda olanda həmişə teatrlara pulsuz gedərdim. Bir loja verərdilər, on talon alıb, yenə də əl çəkməzdilər. Yaman haramzadə camaatsınız, qərəz. Hə, bacioğlu, nə var, nə yox? Anbar sağ-salamatdır?

H ü s e y n. Hər şey öz yerində çağbacağdır, dayı! Sən arxayın ol.

Q u r b a n o v. Olsun, olsun. Anbardan muğayət ol. Deməsinlər ki, dayı-bacioğlu baş-başa veriblər. Öz çörəyini yeyib, özgənin sözünü danışan dünyada o qədərdir ki...

G ü l ü m o v. Yoldaş Qurbanov! Mən olan yerdə heç kəs sizin sözü-nüzü danışa bilməz. Sizsiz bu idarənin bir günü olmasın.

Q u r b a n o v. Sağ ol, Gülümov! Qəm yemə. Danışsalar da qoy danışsınlar. Bu idarəni hökumət mənə tapşırıb? Tapşırıb. Anbar da bu idarənin gözüdür? Gözüdür. Mən öz gözümü bacım oğlundan yaxın kime tapşıra bilərəm ki? Düzdür, düz deyil, Səməndərli?

S ə m ə n d ə r l i. Hüseynin tərbiyəsi ilə özüm məşğul olacağam, yoldaş Qurbanov.

Q u r b a n o v. Hüseyni sənə tapşırıdım, Səməndərli! Onu adam elə.

S ə m ə n d ə r l i. O mənim əlimdə, yoldaş Qurbanov! Çoxlarını adam eləmişəm.

R ə h i l ə içəri girir.

Q u r b a n o v. Ya Allah! Ordenli qızın kefi necədir? Yaxşı, yaxşı, fors eləmə, bilirik, staxanovçusan. Ordenlisən deyə daha sənə töhmət eləməyə müdirin ixtiyarı yoxdur? Mən özüm töhmət ala-ala gəlib bu mərtəbəyə çıxmışam. Gəl barışaq.

R ə h i l ə. Heç küsməmişdən də barışmaq olar, yoldaş Qurbanov? İdarədə işin xeyrinə min söz olar. Mən niyə küsürəm ki?

Q u r b a n o v. Yaxşı, yaxşı, cavanlıq eləmə. Mənim necə işçi olduğumu bilmirsən? Mənim sistemimdə yüz belə idarə vardı. Buranı dolandırmağa nə var ki? Bura üçün mənim bir nəfəsim kifayətdir.

R ə h i l ə. Sizi raykom katibi axtarırdı.

Q u r b a n o v. Gedirəm, gedirəm. Heç çəkməmin tozunu da silməmişdən birbaşa raykoma gedirəm. (Murad içəri girir) Hə, sən necəsən?

M u r a d. Bərkəndə deyir, yoldaş Qurbanov! Qulağımın motoru xarab olub...

Q u r b a n o v. Ay Gülümov, bununla danışmaqdan bizdə boğaz qalmadı. Bir təzə motor qoy bunun qulağına!

G ü l ü m o v. Hələ qulağı eşitmir ki, bizim başımıza bu oyunu açır, gör eşitsə, nə pestaha törəder. Bu cür sərfəlidir, yoldaş Qurbanov!

M u r a d. Nə deyirlər, Rəhilə?

R ə h i l ə. Deyirlər ki, sən sərfəli kassirsən.

M u r a d. Qulaq asıram? Eşitmirəm ki, qulaq asım! Eşitsəm, bəzilərinə sərf eləməz ki!

G ü l ü m o v. Demədim? Pir mənimdir, kəramətini bilərəm axı.

Q u r b a n o v. Yaxşı, yoldaş kar. Vaxtımızı alma.

M u r a d. Nə buyurursunuz?

Q u r b a n o v. Get işinə.

M u r a d. Hara gedim?

Q u r b a n o v. Əşi, səsim batdı mənim. Siz də daha tamaşa etməyin, gedin iş ilə məşğul olun.

M u r a d. Heç nə başa düşürəm. Elə yavaşdan danışırınsınız ki, elə bil sessiz kinoya baxıram.

Q u r b a n o v. Xeyr a... Siz idarəni qaydaya salın, mən raykoma gedim, görək nə üçün belə təcili çağırırlar.

Çıxır, o biriləri də onu ötürürlər. Səhnədə Murad ilə Rəhilə qalır.

M u r a d. Dayan, Rəhilə, sən hara gedirsən?

R ə h i l ə. İşimə. Necə, mənimlə sözün var?

M u r a d. Ay eşitdim ha... vaxt var idi ki, mənim qulaqlarım sənə o gözəl səsinə eşidirdi. O zövqdən də məhrum oldum.

R ə h i l ə. O vaxtlar mənə qulaq asmaq sənə zövq verirdi? Bəs niyə bir kərə də olsun açıb ürəyinin sözünü mənə demirdin?

M u r a d. Hə?

R ə h i l ə. Ay Murad, kar olandan sonra daha da məzəli olmusan. İndi mən səni əvvəlkindən də çox istəyirəm.

M u r a d. Yaz, bir kağıza yaz, mən də başa düşüm.

R ə h i l ə. Yazmıram. Əlimə yaxşı fürsət düşüb. Bir vaxtlar üreyimin sözünü sənə deməyə utanırdım. İndi daha nədən utanacağam ki? Gör necə üzümə baxır?

M u r a d. Yəqin gülməli söz danışsən. *(İkisi də gülüşürlər)*

R ə h i l ə. Hələlik, mənim işim yarımçıq qalıb. *(Gülə-gülə çıxırlar,*

H ü s e y n G ü l ü m o v i çəri girirlər.

G ü l ü m o v. Bura bax, anbar Hüseyn, sən öləsən, görək muştuluğumu verəsən.

H ü s e y n. Axı nə olub ki?

G ü l ü m o v. Necə nə olub ki? Bəs başa düşmədin dayını nə üçün raykoma çağırdılar? Yəqin bil ki, qulluğunu artırırlar! Ədə, mən kişinin üzünə baxan kimi dedim də. Dedim ki, bu quş buralarda qalmaz, uçar. Qoyarlar ki, o cür işçi buralarda küllənsin?

H ü s e y n. Deməli, yenə köçəcəyik? Çamadan, hambal, demir yolu, eh... mən istəmirəm.

G ü l ü m o v. Necə istəmirəm? Hazırlaş, yola düşürsünüz. Yəqin o bu saat raykomda axırıncı nitqini danışır. Amma, Hüseyn, bilirsən mən Qurbanov yoldaşı nə qədər istəyirəm? Bura bax, mən ölüm gedək, qardaş olaq. Ədə, dost yolunda məni bir adam öldürsə, sən öl, qalxıb ona güldən ağır söz demərəm. Hə, sən nə deyirdin? Dayın sənə nə tapşırıb?

H ü s e y n. Mən nə bilim ey. Deyir görək iki günə kimi laborant Rəhiləni yola getirib alasan.

G ü l ü m o v. Güzəl fikirdir. Sən öl, Hüseyn, əntiqə fikirdir. Al deyir, al!

H ü s e y n. Mənim almağımnanıdır bəyəm? Qız gələrmə?

G ü l ü m o v. Gələr də, canı da çıxar. Uça-uçə gələr. Bir kəlmə desən ki, yoldaş Qurbanov tapşırıb, borcudur yerinə yetirsin. Hökumətdən məvacib alır.

H ü s e y n. Elə şey olmaz, əşi. Məvacibi ona ərə getmək üçün vermirlər ki?

G ü l ü m o v. Bəs məvacibi kim verir? Qurbanov yoldaş! Onun qolu olmasa, bank bir qəpik də verməz. Odur bax, deyəsən, Rəhilə gəlir. Açı sözünü de, qorxma.

H ü s e y n *(özünü düzəldir)*. Deyirsən gəlir?

G ü l ü m o v. Gəlir, gəlir, cüretli ol!

H ü s e y n. Sən yanımda dayan, onu görəndə ilişirəm. *(Rəhilə i çəri girir)* Rəhilə xanım, salaməleyküm! Dayım mənə bir söz tapşırıb axı. Qoy deyim.

R ə h i l ə. Burada nə Qurbanov dayıdır, nə də sən baci oğlu. İkiniz də işçisiniz. Elə söhbətləri evinizdə eləyin.

H ü s e y n. O da mənə evdə tapşırıb da. Vallah deməyə də xəcalət çəkirəm.

R ə h i l ə. Nə olub? Yoxsa yenə taxıla siçan dadanıb?

H ü s e y n. Mən nə bilim ey. Dayım deyir ki...

G ü l ü m o v. Hə, qurtar görək, dayım nə deyir? Utanır ey...

R ə h i l ə. Niyə utanırsan ki?

H ü s e y n. Dayım deyir ki... dayımın ürəyi toy istəyir ey...

R ə h i l ə. İstəyir, eləsin də...

G ü l ü m o v. Qurbanov yoldaş toyu özü üçün istəmir ki, bunun üçün deyir.

R ə h i l ə. Daha mən neyləyim ki...

H ü s e y n. Necə neyləyim? Sənsiz toy olmaz ki...

R ə h i l ə. Axmaq-axmaq danışma! Mənim boş yerə sərf etməyə vaxtım yoxdur.

Çıxır.

H ü s e y n. Getdi. Gördün, Gülümöv? Ağzımı açmağa qoymadı.

G ü l ü m o v. Yassar! Zalımın qızı hay etməmiş barıt anbarı kimi partlayır.

H ü s e y n. Bəs mən necə eləyim? Dayım abırımı təkəcək.

G ü l ü m o v. Onun əlacı Səməndərliyədir. Kişi, arvad işində professorudur. Sənə qızı yola getirməyin üsulunu öyrədən. Sən bir onu gör.

Çıxır.

H ü s e y n. Bəs mən əskik gələn taxılları neyləyəcəyəm?

S ə m ə n d ə r l i i çəri girir. Əlindəki yangınsöndürənləri aparıb sütunlardan asmağa başlayır.

S ə m ə n d ə r l i. Yangın bombası düşən kimi: bir – al əlinə silah, qüvvət versin ilahi, iki – yangın düşən yerə tuşla, üç – atəş!

H ü s e y n. Yangın bombası elə bu saat mənim ürəyimə düşdü, gəl söndür görək, necə söndürürsən?

S ə m ə n d ə r l i . Nə olub, ey idarəmizin taxıl sıçanı? Yaxın gəl, beynin xarab olubsa, yamaq vurum.

H ü s e y n . Beynim yox, ürəyim yırtılıb.

S ə m ə n d ə r l i . Yox, səhvin var. Başın yırtılıb. Ona görə də havaf bulud olan kimi ürəyinə bir şey dammağa başlayır. Deyirlər, dayım yuxarılara doğru qalxır. Bəlkə ona görə həyəcan keçirirsən?

H ü s e y n . Yox, hər şey öz yerində çağbacağdır. Ancaq səndən asılı bir işim var. Deyirlər, sən bir vaxtlar artist olmusan.

S ə m ə n d ə r l i . Əlbəttə, olmuşam. İntriqaya sahib çıxartdılar. Ancaq yenə deyirəm ki, həyat müvəqqəti, incəsənət daimidir.

H ü s e y n . Qurban olum sənə, o sözü bir mənə də öyrət.

S ə m ə n d ə r l i . Necə? Sən də artist olmaq istəyirsən? Gəl bir neçə günün içində səni məşhur artist eləyim.

H ü s e y n . Yox, işsiz qalmamışam ki, artist olum. Mənə bir neçə sürüşkən söz lazımdır.

S ə m ə n d ə r l i . O sözlər sənə nəyinə lazımdır? Ey qaranlıq keçmişin mənfur heykəli.

H ü s e y n . Bir qıza deyəcəyəm. Dayım tapşırıb.

S ə m ə n d ə r l i . Hə, qız, qadın... Qadınlar... Cinayət sizin adıdır. Hansı qıza deyəcəksən?

H ü s e y n . Sənə deməli deyil.

S ə m ə n d ə r l i . Sus, ey taxıl yeyənlərin ən böyüyü!

H ü s e y n . Bura bax, yüz dəfə sənə demişəm ki, mənimlə taxıl zarafatı eləmə.

S ə m ə n d ə r l i . Bəs mən qızı tanımasam, sənə söz öyrədə bilərəmmi ki?

H ü s e y n . O qız ki, mən almaq istəyirəm, ona heç söz də kar eləməz. Adamı o özü söz içində basdırır. Mənə sözdən çox, üsul lazımdır. Qızın gözünü bağlamaq üsulu.

S ə m ə n d ə r l i . Hə, bu barədə Şekspir deyir ki...

H ü s e y n . Şekspir kimdir? ZAQS müdiridir?

S ə m ə n d ə r l i . Yox, Şekspir dahidir. Biz onun yanında findıq qabığıyıq!

H ü s e y n . Mənim evlənməyimlə o kişi də maraqlanırsən?

S ə m ə n d ə r l i . Yox, mən arvad məsələsində yalnız Şekspirin üsullarını işlədirəm.

H ü s e y n . Onda mənə öyrət, mən də işlədim də...

S ə m ə n d ə r l i . Öyrəderəm, niyə öyrətmirəm ki? Sənə üç seçmə üsul öyrədəcəyəm. Ucuz, hərəsi iki yüz manata!

H ü s e y n . Əşi, sən də bahalıq salmasana... O qiymətə bazarda üsul yoxdur ki?

S ə m ə n d ə r l i . Özün bil. Üç üsul, biri iki yüz manatdan. Tez ol, qəti cavab ver.

H ü s e y n . Biri yüz əllidən. Axı bir nəzərdə tut ki...

S ə m ə n d ə r l i . Yox, heç bir şey nəzərdə tutmayacağam. Xudahafiz, ey mənim tərhan atım!

Getmək istəyir. Hüseyn qoymur.

H ü s e y n . Dayan, dayan, ikisini öyrət bəsdir.

S ə m ə n d ə r l i . Elə isə pulları çıxart, görək.

H ü s e y n . Pulum indi yoxdur, sabah...

S ə m ə n d ə r l i . Nisyə bəşəriyyətin ən böyük düşmənidir. Eşitməmişəm, bədbəxt adam?

H ü s e y n . Sən öl, sabah verərəm. İndi yanımda yoxdur.

S ə m ə n d ə r l i . Yox, əzizim. Sən öl vaxtı keçib. Qabaqda sən öl deyirdin, cavabında sənə bir at bağışlayırdılar. İndi sən öl deyirsən, cavabında deyir, özün öləsən, məsələ, bu saat ən gözəl nəqliyyat vasitəsi maşın deyil, təyyarə deyil, xoruzdur. Xoruzum quyruğunu göstər. Səni əl üstündə aparsınlar. Başa düşdünmü, ey taxıl aşığı?

H ü s e y n . Yenə dedi taxıl! Bura bax, bu sən öl, indi yanımda yoxdur.

S ə m ə n d ə r l i . Yenə dedi "sən öl". Nisyə girməz kisəyə! Başa düş!

H ü s e y n . Yaxşı daha, qaçmıyıq ki? Sabah verərəm.

S ə m ə n d ə r l i . Sabah da üsulları öyrənərsən. Pul cibimə girməmiş ağzımdan üsul çıxmaz.

H ü s e y n . Deməli, gedim pulları götürüm?

S ə m ə n d ə r l i . Get götür, çünki bütün aşıqlar götürüblər.

H ü s e y n . Mən getdim.

S ə m ə n d ə r l i . Get, ey mənim oynaq atım.

Hüseyn çıxır. Qənbər çiyində xurcun içəri girir.

Qənbər. Ya Allah, Səməndərli, ürəyimdə sənə danışmışdım, nə yaxşı rast gəldik.

S ə m ə n d ə r l i . Qənbər? Üzünü görək. Gün hardan doğub, ey mənim gözümün işığı.

Qənbər. İki-üç günə gözünün işığı çökülər, onda səninlə danışaram.
Səməndərli. Sən hər zaman xeyir xəbərlər müjdəçisi olmusan.
Qənbər. Xeyir deyil, şərdir. Yaxın gəl, burada adam yoxdur ki?
Səməndərli. Bura bax, sən, deyəsən, zarafatı doğruya çevir-
din. De görək, nə olub?

Qənbər. Nə olacaq ki? Əlli-ayaqlı gedirik.

Səməndərli. Əlli-ayaqlı?

Qənbər. Hə.

Səməndərli. Gedirik?

Qənbər. Bəs necə?

Səməndərli. Mən getmirəm. Vaxtım yoxdur. Başa düşdünmü?

Qənbər. Özün bil. İşimiz məhkəmədədir. Yəqin bu gün-sabah
sənə dəvətnamə gələr.

Səməndərli. Dizlərim taqətdən düşdü. Ədə, Allahsız oğlu, nə
bəd xəbər gətirdin. Demədim mənə haram düşmür? Mən bu vaxta kimi
məhkəmə qapısı görməmişəm.

Qənbər. Görərsən, itələyib salarlar. Sənə nə oldu?

Səməndərli. Boğazımda nə isə bir şey ilişib qaldı. Nə yuxarı
gedir, nə aşağı. Oradan bir stəkan su ver.

Qənbər. Su vaxtı deyil, məhkəmədə bir tanış tap, işləri ləğv elət-
dir. Sənin əlindən elə işlər gəlir, a kişi, bir cavab ver görək.

Səməndərli. Əşi, müsəlman deyilsən? Oradan bir stəkan su
versənə. Su da talon ilə deyil ki?

Qənbər (ona su verir). Al, əlindən bir iş gələcək, ya yox? Quy-
ruğumuz qapı arasındadır, qapını açıb bizi qurtara biləcəksənmi?

Səməndərli. Haradan bilirəm ki? Məhkəmə adı eşidəndə ürəyim
payız yarpağı kimi əsir.

Qənbər. Yaxşı, yaxşı, gələn var. Söz aramızda qalsın. Özünü
yığışdır. (Gülümov içəri girir)

Gülümov. Qənbər? Xoş, beş, on beş. Reisdən bə xeyir...

Qənbər. Bə xeyr, yoldaş Gülümov, bə xeyr. Vacib bir iş üçün sizin
yanınıza gəlmişəm.

Gülümov. Əcəb eləmişən. Aşna aşnanın yanına gələr də. Otur
görək. Xurcunu yerə qoy, çiyində saxlama.

Səməndərli. Yoldaş Gülümov, bu gün bir dəstə yangınsön-
dürən almışam. Şotlarını götürəcəyəm.

Gülümov. Səməndərli, yangınsöndürənə çox güc vermə. Onsuz
da MPVO-nun xərci qudurub mayanı yeyib.

Səməndərli. Mühəribədir, yoldaş Gülümov, hava hücumun-
dan müdafiəyə hazır olmaq hər bir vətəndaşın borcudur. Düşmən göyden
bomba tökəndə altına smetanı tutmayacaqsan ki?

ÇIXIR.

Gülümov. Afərin. Görürsən, Qənbər? Aşnan nə canfəşanlıq eləyir?
Mühəribə qurtarır, bu hələ indi işə başlayıb.

Qənbər. Artistdir də.

Gülümov. Hey, get, dolangilən xamışən hənzur, püxtə olmağa çox
səfər görək. Bizim başımız çəkənin yarısı ona qismət olsaydı, indi yəqin
dağa-daşa dırmaşardı. Hə, necə oldu məhkəmə məsələsi, biryolluq elə-
yə bildin?

Qənbər. Hər yandan əlim üzülüb, Gülümov, bir bu Səməndərliyə
ümidim qalıb. Görək, bir iş çıxarda biləcəkmimi?

Gülümov. Necə? Boynuna götürüb?

Qənbər. Gözünü bir az qorxuzmuşam. Demişəm, səni də çağıra-
caqlar. Cəhənnəmə gedən özünə yoldaş aparar axı. Bu xurcunu qoyun
bir yana.

Gülümov. Nə zəhmət çəkmisən, bəri ver görək.

Qənbər. Zəhmət niyə olur ki? Ehtiyatlı olun, yumurta sınıb yağı
xarab eləyər.

Gülümov. Bu cür yumurta ilə yağın içi dolu minnət olar. De görək,
sözünün canı nədir?

Qənbər. Sözümün canı budur ki, arabalar qalıb qapının ağzında,
buraxmırlar.

Gülümov. Kimin nə ixtiyarı var sənin arabalarını qapının ağzın-
da qoya. Gülümov ölübdür ki, kolxozçu boynunu burub qapıda dayansın?
Faktura hanı, ver bəri görüm.

Qənbər. Budur burada. Ancaq fakturada səhv var. Yarım ton taxıl
əskik yazılıb.

Gülümov. Bu saat yoxlayaq. Kolxozçunu incitmək... İncitmək...
Hə, yox, deyəsən, kolxozçu bizi incidir. Bir kilo yağa yarım ton buğda?
Bu lap Molla Nəsrəddin alış-verişi olar ki.

Qənbər. Sən məni lap utandırdın, Gülümov. Xəcalət çəkdim.

Gülümov. Xəcalət çəkməkdənsə, zəhmət çək, əlini cibinə at.

Q ə n b ə r. Xəcalət ona görə çəkdim ki, mətləbi əvvəlcədən açmadım. O xurcundakı təkə yumurta ilə yağ deyil. Altda qəzetə bükülmüş əmanət var.

G ü l ü m o v. Hə, o ayrı maddə. Deynən ki, xurcunla gəlmişəm, mən də başa düşüm də. *(Pulu çıxardıb sayır)* Bazarda taxıl düşüb deyəsən.

Q ə n b ə r. Canın üçün, Gülümov, ayrı cürə sərf eləmir. O taxılı bazara yeridincə mən yeddi köynək tər tökürəm.

G ü l ü m o v. Bəs bizimki bacamızdan tökülür? Altı nömrəli forma məni bir parça çörəyə möhtac eləyib. Murad aparacaq Rəhilənin yanına, Rəhilə aparacaq Qurbanovun yanına, Qurbanov da hər şey ilə doyan deyil. Uzun əhvalatdır. Başımızdan olsaydı, yaxamız qurtarardı.

Q ə n b ə r. Necə bəyəm? Gedir?

G ü l ü m o v. Raykoma çağırırlar. Deyəsən, mərkəzə aparırlar. Müxtəsər... bu səfərlik məcburuq razı olaq. *(Pulları cibinə qoyur)* İndi oldum səninlə qardaş, dostam səninlə qəbirə qədər. Neyləyim aşna, qazanmaq üçün görək güzəştə gedəsən. Düz deyirəm, ya yox?

Q ə n b ə r. Sağ ol, əziz yoldaş! Bu sözlərinin qiyməti yüz ton taxıldan artıqdır. Həkimanə sözlərdir. İcazə ver mürəxxəs olum.

G ü l ü m o v. Sağ ol. Xurcunu sonra apararsan. İndi boşaltmağa vaxt yoxdur.

Q ə n b ə r. Əstəğfürullah... Xurcun söhbəti ola bilməz. Xurcunu məxsus sənincün toxutdurmuşam, güllü-çiçəklili, adına layiq, deyir, gül həmişə bər dəsti gül başəd.

G ü l ü m o v. Nə ki, dərd dəst zir-zibil başəd. Sağ ol. Qənbər, sən kimi adamları görəndə köhnə zəmanə yada düşür. İndiki zəmanənin gülü iclasdır, çiçəyi də şəxsi tənqid.

Q ə n b ə r. Mürəxxəs olum.

G ü l ü m o v. Gözüm üstə yerin var.

Q ə n b ə r çıxır. Gülümov xurcunu götürüb getmək istədikdə F i r u z ə əlidolu içəri girir. Gülümov xurcunu stolun altına qoyur.

F i r u z ə. Of, lap əldən düşdüm. Gülümov, bunları tut görüm.

G ü l ü m o v. Firuzə xanım? Maşallah, dünyanı alıb gətirmisiniz ki...

F i r u z ə. Dünya haradandır? Özgələri alanın yarısını bizə vermirlər. Kül bizim Qurbanın başına!

G ü l ü m o v. Allah eləməsin, Firuzə xanım, diliniz necə gəlir?

F i r u z ə. Yaltaq olma, sən Allah! Kül bütün kişilərin başına, içində də bizim Qurbanın. Ağız yox, dili yox. Yəne o görək gecə-gündüz mənə şükür eləsin ki, ordan, burdan dartıb gətirirəm. Lap yorulmuşam. Bu Səməndərli də hər gün mənə kömək eləyərdi, bu gün bilmirəm harada itib-batıb. O xurcundakı nədir, Gülümov?

G ü l ü m o v. Heç, kolxozun hesabdarı gətirib, onların illik atçotlarıdır.

F i r u z ə. İllik atçotu xurcunda gətirmək təzə çıxıb?

G ü l ü m o v. Çoxdur, ona görə xurcuna doldurublar *(Xurcunu dala itələyir)* İstəyirsiniz sizə kömək eləyim, şey-şüyünüz çoxdur.

F i r u z ə. Aralığa söz qatma! Çıxart görək, nə bəzəkli xurcundur.

G ü l ü m o v. Vallah, Firuzə xanım, əmanətdir, yoxsa, qurbanıdır sizə!

F i r u z ə. Allah eləməsin. Mən xurcunu neyləyirəm? Çıxart stolun üstünə qoy, naxışına baxım. *(Gülümov xurcunu stolun üstünə qoyur)* Pəh, əcəb toxuyublar.

G ü l ü m o v. Tapşıraram bir beləsinə toxuyarlar sizinçün.

F i r u z ə. Neyimə lazımdır? Xurcun görməmişəm? Of, dükan-dükən görməkdən lap yoruldum. Qıçlarımlı qırılır, bir oturum. *(Xurcunun üstündə oturur)*

G ü l ü m o v. Ay, ay, xurcunun üstündə oturma, ay Firuzə xanım, dur.

F i r u z ə. Oturanda nə olar ki? Kağız-kuğuzdur da... Deyəsən, altımda bir şey xırıldaıyıb sınır, bu nədir? Ay Gülümov, atçotlar sınır ki... İllik atçotu yumurtaya yazıblar.

G ü l ü m o v. Hayıf, hayıf, yumurtalar sındı, yağ da batdı, hamısı da batdı... Bəs indi mən bunu neyləyim?

F i r u z ə. Mənə ver görüm, onu sən təmizləyə bilməzsən...

G ü l ü m o v. Əmanətdir, Firuzə xanım!

F i r u z ə. Bəri ver görüm, sınımış yumurtanı aparıb neyləyəcəksən? *(Xurcunu dartışdırırlar)*

G ü l ü m o v. Yoldaş Qurbanov kənddən təzə yumurta gətirib, mən özüm evinizə apardım.

F i r u z ə. Necə? Qubuş gəlib?

G ü l ü m o v. Bəli, bir saat bundan qabaq gəlib.

F i r u z ə. Bəs bunu mənə niyə demirsən? Evə getdi?

G ü l ü m o v. Xeyr, raykoma getdi.

F i r u z ə. Nə? Raykoma getdi? Bəs şeylər? Gətirdiyi şeylər necə oldu?

G ü l ü m o v. Evə apardırlar.

F i r u z ə. Denən evim yıxıldı da... Qulluqçu yarısını daşdı bazara.

Güclə dartıb xurcunu aparır. Gülümov da dalınca gedir.

M u r a d və R ə h i l ə içeri girirlər.

R ə h i l ə. Bu kitablar nədir, Murad? Oxuyursan?

M u r a d. Kitabları soruşursan? Kitabxanaya qaytarmalıyam, yadımdan çıxıb qalıb burada.

R ə h i l ə. Ver baxım. İki-üç günə qaytararam, bunları mən oxumamışam.

M u r a d. Hə?

R ə h i l ə. Hə.

M u r a d. Əcəb söhbət eləyirik, "hə"dən başqa bir şey başa düşmürəm.

R ə h i l ə. Əsas məsələ də o "hə"dədir de... (Yazıb ona verir)

M u r a d. Hə, bu ayrı məsələ. Kitablar sənə qurbandır, Rəhilə. Oxu, sonra kitabxanaya qaytararıq.

Ə l i k i ş i içeri girir.

Ə l i k i ş i. Bağışlayın, salameleyküm.

R ə h i l ə. Salam.

Ə l i d a y ı. Buyur görək.

Ə l i k i ş i. Buyruq sahibi olasan. İcazə verin, biədəblik də olsa, hüzurunuzda oturum. Bütün dünya düzəlsə, Muradın qulağı ilə mənim qıçım düzələn deyil. Murad dünənkinə baxanda bu gün necəsən?

M u r a d. Yoxdur, çəkən deyiləm.

Ə l i k i ş i. Elə bilir mən ondan od istəyirəm, oda nə gəlib? Qurban olum çaxmaq daşına. Rəhilə xanım, əhvali-şərifiniz?

R ə h i l ə. Bu gün kefin lap kökdür, Əli kişi!

Ə l i k i ş i. Kefim niyə kök olmasın? Bir yandan bu orden ki, bizə veriblər, adamı dağ boyda eləyir. Bir yandan da bu gün oğlumdan kağız almışam. Kağız əlimə çatan kimi, elə bil, məni qaldırıb qoydular göyün yeddinci qatına.

R ə h i l ə. Bəs kağızı dünən almışdın ki.

Ə l i k i ş i. Dünənki böyük oğlumdan idi. Bunu kiçiyi yazır.

R ə h i l ə. Sənin neçə oğlum cəbhədədir ki?

Ə l i k i ş i. Üç oğlum, bir də qızım. Qızım burada arvad doğuzdu-ran idi. Götürüb göndərdilər cəbhəyə.

R ə h i l ə. Oğlum nə yazır?

Ə l i k i ş i. Nə yazmır? Sən onu soruş haraları görməyib? Ayağı dəyməyən yer qalıb? İndi də qırmanıyadadır.

M u r a d. Ay Əli dayı, bir az bərkədən danış, biz də eşidək.

Ə l i k i ş i. Murad, məndə o səs hardandır? Səninçün gerek yazasan, məndə də o hövsələ yoxdur.

M u r a d. Rəhilə? Nə deyir o?

R ə h i l ə. Deyir ki, oğlumdan kağız almışam.

M u r a d. Maaşımı az almışam? Nə yazılıb onu vermişəm. Davan var, get Gülümovun yaxasından yapış.

R ə h i l ə. Ay-hay... karın kölnündəki buna deyərler ha...

Ə l i k i ş i. Sən bu Muradla çoxdan tanışsan, Rəhilə xanım?

R ə h i l ə. Mühəribədən qabaq iki il bir idarədə qulluq eləmişik. İndi də təsadüf bizi bir yerə salıb.

Ə l i k i ş i. Yaxşı oğlandır. Qulağı da açılar. Allah qoysa, bir-birinizdən ayrılmazsınız. Mənimkilər də gəlsin. Toyu toya qatışdırarıq.

R ə h i l ə. Hansı toydan danışırsan, Əli dayı?

M u r a d. Toy? Kimin toyudur deyirsiniz?

Ə l i k i ş i. Aha, toy söhbəti olan kimi gör nə tez eşitdi? Yaxşı, mən getdim, növbəmin vaxtıdır. Rəhilə, qızım, gəldim, səndən bir əhvalatı xəbər alam. Doğrudurmu ki, Qurbanovu buradan götürüb mərkəzə böyük işə aparırlar?

R ə h i l ə. Bilmirəm, eşitməmişəm.

Ə l i k i ş i. Elə bu saat danışdılar. Guya bu gün raykoma da onunçün çağırırlar. Elə olsa, nə yaxşı olar!

R ə h i l ə. Yeni Qurbanov sizin o qədər xoşunuza gəlir?

Ə l i k i ş i. Xoşuma gəlməkdən demirəm. Başımızdan rədd olar da... Səncigəzi bura təyin eləyələr, nə olar?

R ə h i l ə. Ay Əli dayı, məndən direktor olmaz. Mənim işim laboratoriyadır.

Ə l i k i ş i. Niyə olmur? Bircə bu başımızdan ola, vallah, bütün rayon sənin tərəfdarıdır.

A ğ a z a d ə içeri girir.

A ğ a z a d ə. Qurbanov haradadır? Hələ kənddən gəlməyib?

R ə h i l ə. Gəlib, elə indicə raykoma getdi.

A ğ a z a d ə. Bəs mən raykomdan gəlirəm, orada yox idi. Hə, yəqin stansiyada bir az ləngiyib. Azsovxostrestin skladında onun balaca bir stansiyası var.

Ə l i k i ş i. Bəs sənın salamın harada qalıb, ay yoldaş Ağazadə?
Belkə evdə qoymusan?

A ğ a z a d ə. Salaməleyküm, Əli dayı. Salamı mən həmişə yanımda gözdürürəm, evdə niyə qoyuram ki? Sizə təqdim etmək yadımdan çıxıb.

R ə h i l ə. Nə var, Ağazadə? Qurbanov nə təcili lazım olub?

M u r a d. Rəşid? Beş qardaşı vur bura görək. Zəhmət çəkib söz demə, onsuz da eşitməyəcəyəm.

A ğ a z a d ə. Qulağın neçədir?

M u r a d. Saat necədir? Motoru xarab olub. Qulağım kimi o da işləmir.

A ğ a z a d ə. Əşi, açıdır bu zəhrimarı görək. Ürəyimiz darıxır. Mən axı bununla uşaqlıqdan dostam. O gün qulaq doktorundan soruşuram ki, bu Muradın məsələsi necə olacaq? Deyir, tez yaxşı olar!

Ə l i k i ş i. Bəs, bu Qurbanovun məsələsi necə? O da tez yaxşı olar?

R ə h i l ə. Əli dayı eşidib ki, onu mərkəzə göndərirlər.

A ğ a z a d ə. Nə? Mərkəzə? Ay-hay... Birisini deyir, kəndə qoymurlar – kəndxudanın evini soruşmuş. Onu bu saat raykomda bərk axtarırlar. Gedim, belkə şərab anbarında tapdım. Xudahafiz, Əli dayı! Xudahafizim də yanımdadır ha... gördün?

Ə l i k i ş i. Xudahafiz, bala, tez gəl.

A ğ a z a d ə. Mənim bu ceyran gözlərim üstə.

Çıxır.

Ə l i k i ş i. Bağışlayın. Qulluğunuzdan mürexxəs olum.

R ə h i l ə. Murad, kitabları götürdüm.

M u r a d. Yox, mən hələ bir az işləyəcəyəm.

Ə l i k i ş i. Ay eşitdi ha...

M u r a d. Əli dayı, maaş barədə məndən incimə.

Ə l i k i ş i. Əşi, sən də tutmusan bu maaşın xirtdəyindən. Uşaqlar göndərən mənə bəsdir. Mən burada maaş üçün işləmirəm ki? Belə vaxtda, işsiz dayanmaq bir kişilik deyil. Qərər ki, səni başa salmağa mənim hövsələm çatmaz.

Rəhilə ilə Əli kişi çıxırlar. G ü l ü m o v i çəri girir.

G ü l ü m o v. Səhər-səhər xurcun da belə getdi. Murad, kağızlara Qurbanov qol çəkibmi? A Murad, əşi, bura bax!

M u r a d. Mənimləsiniz, yoldaş Gülümov?

G ü l ü m o v. Deyirəm, kağızlar hazırdımı?

M u r a d. Kim yazır? Nəyi yazır?

G ü l ü m o v. Yazmır... yazmır. Dayan, səninçün asan yol tapmısam. (Cibindən hazır yazılı kağız çıxarıb göstərir)

M u r a d. Kağızlar?

G ü l ü m o v. Hə.

M u r a d. Yox, qol çəkməyib.

G ü l ü m o v. Onda al bunları da. Hamısına bir yerdə bu gün qol çəkdir. (Gətirdiyi qovluqları ona verir)

M u r a d. Bunları mən neyləyim?

G ü l ü m o v. Ərit suyunu iç! (Yenə yazılmış kağız göstərir)

M u r a d. Qol çəkməyə?

G ü l ü m o v. Hə.

M u r a d. Yaxşı. Onda o birilərini də hazırlayım. Gələn kimi verim, qol çəksin.

Qovluqları alıb çıxır. Qumru içəri girir.

G ü l ü m o v. Qumru xanım? Sizə kisé-kisé hörmət və ehtiram!
Q u m r u. Təşəkkür eləyirəm. O qədər taxıl ilə məşğul olmusunuz ki, hörməti də kisé ilə hesab eləyirsiniz.

G ü l ü m o v. Peşəmiz nədir ki? Biz qızıl kimi sarı buğdanı yığmasaq, camaat zəfəran kimi sarı buğda çörəyi yeyə bilməz ki. El anasıyıq da.

Q u m r u. Yenə burada müdirin bülbülü hansı nəğməni oxuyurdu?

G ü l ü m o v. Yemək və ərzaq nəğməsini oxuyurdu. Onun ayrı bir mahnısı yoxdur ki. Müdirin bülbülünün məhəbbəti uçub-uçub qondu mənim xurcunumun üstünə. Gül kimi xurcun göz açıb yumunca o taylıq oldu.

Q u m r u. Ay Gülüm, sən də işin xurcundur... Mən də səninçün müdirin arvadı deyiləm ki. Zəhləm ondan gedir. İşi-gücü yeməkdir.

G ü l ü m o v. Arvadın yemək sevəni yaxşıdır, Qumru xanım! Heç olmasa, o yeyəndə kişiye də ucundan-qulağından düşər.

Q u m r u. Qurbanov haradadır?

G ü l ü m o v. Qurbanov ağzını açıb səndən danışır. Özü də arvadının əlindən zara gəlib. İcazə ver, səni bu barədə şefliyə götürüm.

Q u m r u. Ehtiyacım yoxdur. Mən vasitə ilə ərə gedən qızlardan deyiləm. Xeyalın ayrısına getməsin.

G ü l ü m o v. Gör sən məni necə səhv başa düşdün? Mən vəsiyyəti-lik eləmirəm ki. Əsl həqiqəti deyirəm. Özü də bu yaxınlarda təşrif aparır.

Q u m r u. Necə təşrif aparır? Hara gedir?

G ü l ü m o v. Hələlik namələumdür. Təcili raykoma çağırıldı. Yəqin vəzifəsini böyüdü, Bakıya göndərəcəklər.

Q u m r u. Of, Bakı, Bakı, kim ora gedirsə, xoşbəxtdir. Bircə bu payız gəlsin. Mütləq gedib həkimlik institutuna girəcəyəm.

G ü l ü m o v. Bakıya tək getməyi mən sizə məsləhət görmürəm. Gərək elə gedəsən ki, ömürlük heç bir şeyə ehtiyacın olmasın. Ev almaq lazımdır? Lazımdır. Evin içini düzəltmək lazımdır? Lazımdır. Gərək bir məclis açasan ki, şaq-şaq şaqıldasın.

Q u m r u. Bəxtəvər, sən də məclisdən-zaddan dəm vurursan. Mənim heç bir şey gözümde deyil. Bircə ev alsaydım.

G ü l ü m o v. Dəniz kənarında. İkinci mərtəbədə. Bulvara da balkon. Qapıda adamlar dayanıb doktoru, Qumru xanımı gözləyirlər.

Q u m r u. Ay Gülümov ey, maskara eləmə görək. Doktor olanlar məndən artıq deyil ki? Bura bax, Gülümov, mən keçən ilin haqq-hesablarını qurtarıram, amma on iki ton taxıl aformit olunmayıb, qalıb. Bu gün məsələni həll elə ki, rayfo tələsdirir.

G ü l ü m o v. On iki ton? Hə, doğrudan ha... Bəs, yaxşı, onu sən bu vaxta kimi dəftərdən keçirməmişən?

Q u m r u. Necə keçirim ki? Saxta qəbz düzəltmək olar? Yoxsa on iki ton taxıl əskik gəlir?

G ü l ü m o v. Bıy, bıy, ayıb deyil, Qumru xanım? Mən Qurbanova deyərəm, o şəotu aformit eləyərək.

Q u m r u. Özün bil, bu gün-sabah məsələni həll elə, yoxsa atçotları rayfo istəyir, görürlər, sizinçün yaxşı olmaz.

G ü l ü m o v. O düzələn işdir.

S ə m ə n d ə r l i və H ü s e y n içeri girirlər.

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaş Qurbanov bu saat daxil olacaq.

G ü l ü m o v. Hə, necədir? Üzünü gördün? Gülürdü? Fikirli idi?

S ə m ə n d ə r l i. Üzünü görmədim. Mən cananı ayaqlarının səsin-
dən tanıyıram.

Q u m r u. Nə vaxt gedir?

H ü s e y n. Hələ o qədər də tez getməz. Gərək təhvil verə axı.

G ü l ü m o v. Sən də gedirsən?

H ü s e y n. Mənsiz dayım ayağını atmaz ki...

G ü l ü m o v. Gör nə böyüdü, dedim, axı. Dedim ki, onsuz dolana bil-məyəcəklər. Qurban olum sənə, yoldaş Qurban Qurbanov.

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaşlar, o içeri girən kimi el çalarsınız. Adətdir. Səhnəyə çıxana əl çalarlar. Qurbanov da bu gün yeni həyat səhnəsinə qədəm atır.

Q u r b a n o v içeri girir. Səhnədəkilər ona əl çalırlar.

Qurbanov təəccüb içərisində dayanır.

Q u r b a n o v. Bu nədir? Əl niyə çalırınsız? Bu müharibə dövrün-
də əl çalmaq nədir?

S ə m ə n d ə r l i. Təbrik eləyirik, yoldaş Qurbanov! Nə vaxt yola düşürsünüz?

Q u r b a n o v. Səməndərli? Qəmədiyə çıxartma, bura sənün üçün səhnə deyil. Get bu saat otur mənə yaz görüm bu il idarədə neçə yanğın söndürmüşən?

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaş Qurbanov! Heç bir dəfə də yanğın olmayıb.

Q u r b a n o v. Budur da. Siz bu cür işləyirsiniz, amma sözüünüz mənə gəlir, deyəcəklər ki, yanğın ki, yoxdur, niyə o boyda kişini avara eləyib maaş verirsən? Get bütün illik fəaliyyətini yaz, orda qeyd elə ki, üç-dörd xırda-xuruş yanğın olub, o saat bütün idarədəkilərlə əlbir olub söndürmüşük, yoldaş Qurbanovun rəhbərliyi altında. Başa düşdün? Bu günlər idarəni yoxlayacaqlar, lazım olacaq.

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaş Qurbanov, yoxlamaya qəder, doğrudan da, yanğın eləyib o saat yenə söndürsək, necə olar? İstəyirsiniz mən bir məşq eləyim.

Q u r b a n o v. Səməndərli, çox uzadıb məni yorma, get mən dedi-yim kimi yaz. (Səməndərli çıxır) Qumru, qurban olum qədəmlərinə. Bir stəkan su ver. (Qumru çıxır) Gülümov, sən də get haqq-hesabları yığ bura gətir. Bir çötkəyə vuraq görək nəyimiz var, nəyimiz yoxdur. (Gülümov çıxır) Bacıoğlu, yaxına gəl görüm, işlərin necədir?

H ü s e y n. Qız yola gəlmir, dayı. Bilmirəm, bu anbarın işi necə olacaq. Bilirsiniz nə qədər taxıl əskik gəlir.

Q u r b a n o v. Bəs, torpaq nə oldu? Mən demədim qat? Mən tap-şırmadım, sarsaq?

H ü s e y n. Qatıram, dayı, torpaq ilə onun öhdəsindən gəlmək olmaz ki? Gündə iki-üç vedrədən artıq keçirmək olmur. Siz taxılı buraxanda kisə ilə buraxırsınız. İndicə göndərdiyiniz adam iki kisə apardı.

Q u r b a n o v. O barədə danışma, o vacib iş idi. Sovxoztrestin anbar müdirini tanıyırsan? Ona göndərdim. Lazımlı adamdır. Sən o qızın məsələsini tez elə. Bu gün-sabah almasan, dayı-bacı oğlu bizi qatarlar bir-birimizə.

H ü s e y n. Ümidim Səməndərliyədir. Görək onun üsulları kömək eləyəcəkmi?

Q u r b a n o v. Səməndərlidən bərk yapış. Elə işlərdən başı çıxar. (*Gülümov gəlir*) Di get, gözümün qabağında tirlənib dayanma. (*Hüseyn çıxır*) Bura gəl görək, Gülümov, sən ruh doktorusan, mənim ruhumu təcili təmir eləmək lazımdır.

G ü l ü m o v. Xeyir ola, yoldaş Qurbanov? Mətləbi mənə açmaq olmaz?

Q u r b a n o v. Raykoma bizim idarədən signal veriblər. Sən bilən bu işi hansı nəvəci eləmiş olar?

G ü l ü m o v. Dayan, dayan, yavaş, ehtiyatla. Heç özünü itirməyin, yoldaş Qurbanov!

Q u r b a n o v. Mən özümü itirən deyiləm, Gülümov. Mənim saçım kontrolu komissiyalarda tökülüb. Ancaq mənə maraqlandıran o materialı yazan adamdır. Sən bilən kim olar?

G ü l ü m o v. Materialda nə yazıldığını bilmədinmi?

Q u r b a n o v. Bilmədim. Materialı mənə göstərmədilər. İspalkomun sədri, bərk danışdı. Otuzdurdum, ancaq yoxlama göndərəcəklər. İdarədə işləri təcili qaydasına salmaq lazımdır. İllik atçotları hazırdır?

G ü l ü m o v. İllik haqq-hesabda kəsimiz var. On iki ton taxıl ilişib qalıb. Qumru tələsdir, özü də yola gələne oxşamır. Qorxuram rayfoya xəbər verə, işləri korlaya.

Q u r b a n o v. Çağır, işləri ondan al. İstəyirsən, işdən çıxardağ getsin.

G ü l ü m o v. Yox, olmaz. Məsələ keçib onun əlinə, yumşaqlıqdan başqa əlacı yoxdur.

Q u r b a n o v. Onda bir az parıldayan şeylər göstər, gözləri qamaşsın.

G ü l ü m o v. Ha söz salıram bir şey çıxmır. Vaxt olsaydı, yoldan çıxartmaq olardı. Amma heyf ki, vaxt yoxdur, deyirsiniz, bir-iki günə yoxlayarlar?

Q u r b a n o v. Nə bilim, mən belə başa düşdüm. Bəs, yaxşı, bu Qumrunu neyləyək? Lap dolaşığa düşdük...

G ü l ü m o v. Yoldaş Qurbanov, əlac onun ağzını yummaqdır. Gəlin bir-cə günün içində tarixi bir iş görün.

Q u r b a n o v. Gülümov, mən tarixi iş görmək üçün ölürəm, de görüm, nədir?

G ü l ü m o v. Bir günün içində Firuzə xanımı boşayıb Qumrunu alsanız, bütün məsələlər həll olunar.

Q u r b a n o v. Əşi, elə şey olmaz. Firuzəni boşamaq olar? Qumru mənə gələr? Bu yaşında?

G ü l ü m o v. Yaşa nə baxırsınız? Sizin hələ canınız suludur.

Q u r b a n o v. Deyəsən, bu tədbir beynimə batır axı. Arvadım olsa, mənə ayağa verməz.

G ü l ü m o v. Özü də gözəl-göycək qız. Həm ziyarət, həm ticarət.

Q u r b a n o v. Yaxşı, işə girişək görək, nə olur?

G ü l ü m o v. İcazə verin, mən bir vasitə tapıb materialda nə yazıldığını öyrənirəm.

Q u r b a n o v. Öyrənsən pis olmaz. Gör xətt kimin xəttidir. (*Qumru su gətirir*) Ay sağ ol, Qumru! Sənin gətirdiyin su mənim ürəyimə yağı kimi yayılır.

S ə m ə n d ə r l i i ç ər i g i r i r .

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaş Qurbanov, yazmışam, hazırdır. Mənim məruzəmə görə, bir ilin içində bu idarə dörd dəfə yanib təzədən tikilib.

Q u r b a n o v. Dayan, dayan. O cür məruzə üstə mənim atamı dörd dəfə yandırarlar. Qoy bir fikirləşim. Bu cür çətin dəqiqələrdə baş işlətmək lazımdır.

G ü l ü m o v. Yoldaş Qurbanov, yığısaq, məsləhətləşək, bir başdan iki baş yaxşıdır.

Q u r b a n o v. Düz deyirsən, ağıllı məsləhətdir, təcili iclas çağırmaq lazımdır.

S ə m ə n d ə r l i. İclas! İclas!

P ər d ə

İKİNCİ PƏRDƏ

İKİNCİ ŞƏKİL

Taxıl tədarükü idarəsinin kontoru. Hər tərəfdə şəkillər və plakatlar asılmışdır. Çoxlu stol və stul var. Camaat oturub. Q u r b a n o v nitqinə yekun vurur.

Q u r b a n o v. Deməli, yoldaşlar, Vətən müharibəsinin bu qəti ilində və düşmənin məhv olub getdiyi bir zamanda bizim idarəmiz daha da möhkəm olmalıdır. İntriga eləmək, bir-birindən material vermək eclaf faşistlərin xasiyyətidir. Bizim içərimizdə də eləsi var, meydana çıxardağ və qoymayaq ki, taxıl tədarükü idarəsi zibillənsin.

R ə h i l ə. İdarə onsuz da zibillidir.

Q u r b a n o v. Bacım, sən hələ cavansan, belə işlərə başını soxma. Sonra sən tükünü yolarlar. Gözəl saçların var, heyfidir.

R ə h i l ə. Məndən qabaq yolunası çox saçlar var. İdarəni bu şəkllə mən salmamışam ki?!

Q u r b a n o v. İdarənin şəkli xoşuna gəlmirsə, yerini dəyişə bilərəsən. O ki, qaldı idarənin zibillənməsinə, onda gərək əvvəlcə sizlərdən başlayaq.

R ə h i l ə. Bizlərdən niyə? Başdan başlamaq lazımdır.

G ü l ü m o v. Rəhilə bacı, bir böyük-küçük tanıyın, eyibdir, axı.

Q u r b a n o v. Eybi yoxdur, Gülümov! Gərək mübahisə ola ki, həqiqət meydana çıxa. Qaldı kimin zibil olması barədə biz qoskontrol-da danışarıq.

G ü l ü m o v. Ey kar! İclas qurtardı, dur get banka.

M u r a d. Danışacağam. Bəs necə?

G ü l ü m o v. Gəl görək, gəl, banka gedə-gedə danışarsan. Yoldaş Qurbanov, iclas qurtardı?

Q u r b a n o v. Yox, Gülümov, mən demokrat adamam, sözü var, qoy danışsın. Camaat, qaydın yerinizə, bu da olsun balaca bir iclas bəlası. Danış görək.

M u r a d. Söz vermirsiniz verməyin, mən də yazıb xəbər verərəm.

G ü l ü m o v. Danış, danış.

Q u r b a n o v. Camaat material verməyə bəhanə axtarır ha... Danış görək, ürəyimizi üzmə.

M u r a d. Danış hə... Mənim təklifim budur ki, buraxılış vəərəqələri müdirin cibində yox, pul vəsiqəsi kimi kassada saxlanılsın. Bu bir, sonra

da ki, anbar qəmsiyə ilə açılıb qəmsiyə ilə bağlansın, çünki Hüseyn hər gələndə anbarı açır.

H ü s e y n. Dayı, mənə söz ver, dayı, mənə söz ver.

Q u r b a n o v. Səməndərli, bu sözləri protokola yazma.

S ə m ə n d ə r l i. Şuluqluq düşdü, yoldaş Qurbanov, iclası bağlayın.

M u r a d. Mənim hələ sözüüm var...

Q u r b a n o v. Sözüün var, ərizə yaz ver, sonra baxarıq.

R ə h i l ə. Murad, özünə əziyyət vermə. Bunlar sən kimiləri danışmağa qoymazlar. Sən danışığın onların ciblərinə zərərdir. (*Haray-huray düşür*)

Q u r b a n o v. Qurtardı. Dağılım işinizə. Rəhilə, qızım, sən hələ ağzından süd iyi gəlir. Amma adamla süngü davasına çıxırsan. Qızın süngü davasında nə işi var, qız yara bağlayar, xəstəyə baxar. Raykoma material verməmiş, sözüüm yoxdur. Baxarlar, yoxlayarlar.

Gülümov, Qurbanov və Rəhilədən başqa hamı çıxır.

R ə h i l ə. Material verəni axtarmaqdansa, idarədəki yaramazlıqların qarşısını almaq lazımdır.

Q u r b a n o v. Hə, daha baş apardın. Mən səni sığallayıram, sən məni cırmaqlayırsan! Mənə vəzifə öyrətmək sən kimi uşaq-muşaqlara qalmayıb. Mən min cür məsul işdə olmuşam. Sən kimilər mənə öyrətməsinlər.

R ə h i l ə. Elə bu cür işləmişiniz ki, düşüb-düşüb axırıncı pillədə dayanmışınız.

Q u r b a n o v. O da sən işin deyil. Onsuz da məni tez-gec nər-kəzə çağıracaqlar. Mən bu rayonda qalan deyiləm.

R ə h i l ə. Qalmasan da, partibileti burada qoyub gedəcəksən.

Çıxır.

Q u r b a n o v. Görürsən, necə başıma çıxartmışam? Hamısı mənim bu zəhrimar xasiyyətimdendir. Arvad görəndə yumşalıb mum kimi oluram.

G ü l ü m o v. Materialı bu yazıb, yəqin bilərəm ki, bu yazıb.

Q u r b a n o v. Nə yazıb? Onu mənə de.

G ü l ü m o v. Onu da öyrənmişəm. Yazıb ki... bir az namünasibdir. Hamısı sizin bərenizdədir. Ağzıma alıb danışmağa da utanıram.

Q u r b a n o v. De, de, ay Gülümov! Böhtana mən adət eləmişəm. Mənim evimi yıxan böhtan olmayıb?

G ü l ü m o v. Yazıblar ki, guya, siz içirsiniz.

Q u r b a n o v. Nə içirəm? Çay içirəm, su içirəm, barjom içirəm?

G ü l ü m o v. Xeyr, guya, siz spirtli içkilər içirsiniz, pivə, çaxır.

Q u r b a n o v. Görürsən, Gülümov, böhtandır, ya böhtan deyil?

Dünyada hamının məndən zəhləsi gedirsə, mənim də pivədən zəhləm gedir. Yenə desəydilər araq, deyərdim, hə, onu da az içirdim ha... İndi çox içəcəyəm. (Acıqla) Sonra?

G ü l ü m o v. Sonra? Sonrası da keçir bəzi xırda-para məsələlərə, taxıl məsələsi var, arvad məsələsi var...

Q u r b a n o v. Nə arvad məsələsi?

G ü l ü m o v. Yazıb da... Guya sizin gözünüz Qumrudadır. Nə bilim, guya öz arvadınız ola-ola... taxıl məsələsini də bununla əlaqələndirib, yaxşı ki, o on iki tondan xəbər tutmayıb...

Q u r b a n o v. Arvad məsələsində mənim kimi namuslu adam olmazdı, Gülümov! Amma bu söz məni dəyişdirdi. Sən öl Qumrunu alacağam. Acıqla.

G ü l ü m o v. Düz deyirsiniz, yoldaş Qurbanov! Almasanız ağı yumulmaz. Zəhrimar taxıl pis şeydir, hər tonuna azı bir ildən hesab eləyin...

Q u r b a n o v. Heç bilmirəm bu Firuzəni necə başdan eləyəcəyəm. Yaxşı, a Gülümov, deyir qız evində toydur, oğlan evinin xəbəri yox. Bəs Qumru bu işlərə nə deyir? Sonra naz eləyər ha?..

G ü l ü m o v. Nazsız qadın olmaz ki, yoldaş Qurbanov. Nazsız qadın, buğdasız anbar – bir şeydir. Amma siz bu qədər məsul işdə olmusunuz, yenə də qadınların xasiyyətini öyrənməmişiniz. Qadın ev kimi bir şeydir. Ev boş olmaz ki... Gerek zinəti olsun. Mükəlləfatı olsun. Siz quru əl ilə balıq tutmaq istəyirsiniz.

Q u r b a n o v. Mən bu saat zinəti hardan alım, ay Gülümov?

G ü l ü m o v. O məndə. O məsələni mən düzəldərəm. Bəs hesablar nəyə lazımdır ki? Bir bu şotlara baxın.

Q u r b a n o v. Elə şeyləri arxayın vaxtda gətir. İndi başım yerində deyil.

G ü l ü m o v. Qumru məsələsində bir az tələsmək lazımdır.

Q u r b a n o v. Bu məsələnin Qumruya nə dəxli var?

G ü l ü m o v. Bu kağızlara qol çəkmək Qumru üçün bir mirvari boyunbağı deməkdir.

Q u r b a n o v. Yenə sən başladın? Əşi, hələ birini qurtara bilmirik... Bu lap vicdansızlıq olar axı.

G ü l ü m o v. Vicdan, yoldaş Qurbanov, rezin kimi bir şeydir, dart-dıqca uzanır. Burada bir-iki ton taxılın söhbəti var. Rəhilə rütubəti artırıb, kolxoz xəbər tutmayıb, mən də dəftərdən keçirməmişəm... Başa düşdünüz?

Q u r b a n o v. Demək, mən sabah Qumrunun boğazında mirvari görəyəm.

G ü l ü m o v. Sabah nədir, günü bu gün onun razılığını mən şəxsən özüm alacağam.

Q u r b a n o v. Sənə arxayınam. Amma dilinin altına noxud qoy. Mən bir adamam ki, dostluğum da möhkəm olur, düşmənçiliyim də.

G ü l ü m o v. Məni işdə sınavıb görürsünüz.

Q u r b a n o v. Gör orada xırda-xuruş var? Bir də evə getmək istəmirəm.

G ü l ü m o v. Bu saat. Beş yüz kifayətdir? Yoxsa...

Q u r b a n o v (pulu götürür). Hələlik bəsdir. Yaz ayağıma, yoxsa yadımdan çıxar.

G ü l ü m o v. Ayıb deyilmi, yoldaş Qurbanov? Mənim canım da sizə qurbandır...

Q u r b a n o v. Mən gedim bir az hərarətimi artırım gəlim. Çağır Qumrunu "hə"sini al ki, mən də arvadla işi qurtarım.

Çıxır. Qumru işəri girir.

G ü l ü m o v. Bir dəqiqə əvvəl çıxaydın da. İndicə burada idi. Taxıl da yadımdan çıxıb, tədarükət də, Qumru deyib dad eləyir.

Q u m r u. Bura bax, Gülümov, ayıbdır sənincün belə sözlər danışsan. Qurbanov mənim atam yerində kişidir.

G ü l ü m o v. Səhvən var, Qumru xanım! Qurbanovun nə yaşı var ki? Hələm-hələm qızın bəxtinə belə adam çıxmaz, adam öz səadətinə göz yumarmı?

Q u m r u. Bir də bu cür söhbət eləsən, daha məndən yox, özündən küs. Məni ərə verməyə heç kəs səni vəkil eləməyib.

G ü l ü m o v. Dünyada yaxşılıqdan yaman şey yox imiş. Qızlar ərə gedəndə sevindiyindən bilmirlər neyləsinlər, bu hələ məndən inciyir də...

Q u m r u. Vəsiqələr nə oldu? İllik haqq-hesabı tələb eləyirlər axı... Gündə kağız gəlir.

G ü l ü m o v. Sən o haqq-hesabların hamısını mənə gətir. Rayon ilə mən özüm danışaram. Balansı da özüm çıxardacağam.

Q u m r u. Daha yaxşı. Onsuz da mənim öz işim tökülüb qalıb.

Çıxır.

G ü l ü m o v. Bura bax, bu, deyəsən, məsələni ciddiləşdirib ha...
Qumru xanım!

Dalınca getmək istədikdə, R ə h i l ə və A ğ a z a d ə ilə qarşılaşır.

R ə h i l ə. Yoldaş Gülümov, axı belə olmaz. Bu cinayətdir.

G ü l ü m o v. Böyük səhv eləyirsiniz, yoldaş. Gülümov familiyast ilə cinayət sözünü yan-yana qoymaq özü cinayətdir. Nə olub ki?

R ə h i l ə. Nə olacaq? Laboratoriyadan keçməmiş taxıl qəbul eləmişiniz.

G ü l ü m o v. Mənim xəbərim yoxdur. Dayı məntəqənin müdiri, bacioğlu anbardar. İstədiklərini eləyirlər. Yoldaş Ağazadə mənim yanıma gəlib? Bəlkə bir sözünüz var.

A ğ a z a d ə. Yox, mənim sizinlə hələlik bir sözüm yoxdur. Ancaq maraqlı burasıdır ki, bu kağızlarda sizin də imzantız var.

G ü l ü m o v. Siz bilmirsiniz, amma Rəhilə xanım çox yaxşı bilir, bu idarədə hakimi-mütləq Qurbanovdur. O deyəndən sonra mən etiraz eləyə bilərəm? Hesabdaram. Məni elə itirə bilər ki, Gülümov familiyası dünya üzündən götürülər.

Çıxmaq istəyəndə, işləri gətirən Q u m r u ilə qarşılaşır.

Q u m r u. Bu da haqq-hesablar, yoldaş Gülümov.

G ü l ü m o v. Mənə ver.

Çıxır.

A ğ a z a d ə. Salamla olsun, Qumru yoldaşa!

Q u m r u. Salam, yoldaş Ağazadə. Rəhilə, məndən nümunə istəmişdin ha, budur tapmışam.

R ə h i l ə. Bu lap əla taxıldır, görürsən, Rəşid?

Q u m r u. Aparanda da, seçib yaxşısını aparırlar.

R ə h i l ə. Bunları mən saxlayım. Laboratoriyada yoxlayaram.

A ğ a z a d ə. Amma hələ bazara çıxartmayıblar. Çıxarılan kimi tutulacaqlar.

R ə h i l ə. Tez qurtar, Rəşid! Yoxlamamı tez qurtar. Raykom məsələni həll eləsin.

A ğ a z a d ə. Bəs sizin yeriniz-yurdunuz haradadır, Qumru xanım? Mən sizinlə bir-iki kəlmə söhbət eləmək istəyirəm.

Q u m r u. Mənim yurdum var ki, yuvam da olsun. O otaqda bir qırıq stolum var.

A ğ a z a d ə. İki kəlmə söhbət eləmək olar?

Q u m r u. Buyurun.

Çıxırlar. M u r a d içəri girir.

M u r a d. Rəhilə, səninçün bir dəstə məxməri bənövşə tapmışam.

R ə h i l ə. Murad, sən bu çiçəkləri haradan tapırsan?

M u r a d. Çox gətirərəm ha... qorxuram güləsən.

R ə h i l ə. Gülmərəm, qorxma. Mən də çiçəkləri çox sevirəm.

M u r a d. Rəhilə, bu kağızlara bir bax!

R ə h i l ə. Bunlar nə kağızlardır?

M u r a d. Çığırsan da eşitməyəcəyəm. Yaxşısı budur mənə diqqətlə qulaq as. Keçən ildən qalma kağızlardır, Gülümova ha deyirəm, bu gün-sabaha salır.

R ə h i l ə (kağızlara baxır). On iki ton taxıl təhvil verilib, hələ keçən ildən beri dəftərə düşməyib. Qərribə işdir. Qoy bir Ağazadəyə göstərim.

M u r a d. Xəbərim, xeyr, mənim xəbərim yoxdur.

R ə h i l ə. Onu demirəm, deyirəm bu kağızları göstərim, bu saat qayıdıram.

Çıxır. Ə l i k i ş i içəri girir.

Ə l i k i ş i. Murad? Təəccüblü iş var. Qurbanov haradadır?

M u r a d. Nə deyirsən, Əli dayı? Xəlvət söz danışmırsan ki? Bərkənd de!

Ə l i k i ş i. Qurbanovu soruşuram. Müdiri, müdiri.

M u r a d. Diri, diri, nəyi diri, diri? Qoyunu?

Ə l i k i ş i. Əşi, nə qoyun? Ölüsü tapıldı, qaldı dirisi.

M u r a d. Əli dayı? Sənin ağzın heç söz tutmur ki. Yaz məktub vasitəsilə bildir.

Ə l i k i ş i. İşim-gücüm qurtarıb da... (Rəhilə içəri girir) Ay Rəhilə, qızım, Qurbanovun yerini mənə göstər.

R ə h i l ə. Nə olub ki, Əli dayı! Qurbanovu neyləyirsən?

Ə l i k i ş i. Əli dayı lap özünü itirib. Başa düşmürəm, bu necə işdir.

R ə h i l ə. Nə olub axı? Bir danış görək.

M u r a d. Deyir kimi isə diri–diri tutub.

Ə l i k i ş i. Sən də tutmusan bu dirinin boğazından. Buna bax, qızım. Axı bu buraxılış vərəqəsi köhnədir və bizim uşaqlar buraxıblar. Sonra görüblər ki, bir ay bundan qabaq yazılıb.

R ə h i l ə (*buraxılış vərəqəsini alıb baxır*). Bununla kim keçib?

Ə l i k i ş i. Karl Marks kolxozundan Qənbər. Xalq bura taxıl getirəndə, o həmişə buradan taxıl çıxardır.

R ə h i l ə. Qoy bu kağız məndə qalsın. Hə, Əli dayı?

Ə l i k i ş i. Səndə qalsın. Amma itirmə, Qurbanova göstərəcəyəm.

R ə h i l ə. Qurbanova göstərmək lazım deyil, ayrı yerə göstərerik.

Ə l i k i ş i. Məsləhət sənindir. Əqil əqildən üstün olar.

R ə h i l ə. Görək bu idarə bir təmizlənsin, Əli dayı, heç şübhə eləmirəm ki, burada bir cinayət var.

G ü l ü m o v gelir.

G ü l ü m o v. Harda cinayət var? Nə olub, Rəhilə xanım?

R ə h i l ə. Heç düşmənlərin cinayətindən danışsıram. Gedək, Əli dayı, söhbətimiz yarımçıq qaldı.

R ə h i l ə və Ə l i k i ş i çıxırlar.

G ü l ü m o v. Rəhilə nə deyirdi, Murad?

M u r a d. Hələ sabah alacağam, bu gün vermirlər.

G ü l ü m o v. Bu zalım qızı hər yanı qurdalayır. Cinayət var deyib dad çəkir. Murad, bəs Əli kişi nə deyirdi?

M u r a d. Hələ iki saat var.

G ü l ü m o v. Kar evin yıxılsın.

M u r a d. Mən sizə lazım deyiləm ki, yoldaş Güllümov?

G ü l ü m o v. Səni əzrayıl axtarırdı, tapmadı?

M u r a d. Məni axtarırlar? Gedim, görək kim axtarır?

Çıxır. Səməndərli və Firuzə içəri girirlər.

F i r u z ə. Qurban burada da yoxdur? Səməndərli, yapış bunlardan bir oturum. Güllümov, Qurban hardadır, dünyanı axtarmışıq tapılmayıb.

G ü l ü m o v. Yəqin anbardadır, Firuzə xanım!

S ə m ə n d ə r l i. Anbarda yoxdur.

G ü l ü m o v. O anbarı demirəm, azsovxoztrestin anbarı. Ordan başqa heç bir yerə getməz.

F i r u z ə. Axşam da evə gəlməyib. Nə bilim harada küllənib? Qoy onu bir tapım. Onu mən öz əməllərinə qurban eləməsəm, adını da dəyişdirsin. Səməndərli, yığ bunları qucağıma!

S ə m ə n d ə r l i. Firuzə xanım, siz zəhmət çəkməyin, mən özüm apararam...

F i r u z ə. Ətimi tökmə, sən Allah. Yığ qucağıma, özüm apararam. Burada ol, indicə qayıdacağam.

Çıxır.

S ə m ə n d ə r l i. Maliyyə vəzirinə təkrar–təkrar salamlar.

G ü l ü m o v. Yənə cəh–cəh vurursan, elə bilirsen xəbərim yoxdur?

S ə m ə n d ə r l i. Nədən, ey mənfur kölgə?

G ü l ü m o v. Kölgəyə sən özün dönəcəksən. Xalq da qulağını tıxamayıb ki?

S ə m ə n d ə r l i. Açıq danış, ey taxıl mücahidi!

G ü l ü m o v. İstəyirsən, açıq danışım. İşiniz məhkəməyə düşüb, Qənbəri çağırıblar, səni də bu günlərdə çağıracaqlar.

S ə m ə n d ə r l i. Güllümov, aman günüdür mənə bir məsləhət. Qorxuram səhvən gəlib tutalar.

G ü l ü m o v. Axmaq. Kişi də özünü tutdurar? Bir az diribaş ol. Qohum–qardaş axtar, pul bas. Belə şeyləri sən məndən yaxşı bilirsen ki...

S ə m ə n d ə r l i. Sən öl basaratım bağlamıb. Axı pulu necə verim? Kimə verim?

G ü l ü m o v. Məhkəmə sədrinə.

S ə m ə n d ə r l i. Nə vasitə ilə?

G ü l ü m o v. Həmşirəsi vasitəsilə.

S ə m ə n d ə r l i. Əcəb söz danışdın. Bu tələsikdə mən onun həmşirəsini haradan tapım ki?

G ü l ü m o v. Axtarmaq lazım deyil. Həmşirəsi lap yaxındadır. Həmin bu Firuzə xanım məhkəmə sədrinin bacılığıdır.

S ə m ə n d ə r l i. Bah... Mən ölüm ha... Onda da görək yıxılam Qurbanovun ayaqlarına...

G ü l ü m o v. Qurbanovun ayaqlarına niyə yıxılırsan ki? Arvadının ayaqlarına yıxıl. Görmürsən ər–arvad araları sərindir? Firuzə də pul sevendir. Pul yerit.

S ə m ə n d ə r l i . Bu məsələ məni lap dirildi. Amma sən özünün, Gülümov, pulum yoxdur.

G ü l ü m o v . Pulum yoxdur, qazan. Kişi də pulsuz qalar?

S ə m ə n d ə r l i . Necə qazanım?

G ü l ü m o v . Öz aramızda?

S ə m ə n d ə r l i . Əlbəttə, öz aramızda, bilmirəm ki, həyat müvəqqətidir?

G ü l ü m o v . Hazır naryad, hazır buraxılış və rəqəsi, nə qədər çıxarıb sata bilərsən?

S ə m ə n d ə r l i . Ay Gülümov, mən heç alış-veriş eləyə bilmirəm axı!

G ü l ü m o v . Özün eləmə, elətdir. Al, qədərini özün yazarsan. Xərcin üç olacaq.

S ə m ə n d ə r l i . Üç nə?

G ü l ü m o v . Üç min.

S ə m ə n d ə r l i . Yox, çoxdur. İki min. Artıq olmaz.

G ü l ü m o v . Əlini ver. Bir kəlmə. İki yarım. Vəssalam. Artıq-əksik danışma, böyük-kiçik tanı.

S ə m ə n d ə r l i . Mənə zülm olar a, Gülümov.

G ü l ü m o v . Daha mənə yox da...

O yankı otaqdan Ağazadə çıxır.

A ğ a z a d ə . Salam təbiidir. Neyləyirsiniz, pul sayırsınız?

G ü l ü m o v . Heç, elə-belə... Səməndərlinin pullarıdır.

S ə m ə n d ə r l i . Məvacibimi alıram, üç aydır, yadımdan çıxıb, almamışam.

A ğ a z a d ə . Bəs üç aydır məvacib almayıb nə ilə dolanırsan?

S ə m ə n d ə r l i . Gör nə deyir... Mən bu üç ayda nə ilə dolanmışam?

Hə, Gülümov?

G ü l ü m o v . O cür ki, sən dolanmışsan, heç dolanmasan yaxşı idi.

A ğ a z a d ə . Doğru deyirsən, adam var ki, heç bu dünyaya gəlməyə yaxşıdır.

Çıxır.

G ü l ü m o v . Hə, bu iş heç mənim xoşuma gəlmədi.

S ə m ə n d ə r l i . Özümü çaşıtdım, sən də him eləmirsen ki, nə cavab verirəm. Mən suflyorsuz danışmağa adət eləməmişəm axı.

Rəhilə və Qumru oyankı otaqdan çıxırlar.

G ü l ü m o v . Aşna, bu yaxşı işə oxşamadı. Ağazadə bu qızların yanında neyləmiş olar?

S ə m ə n d ə r l i . Yəqin ikisindən birində gözü var. Bu gün-sabah nəticəsi məlum olar.

G ü l ü m o v . Orası pisdür də. Rəhilə də, Qumru da bizim idarəmizin gözüdür. Rəhiləni gərək anbar Hüseyn alsın, Qumrunu Qurbanov! Yoxsa bizim tükümüzü didərlər. Hanı Hüseyn? (Pəncərədən çağırır) Anbar! Anbar! Səməndər, sən onu boynuna götür, mən Qurbanovu, gərək ikisini də bu gün-sabah evləndirək.

Hüscyn gəlir.

H ü s e y n . Mən hazır.

G ü l ü m o v . Siz məşğul olun, bacıoğlu, mən dayımın dalınca gedim. (Çıxır)

S ə m ə n d ə r l i . Pullar hazırdır?

H ü s e y n . Nə pullar? Mənim buğda anbarım var, pul anbarım yoxdur ki.

S ə m ə n d ə r l i . Pul da buğdadan olur. Çıxart görək.

H ü s e y n . Al dörd yüz manat, ikisi bəsimdir. Öyrət görüm.

S ə m ə n d ə r l i . Bir kağız-qələm götür. Hamısını bir-bir qeyd elə. Sözlərimin hər kəlməsi bir qızıldır. Yaz, 1-ci üsul. Əvvəl qıza yaxınlaşan kimi birinci sözün bu olur: bağışlayız, naxallıq eləyirəm, salam-əleyküm. O da deyəcək, əleykəssalam. Onda sən deyərsən: izin verin, sizdən soruşum: adama bu dünyada hamıdan çox nə lazımdır?

H ü s e y n . Pul.

S ə m ə n d ə r l i . Axırtaq. Pul adamı olmaq üçün lazımdır. Bəs adama nə lazımdır?

H ü s e y n . Adama nə lazımdır? Adamın gərək adamı olsun. Yoxsa baş girliyə bilməz.

S ə m ə n d ə r l i . Qız o cür cavab verməz. Qızınki mənovi aləmdir. Sənin bu sualının qabağında o deyəcək, adama nə lazımdır, xoşbəxt bir yaşayış, yaz.

H ü s e y n (yazır). Xoşbəxt bir yaşayış.

S ə m ə n d ə r l i . Hə, o bu sözü deyən kimi sən üstünü al, de ki, bağışlayız, naxallıq eləyirəm, siz ki xoşbəxt yaşayış axtarırsınız, xoşbəxt yaşayış bu lələşində, əgər birisi bədbəxt olub, ayağınızın altında sürünürsə, ona əlinizi uzatmazsınız mı? Qız deyəcək, kimdir o bədbəxt?

Deyərsən ki, mənəm. Qurtardı. Bu sözün qabağında qız, əgər bir az üz-
yoladırsa, qollarını açıb üstünə gələcəkdir.

H ü s e y n. Çox yaxşı. Onda bu bir üsul bəsidir. Daha artıq niyə xərc
çəkəcəyəm ki? Pulun gerisini qaytar.

S ə m ə n d ə r l i. Yaxşı, birdən qollarını açıb üstünə gəlmədi?
Onda adlayıb keçirsən ikinci üsula. Üsul sanı hərleyib-fırlayıb qızı
keçirirsən girinə. Təkləyən kimi gedib deyirsən, gör sən dünyada nə
qədər xoşbəxt yaranmışsan! Qız təəccüblə deyəcək: nə üçün? Sən
cavab verirənsən ki: çünki mən sənə aşıq olmuşam. Fikrini birdən bomba
kimi partladırсан. Bunun qabağında hələm-hələm qız dayana bilməz.
Yox, birdən desə ki, istəmirəm, sevmirəm, oyan-buyan... onda bilir-
sən neylərsən?

H ü s e y n. Yox, bilmirəm. Bilsəm, xərc çəkib soruşmaram ki...

S ə m ə n d ə r l i. Onda bir əlini at cibinə, bir əlini də ürəyinə tutub
çağır: elə isə, əlvida, artıq anbar Hüseynin ömrü bitdi. Mən özümü öldü-
rəcəyəm. Onda qız qorxub özünü sənə üstünə atacaq.

H ü s e y n. Birdən atmasa?

S ə m ə n d ə r l i. Onda qızın qabağında özünü öldürərsən.

H ü s e y n. Doğrudan öldürürəm?

S ə m ə n d ə r l i. Qeyrətin çatsa, öldürərsən, qeyrətin çatmasa,
gələrsən mənim yanıma, sənə üçüncüsünü öyrədərəm. Yəni üsuli salis.

H ü s e y n. Onda mən gedim, qızın yanına.

S ə m ə n d ə r l i. Dayan! Bu cür getmək olmaz. Paltarımı dəyiş,
üzünü qırxdır. Ondan sonra üsulları işlətməyə başla.

H ü s e y n. Mən, deməli, əvvəlcə gedib geyinim?

S ə m ə n d ə r l i. Get geyin, çünki bütün aşıqlər geyiniblər.

H ü s e y n. Üzümü də qırxdırım?

S ə m ə n d ə r l i. Get qırxdır. Çünki bütün aşıqlər qırkıltıblər.

H ü s e y n. Gedirəm.

S ə m ə n d ə r l i. Get! Allah qüvvət versin, mənim Qıratım!

Qurban və Gülümov girir

Vücutü şerifinizə salam olsun, qibleyi-ələm!

Q u r b a n o v (gülür). Hə, artist, yenə damağın yuxarıdır. Bu yas-
sara da bir kömək elə, bir evlənməyi də bacarmır.

S ə m ə n d ə r l i. Az qalıb, yoldaş Qurbanov. Bir-iki günə kimi o da
adam olar.

Q u r b a n o v. Gör də, gör neylərsən.

S ə m ə n d ə r l i. Görək neyloyəcəyəm. Gedək, Hüseyn.

Hüseyn və Səməndərli çıxırlar.

Q u r b a n o v. Gəl bura görək, Gülümov, ya onlara verər Allah, ya
məna.

G ü l ü m o v. Nə olub, yoldaş Qurbanov? Deyəsən, üstünüzdə böyük
bir qoşun çəkiblər.

Q u r b a n o v. Qoy çəksinlər. O qoşunun qabağında tək dayana-
cağam. Raykomdan adam-zad gəlməmişdi ki?

G ü l ü m o v. Rəsmi heç kəs gəlməyib.

Q u r b a n o v. Bizi yaman hərleyirlər. Deyəsən, material gündən-
günə şişir. Eybi yoxdur, arıqladırıq.

G ü l ü m o v. Raykomun təlimatçısı Ağazadə buralarda çox hər-
lənir. Bizim Qumru ilə çox xosunlaşır.

Q u r b a n o v. Hə? Qumru ilə? Nə danışırlar?

G ü l ü m o v. Bilmirəm. Ağazadə subay oğlandır, qorxuram quş
uçurdalar. Siz bir az tələsin, yoldaş Qurbanov.

Q u r b a n o v. Hə, necədir? Sən onunla danışdın? Meyli var?

G ü l ü m o v. Meyli olmayıb, nə olacaq ki? Sizdən gözəlinə get-
məyəcək ki? Siz möhkəm girişin.

Q u r b a n o v. Di get onda onu bura çağır, işə girişim. Gözdə-
qulaqda ol. Kabinədə adam girməsin.

G ü l ü m o v. Arxayın olun.

Çıxır, Qurbanov özünü düzəldir. Bir azdan Qumru qaçaraq içəri girir.

Q u m r u. Məni çağırırsınız, yoldaş Qurbanov? Buyurun.

Q u r b a n o v. Gəl yaxına, gəl görək, Qumru! Rəngin niyə qaçıb?

Q u m r u. Sözünüzü deyir, mən tələsirəm.

Q u r b a n o v. Hara tələsirsən? İşə? Sənə bu gün vıxadnıy veri-
rəm. Gəl yaxına, danışım, gör başımda nələr var.

Q u m r u. Bilirəm, elə işlərlə maraqlanmıram.

Q u r b a n o v. Maraqlanmasan yaxşıdır. Sən gülsən, gülün mate-
rial ilə, intriqa ilə nə işi var? Dayan, getmə görək.

Q u m r u. Yersiz söz danışırırsınız, yoldaş Qurbanov! Mənim işim var.

Q u r b a n o v. İşlərin hamısını səndən əvəz mən görürəm. Sən
özünə əziyyət vermə, arıqlayarsan.

Q u m r u. Kökəlməyi neyləyirəm ki? Məni ətliyə satmayacaqlar ki. Yolumu kəsməyin, gedirəm.

Q u r b a n o v. Eh... ay Qumru? Gərək sən məni bir il bundan qabaq görəydin. Qapımda saat kimi işləyən qaz maşın dururdu. Kefim elə kök idi ki, deyəsən bir dəqiqə ayıq vaxtım olurdu? Düşdüm dolaşığa. Üstümə böhtan atdılar. Gətirib məni saldılar bu palçıq rayona, eybi yoxdur. Qurbanov palçıqda da üzə bilir. Gör mən burada hələ sənin üçün nə dəstgahlar düzəldəcəyəm!

Q u m r u. Ayıb deyilmi sizinçün, yoldaş Qurbanov? Evli adamsınız...

Q u r b a n o v. Nəyəm? Evli? Xeyr. Günü bu gün Firuzun dəmdəstgahını verəcəyəm qoltuğuna. Onda nə sözün ola bilər?

Q u m r u. Buraxın görək... (*Qurbanov Qumrunun qolundan tutur. Qumru çəkilmək istəyəndə, Firuzə və Səməndərli içəri girirlər*)

S ə m ə n d ə r l i. Dəhşət, yerlər qan, göylər qan!

F i r u z ə. Qurban? Qurban?

Q u r b a n o v. Yazığın dişini ağrıyırdı. Dişinə baxmaq istəyirdim.

F i r u z ə. Al, bu da sənə dişəğrısı. Ay uşaq, yapışm məndən, partladım.

P ə r d ə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

İdarənin həyoti. Firuzə və Səməndərli kabinetdən çıxırlar.

F i r u z ə. Gördün, Səməndərli? Gördün bu kişinin həyasızlığını? Mən də deyirəm niyə gecələr evə gəlmir. Arvadların dişinə baxır.

S ə m ə n d ə r l i. Səbirli olun, Firuzə xanım! Bu işin üstündə ona elə gələcəklər ki, hər bir parçası keçilməz altın dənizlərinə birer körpü olacaqdır.

F i r u z ə. Allah vurmuşdu onu, ondan körpüsəlan olar? Mənə deyən gərək niyə ömrünü bu çürük ömrə calamısan ki, bu cür dünyən düşüb, gördün şilləni necə yapışdırdım? Hələ onun başına nə oyun açacağam! Nə baxırsan?

S ə m ə n d ə r l i. Mən böyük bir ailə faciəsinin şahidi oluram.

F i r u z ə. Əlbəttə, görənlərin hamısını ora çəkəcəyəm. Məhkəmədə sən də şahidsən.

S ə m ə n d ə r l i. Məhkəmədə? Şahid? Məni çağırırlar? Qardaşın dedi?

F i r u z ə. Heç kəs demədi. Özüm deyirəm. Uzatma, gəl görək. Mən tanıyıram, bir-bir o idarələri mənə göstər.

S ə m ə n d ə r l i. Gedin, qoy mən sizin həyat dənizinizdə bir fənər olum. (*Çıxırlar*)

Q u m r u və A ğ a z a d ə içəri girirlər.

A ğ a z a d ə. Heç eybi yoxdur, Qumru xanım. Onun sənə olan bu hücumu son hücum idi.

Q u m r u. Mən bu işi mərkəzdə hər yana yazacağam.

A ğ a z a d ə. Rayon partiya komitəsindən, mərkəzdən, hər yandan materialları yoxlamaq üçün bura gəlmişlər.

Q u m r u. Onlar bununla mənim ağzımı yummaq istəyirlər.

A ğ a z a d ə. Sizin dediklərinizi mən qeyd eləmişəm. Heç kefinizi pozmayın.

Q u m r u. Məni təhqir etdilər. Bu saat bütün idarə bu barədə danışır. Qızın adı çıxınca, canı çıxsın.

M u r a d içəri girir. Qumru qaçır.

M u r a d. Bura bax, Rəşid! Mənim qulağım eşitmir, amma gözüm yaxşı görür.

A ğ a z a d ə. Nəyi görürsən, ədə, nə deyirsən? Niyə belə ikimənəli sözlər danışırısan?

M u r a d. Bizim rayonda dörd-beş qurd var, hamısı yığılıb bir yerdə. Ayıq olun ey.

A ğ a z a d ə. Bunu deyirsən? Amma elə başladın ki, qızın ürəyinə min fikir gəldi.

M u r a d. Sözümlü kəsmə, onsuz da eşidən deyiləm. Rəhiləyə də demişəm ki...

A ğ a z a d ə. Nə çox Rəhilədən danışırısan?

M u r a d. Yavaş, ədə. Çığıрма. Ay-hay, əcəb adamsan. Sənə sirt vermək olar? Eşidər, bütün işlər pozular.

A ğ a z a d ə. Yavaş deyəndə eşitmirsən. Çığıрмаğa da qoymursan, bəs mən neyləyim?

M u r a d. Hələlik sən bir şey eləmə, yoxsa işi salarsan quyunun dibinə. Yaxşı, nə oldu, yoxlayıb qurtarmadın?

Ağazadə. Yoxlamışam. Bütün məsələlər məlumdur. Amma sən onları gözədən qoyma.

Murad. Gedirsən get, amma mən ölüm tez-tez gəl. Sənsiz danıxıram. Vur bura beş qardaşı.

Ağazadə. Aı, mən həmişə burdayam, iş qurtarmamış hara gedirəm ki?

Qurbanov və Gülümov gəlirlər.

Qurbanov. Ağazadə, əlin əlimə dəysin. Yoxsa yenə mənə katib çağırır? Əşi, bu raykomun taxıl tədarükü idarəsindən başqa işi yoxdur yeni?

Ağazadə. Yox, yoldaş Qurbanov. Sizinçün gəlməmişəm. Ayrı işim var.

Qurbanov. Hə, Allah sənə şükür. Deyəsən, bu gün mənə raykom dinc qoyub. Deməli, idarəmdən arxayın olmağa başlayıblar. Yaxşı, sənə ayrı nə işin ola bilər ki?

Ağazadə. Heç, xırda işdir. Xudahafiz, mən getməliyəm.

Qurbanov. Xudahafiz. (Ağazadə çıxır. *Qurbanov Gülümova*) Bu burada nə hərlənir?

Gülümov. Heç bilmirəm, yoldaş Qurbanov. Demədim Qumru ilə xosunlaşır?

Qurbanov. Sonra məndən xəbərsiz yoxlama-zad eləyər ha... Ayıq ol!

Gülümov. İş yoxlamadan çox məhəbbətə oxşayır. Deyəsən, Qumrunu sizdən qabaq o behləmək istəyir.

Qurbanov. Hər halda, hərtərəfli bütün cinahları bərkitmək lazımdır. Mənim üzümde qızırtı yoxdur ki?

Gülümov. Xeyr, yoldaş Qurbanov! Ağappaq mərmər kimi üzdü.

Qurbanov. Heç bilmirəm bu şillə nə idi arvad mənə vurdu. Bəs Qumru yenə naz eləyir, qaçır, yaxın qoymur. O boyda mirvarini qəbul eləyəndən sonra bu cür əl-ayaq atmaq nə üçün?

Gülümov. Bilmirəm. Özüm də məəttələm. Yəqin demək istəyir ki, azdır.

Qurbanov. Narazılığımı bildirmək üçün əcəb üsul tapıb. Yox, mən ki, bir işə girişirəm, şillə deyil, top da atılsa, geri çəkilməyəcəyəm. İrəli, atəş!

Səməndərli içeri girir.

Səməndərli. Hanı atəş? Mən bu saat söndürməyə atəş axtarıram, yoldaş Qurbanov! Göstərin yerini.

Qurbanov. Atəşi mən hələ yaradacağam, Səməndərli! Onda görürsən. Məni raykom ilə qorxudurlar. Qoy hələ gedim bir motoruma benzin töküm.

Çıxır.

Səməndərli. Kişi lap kələfin ucunu itirib. Eksprompt oynayan artistlərə oxşayır. Sən buna nə deyirsən, ey bülbülünü itirmiş zavallı Gülümov?

Gülümov. Çox da arsızlığa vurma. İşlər şuluqdur. Qurbanov ilə bütün haqq-hesabımı üz, Ağazadə buralarda çox hərlənir, deyəsən, kişinin başını yeyəcək.

Səməndərli. Bah... mən ölüm ha... Onda gəl əlindən material verək.

Gülümov. Sənə materialına çox inanan var? Axmaq, əlinə düşənə idarədən çıxart, Firuzənin məsələsini tez elə, fürsətdir.

Səməndərli. Firsəti fot eləməz, aqıl məgər nadan ola. Eşitməmişəm, ey mühasiblərin ən fərasətsizisi?

Hüseyn içeri girir.

Gülümov. Budur bax, fərasətsiz buna deyirlər. Bir məsələni qurtara bilmir. Ayağı tələyə ilişəndə ayılacaq.

Hüseyn. Çalışırım, Gülümov dayı, əzbərləmişəm.

Səməndərli. Anbar Hüseyn. Gəl bura görək, bədbəxt!

Gülümov. Anbar, bəzənmişəm, mübarəkdir. (Çıxır)

Hüseyn. Paltarım necədir?

Səməndərli. Libas insanın zinetidir. Ürəyin təmiz olmaqdan, paltarın təmiz olsun.

Hüseyn. Mənimki təmiz deyil?

Səməndərli. İndi cürətli ol. İki üsulun ikisini də işlət, əzbərləmişəm?

Hüseyn. Yadımdan çıxsın, kağıza baxaram.

Səməndərli. Qorxma, işə giriş. Mən gedirəm, bir bəhanə ilə qızı bura göndərəm. (Çıxır)

Hüseyn (Öz-özünə əzbərləyir). Bağışlayız, naxallıq eləyirəm, salaməleyküm. Əleykəssalam. İzin verin sizdən soruşum, adama bu

dünyada hamıdan çox nə lazımdır? Xoşbəxt bir yaşayış. Nə lazımdır?
Xoşbəxt bir yaşayış...

R ə h i l ə içəri girir.

H ü s e y n. Bağışlayız, naxallıq eləyirəm, salaməleyküm.
R ə h i l ə. Mənim yersiz salama ehtiyacım yoxdur.
H ü s e y n. Bəs bu cavabı düz vermədi ki... Eybi yoxdur, qoy dalını
deyim görək nə olur? Bağışlayız, naxallıq eləyirəm, izin verin, sizdən
soruşum. Nə soruşum? Zəhrimar yadımdan çıxdı. *(Kağıza baxır)*

R ə h i l ə. Siz dəli olmusunuz, nədir?
H ü s e y n. Yadıma düşdü. İzin verin, sizdən soruşum, adama bu dün-
yada hamıdan çox nə lazımdır.

R ə h i l ə. Bir az əqilli olmaq.
H ü s e y n. Bağışlayız, naxallıq eləyirəm...
R ə h i l ə. Doğrudan da, naxallıq eləyirsən...
H ü s e y n. Sözümlü kəsmə, cümləm qırılır... siz ki... siz ki, xoşbəxt
yaşayış axtarırsınız, xoşbəxt yaşayış bu lələşində, əgər birisi bədbəxt
olub ayağımızın altında sürünərsə, ona əlinizi uzatmazsınız?

R ə h i l ə. Yox. Çünki yerlərdə sürünmək heyvanlara aid xasiy-
yətdir. Heyvan kimdir?

H ü s e y n. Mənəm. Uzadın əlinizi.
R ə h i l ə. Axmaq! *(Getmək istəyir)*
H ü s e y n. Dayan, dayan, getmə. Adlayıb keçirəm ikinci üsula.
(Kağıza baxır) Gör sən dünyada nə qədər xoşbəxt yaranmışsan!

R ə h i l ə. Nə üçün?
H ü s e y n. Gör nə düz cavab verdi. Malades. Çünki mən sənə aşıq
olmuşam.

R ə h i l ə. Naxal.

ÇIXIR.

H ü s e y n *(bir qədər dayanır, sonra birdən yadına düşmüş kimi
qaçır)*. Dayan, dayan, hələ dalı var. *(Səməndərli ilə rastlaşır)* Elə isə,
əlvida, artıq Hüseynin ömrü bitdi. Mən özümü öldürəcəyəm.

S ə m ə n d ə r l i. Sus, ey bədbəxt? Qabağındakı mənəm.
H ü s e y n. Getdi. Üsulların ikisi də boş çıxdı. Evim yıxıldı.
S ə m ə n d ə r l i. Rəhiləni almırsan deyə evin niyə yıxılır ki? Ey
qara kölgə?

H ü s e y n. Başa düşürsən? Anbarda əskik var. Rəhilə laborant-
dır. Rütubəti, torpağı çoxaltsam, mənim işim düzələr. Onu alsam, iki-
miz bir yerdə pul kosərik, bildin? Səməndərli, ölən günüdür.

S ə m ə n d ə r l i. Sənə bir üsul da öyrədərəm. Üçüncü üsul beş yüz
manat. Razısan?

H ü s e y n. Sən də günü-gündən qiyməti qaldırırsan?
S ə m ə n d ə r l i. Üsul özü qiymətli üsuldur. Beş yüz, artıq-əskik
olmaz. Tez ol, tələsirəm.

H ü s e y n. Öyrət, keçibdir daha...
S ə m ə n d ə r l i. Bəs pullar? Ovcumun içi qaşınır. Say, sakit elə.
H ü s e y n. Sən bilirsen ki, mən yanımda pul gəzdirmirəm, sonra
verərəm.

S ə m ə n d ə r l i. Nisyə bəşəriyyətin ən böyük düşmənidir, zavallı.
H ü s e y n. Sən öl verərəm. Keçən səfər vermədim?!
S ə m ə n d ə r l i. Çox gözəl, elə isə, ey böyük cani, bil və eşit, üçün-
cü üsul budur, bax! *(Əlilə pula işarə edir)*

H ü s e y n. Pul. Sən dayımın canı? Onun yolunda varımdan-yoxumdan
keçərəm.

S ə m ə n d ə r l i. Bu işə nə qədər buraxa bilərsən?
H ü s e y n. Nə qədər desən. Bir min, iki min...
S ə m ə n d ə r l i. Sus, ey aciz məxluq, bir-iki minə Rəhilə heç sən
üzünə baxıb gülməz də, smetanı böyüt!

H ü s e y n. Üç min.
S ə m ə n d ə r l i. Qalx, yüksəklərə doğru uç!
H ü s e y n. Beş min.
S ə m ə n d ə r l i. Pervaz et.

H ü s e y n. Altı min bəsdir.
S ə m ə n d ə r l i. Elə isə pulları hazırla.
H ü s e y n. Nağd pul yoxdur axı.
S ə m ə n d ə r l i. Özün bil, pulun yoxdur, onda daha yuxarılardan
yapışma, aşağılardan yapış, aşxanalarda yeməkpaylayan, kinoda bilete
baxan, səninkilər belələridir. Dəvəçilə dost olanın darvazası gen gerek.

H ü s e y n. O qədər nağd pulu haradan tapım?
S ə m ə n d ə r l i. Sus, ey xəsisin biri, xəsis! Sən bu elmlə ali mək-
təbdə dərs deyə bilərsən. Qənbəri tanıyırsan?

H ü s e y n. Karl Marks kolxozunun briqadiri?

S ə m ə n d ə r l i. Hə. Karl Marks kolxozunun briqadiri. Bir ton taxıl artıq buraxarsan. Qənbərdən...

H ü s e y n. Olmaz. Arxayın deyiləm.

S ə m ə n d ə r l i. Mən cavabdehəm. Nədən qorxursan? Bir ton taxılın əvəzində sənın yanında bir çamadan qoyacaq. İçində də beş min manat.

H ü s e y n. Bu Qənbərin məzənnəsidir?

S ə m ə n d ə r l i. Bəs nə qədər, mənı də yeməyəcəksən ki?

H ü s e y n. Kilosu beş qəpiyə düşür.

S ə m ə n d ə r l i. Yaxşı, ey mənfur kölgə. Çamadanın içindəki pullar balaladı, bir min artdı.

H ü s e y n. Sərf eləməz.

S ə m ə n d ə r l i. Bəsdır, özge malı deyil ki? Hökumətin taxılıdır. Biz də hökumətin balası. Öz atamızın malını yeyirik.

H ü s e y n. Yaxşı. Amma buradan çıxartmağı səndən.

S ə m ə n d ə r l i. O hazır. Propusk cibimdə.

H ü s e y n. Bəs mən pulları o qıza necə verim?

S ə m ə n d ə r l i. Onu da öyrədim? Pulları bükərsən bir boğçaya, aranı xəlvət eləyib qabağında diz çöküb, ədəb ilə təqdim eləyərsən.

H ü s e y n. Bir söz deməyim?

S ə m ə n d ə r l i. Yox, uzun danışsan, ilişərsən. İkiçə kolmə. Ölüm, ya olum.

H ü s e y n. O nə deyən sözdür?

S ə m ə n d ə r l i. Onun mənasını sənın dayın da başa düşməz.

H ü s e y n. Ölüm... İlişirəm, axı.

S ə m ə n d ə r l i. Nağd deyil, ona görə ilişirsən. Əlində pul olandan sonra bülbül kimi danışacaqsan.

H ü s e y n. Qənbər gəlir, sən ona əhvalatı danış, mən getdim.

Çıxır. Q ə n b ər içəri girir.

Q ə n b ər. Salam, heç kəs yoxdur ki?

S ə m ə n d ə r l i. Heç kəs yoxdur. Danış, görək, nə var? Ürəyim partlayır.

M u r a d içəri girir: Oturub işləməyə başlayır.

Q ə n b ər. Məhkəmə sədrini pul ilə almaq lazımdır, ayrı heç bir əlacı yoxdur.

S ə m ə n d ə r l i: Bu gün təzə xəbər eşitmişəm. Məhkəmə sədrinin bacısı Firuzə xanım Qurbanovun arvadıdır. Qurbanov da vurulub Qumruya, arvadını boşamaq istəyir. Nə deyirsən, mən gireləyim onu.

Q ə n b ər. Bacarsan, lap nureləm nur olar. Amma buna mənım tədbirim deyərler. Pul mütləq lazımdır, özü də çox.

S ə m ə n d ə r l i. Pul da düzəlir. Anbar Hüseyni tovlamışam, altı verib ondan bir ton götürərsən, hə necədi, əridə bilərsən?

Q ə n b ər. Göydə, bir ton bir atək pul eləyər. Taxıl bu saat fir-fır fırlıdayır. Oldu.

S ə m ə n d ə r l i. Oldu. Böyük adamsan, ulu Hürmüzdə and içirəm ki, böyük vücudsan.

Q ə n b ər. Taxılları nə vaxt aparıram?

S ə m ə n d ə r l i. Günü sabah. Arabaları götür gəl, doldur sür bazarə, vəssalam, di gəl gedək, ey mənim istinadgahım!

Çıxırlar.

G ü l ü m o v içəri girir. Stolun dalına keçib işləməyə başlayır.

Q u r b a n o v (*yarıkefli içəri girir*). Gülümov, afərin, yenə işləyirsən? İşlə, işlə, material verənlərin qabağına gərək qoz qoyaq.

G ü l ü m o v. Canımızı qoymuşuq, yoldaş Qurbanov! Siz rəhbər olan idarədə mən özümü ölümə verərəm.

Q u r b a n o v. Sağ ol, sağ ol. Aşnamsan. Amma Gülümov, bu gün yəqin elədim ki, sənın ruhun yoxdur.

G ü l ü m o v. Lap mötəbər mənbədən eşitmisiniz, yoldaş Qurbanov?

Q u r b a n o v. Mənimlə mübahisə eləmə, Gülümov, ruhun yoxdur. Ruhun olsaydı, burda oturub çötkə salmazdın. Gələrdin azsovxoztrestin skladına. Görərdin ki, Qurban Qurbanov taxıl tədarükü idarəsinin markasını necə yuxarı qaldırdı.

G ü l ü m o v. Xəbərim olmayıb, yoldaş Qurbanov! Üzr istəyirəm.

Q u r b a n o v. İstəmə, verən deyiləm. Qərez ki, nə uzadım, raykomda qanım qaraldı, durdum birbaş gəldim azsovxoztrestin skladına, gördüm aşnalarımın hamısı buradadırlar. Dörd adam iki şüşəni gücnən içib qurtarıblar. Təkbaşına üç şüşə vurdum, durdum.

G ü l ü m o v. Hansından vurdunuz, Qurbanov? Araq, yoxsa pive?

Q u r b a n o v. Nə pivə? Çıxart siyahıdan, pivəni sərxoşlar içər. Araq eşq atəşidir.

G ü l ü m o v. Məsələyimiz bir-birinə düz gəlir. Mənim də ixtisasım araqdır. Şərabla da aram yoxdur.

Q u r b a n o v. Yox, Güllümov. Burada da səhv buraxdın. Şərab bəşəriyyətin zinetidir. Bütün qədim şairlər şərab haqqında ölməz əsərlər yazıblar.

G ü l ü m o v. Moddan düşüb. Zəmanəmizin şairləri bir kəlmə də şərabdan yazmırlar.

Q u r b a n o v. Çünki tapmırlar. Şairə şərabı verən kimdir ki, onu hələ təsvir də eləsin. Şərab insanı yüksəldir, bu gün mən hirsimdən üç şüşə şərabı birnəfəsə içdim.

G ü l ü m o v. Bəs nə üçün hirsli idiniz?

Q u r b a n o v. Hirsli olmayıb neyləyim? Raykom katibi üzümə vurur ki, idarəndə yeyirlər, dağıdırlar, arvad buradan gəldi, pul buradan getdi. Böhtandır da, böhtan adamı yandırar axı. Amma ürəyim elə yanır ki, elə bil yağsız tavada balıq qızardılar. Qoy Qumrunu çağırıb bir stəkan su istəyim, bəlkə barışdı. Qumru!

M u r a d gəlir.

M u r a d. Buyurun, yoldaş Qurbanov? Məni çağırırsınız?

Q u r b a n o v. Ədə, sənin adın Qumrudur? Sən Qumrusan?

M u r a d. Bəli.

Q u r b a n o v. Bu nədir, a Güllümov. Üç şüşə mən içmişəm, niyə bu qələti eləmirəm? Heç bu cür arvad olar?

G ü l ü m o v. Kardır, yoldaş Qurbanov, dediyinizi eşitmir.

Q u r b a n o v. Əvvəla ona de ki, müharibə vaxtı kar olmaq yaramaz. Tezliklə qulağını açıdırın. Sonra da adam nə qədər kar olsa, yenə də arvadla kişinin arasındakı fərqi başa düşər. Qumru!

M u r a d. Buyurun, Yoldaş Qurbanov!

Q u r b a n o v. Əstəğfürullah... Xərcim batmadı? Bir də cavab versə, məni tamam ayılacaq ha... A Güllümov, mən ölüm, bunu çıxart siyahıdan, qoy işimizin görək.

G ü l ü m o v. Murad! Get işini gör, yoldaş Qurbanov sənənlə deyil?

M u r a d. Siyahı? Baş üstə, bu saat gətirərəm.

Çıxır.

Q u r b a n o v. Nəyi gətirir? Hara getdi?

G ü l ü m o v. Yoqin o elə başa düşdü ki, kağızlara qol çəkmək istəyirsiniz. Gətirmək üçün getdi.

Q u r b a n o v. Ay canım, indi mənim kağızlara qol çəkməli vaxtım deyil, xərcim batmadı? Yox, ayıldım. Onu qoyma kağız-kuğazları dartıb gətirsin.

G ü l ü m o v. Eybi yoxdur, vaxt tapıb qol çəkərsiniz. On-on beş gündür gecikir.

Q u r b a n o v. Yox, kağızları görəni kimi ayılacağam, get onu qoyma.

G ü l ü m o v. Baş üstə! (Çıxır)

Q u r b a n o v. Ürək yangısından ölüərəm. Bu Qumru harada qaldı? Qumru!

F i r u z ə öz evlərindən çıxır.

F i r u z ə. Nə var? Nə səsini başına salmışan? Zəhrimar!..

Q u r b a n o v. Ağzın şirin olsun.

F i r u z ə. Hələ sənin ağzını şirin eləyəcəyəm. Onda görərsən. Bu saat raykomu ispalkoma, ispalkomu raykoma qatmışam. Başın qatışib arvadlara, kül başına, qulağının dibində dünyanı sökülür, xəbərin yoxdur. Vallah, səni ittifaqda biabır eləyəcəyəm.

Q u r b a n o v. Qulluq işinə qarışma, Firuzə, min kərə sənə demişəm.

S ə m ə n d ə r l i içəri girir.

F i r u z ə. Kəs! Yoxsa, şapalağın birini də yemək istəyirsən?

S ə m ə n d ə r l i. Aha, su və şlanq lazımdır. Yangın qoxusu gəlir.

Q u r b a n o v. Ay Səməndərli, yanan mənim ürəyimdir. Bu arvad mənim ürəyimi yandırdı.

S ə m ə n d ə r l i. Səhv eləyirsiniz, müdir, Firuzə xanım kimi qadın dünyada təkdir.

F i r u z ə. O nə qandır, onun kişi başını yərə soxum.

Q u r b a n o v. Ağzın şirin olsun.

Q u m r u içəri girir.

Q u m r u. Utanmayıb hələ məni çağırırsınız da.

Q u r b a n o v. Bu da nə pis vaxtda gəldi.

F i r u z ə. Ağız ey, nə mənim ərimin başına dolanırsan? Gözümə görünmə, vallah, səni faşist soldatına döndərəm.

Q u m r u. Ay ana, mənim sənənin ərinlə heç bir işim yoxdur.

F i r u z ə. Mənə ana deyirsən, ağız? Vaxtında orə gətseydin, mən boyda qızın vardı. Mənə sataşırsan ay... ay... Yapışın mənə, Səməndərli, yapış mənə.

S ə m ə n d ə r l i. Yoldaş müdir, icazə verin arvadınızdan yapışım.
Q u r b a n o v. Yaxşı eşit, Fıruş! Mən səninlə yaşamıram və ayır-
lıram. Yeni həyat başlamaq istəyirəm. Sənin heç bir kəlmə də danış-
mağa ixtiyarın yoxdur. Sən öl xərcim batmadı?

F i r u z ə. Qanun var. Məhkəməsiz ayrılmağa ixtiyarın yoxdur.

Q u r b a n o v. O sən qulluğunda qalsın. Biz ZAQS ilə evlən-
mişik ki?.. Molla kəbini heçdir. Bizimki qurtardı.

F i r u z ə. Ay, ay, yapışım məndən.

S ə m ə n d ə r l i. Arxayın olun, Fıruşə xanım. Mən sizdən bərk yapış-
mışam, qiyamətə kimi qopmayacağam.

P ə r d ə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Yenə həmin yer. Fıruşə və Səməndərli içəri girirlər.

S ə m ə n d ə r l i. Hirs qadının gözəlliyi üçün bir zərbədir. Xanım, siz
Qurbanovu ürəyinizdən silib atın, əvəzində bu yetim Səməndərlinin
heykəlini qurmağınızı xahiş edirəm. Cavab ver, Cülyetta, Romeo səni
gözləyir.

F i r u z ə. Gül kimi adımlı dəyişdirmə, sən Allah! Amma yadında
yaxşı saxla ki, mən gündə bir ərə gedib çıxan arvadlardan deyiləm.

S ə m ə n d ə r l i. Mən sənə ikinci və sonuncu ərənin olmaq istəyirəm.

F i r u z ə. Deməli, təklif eləyirsən ki, evlənək?

S ə m ə n d ə r l i. Evlənək nə sözdür? Yeni həyat quraq, cənab gu-
şəsi kimi bir guşə düzəldək.

F i r u z ə. Sən artistsən?

S ə m ə n d ə r l i. Əlbəttə, görmürsən, həyat müvəqqəti, incəsənət
daimidir.

F i r u z ə. Bəs mən səni heç səhnədə görməmişəm.

S ə m ə n d ə r l i. Mən səhnədə yox, həyatda artistəm.

F i r u z ə. Həyatda da artist olar?

S ə m ə n d ə r l i. Həyat bir səhnədir, biz hamımız artistik.

F i r u z ə. Hansı dükanə prikripitsən?

S ə m ə n d ə r l i. Xalqın dükanına, mənə xalq dolandırır.

F i r u z ə. Keç məsul işçilərin dükanına!

S ə m ə n d ə r l i. Sənin ömrün mənim üçün qanundur, xanım. Hara de-
yirsən, keçərəm. Həyat bir mənzildir, biz hamımız bu həyatda köçəriyik.

F i r u z ə. Məzəli danışsən ey, heç o külbaş bu cür danışmağı ba-
carmırdı.

S ə m ə n d ə r l i. Yaxşı, bizim bu xoşbəxt toyumuzda sən qohum-
qardaşlarından biri iştirak etməyəcək? Məsələn, qardaşın?

F i r u z ə. Hansı qardaşım?

S ə m ə n d ə r l i. Məhkəmə sədri sənə qardaşım deyil?

F i r u z ə. Kamalı deyirsən? O mənim ögey qardaşımdır. Aramız
yoxdur. Neçə ildir ki, bu Qurbanın üstündə kəsülmüyük.

S ə m ə n d ə r l i. Kəsülsən? Nahaq! Günü bu gün barış. O cür qar-
daşı adam əl üstündə saxlayar. Ögey olanda nə olar ki?

F i r u z ə. Yaxşı, barışaram.

S ə m ə n d ə r l i. Hə, bu ayrı məsələ. Gedək, ey mənim zülfi-
siyahım. (*Qənbər içəri girir*) Yox, hələ getməyəm. Sən ceyran yerləşləri
ilə xırda-xırda yeri, mən də bir saniyədən sonra özümü çatdıraram.

F i r u z ə. Nə oldu ki?

S ə m ə n d ə r l i. Bu yoldaş kolxozçunun mənimlə ikicə kəlmə
sözü var.

F i r u z ə. Bu kolxozçu niyə olur ki? Qənbərdir də. Qənbər, xoş
gördük.

Q ə n b ər. Xoş gününüz olsun, xanım.

F i r u z ə. Mən gedirəm, Səməndərli, tez gəl.

S ə m ə n d ə r l i. Bu dəqiqə gəlirəm.

Fıruşə çıxır.

Q ə n b ər. Heç uduzmamısan, Səməndərli. Arvadlığı da pis deyil.

S ə m ə n d ə r l i. Görürsən? Qurbanov kimi canavarın əlindən onu
elə çəkib qopardım ki, özü də məəttəl qaldı. Bu gün gedib qardaşı ilə
tanış olacağam. Qohumluqda görək məhkəmədəki işləri ondan alıb öz
əlilə yandıraram. Yangın var, yangın...

Q ə n b ər. Çığırıb camaatı başımıza yağma. İşləri tez rədd etmək
lazımdır. Mən heç, mən çox o cür üfələrdən nem çıxmışam. Amma sən
birinci dəfəsən, gedərsən, gəlməzsən. Taxıl üçün müştəri görmüşəm.
Anbar Hüseyinin də pulları hazır. Tez ol tap, verim başdan olsun.

S ə m ə n d ə r l i . Hardadırsa, gəlib çıxar, yaxşı, birdən Firuzənin qar-
daşı razı olmadı. Evimiz yıxılar ha...

Q ə n b ər . Axmaq olma. Pulun ucunu göstər, əl quzusu kimi da-
lıncə gələcək. (Hüseyn içəri girir)

H ü s e y n . Qənbər? Oğlan gəlmisən, qız?

S ə m ə n d ə r l i . Siz haqq-hesablaşın, çeşmi xumarım gözləyir,
mən getdim.

Q ə n b ər . Tez qayıt. Bu gün gərək zəhrimarları çıxardağ.

S ə m ə n d ə r l i . Bu saat. İldırım sürətilə.

Çıxır.

Q ə n b ər . Gör nə özünü oda vurur. Elə bilir buradan ona bir şey
düşəcəkdir. Qənbər ölüb də...

H ü s e y n . Pulları ver, mən yerbəyer eləyim. Sonra gələn olar.

Q ə n b ər . Bir qəbz yaz, bir ətək puldur, kişi gərək işini chtiyyətli
görsün.

H ü s e y n . Di, onda gəl anbara.

Rəhilə içəri girir.

R ə h i l ə . Sizdən kiçik bir məlumat almaq lazımdır, Hüseyn yoldaş!

H ü s e y n . O xoşbəxtlik mənə haradan üz verib? Sən get, Qənbər
dayı, mane olma. Mən bu saat gəlirəm.

R ə h i l ə . Qənbər sizsiniz?

Q ə n b ər . Bəli, xanım. Bir qulluğunuz varsa, buyurun.

R ə h i l ə . Deyirlər, siz adınızı yalandan kolxozçu qoymusunuz.

Q ə n b ər . Xeyr, xanım, mən xalis kolxozçuyam. (Hüseynə) Danış-
san dilin qurumaz ki?

H ü s e y n . Qənbər öz adamımızdır, Rəhilə xanım, bir papaq elə-
səniz, bütün kənd axıb ayaqlarınıza tökülər.

R ə h i l ə . Ancaq Qənbər tərsinə cləyir, kənddən bura taxıl
gətirməkdənsə, buradan taxıl çıxardır. Özü də saxta buraxılış vərəqəsilə.

Q ə n b ər . Rəhilə xanım, bu mənim adıma böhtandır.

H ü s e y n . Qənbər dayı, zəhmət çək, cavanların söhbəti var.

Q ə n b ər . Gedirəm, gedirəm, bala, mane olmaram...

Çıxır.

H ü s e y n . Əmriniz, Rəhilə xanım! Hüseyn bütün anbarilə qullu-
ğunuzda kəmə bəstədir.

R ə h i l ə . Bu necə işdir, Hüseyn yoldaş, iki kağızın ikisində də sənin
yazdıqlarınla mənimki düz gəlmir. Səninkilərdə rütubət artıb.

H ü s e y n . Rəhilə xanım, gərək çoxdan hiss eləyəydiniz ki, sizi
görəndə mənim rütubətim də artır, hərərim də...

R ə h i l ə . Səninlə işim yoxdur, taxılın rütubətinin artmağı pisdir.

H ü s e y n . Rəhilə xanım' Taxılın rütubətinin artmağına da səbəb
sizsiniz. Anbarda oturub o qədər ağlayıram ki, göz yaşım hökumətin
taxıllarını isladır. Anbarda, əgər istəyirsiniz ki, hökumətin taxılı rütü-
bətətsiz olsun, əvvəlcə mənim göz yaşlarımın qabağını saxlayın.

R ə h i l ə . Çox mənasız danışsən. De görüm, bu necə məsələdir?
Bəlkə anbara siçan dadanıb? Düzünü de... Düzünü de...

H ü s e y n . Rəhilə xanım, səbir eləyin, on dəqiqədən sonra anbar
Hüseynin necə oğlan olduğunu mən sizə sübut eləyəcəyəm.

Murad və Ağazadə içəri girirlər.

A ğ a z a d ə . Nə ilə sübut eləyəcəksən ki?

H ü s e y n . Heç... ayrı söz danışdıq. Salam, yoldaş Ağazadə!

A ğ a z a d ə . Salam təbiidir, nə olub, Rəhilə?

R ə h i l ə . Bir balaca söhbətimiz var idi.

Q ə n b ər (səsi gəlir). Ay Hüseyn, mənə avara qoyma axı.

H ü s e y n . Gəlirəm, Qənbər dayı, bu saat. (Çıxır)

A ğ a z a d ə . Nə olub, Rəhilə? Əsəbisən?

R ə h i l ə . Başlarını soxublar kola, quyruqları görünür, xəbərləri
yoxdur. Dünənki materiallarla tanış oldun?

A ğ a z a d ə . Prokurordadır. Necə? Yoxsa təzə iş açılıb?

R ə h i l ə . Gülüməvü günü bu gün məsuliyyətə almaq lazımdır.

A ğ a z a d ə . Son darıxma, Rəhilə. Bu gün-sabah Qurbanovun bu
baqqal dükənini bağlayırıq, alver kəsilər. Mən yoxlamamı qurtarıb bütün
məsələni raykom katibinə danışmışam. İndi çılışmaq lazımdır ki, bunlar
axırlarını hiss eləyib şey-şüy çıxarmasınlar. Əli kişi haradadır? O mənə
lazımdır.

Çıxır.

R ə h i l ə . Murad? Niyə dinnirsən?

M u r a d . Rəhilə, sənə çox sözüm var, amma deməyə utanıram.

R ə h i l ə . Niyə utanırsən ki? De gərək nə var?

M u r a d . Hamısını bu məktubda yazmışam. Oxu, cavabını ver.

Səməndərli ilə Hüseyn içəri girirlər.

R o h i l e. Cavabı hazırdır. Mən də yazmışam. Al sən də bu məktubu oxu.

M u r a d. Cavabımı tez verərsən ha...

R ə h i l e. Yaxşı...

M u r a d. Yenə dedi işim var. Vaxtının bir dəqiqəsini də mənə sərf eləsən nə olar? (*Hərəsi bir tərəfə çıxır*)

S ə m ə n d ə r l i. Gördünmü, ey bədbəxt, kar da səni mindi.

H ü s e y n. Gördüm, gördüm. Ölen günümüdü, Səməndərli! Bu kara zohər verib öldürməsən, kişi deyiləm.

S ə m ə n d ə r l i. Boş danışma. Onsuz da, kişi deyilsən. Zohər... elə şeyləri böyük pyestərin qəhrəmanı eləmir. Sən heç birpərdəli pyestlərin də qəhrəmanı olmağa layiq deyilsən. Axmaq!

H ü s e y n. Bəs mən nəyləyim axı? Yanıram, özüm də tələsirom.

S ə m ə n d ə r l i. Qıza pul göstərmək lazımdır. Gedək. Hazırdaş. Yarım saata kimi pul qıza verilməlidir.

H ü s e y n. Paltarımı da təzələyim?

S ə m ə n d ə r l i. Mütləq. Gedək...

Çıxırlar. Qurbanov və Gülümov içeri girirlər.

Q u r b a n o v. Bura gəl görək, Gülümov, gör Qurbanovun başında nələr var.

G ü l ü m o v. Nə deyirlər axı, yoldaş Qurbanov?

Q u r b a n o v. Nə bilim? Deyərlər, guya mən idarəni ələ salmışam. Qumrunu öpmək istəmişəm.

G ü l ü m o v. Baho, böhtan bu dünyanı dağıtmır, yaxşıdır.

Q u r b a n o v. Halbuki, dişinə baxmaq istəyirdim ha... Cavan qızıdır. Dişləri xarab olmasın, qayğı, insan qayğısı... Amma Gülümov, iş ki, bu pilləyə mindi, Qumrunu alacağam, acıqnan, çağır onu bura görək.

G ü l ü m o v. Bir az səbir eləyin, yoldaş Qurbanov.

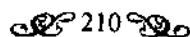
Q u r b a n o v. Səbirdən keçib. Daha bir dəqiqə dayanmaq olmaz. Əvvəllər onu siyasət ilə almaq istəyirdim. İndi iş prinsipə düşüb. (*Qumru içeri girir*) Aha, Gülümov, bizi tək qoy, özü öz ayağı ilə gəlib çıxıb.

G ü l ü m o v. Baş üstə, cürətli olun... (*Çıxır*)

Q u m r u. Yoldaş Qurbanov, alın, bu mənim ərizəm, məni işdən çıxarın.

M u r a d içeri girir.

M u r a d. Buyurun, yoldaş Qurbanov.

Q u r b a n o v. Nəyi buyurum? Mən səni çağırardım?

M u r a d. Bəli.

Q u r b a n o v. Çağıranda gəlmir, çağırılmayanda gəlir. Sənin qulağına səs düşüb, bala, get, işimiz var.

M u r a d. Baş üstə, özü çağırır, özü də deyir get.

Çıxır.

Q u m r u. Yoldaş Qurbanov, məni məəttəl eləməyin. Bu cür başsız idarədə işləmək istəmirəm.

Q u r b a n o v. Qumru! İstəyirsən mənim ürəyim partlasın? Axı yoldaş nədir mənə deyirsən? Mənə de Qurban, mənə de, Qurbancığım. Mənə bir naz elə, kūs, barış.

Q u m r u. Yekə kişisən, utanmırsan, qızın yerindəyəm.

M u r a d gəlir.

M u r a d. Vaxtınız varsa, kağızları götürüm qol çəkin, yoldaş Qurbanov.

Q u r b a n o v. Əşi, bu nə kələkdir mən düşmüşəm? Nə gir-gir girdiyib məni, nəfəsimi almağa qoymur. Gülümov! Ay Gülümov.

G ü l ü m o v gəlir.

G ü l ü m o v. Hazır. Buyurun, nə olub?

Q u r b a n o v. Ya bunu rədd elə, ya da ki, əlimdən xata çıxacaq.

G ü l ü m o v. Murad, sən get, hələ vaxtı deyil. Sonra gələrsən.

M u r a d. Yazın, yoldaş Gülümov, yazmasanız başa düşmüyəcəyəm.

G ü l ü m o v. Yaza-yaza lap yazıçı olduq getdik. (*Yazıb verir*)

M u r a d. Nə vaxt deyərsiniz, onda gələrəm. Mənə nə var?

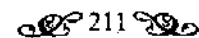
Çıxır.

Q u m r u. Mən görərem ki, siz burada bütün idarəni ələ salmışınız. Ayrı yerə müraciət eləsən, daha düz olar. (*Çıxır*)

Q u r b a n o v. Bu nə deyir, a Gülümov? Niyə belə eləyir. Bəs sən mənə deyirsən ki, razılıq verib.

G ü l ü m o v. Mən onun nə dediyini başa düşürəm. Yəqin nişan istəyir.

Q u r b a n o v. Nə nişanı? Bəs sən aldığın mirvari nədir?

G ü l ü m o v. Mirvari hədiyyədir, nişan həmişə üzükdən olar. Arvad-
dır da. Qaş-daş seven olurlar.

Q u r b a n o v. Yox, bu daha evlənmək olmadı, talan oldu. Bu cür
evlənmək sərf eləməz ki...

G ü l ü m o v. Üzük mütləq lazımdır, yoxsa məsələ uzanar.

Q u r b a n o v. Axı mənim pulum hanı ki, üzük alım? Üzüyün biri,
nə bilim, nəçə mindir?

G ü l ü m o v. Bir çarə var. Amma deməyə qorxuram.

Q u r b a n o v. Əgər bir bicliyin yoxdur, niyə qorxursan, de görək.

G ü l ü m o v. Biclik deyəndə, balaca bir götür-qoy eləmək istəyirəm.

Q u r b a n o v. O necə götür-qoydur?

G ü l ü m o v. Selpodan bizimkilərə iki ton kartof düzəltmişəm.
Heç kəs bilmir. Onu əritmək istəyirəm. Bizim işçilərin heç birisinin kar-
tofa ehtiyacı yoxdur.

Q u r b a n o v. Vəssalam?

G ü l ü m o v. Vəssalam. Bu götür-qoydan bir brilyant üzük omələ
gələr.

Q u r b a n o v. Ay Gülümov, onsuz da adımız bədnamdır. Üstü açıl-
lar, yaxşı olmaz.

G ü l ü m o v. Nə üçün yaxşı olmur, yoldaş Qurbanov? Bəs, yaxşı,
siz təkcə bir maaş ilə evə baxasınız, paltar alasınız, yemək yeyəsiniz?

Q u r b a n o v. Sən öl, maaşım arağıma çatdır.

G ü l ü m o v. Yeni əslində üzük-zad hamısı boş şeylərdir. Marks
"Kapital" əsərində yazıb ki, kommunizm dövründə üzük olmayacaq.
"Kapital"ı oxumusunuz?

Q u r b a n o v. Rabfakda oxuyanda ha istədim başlayam, olmadı. Ayıq
olanda həvsələm gəlmədi. İçəndə də adam özü "Kapital"dan çox bilir.

G ü l ü m o v. Onda qol çəkin, məsələ həll olunsun.

Q u r b a n o v. Gətir, bu da kartof. Material verənin gözü çıxsın.
Amma ehtiyatlı ol ha...

G ü l ü m o v. O barədə çoxları gəlib məndən dərs ala bilərlər.

Q u r b a n o v. Yaxşı, üzüyü ver, bəlkə damağı açıla. Gör ZAQS-a
nə vaxt gedirik?

G ü l ü m o v. Mən onu yola gətirərəm. Gedin bir bəzənin. Qızın gö-
zünə kül üfürmək lazımdır.

Q u r b a n o v. Onu da düz deyirsən, məni raykomdan soruşsalar,
de ki, ispalkoma getdi, ispalkomdan soruşsalar, de ki, raykoma getdi.

G ü l ü m o v. Baş üstə. Təki məndən soruşsunlar. Ağızlarımı elə
kolluğa sallam ki, bir gün çıxıb bilməzlər.

Çıxırlar. H ü s e y n və S ə m ə n d ə r l i içəri girir.

H ü s e y n. Səməndərli, amandır, ürəyim tıp-tıp tıppıldaıyır. Elə
bil, sinəmdə atlı milisioner gəzir.

S ə m ə n d ə r l i. Sənin vəziyyətin bu saat böyük Hamletin vəziy-
yyətinə oxşayır. Ya Rəhilə və yaxud məhkəmələr qapısında tökülən qanlı
göz yaşları. Ölüm, ya olum. Budur məsələ.

H ü s e y n. O sözü dilim tutmur axı.

S ə m ə n d ə r l i. Tutar, pul hazırdır mı?

H ü s e y n. Hazırdır. Budur, dəsmala bükmüşəm.

S ə m ə n d ə r l i. İçində nə qədərdir?

H ü s e y n. Altı min.

S ə m ə n d ə r l i. Azdır, bir min də artır.

H ü s e y n. Bədir, məni dolama, taksi-zad kəsilməyib ki?

S ə m ə n d ə r l i. Yaxşı. Mən burada bir kölgədə dayanacağam. Aha,
Rəhilə gəlir, sən məhkəm ol, pulu verib sözünü dedin, çıx get. Dalım mən
özüm danışaram.

H ü s e y n. Tir-tir titrəyirəm.

S ə m ə n d ə r l i. Sevginin gücündəndir. Hələ sən üç gün bərk qız-
dıracağısan. O gəlir, mən gizləndim.

Gizlənilir. R ə h i l ə içəri girir, o yan-bu yana baxır. Hüseyndən soruşur

R ə h i l ə. Qurbanovu görmədiniz ki?

H ü s e y n (Yaxınlaşıb diz çökür. Əlindəki bağlamamı Rəhiləyə verir.
Rəhilə özü bilmədən bağlamamı alır). Öüllum, ya oo... o...

R ə h i l ə. Nə deyirsən?

H ü s e y n. İlişdim.

R ə h i l ə. Nəyə ilişdin?

H ü s e y n. Zəhrimar yadımdan çıxdı, Səməndərli. Dayanım, ya
gedim? (Səməndərli çıxır, ona işarə edir ki, getsin. Hüseyin gedir)

R ə h i l ə. Bu neyləyir? Dəli olub, nədir? Bu nə idi mənə verdi?

S ə m ə n d ə r l i (gülür). Mənə verin, Rəhilə xanım, bu yalandan
saxta hədiyyədir. (Bağlamamı alır) Mən Hüseyinə artistlik öyrədərəm.

R ə h i l ə. Artistlik öyrədirsiniz?

S ə m ə n d ə r l i. Bəli, indi gördüyünüz səhnə, gənc bir oğlanın qıza hədiyyə təqdim etməsini təsvir edirdi. Ancaq heyf ki, imtahan verə bilmədi, çaşdı, sözünü demədi.

R ə h i l ə. Siz özünüz artistlik bacarırsınız ki, başqalarına da öyrədirsiniz?

S ə m ə n d ə r l i. Əlbəttə, həyat müvəqqəti, incəsənət daimidir. Mən çox artistlər yetişdirmişəm. İstəyirsiniz sizi iki günün içində aktrisa eləyim?

R ə h i l ə. Yox, məndən aktrisa olmaz. Qurbanovu görmədiniz ki? S ə m ə n d ə r l i. Yoldaş Qurbanov elə bu saat çıxdı. (Rəhilə çıxır)

Səməndərli pulları təlosik əleyhqazın içinə qoyur. H ü s e y n içeri girir.

H ü s e y n. Getdi?

S ə m ə n d ə r l i. Apardı.

H ü s e y n. Axır sözü nə oldu?

S ə m ə n d ə r l i. Əvvəlcə çəm-xəm eləyirdi. Pulu almaq istəmədi. Elə ki, altı min manatın adını eşitdi, o saat hərbi vəziyyət dəyişdi. O daşürək yumşalıb, mum kimi oldu.

H ü s e y n. Pul elə şeydir, bəs nə üçün getdi?

S ə m ə n d ə r l i. Getdi, pulları saymağa.

H ü s e y n. Qurban olum sənə, Səməndərli, daha nə dedi?

S ə m ə n d ə r l i. Boynuna aldı ki, iki gündür səni sevirmiş.

H ü s e y n. Zarafat eləmə, əşi. Bəs niyə demirdi?

S ə m ə n d ə r l i. Çünki sevgi elə şeydir, sevgi çox qapıları bağlı qoyub, çox dilləri lal eləyib.

H ü s e y n. Gərək elə günü bu gün gedəm onunla görüş təyin eləməyə.

S ə m ə n d ə r l i. Yox, yox, aman günüdür, işi korlarsan, hələ sən onunla bir kəlmə də danışma. İndi hələlik, siz hicran alovunda cızbız kimi qovrulmalısınız. Gəl gedək.

Çıxırlar. Rəhilə və Qurbanov içeri girirlər.

Q u r b a n o v. Vaxtım yoxdur. Gülümovun işlərinə istirahət günündən sonra baxacağam. Qoyun bir az da ruh məsələləri ilə məşğul olaq.

R ə h i l ə. Siz ruh məsələləri ilə məşğul olursunuz. Amma idarəni dağıdırılar.

Q u r b a n o v. Yəne dedi "idarəni dağıdırılar". Əşi, qız olasan, bu cür yaxşı deməli olasan. Qızım, mən işləyən idarə dağılmaz.

Q u m r u içeri girir.

214

Q u m r u. Amma mən sübut eləyəyəm ki, idarə dağılır, anbar dağılır, Gülümov oğrudur.

Q u r b a n o v. Qumru? Sən də? Əşi, sən uyma bunlara, gəl gedək, sənə xüsusi tapşırıqım var.

Q u m r u. Əlini uzaq elə. Biz qoymaq ki, xalq malını tarac eləyəsiz.

Q u r b a n o v. Bacım, siz uşaqsınız, fikirləşməmiş danışmayın, adamlara ləkə atmayın. Sən öləsən arvad-uşaq əlində qalmışıq. Gülümov bu idarənin sütunudur.

R ə h i l ə. Amma bu kağızlar deyir ki, Gülümov idarənin sütununu yerli-köklü oğurlayıb aparmaq istəyir. 12 ton taxıl israf olunur. Mən bu saat məsələni prokurora verirəm.

Q u r b a n o v. O cür kağızlarla adam tutmazlar. Gülümov namuslu işçidir. Uşaq olmayın.

Əli kişi içeri girir.

Ə l i k i ş i. Yoldaş Qurbanov, bu arabalar kimindir qapının ağzında?

Q u r b a n o v. Hansı arabalar?

Ə l i k i ş i. Bilmirəm, boş arabalardır. Arabacılar deyir ki, taxıl aparmağa gəlirlər.

R ə h i l ə. İş tərsinə düşüb. Bura taxıl gətirməkdənsə, buradan taxıl aparırlar.

Q u r b a n o v. Bura bax, Əli dayı, get öz işinə. Hər yerə başını soxma, iş mənim başımdan aşıb, tələsirəm.

Çıxmaq istədikdə, A ğ a z a d ə ilə qarşılaşır.

A ğ a z a d ə. Qurbanov, sizi raykomda axtarırlar.

Q u r b a n o v. Məni neyləyirlər? Qoymazlar başımızı aşağı salıb, işimizi görə.

A ğ a z a d ə. Başımızı aşağı salıb işinizi görseydiniz, heç kəsin sizinlə işi olmazdı. Amma bu gördüyünüz işlər üçün məsuliyyət daşılmalı olacaqsınız.

Q u r b a n o v. Ey, ey, məni hədələmə ha! Yaxşı, gedim raykoma, yoqin yenə təlimatlandıracaq, gələrsən sənənlə döş-döşə verib danışarıq.

Çıxır

A ğ a z a d ə. Gördünüz, tez suyu süzülə-süzülə getdi. Amma bilmir ki, məsələ qurtarıb. Mənim yoxlamam üzrə bütün materiallar prokurora

215

verildi. Qurbanov haqqında da mənə elə gəlir ki, möhkəm ölçü götürüləcək. Qumru, biz gedək.

Qumru və Ağazadə çıxır.

R ə h i l ə. Əli dayı, gözətçilərə tapşır, kimin kağızı olur-olsun, bir kilo da taxıl buraxmasınlar.

Ə l i k i ş i. Uşaqsan?

Çıxırlar. Q ə n b ər və H ü s e y n gəlirlər.

Q ə n b ər. Arabalar qapıdadır. Səməndərini tapıb çıxardaq, gecikmək olmaz.

H ü s e y n. Mən öz işimi görmüşəm. Yemişəm halvani, minmişəm eşşöyi. Rəhilə xanımı da mən alandan sonra sən arabaları çoxalt, bazarı böyüt. Ayda sənə filan qədər taxıl verəcəyəm.

Q ə n b ər. Taxıl, bala, elə şeydir ki, müştərisi həmişə qulağının dibindədir.

G ü l ü m o v gəlir.

G ü l ü m o v. Səməndərli haradadır?

H ü s e y n. İndicə gələr. Nə var, Gülümov dayı. Kefsiz görünürsünüz?

G ü l ü m o v. Kefsiz niyə oluram? Gülümovun kefi lap yuxarıdır, dəyimin rəngi mənim xoşuma gəlmir. Qurbanov yoldaş qayıtmadı?

H ü s e y n. Dayım bu saat getdi. Deyirdi ki, raykoma çağırırlar. Yəqin yenə qulluğunu böyüdürlər.

G ü l ü m o v. Yox, olsa-olsa, qulluğunu balacalatmaq üçün çağırırlar. İndi o vaxt deyil.

H ü s e y n. Əşi, yox a... Heç dayıma bata bilirlər?

G ü l ü m o v. O boyda nemesə batdılar, dayın nədir ki... Ehtiyatlı olun. Bu saat dayıya-zada etibar yoxdur. (Çıxır)

Q ə n b ər. Bu Gülümovda bir xəbər var, deyəsən.

H ü s e y n. Bilmirəm. İkihaça danışır. Gələn kimi dayımın ovcuna qoymasam, kişi deyiləm.

S ə m ə n d ər l i içəri girir.

S ə m ə n d ər l i. İş baş tutmur, ey mənfur taxıl qəhrəmanları.

H ü s e y n. Necə yəni, baş tutmur?

S ə m ə n d ər l i. Cəbhədə vəziyyət gərginləşir. İspalkomun əmri ilə bütün gözətçiləri doyüşüb təzələrini təyin eləyiblər. Bu gözətçilər də

atalarını tanımaq istəmirlər. İçəriyə nə qədər taxıl gətirirsən, getir, amma bayıra bir misqal da çıxartmaq olmaz.

Q ə n b ər. Hə, bu əngəl oldu. Oğul, al qəbzini, pulları bəri ver, bizim alverimiz baş tutmadı.

H ü s e y n. Pul hamı? Pullar Rəhilə xanımda, onun da məhəbbəti mənim ürəyimdə.

Q ə n b ər. Bu olmadı. Pulların da məhəbbəti mənim ürəyimdedir axı!

S ə m ə n d ər l i. Dayan, bəlkə çarə tapdıq. Mənim beynimdə dərin bir hərbi plan fir-fir fırlanır.

Q ə n b ər. Sənin beynin fırlanıb qurtarıncaya qədər mənim arabalarımın başını tuturlar. Tez ol...

S ə m ə n d ər l i. Bu sənə üçün halva-zad deyil ki, tədbir lazımdır, tədbir. Sən get arabaların yanına, adamları hazırla, qoy, qayıt, taxıllar haradadır?

H ü s e y n. Anbarın dal qapısından çıxarıb balkonun altına yığışam.

S ə m ə n d ər l i (Q ə n b ər). Çox yaxşı. Sən get, tez qayıt...

Q ə n b ər. Mən sizə arxayınam. Tez eləyin. (Çıxır)

H ü s e y n. Yox, bu gün buradan taxıl çıxartmaq olmaz.

S ə m ə n d ər l i. "Olmaz" olmasın. Kişinin pullarını qaytararsan.

H ü s e y n. Pul hamı, pulları sənənin yanında verdim ki.

S ə m ə n d ər l i. Onda sənənin işin yaxşı olmur. Sənənin qəbzini Qənbərin cibində. Sabah qəbzini aparıb verəcək prokurora. O da ki, səni çoxdan hər-ləyir girinə keçirsin. Yaxşıca əlinə düşərsən. Yox, Otello, sənənin səadət qapılarının bağlandı. Kəlməyi-şəhadətini de.

H ü s e y n. Mən neyləyim, ay Səməndərli? Budur, taxıllar bura, nə vaxt istəyirsiniz aparın! Məni niyə sıxışdırırsan? Dayımdan utanmırsan?

S ə m ə n d ər l i. Hə, indi ki, belə tez yola gələnsən, onda qu a q a s, gör nə deyirəm. Mən sənə işarə eləyən kimi bizim MPVO-nu fitini çalarsan.

H ü s e y n. Ondan nə olsun ki?

S ə m ə n d ər l i. Nə olacaq? Fit çalınan kimi mən həyəcan deyib çıxıracağam. Camaat qaçıb dolacaq zirzəmilərə, mühafizəçi-zad qal-mayacaq. Ara xəlvətkən Qənbər taxılları daşıyar. Başa düşdün, ey sə-mimiyyəət dağarcığı...

H ü s e y n. Yox, mən bacarmaram. Müharibə vaxtı həyəcan ilə zara-fat olmaz.

S ə m ə n d ər l i. Zarafat ilə demirəm ki... Fiti çal, çəkil dur kənar-
da, dalını mən yoluna salaram. Bəri gəl, səni bir yaxşı başa salım.

Çıxırlar. Q u r b a n o v kefsiz içəri girir.

Q u r b a n o v. Gülümov, ay Gülümov!

G ü l ü m o v çıxır.

G ü l ü m o v. Gəldiniz, yoldaş Qurbanov? Xeyir ola, nə münasi-
bətə çağırmışdılar?

Q u r b a n o v. Burada adam yoxdur ki?

G ü l ü m o v. Xeyr, adam nə gozir! Sözüünüzü deyir.

Q u r b a n o v. Mənə bir az pul lazımdır.

G ü l ü m o v. Pul? Mən ölməmişəm ki... nə qədər istəyirsiniz. Pul nə-
yinizə lazımdır ki?

Q u r b a n o v. Gərək təcili Bakıya gedəm.

G ü l ü m o v. Bakıya? Nə üçün? Bilmək olmaz?

Q u r b a n o v. Partibiletimi ölimdən aldılar. Görək, bəlkə Bakıda
ərizədən-zaddan verdik, düzəldi.

G ü l ü m o v. Partibiletinizi niyə aldılar axı?

Q u r b a n o v. Partiyadan çıxartdılar da...

G ü l ü m o v. Bəs qulluqdan necə?

Q u r b a n o v. Partiyadan çıxardandan sonra daha qulluqda qoy-
mayacaqlar ki. Təcili Bakıya getmək lazımdır. Bir az pul tap, tez ol.

G ü l ü m o v. Hə, burada iş bir az yoğunladı. Mənim pulum hara-
dandır ki, sizə verim.

Q u r b a n o v. Bəs indicə deyirdin ki, nə qədər istəsən, verərəm.

G ü l ü m o v. Yoxdur da... yoxdur... başa düşürsən? Hansı hesab-
dan verim? Xirtdəyə kimi kassaya bələdiyyə. Heç bilmirəm onları ney-
ləyəcəyik?

Q u r b a n o v. Sən nə üzüdünlük adamsanmış...

S ə m ə n d ər l i içəri girir.

S ə m ə n d ər l i. Mən hazır...

Q ə n b ər və H ü s e y n içəri girirlər.

Q ə n b ər. Biz də hazırıq.

Q u r b a n o v. Bunlar nəyə hazırdılar?

G ü l ü m o v. Sizi yola salmağa.

R ə h i l ə və M u r a d içəri girirlər.

R ə h i l ə. Nə olub? Yəne yığıncıqdır?

M u r a d. İclasdır, yoxsa? Onda mənə söz verin.

S ə m ə n d ər l i (H ü s e y n ə). Sən get fiti çal.

H ü s e y n. Qorxuram axı...

S ə m ə n d ər l i. Get, qorxma. (H ü s e y n çıxır)

Q u r b a n o v. Rəhilə? Sən bayaq bu Gülümov barədə nə deyirdin,
deyəsen, düz deyirsənmiş axı.

R ə h i l ə. Nə olub belə, yumşaldınız?

Birdən fit çalınır. Hamı dönüb qalır.

S ə m ə n d ər l i. Həyəcan, qaçın. Gizlənin, düşmənlə təyyarələri anbar-
ların üstündədir. Qaçın zirzəmilərə.

Camaat qaçır. Qaçacaq düşür.

M u r a d. Rəhilə! Deyəsən, burada bir kələk var. Sən get gözet-
çilərin yanına.

Rəhilə çıxır.

Q ə n b ər. Bu kar fiti eşitmədi axı, neyləyək?

S ə m ə n d ər l i. Murad? Qaç gizlən, həyəcandır.

M u r a d. Nə olubdur, deyirsən?

Q ə n b ər. İş çətinləşdi. Bunu başa heç cür salmaq mümkün olma-
yacaq!

H ü s e y n (içəri girir). Tez olun görək, yubanmayın.

S ə m ə n d ər l i. Əşi, bu kar fiti eşitmir. Bir söz başa salmaqda
olmur.

H ü s e y n. Mən bu saat onu çıxardaram. (Muradın qolundan tutur)
Murad! Gəl, dayım səni çağırır. (Onu dartaraq aparır)

S ə m ə n d ər l i. Di tez olun, əmin-amanlıqdır.

Taxılları daşığında səhnə qaranlıqlaşır.

BƏŞİNCİ ŞƏKİL

Yenə həmin yer. Murad içəri girir. Kağızları eşələyəndə Əli kişi gəlir.

Əli kişi. Murad, al, bu da onların yalançı propuskları, götür dəmir sandıqda saxla.

Murad. Əli dayı, sən get qapıdan muğayat ol!

Əli kişi. Qapı möhkəmdir. Qala qapısı kimidir. Gör ha, xalqın qızıl kimi buğdasını necə daşımaq istəyirdilər.

Murad. İstəyəndə gəlib məndən alırlar da.

Əli kişi. Əşi, sən də qulağına qurban olum, gah yaxşı olur, gah xarab.

Cıxır. Səməndərli içəri girir.

Səməndərli. Həyəcan qurtardı, həyəcan qurtardı. Düşmənlə təyyarələri idarəyə buraxılmadı.

Murad. Nə var, Səməndərli? Hələ yenə qorxu var? Qurtarmadı?

Səməndərli. Qurtardı, qurtardı.

Murad. Hara düşdü? Buğda anbarına bir zərər dəymədi ki?

Səməndərli. Yox, ötüb keçdi.

Murad. Keçdi? Beş qardaşı vur bura.

Səməndərli. Al, əl çək yaxamdan. (Murad çıxır, Qənbər içəri girir) Qənbər? Həyəcan qurtarmadı?

Qənbər. Haradan qurtardı ki? Həyəcan hələ bundan sonra başlayacaq. Yaman kələyə düşdük.

Səməndərli. Nə olub axı? Ədə, mallar darvazanın o tayındadır.

Qənbər. Qarovulçuları təzələyiblər. Sənin fitin çalınanda heç kəs yerindən tərpənmədi. Tez ol, mənə bir siçan yolu göstər.

Səməndərli. Dayan, görək. Müharibə dövründə özünü itirmək ən böyük məğlubiyyətdir. Qoy bir çarə tapaq.

Hüseyn içəri girir.

Hüseyn. Nə olub? Həyəcan qurtarmayıb?

Səməndərli. Bura gəl, həyəcan hələ indi başlayıb. Tez ol, dayını tapıb taxılı buraxdır.

Hüseyn. Nə bilim, qaçıb harda gizləndi.

Səməndərli. Axtarın, çarə ondadır. Qurbanov tapılmalıdır.

Hərəsi bir tərəfə gedir. Qənbər çıxanda Gülümov ilə rastlaşır.

Qənbər. Yoldaş Gültimov, dadımıza çat, yoxsa məsələnin bir ucu sənə də toxunacaq.

Gülümov. Axmaq-axmaq danışma, kişi. Açıq de görək, nə olub?

Qənbər. Görmürsən bu boyda zurnanı? Tutublar.

Gülümov. Bunları tutublar. Sənin ayaqlarını tutmayıblar ki? Aradan çıx, izi itir.

Qənbər. Yox, arabalarım içəridədir. Buradan çıxartmasam sonra arabaçılar üzümə dura bilərlər.

Gülümov. İş görməyi bacarmırsınız, durun qıraqda, bizim çörəyimizə mane olmayın. Gedək, arabaları mən buraxdım. Amma bir də daha taxıl idarəsinə ayaq basmayasan.

Qənbər. Uşaqsan? Bu oyundan çıxsam, tamam rayondan çıxaram. (Çıxırlar)

Ağazadə və Əli kişi içəri girirlər.

Əli kişi. Murad indəcə buralarda idi ha... Sağ olmuş hara getdi?

Ağazadə. Arabaları buraxmayasan ha, Əli dayı?

Əli kişi. Araba buraxaram?

Murad içəri girir.

Ağazadə. Murad, o propuskları bura ver görüm.

Murad. Hamısı saxtadır. Budur, bura qoymuşam.

Ağazadə. Əli kişi, gedək. Bunları kimdən aldığını mənə göstər.

Əli kişi. Gedək oğul, gedək.

Cıxırlar. Rəhilə içəri girir.

Rəhilə. Murad? Burada nə qurdalanırsan? Dur gedək, dava-qiyamət oradadır.

Murad. Rəhilə, məktubunu oxudum, bu gün mənim ən şad günüdür.

Rəhilə. Mən də sənə məktubumu oxumuşam.

Murad. Bəs niyə bir kəlmə dinmirsən?

Rəhilə. Ay Murad, qulağın eşidir ki!

Murad. Hə? Nə dedin, Rəhilə? Qulaq nə qədər kar olsa da bu cür ürəkəçən sözləri eşitməyə bilməz. Ver, əllərini öpüm. O əllər mənə xoşbəxt həyata aparır.

R ə h i l ə. İş yalnız ondadırsa, al bu da mənim əllərim.

Murad R ə h i l ə n i n ə llərindən hörmətlə öpür. Bu anda
H ü s e y n i çəri girir. Bu vəziyyəti görüb çıxır.

H ü s e y n. Səməndərli! Özünü çatdır, kar mənim namusumu oğurladı.

R ə h i l ə (*tez çəkilir*). Nə var? Niyə çıxırırsan?

H ü s e y n. Necə niyə çıxırırsan? Namusumu oğurlayır. Nə ixtiyarla sənə əllərini öpür?

R ə h i l ə. Necə? Yoxsa mənim əllərimi satın almısan?

H ü s e y n. Bəs necə? O əllər mənə altı min manata oturub. Pulu xərcəyib, verəni yaddan çıxardırsan, Rəhilə, adam vicdansızlıq etməz axı.

M u r a d. Nə deyirsən, anbar? Vicdansız kimə deyirsən?

H ü s e y n. Sənə deyirəm, əl çək ondan. Ətək-ətək pul tökmüşəm. Karın Allahı var, mənimki yoxdur?

M u r a d. Vicdansız sənə ki, hökumətin taxtını oğurlayıb satırsan.

R ə h i l ə. Sən mənə nə üçün pul verməli idin axı?

H ü s e y n. Məni sevmək üçün, yoxsa onu sən pul hesab etməyirsən.

R ə h i l ə. Onları Səməndərli məndən aldı. Dedi ki, bu yalandır. Mən Hüseyinə artistlik öyrədirəm.

H ü s e y n. Necə? Artistlik öyrədirəm? Altı min manata artistlik? (*Səməndərli içəri girir*) Aha, özün öz ayağınla gəlib çıxdın. Çıxart görək pulları.

S ə m ə n d ə r l i. Aman Allah, evimiz yıxıldı. Zavallı axırda dəli oldu.

H ü s e y n. Xeyr, mən hələ dəli deyiləm. Pulları səndən almasam, onda dəli olacağam. Qaytar pulları.

S ə m ə n d ə r l i. Axmaq-axmaq danışma. Mən pul üzünü görməmişəm. Pul mənim nəyimə lazımdır? Mən səhnə xadimiyəm. Həyat müvəqqəti, incəsənət daimidir.

H ü s e y n. Bu saat mən sənə sübut ələyəcəyəm ki, doğrudan da, sənə həyatın müvəqqətidir.

S ə m ə n d ə r l i. Zavallı.

H ü s e y n. Zavallı atandır.

Q o n b ə r i çəri girir.

Q o n b ə r. Əşi, bu Qurbanov yoldaş nə oldu axı? Yoldaş Qurbanov?.. (*Birdən-birə Rəhilə və Muradı görüb dayanır*) Bağışlayın, həyəcan qurtarıb?

M u r a d. Budur özü də gəldi.

R ə h i l ə. Bura gəl görək, Qonbər, bu taxılları hara aparırdın?

Q o n b ə r. Hansı taxılları? Mənim xəbərim yoxdur.

R ə h i l ə. Yaxşı, bu kisələr özbaşına bura yığılmadı ki... Bunları sizə kim verir?

S ə m ə n d ə r l i. Təbiət. Rəhilə xanım, taxılın əmələ gəlməsi haqqında mən sizə iki saatlıq elmi məruzə ələyə bilərəm.

R ə h i l ə. Bizim məruzəyə ehtiyacımız yoxdur. Murad, biz gedək bir akt bağlayaq. Lazım olacaq. (*Çıxırlar*)

H ü s e y n. Görüm o altı min manat altı min ilan olub sarılsın sənə boğazına, Səməndərli.

S ə m ə n d ə r l i. Sus, ey səfillər kralı! Yaxşısı budur ki, Qurbanovu tapaq. Yoxsa üçümüz də bu gün mənzilimizi dəyişməli olacağıq.

Q o n b ə r. Mən bütün tədbirimi çəşdirmişəm. Tez olun mənim yaxamı qurtarın, o boyda ailə qoyub gəlmişəm.

S ə m ə n d ə r l i. Ailə insanın namusudur. Namus nədir, başa düşürsünüz? Haradan başa düşəcəksiniz ki? Evinizdə bişməyib, qonşudan gəlməyib.

Q u r b a n o v gizləndiyi yerdən başını çıxarır.

Q u r b a n o v. Həyəcan qurtarıb?

H ü s e y n. Dayı... tapıldı.

Q o n b ə r. Yoldaş Qurbanov!

S ə m ə n d ə r l i. Qurtardı, yoldaş Qurbanov, idarəyə bir donə də düşməni buraxılmadı.

Q u r b a n o v. Çox gözəl olub, bu cür idarədə düşmənin nə işi var? Bu kisələr nədir? Yoxsa? səngər düzəltmişiniz?

S ə m ə n d ə r l i. Bu kisələr səhvdir, yoldaş Qurbanov.

Q u r b a n o v. Necə? Kisəyə də səhv doldururlar? Bu qədər də səhv olar? Bacıoğlu, bu nə işdir?

H ü s e y n. İlişmişik, dayı.

Q o n b ə r. Gözətçilərə ilişmişik, yoldaş Qurbanov. Bizi incidirlər.

Q u r b a n o v. Səməndərli, sən ki, bütün dünyünləri açarsan, uşaqlara kömək ələsənə ilişikləri açılınsın.

S ə m ə n d ə r l i. Bu dünyünlər kor dünyünlərdir, yoldaş Qurbanov. Bunu yalnız sizin barmaqlarınız açar bilər.

Q u r b a n o v. Yox bala, daha mənim barmaqlarım gücdən düşüb. Düyün açmalı halım yoxdur.

R ə h i l ə Ağazadə içəri girir.

R ə h i l ə. Budur, sərəncam verən Qurbanovdur. Görək, özü boy-nuna alacaqmı?

Q u r b a n o v. Bacım, sən necə girdin ortalığa, axı sən nərmenazik bir qızsan. Bizim hücumumuza dözə bilməzsən.

R ə h i l ə. Sizin işiniz hökumət taxılının dağıdılmasına yol verməkdirsə, biz bir kənara çəkilib dura bilməyəcəyik.

Əli kişi, Gülümov Qənbər içəri girirlər.

Ə l i k i ş i. A yoldaş Ağazadə, bu Gülümovun nə ixtiyarı var, arabaları zor eləyib həyətdən çıxartdırmaq istəyir?

G ü l ü m o v. Bəs, sən nə ixtiyarla xalqın arabalarını saxlamısan?

Q ə n b ər. Müdir deyəndən sonra nə karəsən, axı?

S ə m ə n d ər l i. Möhtərəm müdir, bir gücünü bunlara göstər.

H ü s e y n. Dayı, bir dil tərət, görək.

Q u r b a n o v. Yaxşı mən partiyadan çıxmışam, qulluqdan ki, çıxmamışam. Əli kişi, xalqın arabalarını ləngitmə.

A ğ a z a d ə. Sən partiyadan da, qulluqdan da çoxdan kənar olunmusan. Məhkəmədə bu adamlar səninlə yaxşıca görüşəcəklər.

Q u r b a n o v. Necə? Qulluqdan da? Düyün açmaqdan da, özüm düyünə düşdüm.

H ü s e y n. Dayı, izin verin quluncunuzu sındırım.

Q u r b a n o v. Qumru, müdirin dolaşığa düşdü. Gülümov verən mirvarini, üzüyü çıxart görək. İşsiz adamıq, lazım olar.

Q u m r u. Siz nə danışırırsınız? Mirvari, üzük nədir? Bu da təzə kələkdir?

Q u r b a n o v. Ədə, Gülümov, deməli, onları da sən yedin?

G ü l ü m o v. Axmaq-axmaq danışma, kişi. Get işinə.

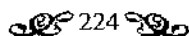
Q u r b a n o v. Nə ulduzum batdı! Gedim görək, başıma nə çarə qılırım.

M u r a d içəri girir.

M u r a d. Yoldaş Qurbanov, beş qardaşı bura vurmamış gedirsiniz?

Q u r b a n o v. Mən beş qardaşı çoxdan yemişəm.

Çıxır.

R ə h i l ə. Qoy getsin, o bizim cəmiyyətimizdə artıq adamdır.

G ü l ü m o v (Hüseynə). Yıx karın boynuna. Onu danışdırınca, aradan çıxarıq.

H ü s e y n. Budur mayeyi-fosad! Yoldaş Ağazadə, arabalar bu Muradm əmrilə gedirdilər. İnanmırsınız özündən soruşun. Özü də mənim namusunu oğurlayıb.

M u r a d. Nə deyir o? Fasonu oğurlayıb?

S ə m ə n d ər l i. Ay sağ ol, Mirzə Mülküm xan. Yaxşı yadıma saldın. Bütün kələklərin yuvası bu kardır. Yoldaşlar, mən hərbi adamam. İcazə verin, bunu tutub ədalət məhkəməsinə təslim ələyim.

M u r a d. Səməndərli, vur bura beş qardaşı görək. Hoqqa çıxartma. Sən mənim qabağıma düş.

Q o n b ər. Baho, bu eşidir ki?

S ə m ə n d ər l i. Düş qabağıma deyirəm.

M u r a d. Çığıрма, burda kar-zad yoxdur.

R ə h i l ə. Sağ ol, Murad?

H ü s e y n. Dayım necə oldu? Dayı, karın qulağı açıldı...

S ə m ə n d ər l i. Doğrudan da, bunun qulağı açılıb ki, Hüseyn, sənə demirdim ki, həyat, doğrudan da, müvəqqəti imiş.

G ü l ü m o v. Karın ki, qulağı açıldı, Gülümovun bəxti bağlandı.

F i r u z ə içəri girir.

F i r u z ə. Gəl bura, cəhizlərimə kömək elə, Səməndərli.

S ə m ə n d ər l i. Dayan, Firuzə xanım. Burada, deyəsən, mənə təzə mənzil verirlər.

F i r u z ə. Daha yaxşı, bir yerdə köçerik.

M u r a d. Düşün qabağıma, qurdlar. Əli dayı, tufəngi bəri ver, görüm.

Ə l i k i ş i. Dayan patron verim, onun içi boşdur.

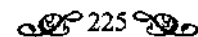
A ğ a z a d ə. Apar bu xalq malını dağıdanları, Murad, idarəmizdə bunlara yer yoxdur.

M u r a d. Aşına, aşına, çıxdınız ocaq başına. Düşün qabağıma, qurdlar.

F i r u z ə. Sən hara gedirsən, Səməndərli? Yoxsa yenə qəmədiyə çıxarırsan?

S ə m ə n d ər l i. Yox, Firuzə xanım, artıq komediya qurtardı. İndi bizim faciəmiz başlayacaq.

P e r d e

NİŞANLI QIZ

5 pərdə, 6 şəkildə

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Bənövşə – tikinti idarəsinin rəisi, mühəndis Camalın nişanlısı
Ceyran xala – onun anası
Camal – mühəndis, tikinti idarəsinin sabiq rəisi və baş mühəndisi
Mirzə Salmən – mühasib
Zərifə – onun qızı, katibə
Yusif – tikinti idarəsinin baş mühəndisi
Qəmər – həkim
Mindilli – təchizat şöbəsinin müdiri
Qasım – prərab
Aslan
Gülsüm
Çəsməkli kişi
Sənət məktəbini qurtarmış gənclər, işçilər və qonaqlar.

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Hələ tikilməkdə olan evin birinci mərtəbəsi. Burada müvəqqəti olaraq tikinti idarəsi yerləşmişdir. Böyük səliqəsizlik hiss olunur. Zərifə əlində teleqram qaçaraq gəlir.

Zərifə. Yoldaş Camal! Yoldaş Camal!

Mindilli tələsik səhnəyə çıxır.

Mindilli. Nə var, Zərifə, dayan, iki kəlmə sözlüm var.

Zərifə. Başım qarışıqdır, görmürsən ki, adam axtarıram?

Mindilli. Dayan, ay qız, icazə ver, o şirmayı barmaqlara bu titrək dodaqlarımı toxundurum.

Zərifə. Vaxtım yoxdur, yoldaş Camala teleqram var, deyəsən nişanlısı gəlir.

Mindilli (teleqramı onun əlindən alıb oxuyur). Bəli, deməli, Bənövşə xanım gəlir?

Zərifə. Nə var? Nə ibarə ilə deyirsən: "Bənövşə xanım gəlir".

Mindilli. Başqa bir qadının adını çəkəndə dünya qopar?
Zərifə. Başındakı olan-qalan tükü də mən didib tökərəm ha, az danış.

Mindilli. Bu sözdən sonra lap başımı kəsib bir tərəfə qoysan da etiraz eləməərəm. Qısqanclıq sevginin ən birinci əlamətidir.

Zərifə. Bəs sənə niyə o əlamətdən yoxdur?

Mindilli. Necə yoxdur? Bütün günü kölgə kimi dalınca gəzi-rəm. (Qasım içəri girir. Mindilli onu görüb sözü dəyişir) Odur, yoldaş Camal oradadır, heyətdədir. Teleqramı tez çatdır.

Zərifə (qapının yanında pıçılı ilə). Sonra görüşərik, sənə sözlüm var.

Çıxır.

Qasım. Buxalterin qızını əlində möhkəm saxlayırsan.

Mindilli. Yaxınlarda toyumuzdur. Ancaq bu yoxlama məsələsi qanımı qaraltdı, ^{gənc ustalar} necə yeridir?

Qasım. Hə, bir az dilxorçuluqdur.

Mindilli. Nə oldu, axır ki, üzülüşüb getdi?

Qasım. Təftişini elədi, aktımı bağladı. Getməyib neyləyəcək ki?

Mindilli. O balacaboy göygöz mənə çöpəki baxıb nə soruşurdu?

Qasım. Səninlə maraqlanırdı.

Mindilli. Mənimlə?

Qasım. Hə, elə başa düşmüşdü ki, sənin iki familiyan var, mən dedim onun əsl familiyası Mindilovdur. Qəhrəman Mindilov. Burada zarafatla Mindilli deyirlər.

Mindilli. Mən kərə demişəm ki, zarafat kapitalizm qalığıdır, ondan əl çəkin, başa düşmərlər ki... Sonra nə deyirdi?

Qasım. Bir də deyirdi ki, sənin üstündə çoxlu borc var.

Mindilli. Hə, o barədə mənimlə də danışdı. Rəng yaxmaq istəyirdi, dirədim divara, dedim dayan, kontrolyorsan, ya rəngsaz?

Qasım. Höcət olma, borcun var, qaytar.

Mindilli. Borc hanı? Dağ boyda şot tökmüşəm buxalterin qa-bağına... Qəbul eləsin də, niyə yubadır? Qoy bir toyu eləyim. Onda danışacağam. O məni incidir, mən də qızını incidərəm.

Qasım. O qədər də yüngül yanaşma.

Mindilli. Yüngül niyə? Lap Camal yoldaşın özü ilə danışmaq istəyirəm.

Qasım. Danış. Camal qızıl kimi oğlandır.

Mindilli. Başlı açılır ki? İndi daha heç vaxtı olmayacaq. Nişanlısı gəlir.

Qasım. Nişanlısı gəlir?

Mindilli. Gəlir də... İşin belə vaxtında yaxşı olmadı, başı qarışacaq eşqə, məhəbbətə, dost-aşnana yaddan çıxardacaq.

Qasım. Qorxma, Camal məhəbbət dəryasıdır, sevgisi hamımıza çatar.

Zərifə içeri girir.

Zərifə (Mindiliyə). Tez ol, səni çağırır.

Mindilli (həyəcanla). Məni çağırır? Bu saat...

Mindilli çıxır. Qasım da onun arxasınca çıxanda Zərifə baxıb gülümsünür.

Zərifə (Qasımın dalınca baxır). Ala ey, bu da özünü kişilər cərgəsinə qoyur.

Mirzə Salman öz-özünə danışı-danışa içeri girir.

Mirzə Salman. Yatırlar, yatırlar, sonra başlayırlar çığır-bağır salmağa. Axırda çanaq mənim başımda sınır. Zərifə, buradasan?

Zərifə. Nə var, nə olub, ata?

Mirzə Salman. Nə olacaq, kvartalin əvvəlində yatırlar, axırında ayılıb başlayırlar çığır-bağır salmağa, buna ürək davam eləyər? Sən haradasan? Sərçə kimi bir dəqiqə bir yerdə qərar tutmursan. Səhərdən dərmanımı içməmişəm. Gətir görək.

Zərifə. Bu harayda dərmanı neyləyirsən, ay ata?

Mirzə Salman. Dərmanı harayda içməyib, bəs nə vaxt içərlər?

Zərifə. Hansından verim? Damcı dərmanı, ya qaşığı?

Mirzə Salman. Qaşığı dərmanından ver. Damcı-damcı içməkdən ürəyim üzülür. (İçir) Zəhrimar elə acıdır ki... Bəs həblər hamı?

Zərifə. Orada, stolunun gözündədir. Təzə xəbəri eşitmisən, ata?

Mirzə Salman. Nə xəbər? Yəqin yenə deyəcəksən ki, hansı yoldaşınsa özünə təzə paltar tikdirib.

Zərifə. Yox. Camalın nişanlısından teleqram var, bu gün gəlir, onu deyirəm.

Mirzə Salman. Hə, o qızı mən tanıyıram. Usta Qurbanın qızıdır. Çox ağıllı, bacarıqlı qızıdır. Bəlkə bunun əl-ayağını o yığa. Plan dolmur, iş yerim, pul xərclənmir...

Zərifə. Pul xərclənmir, daha yaxşı. Başın dinc olar.

Mirzə Salman. Yox, qızım, sənin maliyyə işlərində heç bir sərişdən yoxdur. Smeta görək bank vasitəsilə yerinə yetsin. Amma bizim idarədə tərsinədir. Təchizat şöbəsinin üstündə nə qədər borc var.

Zərifə. Mindilovun?

Mirzə Salman. Mənim yanımda onun adını çəkmə. Adını eşidəndə ürəyim sancır.

Zərifə. Ata, istəyirsən gedim həbləri gətirim?

Mirzə Salman. Yox, həblərdənsə, Camalı tapmaqda mənə kömək elə. Yoxsa bank bağlanar, bu gün də üçüncü obyektin işi qalar.

Çıxırlar. Camal gəlir. Mindilli onu kölgə kimi təqib edir. Camalın əlində teleqram var.

Camal (teleqramı bir də oxuyur). Deməli saat 3-də, 5-ci vaqon. (Gülümsünür, teleqramı öpür) Qız bu saat yol gəlir. (Mindiliyə) Taxtaları daşıtdırdın?

Mindilli. Bircə vaqonumuz qalıb.

Camal. Sənə bir töhmət də verərdim, heyf ki, başım qarışıqdır. Mən indi qızın qabağına necə gedim? O saat stansiya naçalniki yapı-sacaq boğazımdan. Bir aydır vaqonları boşaltmışıq.

Mindilli. Bu səhvimi iki, ya üç günə düzəldərəm. Bu gün sizin üçün yaxşı mebel sifariş elədim.

Camal. Dayan görək, mebel vaxtı deyil. Bu Yusif hanı? (Telefonun dəstəyini götürür). Kommutator, tez Yusifi tapıb göndər. Ay qız səninlə deyiləm? Pah atonnan. Keydir ki... Yusifi deyirəm ey, tez tap mənim yanıma çağır.

O biri telefon zəng vurur, Mindilli götürür.

Mindilli. Bəli, bu saat... (Camala) Telefona çağırırlar, yoldaş Camal!

Camal (dəstəyi alır). Kimdir? Hə, özüdür ki, var. Camal sağ-salamat hüzurunda kəmərbəstə. Sən öl, gələ bilməyəcəyəm, yox-yox Mindilli də, Qasım da gələ bilməz, kvartalin axırındadır, plan doldururuq. Gəl gör nə həngamə çıxartmışam. Üç gündür kabinetdə yatıram. Bir yandan da bu gün nişanlım gəlir, hə, bəs, necə? Toyu bu günlərdə eləyirəm, daha mənə gözələməli ürək qalmayıb... Öpürəm bütün kampaniyanı. (Telefon dəstəyini asıb, teleqramı cibindən çıxardır) Bir saatdan sonra qatar gəlir, sən maşını saz saxla.

Mindilli. Maşın sazdır. Dəllək gözləyir.

Camal. Bu gün qəbul günüm deyil, sabah gəlsin.

Mindilli. Qulluq işi üçün gəlməyib, özünüzdə demişdiniz ki, çağırım.

Camal. Hə, dəlləyi deyirsən? Düzdür, ot qalxıb, biçdirmək lazımdır. *(Əlini üzünə sürtür)* Həyətyanı təsərrüfatım yaman haldadır, Mindilli!

Mindilli. Siz də mənə Mindilli deyirsiniz, yoldaş Camal?

Camal. Nə olar deyəndə? Adam dost zərəfatından inciməz. *(Saatına baxır)* Hanı sənin dəlləyin?

Mindilli. Ülgücünü itiləyib hazır dayanıb.

Camal. Yəqin kostyumumu da gedib getirməmişən.

Mindilli. Kostyum da, ayaqqabılar da hazırdır. Vaxtım olmur ki, sizə deyim.

Camal. Doğrudan da, vaxt yoxdur... *(Pul çıxarır)* Ala, onlarla özün hesablaş.

Yan otağa keçmək istədikdə Zərifə və Mirzə Salman içəri girirlər.

Zərifə. Burada imiş ki.

Mirzə Salman. Yoldaş Camal, bir ayaq saxla.

Camal. Mirzə, mənə pis yerdə tutmusan, vağzala tələsirəm.

Mirzə Salman. Burada bir neçə kağız var, vağzaldan da vacibdir. Səni neçə gündür ki, tuta bilmirəm.

Zərifə çıxır.

Camal. Di tez ol, Mirzə! *(Papiros çıxarır, Mindilli o saat kibrit yandırır)* Mən bu kağızlara baxınca, sən də tez ol, danış görək, müfəttiş aktda nə yazdı, oxuya bilmədim, dedim sonra getirsin.

Mirzə Salman. Bu saat deyim?

Camal. Mühümlərini.

Mindilli. Əlbəttə, əlbəttə.

Mirzə Salman *(Mindilliyə)*. Sən qarışmasan yaxşıdır. *(Camala müraciətlə)* Yazdı ki, plan müntəzəm olaraq aydan-aya doldurulmur. İş düzgün təşkil olunmayıb.

Camal. Bu heç... Sonra.

Mirzə Salman. Yazdı ki, texniki alətlərə çoxlu pul sərf edilib, ancaq istifadə olunmur.

Camal. Bu da heç... Sonra.

Mirzə Salman. Sonra yazdı ki... *(Dayanır)*

Camal. Nə oldu, yadından çıxdı?

Mirzə Salman. Yox... bu saat... *(Mindilliyə işarə edir)*

Camal. Hə, başa düşdüm. Mindilli, gör Yusif baradadır? Tap bura çağır.

Mindilli. Bu saat telefonla xəbər verirəm.

Camal. Get, özün çağır. Kütlə ilə canlı əlaqə yaratmaq lazımdır.

Mindilli. Canlı əlaqə? Bu deqiçə yaradaram. *(Çıxır)*

Camal. Hə, de görək, Mirzə.

Mirzə Salman. Bir də ki, bunun, təchizat şöbəsinin haqq-hesabını xüsusi qeyd elədi. Şotların çoxuna şübhə ilə baxır.

Camal. Səhv eləyir. Əsassız şübhədir. Mən olan yerdə heç kəs qorxusundan bir çöpə əl vurmaz. Bu da heç... Ayri bir şey yoxdur ki?

Mirzə Salman. Azdır?

Camal. Mirzə, cibimə ki, bir qəpik qoymamışam, vəssalam. Ev istəmirsən? Buyur, ikisini tikib vermişəm. Biri yaşayış evi, biri də xəstəxana.

Mirzə Salman. Amma hər birisinə yarım milyondan artıq izaflı xərcimiz çıxıb.

Camal. Bah, yarım milyon... Bu boyda tikinti işində yarım milyon nədir? Götür bu kağızları, Mirzə. Ayın axırına yüz faiz planı, bax, bu ovcunda hazır gör. Bəs, Yusif nə oldu? Ay Mirzə, bütün bu akt-makt hamısı Yusifin kələkləridir. *(Telefonu götürür)* Kommutator, kommutator, birinci obyekt ver. *(Yusif və Mindilli içəri girirlər)* Dayan, dayan, vermə, özü gəldi. *(Dəstəyi asır)* Yusif, vəziyyət nə haldadır?

Yusif. Vəziyyət çox halsızdır.

Camal. Sən nə danışırsan? Necə yəni halsızdır? Ətraflı danış, teleqram vurmusan ki? *(Əlini cibinə atır, papiros olmadığını görüb əsəbiləşir)* Mindilli, adam göndər oradan mənə bir "Kazbek" alsın.

Mindilli. Bu saat təşkil edərim. *(Çıxır)*

Yusif. Vəziyyət çox pisdir, Camal. Tikinti işlərində geri qalıraq. Texnikaya heç kəs fikir vermir. Neçə vaxtdır ki, mən kran deyib dad çəkirim, onu gətirən yoxdur.

Mirzə Salman. Pulunu da çoxdan vermişəm.

Camal. Ay Mirzə, qoy bir sözüümüzü danışaq. Hər söhbətin axırını pula bağlama.

Mirzə Salmən. Sən baş mühəndissən, özün də bu saat rəisi əvəz ələyirsən, pulların hara sərf olunduğunu bilməlisən. Budur, kranın ölüsünü stansiyada uzadıblar. Bir aydır basdıran yoxdur.

Yusif. Necə ölüsünü? Xarəbdir?

Mirzə Salmən. Tutaq ki, lap sazdır nə xeyri?

Yusif. Onu bu saat gətirmək lazımdır.

Mirzə Salmən. Əlbəttə.

Camal. Saxla... Bu saat onun vaxtı deyil. Qoyun işimizi görək.

Yusif. Bəs onun vaxtı haçandır? Nə vaxt deyiriksə, rədd ələyirsən.

Camal. Yusif, rəsmiyyətə keçmə... Bu saat get, camaatı tök planı doldursunlar. Mədəniyyətlə arxayın vaxtda məşğul olarıq.

Mindilli papiros gətirir.

Mindilli. Leninqrad "Kazbek" idir. Sizin üçün xüsusi saxlatdırmışam.

Yusif. Camal, axı sən bir bu təchizat şöbəindən soruş ki, niyə bir aydır o kranı stansiyadan gətirib çıxarmır?

Mindilli. Mən yazıq əlimə pul ala bilərəm ki, onları daşıyıb gətirim? Mirzə Salman pul verir ki?

Mirzə Salmən. Nə?.. Pul?.. Verməyəcəyəm.

Mindilli. Verəcəksən, mən neyləyim ki, dağ boyda şot tökmüşəm qabağma, hələ baxmamısan.

Mirzə Salmən. Baxmayacağam da... Hələ bundan qabaqkı hesabına rəis qol çəkməyib.

Mindilli. Tikinti işlərinin belə qızgın vaxtında yoldaş Camala zəhmət vermək olmaz. Şifahi əmri var, qurtardı.

Mirzə Salmən. Kimin əmri olursa-olsun, verməyəcəyəm.

Camal. Mirzə Salman, necə yeni kimin əmri olursa-olsun, verməyəcəyəm? Şəxsiyyətə keçmə... İndi, işimizin bu cür vaxtında, belə söhbətlərin yeri deyil.

Yusif. Yeridir. İndi danışmayıb, bəs nə vaxt danışacayıq. Niyə ikinci obyektə nəçə vaxtdır kranı qaldırıb qura bilmirlər? Qasımın işi bütün günü əli cibində gəzməkdir.

Mirzə Salmən. O qəder pulu ki, o alır, əlbəttə, gərək həmişə əli cibində olsun.

Camal. Mirzə, mən səni bir salamat adam bilirdim, səndə də bir az varmış ha. Biz proraba artıq pul vermişik?

Mirzə Salmən. Vermişik, əlbəttə, vermişik... Dülğər sexində maşın qurmaq üçün xüsusi müqavilə ilə pul alıb. Hanı, müqaviləni yerinə yetirib?

Camal. Yox, əşi, dülğər sexini mexanikləşdirmək üçün biz ona xüsusi pul vermişik? Heç yadımda deyil. Başım o qədər qarışıb ki, dünən yediyim bu gün yadımdan çıxır. Yaxşı, mən onu məcbur edəyəm, tezliklə müqaviləni yerinə yetirər. Ancaq indi qanıqaralığ eləməyin. Bu saat gərək hamı əllərini işə salsın.

Mindilli. Danışqıdan işə keçmək lazımdır.

Camal. Ay sağ ol, Mindilli! Sənin kimi beş işçim olsa, gündə bir ev tikərəm.

Yusif. Sən bircə dəqiqəliyə bu hay-küyü burax, bir de görək, əgər evi vaxtında qurtarmaq istəyirsənsə, nə üçün bu təzə maşınları işə salmırsan?

Camal. Hə, orada saxla, düş atdan. Bu saat səni başa salım, nə üçün kranı qurmağa qoymuram? Tutaq ki, kranı qurdun... Daşı da görək maşınla doğrayasan, ya yox?

Yusif. Daha yaxşı, iki ildir ki, daşyonon maşın yağış altında xarəb olur.

Camal. Üstünü örtürmüşəm. Yaxşı, daşyonon maşın oldu, bəs betonqarışdırana nə deyirsən?

Mindilli. Deyəsən, onun bir neçə hissəsini mərkəzdən yanlış göndəriblər. Pul olsaydı, mən gedib götürüb gələrdim.

Mirzə Salmən. Əstəğfürullah, yenə pul... o maşın varımızdır, hissələri də yerində...

Camal. Bəs malavuran maşın hanı? Onsuz ki, olmaz. Mexanikləşdirmək fikirlə olmalıdır, kompleksli olmalıdır. Biri çatmadı, öldü.

Mirzə Salmən. O da var. Pulunu da bizdən məhkəmə vasitəsilə aldılar, yadımdan çıxıb?

Camal. Hə... Bəs mənə niyə deməmişən, Mirzə?

Mirzə Salmən. Nə vaxt deyim? Onca dəqiqə buxalterlə oturub dübədü söhbət ələyirsiz? Sizə qolu harada çəkdirirəm, evin beşinci mərtəbəsində, anbarda, su köşkünün qabağında, nə bilim, restoranda...

Yusif. Gördün ki... hamısı var, ancaq qurmaq istəmirsən. Çünki bir mühəndis kimi o alətlərin quruluşunu da bilmirsən, xeyrini də...

Camal. Yusif, sən burada yekə tənqid iclası açdın ki. Bu saat texnikanın mənfəəti haqqında leksiya oxumağın yeri deyil. Qaç öz obyektinə, bu gün sənə üç növbə işçi verəcəyəm.

Y u s i f. Heç yerə qaçan deyiləm. Bəsdir. Mən bu qayda ilə işləmək istəmirəm. (*Qapını çürpüb gedir*)

C a m a l. Qapının səsini eşitdin, Mirzə? Eybi yoxdur. Çəkərəm onu yuxarıya, yumşalıb, muma dönər. (*Saata baxır*) Baho, ağzım qızıqtdı, vaxta az qalıb.

M i r z ə S a l m a n. İki naryad var... Bu saat getirim.

C a m a l. Mirzə Salman, mən ölüm yaxamdan əl çək... Mindilli, qaç dələyin dalınca...

Mindilli çıxır.

M i r z ə S a l m a n. Siz hazırlaşınca mən onları götürürəm. (*Tələsik kağız axtararkən stolun üstündəki qovluqlar yerə tökülür*) Bu qayda ilə işləmək düzgün deyil. Tələm-tələsik... Tələm-tələsik... (*Çıxır*)

M i n d i l l i (*əlində dəllək çamadanı qaçaraq gəlir*) Fəlakət!..

C a m a l. Nə olub?

M i n d i l l i. Dəllək gedib.

C a m a l. Bu olmadı. Fikrin nədir, vağzala bu cür gedim? Şiddətli töhmət almaq istəyirsən?

M i n d i l l i. Heç əsəbiləşməyin... Dəm-destgahını burada qoyub gedib. Budur, bax, keçək o otağa, bir dəqiqədə üzünüzü qırırım.

C a m a l. Bacarırsan?

M i n d i l l i. O qədər qırxmışam ki.

C a m a l. Bah atonnan... Əşi, sən əlindən gəlməyən iş var?

Yan otağa keçirlər. Aslan və Gülsüm gəlirlər.

A s l a n. Budur ha... Belə böyük obyektlərdə işləməyə varam.

G ü l s ü m. Amma yaman ləng işləyirlər. Bu evi neçə ildir qurtara bilmirlər.

A s l a n. Bizim briqada işə girir, onda elə nümunə göstərərək ki, o biriləri də dalmızca gələr. Neyləyim! Neçə vaxtdır gəlib-gedirəm, buranın rəisinin sözündən bir mətləb başa düşürəm. Gah deyir gəlin, gah deyir lazım deyilsiniz. İndi yenə yoxdur. Gedib axtaraq... Siz birinci obyektə gedin, mən də ikinciye...

Çıxırlar. Aslan gedəndə bir çəşməkli kişi ilə rastlaşırlar.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Mən bu tikintinin rəisini axtarıram.

A s l a n. Elə mən də onu axtarıram.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Mənə ona üç sualım var.

A s l a n. Mənim sə bir sualım var: ya hə, ya yox.

Aslan çıxır. Q a s ı m içəri girir.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Mən bu tikintinin rəisini axtarıram.

Q a s ı m. Tapa bilməyəcəksən. Bu gün o, ayrı aləmdədir.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Ona üç sualım var. Birincisi: bu ev neçə vaxta qurtarar?.. İkincisi: gecikmənin səbəbi nədir?.. Üçüncüsü...

Q a s ı m (*onun sözünü kəsir*). Yoldaş, bu sualları mənə verməyin mənası yoxdur. O cür məsələləri rəis bilər.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Mən də dedim ki, rəisi axtarıram.

Q a s ı m. Mən də dedim ki, başı qarışıqdır.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Ona üç sual verəcəyəm.

Q a s ı m. İşə düşmədik! Əşi, rəis o tərəfdədir, tap, nə qədər istəyirsən, sual ver.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Gedərəm də, taparam da...

Çəşməkli kişi çıxır. Z ə r i f ə içəri girir.

Z ə r i f ə. Mənə sənətim bu tikintidə adam axtarmaq olub. Adamlar göz açıb-yumunca ilim-ilim itirlər. (*Qasım*) Otur burada, Camal yoldaş səni soruşur.

Q a s ı m. Siz nə cür etir işlədirsiniz ki, bu cür gözəl rayihəni var?

Z ə r i f ə. Bilirsən nə var? Mənə sənətin adından da zəhləm gedir, özündən də.

Zərifə gedir. M i n d i l l i əlində ülgüc səse çıxır.

M i n d i l l i. Bu nə sədir, nə olub?

Q a s ı m. Bıy, ülgüclə cib kəsirsən, qulaq kəsirsən, nədir?

M i n d i l l i. Yox, hələlik üz qırırıam.

Q a s ı m. Yoldaş Camal qırırısan?

M i n d i l l i. Sən bilirsən ki, mən həmişə yuxarılardan başlayıram.

Q a s ı m. Qiyamət adamsan, min cürə üsulla ürəklərinə girməyi bacarırsan.

M i n d i l l i. Neyləyim, deyir, kəndxudanı gör, kəndi çap.

Ç e ş m ə k l i k i ş i qayıdır.

Ç e ş m ə k l i k i ş i. Bu tikintinin adı var, özü yox rəisi haradadır?

M i n d i l l i . Bir də bu cür sual versən, əmi, məndən görmə, özün-
dən gör.

Ç e ş m ə k l i k i ş i . Mənim ona üç sualım var. Birincisi: bu ev nə
üçün gecikir?.. İkincisi...

Q a s ı m (*onun sözünü kəsir*). Siz kimsiniz, yoldaş?

Ç e ş m ə k l i k i ş i . Mən bu evin gələcək əhalisindənəm. Təqaüd-
çüyəm. Üçüncü mərtəbədə üçotaqlı mənzilə köçməliyəm, üç ildir ki,
gözləyirəm.

M i n d i l l i . Aydınır. Kütlədən gələn səs. Sabah səhər saat 9-da
bütün şikayətlərinizi yazılı şəkildə verərsiniz katibəyə. O da çatdırar
mənə.

Ç e ş m ə k l i k i ş i . Rəis sizsiniz?

M i n d i l l i . Hələlik, yox. Amma ərizə gerek mənə çata. Çünki
mən rəislə geniş xalq kütləsinin arasında qayıyam.

Ç e ş m ə k l i k i ş i . Sənin kimi qapısı olduğu üçün rəis evi bu
qədər gecikdirir də. Eybi yoxdur, mən suallarımı vermək üçün ayrı bir
idare taparam. (*Çıxanda içəri girən Zərifə ilə toqquşur*) Üzr istəyirəm.
(*Gedir*)

Telefon zəng çalır.

Z ə r i f ə . Telefon quzu kimi mələyir, bir baxan yoxdur. (*Dəstəyi
götürür*) Bu saat. Yoldaş Camal haradadır?

C a m a l (*üzü yarısabunlu səhnəyə çıxır*). Sən harada qaldın, Mindilli?
(*Zərifəni və Qasımı görüb geri qayıdır*)

Z ə r i f ə . Yoldaş Camal, telefona.

Camal üzünü desmalla tutub çıxır, telefonu götürür.

Z ə r i f ə (*Mindilliyə*). Nə olub?

M i n d i l l i . Dişi ağrıyır.

Z ə r i f ə . Bıy!.. Nişanlısı gələn vaxt diş ağrısı nədir? Məndə dərman
var. Gedim götürüm.

M i n d i l l i . Lazım deyil.

Z ə r i f ə . Heç dəxli var? Dişi ağrıyan sən sən, ya o? (*Gedir*)

C a m a l (*dəstəyi asır, Qasıma*). Mən sizə arxalanıram, siz də belə
ələyirsiniz.

Q a s ı m (*təəccüblə*). Nə olub ki?

C a m a l . Dülğər sexi üçün pul almısan. Niyə bəs işi yerinə yetir-
mirsən?

Q a s ı m . Yoldaş Camal, axı orada hissələr çatmır.

C a m a l . Qasım, mənə onun-bunun dilinə salma. İki günə qurtar.

Q a s ı m . Heç mümkün deyil.

C a m a l . Mən ölüm, deyirəm.

Q a s ı m . Pis yerdə tutdunuz. Bu sözəndən sonra özüm dönüb maşın
olaram. (*Çıxır*)

C a m a l . Di gəl, bu zəhrimarı qurtar.

Mirzə Salman gəlir. Camal yenə üzünü yayıqla tutur.

M i r z ə S a l m a n . Bunlara qol çəkin.

M i n d i l l i . Ay Mirzə, hər söhbətin yeri var.

M i r z ə S a l m a n . Kifayətdir, Mindilli, ürəyim zəifdir. Bir az kənar
dur. Məni azara sən saldın.

C a m a l . Gətir qol çəkim. Bu kağızlar da, mənə azara saldı. (*Təlasik,
oxumadan qol çəkir*)

M i r z ə S a l m a n . Heç baxmırsınız da, nə kağızdır.

C a m a l . Vaxt var?

Mirzə Salman kağızları götürüb çıxır.

C a m a l (*Mindilliyə*). Di tez ol, gedək, qurtar.

M i n d i l l i . Axırıncı hücum.

Gedirlər. A s l a n bir tərəfdən, G ü l s ü m o biri tərəfdən səhnəyə gəlirlər.

A s l a n . Yenə yoxdur, mən onu heç yerdə tapa bilmədim.

G ü l s ü m . Bilirsiniz, nə var, usta? Siz günü günə satırsınız, biz də
avara qalırıq.

A s l a n . Yox, bura çox gözəl sahədir, heyf ki, gəlib-gedirəm,
müəyyən bir cavab ala bilmirəm.

G ü l s ü m . Bir bürokrat bizi avara qoymayacaq ki? Bu saat bütün
şəhər tikilir. Gedək trestə, qoy bizi başqa bir kontorun sərəncamına gön-
dərsinlər.

A s l a n . Yox, bura çox gözəl sahədir, heyfim gəlir. Deyirəm, bi-
rinci işimiz gözə çarpsın.

G ü l s ü m . Yaxşı iş hər yerdə gözə çarpır.

A s l a n. Yaxşı, gedək həm burdakı vəziyyəti danışaq, həm də başqa yerdə işləməyə kağız alaq.

Çıxırlar. C a m a l və M i n d i l l i gəlirlər.

M i n d i l l i. Hə, indi gedə bilərik.

C a m a l (*getmək istədikdə birdən dayanır*). Baho, ayaqqabıları dəyişmədim.

M i n d i l l i. Bu dəqiqə. (*Qutuda çəkmə gətirir*) Skoroxod leninqradski. Xüsusi sifariş üzrə ispalkomun katibi üçün gətirmişdilər, qızıl quş kimi şığıyib götürdüm.

C a m a l (*saatına baxır*). Gecikirik ha... (*Ayaqqabıları geyir*) Olmur ki, baho, sıxır. Evin yıxılısın, Mindilli, gözümə qığılcım çıxdı.

M i n d i l l i. Mən haradan biləydim ki, ispalkomun katibinin ayağı bu cür xırdadır. İstəyirsiniz...

C a m a l. Cəhənnəmə ki, gedək.

M i n d i l l i. Dayanın, dayanın... Bəs bu? (*Bir dəstə gül gətirir*) Səhərdən vannada suya qoymuşam.

C a m a l. İndi daha mənə yaraşmaz. Tikinti rəisi... gül?!

M i n d i l l i. Nə danışırırsınız, yoldaş Camal, mədəniyyətdir. Bir yeriyin.

C a m a l. Ayağımı ata bilərəm ki?

M i n d i l l i. Elə bilin, bax, bu qapı vaqonun qapısıdır, nişanlımız bu saat çıxacaq. Gülü ikiəlli tutub, uzadın qabağa.

Camal axsaya-axsaya qapıya sarı gedəndə Z ə r i f ə əlində dərman gəlir.

Z ə r i f ə. Diş dərmanı gətirmişəm.

M i n d i l l i. Zərifə, yol ver... Buyurun, yoldaş Camal.

Camal və Mindilli çıxırlar.

Z ə r i f ə (*onların arxasınca baxır*). Bax, sevgi bu cür olar, dişi də yadımdan çıxdı, başı da.

P ə r d ə

İKİNCİ PƏRDƏ

İKİNCİ ŞƏKİL

Bağça... Ceyran xalanın evinin qabağı. B ə n ö v ş ə, Q ə m ə r, C e y r a n x a l a səhnəyə gəlib əllərindəki çamadanları yerə qoyurlar.

C e y r a n x a l a. Gəl, səni bir də qucaqlayım, qızım. Neçə vaxtdır ki, üzünü görməmişəm. (*Qızını qucaqlayır*)

B ə n ö v ş ə. Ay ana, yavaş. Qəmərdən ayıbdır.

Q ə m ə r. Niyə ayıb olur? Kaş mənəm də belə bir anam olaydı.

C e y r a n x a l a. Elə mən sənin də ananam, qızım... gəl səni də qucaqlayım. (*Onu da qucaqlayır*) Elə bilərəm, iki ceyran qızım var.

Q ə m ə r. Mən heç güman eləməzdim ki, anan bu qədər cavandır, Bənövşə.

B ə n ö v ş ə. Atam onu "həmişəcavan" deyib çağırırdı, yadımdadır mı, ana?

C e y r a n x a l a. Eh, ay qızlar, mənim cavanlığım da, həvəsim də usta Qurbanla getdi. O öləndən sonra başım da vaxtımdan qabaq ağarmağa başladı... (*Gözlərini silir*)

B ə n ö v ş ə. Ay ana, neyləyirsən? Heç yeridir?

C e y r a n x a l a. Sevindiyimdəndir. Sənin məktəb qurtarıb gəlməyini gör neçə il gözləmişəm... Yaxşı, həyətdə niyə dururuq? Çıxaq evə... (*Yavaşdan*) Bəs, Bənövşə, gəlməyini Camala niyə xəbər verməmişən?

B ə n ö v ş ə. Teleqram vurmuşdum. Bilmirəm niyə vağzala gəlmədi. Bəlkə xəstədir?

C e y r a n x a l a. Yox, xəstə deyil. Dünən məni görməyə gəlmişdi. Yəqin teleqramını almayıb. Bu saat bir adam göndərib, xəbər verərəm.

Q ə m ə r. Elə gözəl bağçamız var ki, adam heç ayrılmaq istəmir.

Danışa-danışa evə girirlər. M i n d i l l i, C a m a l tələsik səhnəyə çıxırlar.

M i n d i l l i. Gəliblər, çamadanları görmürsünüz?

C a m a l. Beş il nişanlı gözlədim, axırda vağzalda qabağına da çıxıbilmədim, o qədər uzatdın ki... Gülləri ver, özün get, gözümə görünmə.

M i n d i l l i. Yoldaş Camal, sizi inandırırım ki, bu daha yaxşıdır. Hicran nə qədər uzun olsa, vüsal o qədər şirin olar.

C a m a l. Bu saat hicrandan, vüsaldan danışmağın vaxtı deyil. Get, mənim tapşırıqlarımı axşama hazır elə... Aman, aman... Ayaqqabı məni öldürdü ki...

Bənövşə pəncərədə görünür. Camal onu həyəcanla çağırır.

C a m a l. Bənövşə!

B ə n ö v ş ə. Camal! Bəs sən haradasan?.. (Pəncərədən çəkilir)

C a m a l (Mindilliyə). Nə durmusan? Görmürsən qız yanıma gəlir?

M i n d i l l i. Gözdən itirəm.

Mindilli gedir. Bənövşə qaçaraq evdən çıxır. Camal ilə görüşürlər, sevindiklərindən gülürlər, sonra bir qədər göz-gözo dayanırlar.

B ə n ö v ş ə. Məni qarşılamağa niyə gəlmədin?

C a m a l. Gecikdim... Ancaq eybi yoxdur. Hicran nə qədər uzun olsa, vüsəl o qədər şirin olar.

B ə n ö v ş ə. Bu qədər hicran bəs deyil, hələ yenə də ayrı qalmığımızı istəyirdin?

C a m a l. Əksinə, Bənövşə can, bu gün mən sənə yanına tələsdiyimdən gecikdim. (Gülür) Gülləri qucağımda tutub dayanmışam. Al, götür.

B ə n ö v ş ə. Nə yaxşıdır!.. Hamısı qızılgül... Yadındadır? Moskva-ya gedəndə bütün kupeni gül ilə, çiçəklə doldurmuşdun...

C a m a l. Bu qədər vaxtı necə dözmüşəm, heç özüm də bilmirəm. Əvvəllər hər gün ananın yanına gəlirdim... Bu bağçada otururdum, səni yadıma salırdım.

B ə n ö v ş ə. Əvvəllər... Sonra yavaş-yavaş yadından çıxdı?

C a m a l. Elə bir gün, elə bir dəqiqə olmayıb, Bənövşə can. Sonralar məsul vəzifəyə keçdim... Zarafat deyil.

Ceyran xala gəlir.

C e y r a n x a l a. Bizə nə yaxşı qonaq gəlib!

B ə n ö v ş ə. Ancaq bir az gecikmiş qonaqdır. Gedək gülləri suya qoyaq... Niyə tərpenmişsən? Ayağın ağrımır ki?

C a m a l. Yox... Elə-belə. Bir balaca... (Yerimək istəyir, dayanır, öz-özünə) Atana lənət, Mindilli.

B ə n ö v ş ə. Gəl, kömək eləyim... Buna görə vağzala gecikmişən də... (Onlar getmək istəyəndə Qəmərlə səhnəyə düşür) Qəmərlə! Mənim nişanlımla tanış ol.

Qəmərlə Camal görüşürlər.

Q ə m ə r. Ayağınıza nə olub.

C a m a l. Bir şey olmayıb. (Düz yerimək istəyir, birdən dayanır)

C e y r a n x a l a. Bənövşə, apar uşağı evə, bir az uzansın.

C a m a l. Nə danışsən, Ceyran xala, mən xəstə-zad deyiləm ki?..

Ceyran xalının əlindən çamadanı alıb evə gedir. Bənövşə və Ceyran xala gülürək, onun arxasınca gedirlər.

Q ə m ə r (onların arxasınca baxıb gülümsünür). Nə qədər həyəcanlıdırlar. Seviş-sevdiyinə erə getmək nə böyük xoşbəxtlikdir!

Ceyran xala qayıdır.

C e y r a n x a l a. Ev daha sərin, gəl içəri, doktor!

Q ə m ə r. Bağçanız da yaxşıdır, eviniz də! Nə gözəl tikilib!

C e y r a n x a l a. Bu evi usta Qurban öz səliqəsilə tikdi.

Q ə m ə r. Bənövşənin atası bəna idi?

C e y r a n x a l a. Heç kəs ona bəna deməzdi. "Usta" deyib çağırardılar. Elə bil kişinin əli ovsunlu idi. Hansı daşa dəyşəydi, dönüb şəkil kimi olurdu. Deyərdi, Ceyran, yüz ev tik desələr, tikərəm, elə elə-yərəm ki, biri o birisinə oxşamaz. Bu ev Bənövşə ilə yaşiddir. O anadan olanda tikdi. Üstündə də daş ilə adını yazıb. O vaxt həm işləyirdi, həm də dərs verirdi, şeyirdləri vardı...

Q ə m ə r. Deməli, Bənövşə də atasının yolu ilə gedib.

C e y r a n x a l a. Bəs necə! Ali məktəbə gedəndə atası dedi ki, qızım, bəlkə doktorluq oxumaq istəyirsən, bəlkə şairliyə həvəsin var? Cavab verdi ki, ata, incinar olacağam, vəssalam. Ev tikmək yaxşı işdir.

Bənövşə həyəte düşür.

B ə n ö v ş ə. Ana can, bağçamız nə qeşəngləşib!

C e y r a n x a l a. Bu il xüsusi fikir vermişəm, bilirdim ki, qurtaran kimi gələcəksən. Gör nə qədər məxməri bənövşə əkmışəm.

B ə n ö v ş ə (gülür). Mənim adımın xatirinə.

C e y r a n x a l a. Əlbəttə... Onlara baxıb səni yadıma salırdım. Axıncı məktubunu alandan sonra yenə ümidimi itirmişdim. Axı yazmışdım ki, səni harada işə saxlamaq istəyirlər.

B ə n ö v ş ə. Aspiranturada? Hə, təklif elədilər, amma mən qalmadım. Evə gəlməyə elə tələsirdim ki...

Ceyran xala (*Qəməra*). Elə bilirsen, mənim yanıma tələsirmiş, doktor?.. Yox, nişanlısının yanına... Beş il nişanlı qalmaq asan iş deyil. Rəhmətlik atası məni bir ay nişanlı qalmağa qoymadı...

Qəməra. Başa düşürəm, Ceyran xala. Şəhərdə bir səndən danışanda, bir də nişanlısından danışır.

Ceyran xala. Danışmaqdan nə çıxar, toyu tez eləmək lazımdır.

Qəməra və Ceyran xala yenə bir neçə çamadan götürüb evə gedirlər.

Camal səhnəyə gəlir.

Bənövşə (*bayaqdan dərdiyi bənövşələri Camala uzadır*). Bayaq sən mənə qızılgül bağışladın, mən də sənə bənövşə bağışlayıram. Niyə bir yerdə dinməz qalmısan?

Camal. Tərpənə bilmirəm. Pokrişkalar məni birtəhər eləyib. (*Ayaq-qabılarını göstərir*)

Bənövşə. Pokrişka nəyə deyirsən? Dönüb maşın olmusan, nədir? (*Gülür*)

Camal. Bu harayda adam maşın da olar, ekskavator da... (*Bənövşə dəstəsini alır, iyləyib döşünə sancır*)

Bənövşə. Nə olub sənə? Hazırlaşmayıb dərse gələn uşaqlara oxşayırsan.

Camal. Yox, Bənövşə, neçə ildir mən bu dərse hazırlayıram. Amma indi heç bilmirəm hansı tərəfdən başlayım.

Bənövşə. Camal, neçə ildir səni görmürəm, bilirsen nə qədər dəyişmişən?

Camal. Neyləyim? Özümə fikir verməyə vaxtım olmayıb. Həmişə işdə, məsul vəzifədə... Nə vaxtdır rəisi əvəz eləyirəm.

Bənövşə. Rəisi əvəz eləyirsən? Mən bilmirdim.

Camal. Bəs necə? Bəlkə daha tamam rəis keçdim, baş mühəndis ayrı adamı götürdüm. Bircə planı qovub çatdırıb çıxsam.

Bənövşə. Planın geridir? Heç gözləməzdim... Sən qabaqlar bütün bu rayonda adnan çağırılırdın...

Camal. Dayan bir, yenə elə olacaq... Gecələri də tikintidə keçirirəm... İndi daha sən də gəlmisən, evim-əşiyim, rahatlığım olandan sonra... Eh... Səninçün elə bir ev düzəltmişəm ki, top vursan, dağılmaz. Duzqabından tutmuş hər şey almışam, Bənövşə can! Amma mən ölüm, toyu gecikdirmə.

Bənövşə (*gülür*). Qəribə danışsın... Heç elə bil əvvəlki Camal deyilsən... Mən duzqabını neyləyirəm? Moskvada əspazlıq məktəbini bitirib gəlməmişəm ki?

Camal. Əşi, sən də... Mən duzqabını misal üçün dedim... Şifonerdən danış, mebelədən danış, nədir onun adı, göydən asırlar ha?

Bənövşə. Çilçıraq?

Camal. Odur ha... Üçü birdən...

Bənövşə. Üçü birdən? O qədərini neyləyirsən ki?

Camal. Əşi, nə bilim... Düşdü, aldım da... İstəyirsən lap götür bağışla qonşuya... Bu ölsün, söz demərəm... Ancaq toyu gecikdirmə...

Bənövşə (*gülür*). Sən məni güldürmək üçün bu cür deyirsən, elə deyilmi, Camal can? Əvvəldən də məzəli danışmağı çox sevirdin... Ancaq hələ toya tələsmə, qoy bir iş məsələm həll olunsun, sonra. Mən trestin sərəncamına gəlmişəm, görək hara göndərirlər.

Camal. İş? İşə girmək istəyirsən?

Bənövşə. Bəs necə?.. Əlbəttə...

Camal. Nə danışsın? Mən olan yerdə sən niyə işləyirsən? Məvacibim ixtiyarında, maşın ayağının altında.

Bənövşə. Sən bu sözləri ciddi deyirsən, Camal?

Camal. Lap ciddi deyirəm.

Bənövşə. Deməli, mən Moskvada ona görə oxuyurdum ki, gəlib sən duzqabının yanında oturum?

Camal. Əşi, ay Bənövşə, çıxart bu duzqabını müzakirədən. Mən səni istədiyimdən deyirəm. Beş il oxumusan, deyirəm bəlkə bir-iki il istirahət eləyəsen... İşləmək istəyirsən, işlə. Mən söz demirəm ki...

Bənövşə. Axı sən nə söz deyə bilərsən? Etiraz eləməyə nə haqqın var?

Camal (*iki əlini qaldırır*). Atam! Mən təslim. Sən məndən ağıllısan... Bilirəm, nə üçün işləmək istəyirsən. Neçə il təqaüd almısan, bəs işləməsən nə deyərler? Lap istəyirsən, gəl mənim kontorunda mühəndis ol. Qoymaram əlini ağdan-qaraya vurasan. Ölməmişəm ki...

Bənövşə. Sən qəribə fikirlər irəli atırsan, qəribə sözlər danışsın.

Camal. Dedim ki, mən təslim. Özüm öz xahişimlə sənə əsir düşürəm... Əsiri öldürməzlər ki...

Yusif gəlir.

Yusif. Nə mənzərədir?! (*Öskürür*) Mane olmadım ki...

B ə n ö v ş ə. Yusif, xoş gördük!

Görüşürlər.

Y u s i f. Xoş gəlmisiniz, Bənövşə! Deyəsən, söhbətinizə mane oldum.

B ə n ö v ş ə. Yox-yox... İçəri gəlin... Görürsünüz, mən hələ hücum oləməmşdən Camal təslim olub.

Y u s i f. Yəqin xasiyyəti dəyişib, o həmişə məğlub olur, ancaq təslim olmur...

C a m a l. Adamına baxır da...

B ə n ö v ş ə. Nə olub? Yoxsa aranız soyuqdur. Bəs bir neçə il bundan qabaq can deyib, can eşidirdiniz?

C a m a l. Bir elə şey yoxdur. Yusifdir də... gah dalaşırıq, gah barışıq... Mənə qalsa, on dəqiqədən sonra hirsim soyuyur.

Y u s i f. Hirs soyumağına soyuyur, amma yenə iş əvvəlki kimi qalır. Məsləhətçiləri qoymur ki...

C a m a l. Yusif, bu saat idarə söhbətlərinin yeri deyil.

Y u s i f. İdarədə deyirsən yeri deyil, burada deyirsən yeri deyil. Bəs harada danışaq, göydə?

C a m a l. Mənim ruhum bu saat həqiqətən göydədir. Dalımca çıxıbilsən, gəl danışaq.

B ə n ö v ş ə. Göyə niyə çıxırsınız? Danışmaq istəyirsiniz, gedək evə. Camal, Yusifi evə dəvət elə.

C a m a l. Sən ki, mənim nişanlımı təbrikə gəlmisən, gündüzkü söhbətlər ləğv olunur. Uzat əlini, buyur evə.

Y u s i f (*istər-istəməz Camal ilə görüşür*). Çox sağ ol. Mən, əslində, iclas olacağını xəbər verməyə gəlmişəm.

C a m a l. İclas?... Ay-hay... Özge vaxtda mədəniyyətdən danışır-san. Bu həngəmədə iclas vaxtıdır?

Y u s i f. İclası mən çağırımıram, trest çağırır, səndən, məndən başqa bizim idarədən çox adam çağırıblar. Qabaqcıl fəhlələri, ustaları... Bizim məsələmizi müzakirə edirlər...

C a m a l. Əşi, nə danışır-san? Tərsliyə bax ha...

Y u s i f (*Bənövşəyə*). Trestin rəisi sizi də soruşurdu, dedim gəlib...

C a m a l. O sənə gələcəyini haradan bilir?

B ə n ö v ş ə. Yəqin Bakıdan deyiblər.

C a m a l. Dayan, mən bir zəng eləyim. (*Səhnədən çıxmaq istəyir*)

B ə n ö v ş ə. Hara gedirsən, Camal? Evdə telefon var ki.

C a m a l. Hə, düz deyirsən... Lap rulu itirmişəm...

Qəmə pəncərədən səslənir.

Q ə m ə r. Bənövşə! Səni telefona çağırırlar. Deyir trestdəndir.

B ə n ö v ş ə. Gəldim... (*Cəld evə girir*)

C a m a l (*onun arxasınca gedəndə, Yusifə*). Aşna, bunlar hamısı sənə işindir. Bircə dəqiqə idarədən ayrılan kimi məsələni yaman dolaşdırdın... (*Evə gedir*)

Yusif getmək istədikdə, Qəmə onu pəncərədən görür.

Q ə m ə r. Yusif!

Y u s i f (*geri dönür*). Bu nədir? Gözlərimə inana bilmirəm!

Qəmə pəncərədən əlini uzadır, görüşürlər.

Q ə m ə r. Burada işləyirsiniz?

Y u s i f. Bəli... Sizdən nə əcəb? Yəqin Bənövşənin toyuna gəlmisiniz.

Q ə m ə r. Yox, həmişəlik gəlmişəm. Burada, xəstəxanada işləyə-cəyəm. Mən həkimlik oxuyurdum axı, yadınızdən çıxıb?

Y u s i f. O günlər hamısı bir-bir mənim yadımdadır. Bəlkə siz unutmusunuz?

Q ə m ə r. Heç bədbəxtlik unudularmı?

Y u s i f. Bədbəxtlik nə üçün? Məndən daha yaxşısını sevdiniz, ərə getdiniz, əriniz yəqin bir hörmətli adamdır, uşaqlarınız var. Kasıb bir tələbəni unutmaq çox asandır.

Q ə m ə r. Yox, elə olmadı, Yusif! Məni aldatdılar, hörmətsiz, ləyaqətsiz bir adam məni aldatdı. Altı ay cəhənnəm əzabı çəkəndən sonra ayrıldım. Həm uşaq saxladım, həm də oxudum.

Y u s i f. Mən belə olduğunu bilmirdim, Qəmə! Bağışlayın, keçmişləri nahaq yada saldım.

Q ə m ə r. Keçmişdən xoş xatirələr də var. Yadıңызdadırımı? O günlər mənim həyatımın ən xoş dəqiqələridir. (*Sükut*) Siz çoxdan buradasınız? Yəqin bütün ailələklə köçüb burada yaşayırsınız?

Y u s i f. Anam, qardaşım Bakıdadırlar. Mən özüm burada tək olu-ram. Ayrı bir ailəm yoxdur. O gündən, sizin ərə getdiyinizi öyrən-diyim dəqiqədən, ömrümün axırına kimi evlənməməyə söz verdim.

C a m a l və B ə n ö v ş ə heyətə düşürlər. Qəmə tez çəkilir.

Yusif pəncərədən ayrılır.

C a m a l. Yaman hängamədir. Qoymurlar adam nişanlısı ilə iki kəlmə danışsın.

B ə n ö v ş ə. Nə isə, məsələ çox ciddidir. Sənin vəziyyətin necədir, Camal? Mənə düzünü de.

C a m a l. Necə olacaq, maşın kimi... Bir həftəyə planı dolduraram.

Y u s i f. İş təkçə planda deyil ki.

C a m a l. Yusif! Səndən xahiş elədim ki, qapını hələlik bağla!

Y u s i f. Tutaq ki, burada danışmadım... Trestdə bağlı qapının dahnında oturmaq olmayacaq... Orada havanı çox sevirlər, istəyirlər qapılar da, pəncərələr də açıq olsun.

C a m a l. Olsun da... (*Tələsik qapıya sarı gedir*) Mən bu saat...

B ə n ö v ş ə. Hara gedirsən, Camal? Dayan, mən trestin təzə binasını tanımıram.

C a m a l. Bu saat qayıdıram, gedim bu zəhrimarları dəyişim. (*Ayaqqabıları göstərir*)

B ə n ö v ş ə. Eybi yoxdur. Sən oradan düz trestə gələrsən. Məni Yusif aparar.

C a m a l (*cəld geri qayıdır*) Necə, necə? Saxla, özüm aparacağam. Ayaqqabıları dəyişməli olmadım.

Ceyran xala və Qəmə r səhnəyə gəlirlər.

C e y r a n x a l a. Bəs, nə vaxt qayıdacaqsınız, Bənövşə? Axşama xörək hazırlayıram.

B ə n ö v ş ə. Axşamacan qayıdırıq, anacan. Sən Qəmərdən muğayat ol! Qəmə r, mənim əvəzimə anama kömək elə!

Q ə m ə r. Sən deməmişdən də eləyərəm. Onsuz da bilərəm, səndən Ceyran xalaya qız olmayacaq.

C e y r a n x a l a. Nə yaxşı dedin, doktor! Belə qız olar? Qoymadı ki, doyunca üzünü görüm.

B ə n ö v ş ə. Anacan, tez qayıdacağıq, arxayın ol. Qəmə r, sən Yusiflə tanış deyilsən? Tanış ol. Yusif Camalın ən yaxın dostudur.

C a m a l. İdi...

Q ə m ə r (*gülməyini güclə saxlayır*). Bənövşə mənə sizdən o qədər danışb ki.

Y u s i f. Mən də Bənövşənin xətrini çox istəyirəm.

C a m a l. Aman, aman, aman... (*Ayağını tutur*)

B ə n ö v ş ə. Nə oldu, Camal?!

C a m a l. Bu mədəniyyət məni sıxıb öldürmədi?.. (*Tərs-tərs Yusifə baxır*) Zəhrimar başıma vurur.

Y u s i f. Mədəniyyət ayaqdan başlayanda həmişə başa vurur.

B ə n ö v ş ə. Gedək... Camal, gir qoluma, mənim köməyim olmasa, sən trestə kimi öz ayağınla yeriyə bilməyəcəksən.

Çıxurlar. Qəmə r evə girir. Ceyran xala onları həyə t qapısına qədər ötürüb geri döndükdə, Z ə r i f ə ilə rastlaşır.

Z ə r i f ə. Ceyran xala, təbriklər! Lap vağzala gedəcəkdim, amma paltarımı, tuflımı dəyişincə gecikdim. Bu gülləri də götür suya qoy, lap "Krasnı Moskva" iyi verir. Bənövşə bacı haradadır?

C e y r a n x a l a. İclasa getdi.

Z ə r i f ə. Toy eləməkdənsə, iclasa getdi? Daha mənim heç sözüüm yoxdur. Heyf! Yənə gecikdim.

C e y r a n x a l a. Axşam atanla bərabər bizə qonaq gələrsən, Bənövşəni də görərsən.

Z ə r i f ə. Gələrəm, niyə gəlmirəm? İstəyirsən, lap qabaqcadan gəlim, sənə kömək eləyim? Hə, Ceyran xala?

C e y r a n x a l a. Sağ ol, qızım.

Z ə r i f ə. Qonaqların siyahısını tutmusan? Onda ver mənə, telefonla hamısına xəbər verim. Ya heç siyahı lazım deyil. İdarədəkiləri bir ucdan çağırım? Camal yoldaşın o qədər dostu var ki... hamı xətrini istəyir...

C e y r a n x a l a. Yox-yox, nə danışsın? Lazım deyil... Sən zəhmət çəkmə, lazım olan adamlara özüm deyəcəyəm.

Z ə r i f ə. Yaxşı, onda gedim vaxtında hazırlıq görüm. Gülləri ver, gələndə özüm gətirərəm.

Gülləri Ceyran xalanın qucağından alıb çıxır. İşıq sönlür.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Axşam. Ay işığı. Yənə həmin yer. Radioda gözəl mahnı oxunur. Q ə m ə r verandanı səliqəyə saldıqca mahnının sözlərini təkrar edir. C e y r a n x a l a həyətdə göyərti yuyur.

Q ə m ə r. Ceyran xala, içərini bəzədim, oldu gəlin otağı.

C e y r a n x a l a. Əlin-qolun var olsun.

Q ə m ə r. Qonaqlar hansı otaqda oturacaqlar?

C e y r a n x a l a. O biri otaqda, ora daha genişdir.

Q ə m ə r. Otaqlarımızın hamısı genişdir, işıqlıdır. Bənövşənin atası gözəl ev tikən imiş.

Ceyran xala. Eh, qızım, hələ bu nədir, sən onun yaratdığı məktəbləri, klubları görməmişən. Vaxtımız olsa, hamısını sənə göstərəm.

Q ə m ə r. Vaxtımız çox olacaq. Mən burada həmişəlik doktor işləyəcəyəm.

Ceyran xala. Lap əcəb eləyəcəksən. Yanımızda təzə bina tikilir. Oradakı mənzillərdən birinə köçərsən. O evlərin hamısı üçotaqlı, dördotaqlıdır.

Q ə m ə r. O qədər neyləyirəm? Qızım məne iki otaq bəsdir.

Ceyran xala. Qızımı da hər gün işə gedəndə götürərsən mənim yanıma. Axşamlar ya sən, ya atası dalınca gələrsiniz. Şərtləşdik.

Q ə m ə r. Atası? Yazıq qız atasının üzünü gördü ki?

Ceyran xala. Başın sağ olsun, qızım, nə olar, ölüm hamıya var. (Qəmər gülür) Niyə gülürsən?

Q ə m ə r. Ölsəydi, ondan yaxşı idi. Mən ərdən yarımadım.

Ceyran xala (sözünü dəyişmək istəyir). Qəm eləmə, qızım, qəm eləmə.

Q ə m ə r. Bənövşənin nişanlısından razısınızmı, Ceyran xala?

Ceyran xala. Nə deyim? Əvvəllər mənim də, atasının da xoşuna gəlirdi. Axır vaxtlar bir az dəyişib. Yəqin yoldaşları yaxşı deyil. Dost-aşna adamı düzəldər də, korlayar da.

Q ə m ə r. Bənövşə ağıllı qızıdır, onu bir qaydaya salar.

Ceyran xala. Qızım, mənim əqidəmcə arvad-kəşi gərək bir-biri üçün işıq olsun, bir-birinə dayaq olsun. Usta Qurbanın tikdiyi hər təzə ev məni sevindirirdi, mən öz ürəyimlə ona kömək eləyirdim, ondan çox həyəcan keçirirdim. Bu məhəbbət, bu həyəcanın ona böyük xeyri olurdu, çünki görürdü ki, mənim ürəyim onun ürəyi ilə bir döyünür. Əgər kəşi bu cür məhəbbətə layiq deyilsə, nahaq yerə özünü şam eləyib yandırma.

Q ə m ə r. Camal özünü yaxşı aparmır?

Ceyran xala. Yox, Camal ləyaqətli oğlandır. Mən söz məsəli deyirəm. Həmişə onların barəsində fikir eləyirəm. Neyləyim, dünyada dövlətim, varım təkcə bir qızım var. Bir oğlum da var idi, əcəl əlimdən aldı... (Ağlamsınır)

Q ə m ə r. Bənövşə sizinçün həm qızıdır, həm də oğul, Ceyran xala. (Çölə baxır) Nə gözəl gecədir, Ay təzə gəlinlərə oxşayır. Ceyran xala,

deyəsən gəlirlər, odur... Bənövşə, Camal... Yanlarında kim isə var, hə, o mühəndisdir.

Ceyran xala (çölə baxır). Özüdür, yanlarındakı Yusifdir. Çox ağıllı uşaqdır. (Birdən həyəcana düşür) Ay Qəmər, birdən çatışmam ha, sən onları qarşıla, sonra Bənövşəni də götür, gəl mənə kömək elə.

Ceyran xala gedir. Bir azdan Bənövşə, Camal, Yusif içəri girirlər. Camal son dərəcə kefsizdir. Bənövşə həyəcanlı görünür.

Bənövşə. Qəmər can, səni tək qoyub getdim, darıxmam ki?

Q ə m ə r. Heç, Ceyran xala ilə bir yerdə darıxmaq olar? Nişanlım niyə kefsizdir? Çəkmələrini dəyişmədi?

Bənövşə. Yox, ayağı tamam yadımdan çıxıb. Ürəyi sıxılır. Doğrudan, Qəmər, sən doktorsan, tənqidin bir dərmanı yoxdur verərsən Camal içsin?

Camal. Mənə yox, tənqid eləyənlərə dərman vermək lazımdır. Elə dərman olsun ki, mən də durub tribuna qabağında nərildəyəndə özlərimdən çıxmasınlar.

Yusif. Tənqide qarşı təhqir eşitmək, əlbəttə, bir az ağırdır.

Camal. Niyə? Sən deyəndə tənqid olur, mən deyəndə təhqir?

Yusif. Mən deyəni hamı təsdiq elədi, sən deyənə hamı etiraz elədi. Çünki əsl iş yoxdur.

Camal. Deməli, iş görmürük, oyun oynayırıq?

Yusif. Bəli, qabaqlarda bizdə də iş vardı, ona görə də çıxır-bağır yox idi. İndi isə çıxır-bağır var, ona görə ki, iş yoxdur.

Camal. Deməli, heç bir iş yoxdur?

Yusif. Yoxdur.

Camal. Bir dəli şeytan deyir... (Hirsə ona yaxınlaşır. Deməyə söz tapmayıb dayanır. Birdən əyilib ayağını tutur) Vay-vay, evin yıxılsın, Mindilli!

Yusif. Həqiqətən də sənə evini yıxan mindillilərdir...

Camal. Bizim Mindilli... Çox vicdanlı... (Ayaqqabıları çıxarıb atır) Of, elə bil dünyaya təzədən gəldim.

Bənövşə. Dur, evdə dəyiş. (Qəmərə) Bunlarla mən idarədə neyləyəcəyəm, bilmirəm.

Camal. Gedək, Yusiflə söhbətimiz qalsın sonraya.

Çıxırlar, səhnədə Qəmərle Yusif qalır.

Y u s i f (*onun arxasınca*). Eybi yoxdur. Sonrakı söhbətimiz daha ciddi olacaq.

Q ə m ə r (*ona yaxınlaşır*). Nə yaman davakar olmusunuz, Yusif?

Y u s i f. Neyləyim, Qəmər can, mübarizəsiz olmur.

Q ə m ə r. Heç olmasa, nişanlısının yanında onu pert eləməyin, bu günlər toyları olacaq.

Y u s i f. Toyları nə qədər tez olsa, o qədər yaxşıdır. Sonradan Bənövşenin başı tikinti işlərinə qarışacaq. Ona çox məsul iş tapşırılıb.

Q ə m ə r. Bənövşəyə? Nə iş?

Y u s i f. Bənövşə bizim rəisimiz təyin olundu.

Q ə m ə r. Belə deyir... Nə vaxt təyin olundu?

Y u s i f. Yığıncaqdan sonra bizi saxladılar. Raykom katibi ilə trest müdiri Bənövşə ilə söhbət apardılar. Mən çox şadam. Bənövşə bacarıqlı, ağıllı qızıdır. Moskvada, çoxmərtəbəli evlərin tikintisində təcrübə görüb. Əgər yaxşı diqqət eləsə, qəsdən gözünü yummasa, mənim dediklərimin hamısını o da görəcək. Yox, əgər, özünü bir nişanlı qız, ya təzəgəlin kimi aparsa, onda yenidən dava çəkməli olacağıq. Bilirəm, yenə deyəcəksiniz ki, davakaram. Neyləyim, işləmək istəyirəm. Əsl mənada iş görmək istəyirəm.

Q ə m ə r. Siz elə o vaxt da tikməyə, qurmağa həvəsli olduğunuzdan mənə danışdınız. Yadınızdadırmı, söz vermişdiniz ki, mühəndis olan kimi gözəl bir xəstəxana tikəcəksiniz?

Y u s i f. Yadındadır. Siz də söz vermişdiniz ki, o xəstəxanada həkim işləyəcəksiniz və əvvəlcə mənə müalicə edəcəksiniz. Mən vədimə əməl elədim.

Q ə m ə r. Necə?

Y u s i f. Sizin indi işləyəcəyiniz xəstəxanayı mən tikmişəm.

Q ə m ə r. Onda gərək mən də sözümü yerinə yetirəm, birinci sizi müalicə eləyəm.

Y u s i f. Elə isə mən müalicəyə hazırlaşım? (*Gülüşürlər*) İşə nə vaxtdan başlayacaqsınız?

Q ə m ə r. Əmrimi alan kimi qızımı gedib gətirəcəyəm, sonra...

Y u s i f. Qızınız neçə yaşındadır?

Q ə m ə r. Dörd. Elə şeytan, elə şirindil qızıdır ki... Yəqin hər gün yotumu gözləyir. Mən ona həm ata olmuşam, həm də ana.

Y u s i f. Mən onun atasının kim olduğunu bilmirəm. Ancaq onu bilirəm ki, sizin kimi qadını atıb gedən adam çox dəyərsiz, ləyaqətsiz adamdır.

Q ə m ə r. Ondan danışmağa dəyməz... Gəlin içəri. Ceyran xala ilə bir yerdə elə xörəklər hazırlamışıq ki.

Y u s i f. Yox, Qəmər, bir də Camala rast gəlsəm, qanıqaralıq olacaq.

B ə n ö v ş ə gəlir, onlar özlərini itirirlər.

Q ə m ə r. Bənövşə, mühəndis yoldaş getmək istəyir.

B ə n ö v ş ə. Hara? Yusif, nə üçün gedirsiniz?

Y u s i f. Axşam növbəsində işim var, qala bilməyəcəyəm. Bir də indicə Qəmər xanıma da danışdım...

B ə n ö v ş ə. Anam sizi də çağırıb, gəlməseniz inciyyət, onda işinizi qurtarandan sonra, xahiş eləyirəm, gəlin.

Q ə m ə r. Mən də xahiş eləyirəm.

Y u s i f. Siz deyəndən sonra etiraz eləmək olmaz! (*Getmək istəyir, birdən dayanır, cibindən kağız çıxarır*) Bu, təftiş aktının surətidir. Camal baxmamışdan qol çəkdi. Siz oxuyun, maraqlıdır. Sağ olun... Sağ olun, Qəmər xanım... (*Gedir*)

Q ə m ə r. Bilirsən nə üçün getdi? Camalla üzləşmək istəmir.

B ə n ö v ş ə. Camal məsələsi ciddidir.

Q ə m ə r. Deyirlər, məsul vəzifəyə təyin olunmusan, Bənövşə xanım! Təbrik eləmək olar?

B ə n ö v ş ə. Həftədə bir dəfə qəbul günüm olacaq, gəlib növbəyə yazılırsan, sonra.

Q ə m ə r. Bəlkə mənə tanışlıqla qabağa salasan?

B ə n ö v ş ə. Üz vurma... Bacarmaram.

Gülüşürlər.

Q ə m ə r. Gözümün qabağına gətirirəm, yazıq Camalın başına nə oyun açacaqсан. Deyəsən, aranızda müharibə başlayır?

B ə n ö v ş ə. Yox, müharibə qabaqdan başlanıb. Mən ən qızğın vaxtına gəlib düşmüşəm. (*Yavaşdan*) Özü də, deyəsən, o biri cəbhə haqlıdır. Mən öz nişanlımla əməlli-başlı qılınc davasına çıxmalı olacağam.

Q ə m ə r. Dava niyə? Qaydasında başa sal. Arvad kişiyyə yaxın yoldaş olmalıdır.

B ə n ö v ş ə. Mən hələ nişanlı qızam.

Q ə m ə r. Daha yaxşı. Nişanlı qızın hökmü daha çox olur.

B ə n ö v ş ə. Hökmü də çox olur, minneti də... Üzük... Nişan... Əl-bəttə, bunlar hamısı şertidir, xoşbəxt olmaq üçün əsas deyil. Sevginin

get-gədə dərinləşməsi və möhkəmlənməsi üçün bu bir parça metalın heç bir rolu yoxdur.

Q ə m ə r. Sən ağ eləmə. Məncə, onda elə dərin sevgi var ki... O cür də olmalıdır, sənı sevməmək mümkün deyil.

B ə n ö v ş ə. O da ləyaqətli oğlandır. Mən instituta təzə girəndə axırıncı kursda idi. Bütün məktəb başına and içirdi. Ağıllı, bilikli, dərin düşüncəli... Birinci illər mənə o qədər kömək eləyirdi... Bilirsən, nə gözəl günlər keçirirdik? Bir-birimizə söz vermişdik ki, ikimiz də ali məktəb qurtarmayınca evlənməyəcəyik. O vaxtdan görməmişdim, yalnız məktublaşırıdım... İndi...

Q ə m ə r. İndi nə? Gəlib gördün də...

B ə n ö v ş ə. İndi... Heç elə bil o zamankı Camal deyil... O zaman bizim fikirlərimiz bir-birinin ardı idi, biz bir düşünür, bir hiss eləyirdik. İndi... Bu gün... Heç bir sözümlüz düz gəlmedi. Etiraz eləyəndə inciyir... Guya, nə olur-olsun, mən onu müdafiə etməliyəm... Çünki nişanlıyam. Nişanlı qız... Cəfər Cabbarlı necə deyir? Barmağında üzük gəzdirən qız, ya dərisində damğa gəzdirən öküz?.. (Gülür)

Q ə m ə r. Danışdın da... Od gəlını deyilsən ki? İşi dava-dalaşa çıxartma, yavaş-yavaş başa sal.

B ə n ö v ş ə. Başa salmaqdan keçib, vəziyyət ağırdır. Bakıda mənə bu kontorun reisiyini təklif etdikdə birdən-birə razı olmadım, dedim, evvəlcə vəziyyəti, şəraiti öyrənəm, sonra... Ancaq bu gün, elə bu iclasda başa düşdüm ki, mən mütləq işə girişməliyəm. Bu cür vəziyyətə son qoymaq, tikintidə özünə yuva tikmiş qurdlarla mübarizə aparmaq, bir mühəndis kimi mənim vəzifəm olmalıdır. (Ceyran xalanın səsi gəlir: Bənövşə, Qəmə) Anam çağırır, gedək.

Gedirlər. Q a s ı m olində hədiyyə, M i n d i l l i ilə rastlaşır.

M i n d i l l i. Qasım, yoldaş prərəb!

Q a s ı m. Mane olma, hədiyyə aparıram.

M i n d i l l i. Nədir? Qoy bir baxım.

Q a s ı m. Əlini vurma, bütün səlqiəsi pozular. Görmürsən, kağızın üstündə nə yazmışam "Möhtərəm Camal yoldaşa, dəryacan kamal yoldaşa".

M i n d i l l i. Eh, qoydular ki, Camalda kamal qalsın.

Q a s ı m. Nə oldu ki?

M i n d i l l i. Xurd-xəşil oldu.

Q a s ı m (hədiyyəni bir yana qoyur). Danış, tez ol, uzatma, limon kimi sıxıb cövherini çıxart.

M i n d i l l i. Elə limon kimi sıxıb cövherini çıxartdılar.

Q a s ı m. Öldürdülər?

M i n d i l l i. Tamam yox. Yarımcan oldu... O da ona görə ki, başı mənim dizimin üstündə idi.

Q a s ı m. Onda baş olsaydı, sənın dizinin üstünə qoymazdı. Sonra nə oldu?

M i n d i l l i. Çox şirin dilin var, hələ bir təzə sual da verirsən?

Q a s ı m (hirsli halda). Qəhrəman! Məni tanıyırsan ki... Belə vaxtlarda zarafat seven deyiləm. (İki nəfər qonaq gəlib evə keçir. Qasım tez sifətini dəyişir) Əşi, nə danışırısan? Məzəlilik eləmə!

M i n d i l l i. Hamıdan məzəlisi Qoskontrolun aktıdır.

Q a s ı m. Necə yazılıb?

M i n d i l l i. Lap roman kimi. Oxu, ləzzət al. Zalım oğlu pambıq ilə baş kəsib. Deyir, düşmən evimi yıxdı, üzümə gülə-gülə.

Q a s ı m. Nə pis vaxtda oldu. Camalın da damağı aşağı... Yaxşı ki, hədiyyə götürmüşəm.

M i n d i l l i. Camal daha hədiyyəyə layiq deyil, Nahaq xərc çəkmə. Çıxardıb qoydular bir tərəfə.

Q a s ı m. Çıxartdılar?

M i n d i l l i. Çığırma içəridədir.

Q a s ı m. Yerinə kimdir?

M i n d i l l i. Nişanlısı.

Q a s ı m. Bah... bu nədir, bir-birindən qərübə xəbərler... Kağızı dəyişim?

M i n d i l l i. Nə kağızı?

Q a s ı m. Hədiyyənin üstündəki kağızı təcili dəyişmək lazımdır. Camalın əvəzinə Bənövşə. Getdim, kağızı dəyişib təzədən yazdırım. Sən işə aktı tap.

İçəridən Camalın səsi gəlir.

M i n d i l l i. Camal gəlir.

Q a s ı m. Mən getdim, sən Camaldan aktı al, diqqətlə oxuyaq, görək başımıza nə çarə qılıraq.

Qasım gedir. C a m a l səhməyə gəlir.

C a m a l. Mindilli niyə gəlmirsən?

M i n d i l l i. Utanıram, yoldaş Camal, bir də ki, mane olmaq istəmirəm.

C a m a l. Əlbəttə, gerek utanasan da... Ayaqqabı ayağımı sıxmasaydı, iclasda məni o kökə salmazdılar. Ağrıdan səsimi çıxarda bilmirdim.

M i n d i l l i. Eybi yoxdur, siz də yığıb-yığıb birdən partladınız. Axırda onlara yaman gəldiniz.

C a m a l. Hələ harasıdır! Gör nələr eləyəcəyəm. Yusif elə bilirdi ki, məni rəislikdən çıxardıb onu qoyacaqlar. Gözlədiyi gözündə qaldı. Məni çıxartdılar, nişanlımı qoydular. Nə təfavütü var? O rəis, mən baş mühəndis. Sən sabahdan gəlib, Yusifin başındakı dəyirmanı baxarsan. Amma ürəyimdən deyil. Mindilli, istəyirəm qızı vurum qoltuğuma, birbaş Bakıya... Orada məni o saat bir məsul işə təyin eləyəcəklər, onda gör Yusifdən, doğrayıb bir Yusif də çıxardıram, ya yox?..

M i n d i l l i. Bakıya gedəndə məni yaddan çıxartmayın, yoldaş Camal. Sizsiz bu demaqqoqların içində mənim ruhum lap çürüyür.

C a m a l. Qoymaram çürüsün. Amma bir də ayaqqabının nömrəsini dəyişik salma.

M i n d i l l i. Yoldaş Camal! Hər qəhrəmanın həyatında bir səhv olar. Mənim də səhvim bu ayaqqabıdır. Ancaq orası var ki, aldığım ayaqqabı nə qədər dar olsa, ürəyim o qədər genişdir. Ayaqqabıya nə var? Geydikcə açılacaq.

C a m a l. Zarafat eləyirəm. Sən mənim sağ əlimsən. Əlimin birini burada qoysam, orada tək əl ilə işləyə bilmərəm ki. Ancaq gerek əvvəl toy eləyim. Böyük məsul işçi olandan sonra yaxşı deyil. Heç görmüsən ki, məsul işçi toy eləsin?

M i n d i l l i. Çox görmüşəm. Qəzetlərdə, xüsusən "Kirpi" də məsul işçilərə o qədər toy eləyirlər ki.

C a m a l. Sən dediyin tənqid toyudur. O cür düzgün, açıq tənqidi mən çox sevirəm. Necə, Mindilli, yoxsa sən tənqidi sevmirsən?

M i n d i l l i. Nifrət eləyirəm. Tənqid yuxuma girəndə qışqırıb, hövləyə ayılıram. Heyf deyil tərifi!

C a m a l (*gülür*). Elədir, elədir. Səninlə danışdım, bir az duruldum.

M i n d i l l i. Akta qol çəkdiyiniz, yoldaş Camal?

C a m a l. Çəkdim. Nə var, orda bir şey yoxdur ki? Yoxsa qorxursan?

M i n d i l l i. Bıy, yoldaş Camal! Bakı ilə bizim rayonun arasında asfalt yol var ha... Bax, mənim işlərim elə o cürdür.

C a m a l. Bəs sən haqqında o nədir iclaslarda danışılar? Aile pozğunluğu... deyəsən, arvad cəhətdən bir az yuxan nazikdir?

M i n d i l l i. Qətiyyəni yox. Mən arvadlara pərəstiş edənlərdən deyiləm. Yalnız kənardan-kənara, uzaqdan...

C a m a l. Bəs niyə evlənmirsən?

M i n d i l l i. Utandırmayın məni, yoldaş Camal!

C a m a l. Düzünü de...

M i n d i l l i. Ayıb olmasın, axtarıram, seçirəm.

C a m a l. Nə olar, nə qədər ki, subaysan, axtar, seç! Kişi özü üçün həyat yoldaşı axtarır, o saat bir qulp taxırlar. Mədəniyyətləri yoxdur.

M i n d i l l i. O akta bir də baxmaq istəyirdim, yoldaş Camal. Bu gecə səhərə kimi oturub plan tutacağam. Görək, işimizi yenidən necə quraq. Akt əsasında.

C a m a l (*ciblərini axtarır*). Heç bilmirəm hara qoydum. Kim isə məndən aldı. Gedim görüm, qız neyləyir. Yaxşı nişanlım var, Mindilli, amma mənə söz atır, cin vurur başıma.

M i n d i l l i. Nazlıdır da.

C a m a l. Saxla... Sənə nə var nazlıdır?

M i n d i l l i. Yoldaş Camal! Özünüz bilirsiniz ki, mənim ürəyim nə qədər təmizdir.

C a m a l. Onunla birisi iki kəlmə danışanda dəli oluram. (*Yan otaqda Bənövşə pianino çalıb-oxumağa başlayır, Camal diqqətlə qulaq asır*)
Odur bax, gör nə kəklik kimi oxuyur. Doğrudan da nazlıdır.

Camal otağa girir. Q a s ı m yenə əlində hədiyyə gəlir.

M i n d i l l i. Dəyişdin?

Q a s ı m. Sən yenə buradasan? Növbətçisən, nədir?

M i n d i l l i. Qonaqları qəbul eləyirəm.

Q a s ı m. Hədiyyəni çevirdim təzə rəisin adına. Yaxşı ki, vaxtında başa düşüb Camala verməmişəm, xərcim batacaqdı. Gör bir xoşuna gəlir? "Bənövşə xanıma, Gülöyşə xanıma, prərab nökerdir, həmişə xanıma". Necədir?

M i n d i l l i. Bax, bununla aktdakı maddələri heç çıxartdın.

Q a s ı m. Hə, akt nə oldu?

M i n d i l l i. Tapılmadı.

Q a s ı m. Heç olmasa, mənə aid maddələri dilcavabı de.

Mindilli. Sənə aid? Heç nə, ümumi məsələlər... guya texnika-
dan başın çıxmır, ona görə də istehsalata milyonlarla ziyan verirsən.
Guya artıq pullar alırsan, dövlət əmlakını dağıdırсан. Belə, heç nə...

Qasım. Axmaq. Bu dediklərin heç nədir? İki maddə dedin, hə-
rəsinin beş il işi var.

Mindilli. Nədən qorxursan? Bundan sonra sənin əlli il ömrün
olmayacaq ki?

Qasım. Deməli, ələ salırsan? Yəqin özün sudan quru çıxmısan.
Yadımdan çıxartma, qəhrəman... (Qolundan yapışır)

Mindilli. Qolumu burax, bura bulvar deyil.

Bir az bir-birlərinə həkələniirlər, sonra canavar kimi ağız-ağıza dayanırlar.

Qasım (bir az sükutdan sonra). Yaxşı, dalını danış.

Mindilli. Onda qoy bugünkü iclasdan danışım, bir az ürəyin
açılsın. Daşyonan düşdü, malakeş çıxdı, malakeş düşdü, rəngsaz çıxdı,
de ki, deyəsən. Ağızlarındakı da Camal-Qasım, Qasım-Camal. Məndən
də danışdılar. Familiyamı ollerində bəhanə ələyiblər. Ha çıxırdım ki,
ay balam, Mindilli kimdir, mən Mindilovam, qulaq asan olmadı.

Qasım (darıxmış). Əşi, iclas məni maraqlandırmır. İclasda danı-
şılan sözlər taxılın üstünə yığılan sərçə kimidir. Hüşt ələyən kimi dağı-
lıb gedir. Ortada sənəd olmasın, sübut olmasın...

Mindilli. İş də orasındadır ki, sənəd də var, sübut da. Mirzə
Salman mənim şotlarını verib müfəttişə, o da götürüb bir-bir akt yazıb.
Başa düşdün? Dəhşətdir, dəhşət...

Qasım. Yəni şotların içində bir dənə də düz gələnə yoxdur?

Mindilli. Dördünü sən vermisən, buradan hesabını götür.

Qasım. Mən verdiklərim oradadır? Doğrudan, dəhşətdir. Geri
qaytar.

Mindilli. Neyləyim?

Qasım. Geri qaytar. Şotları geri al. Pul düzəldərik.

Mindilli. Axıra yaxın lap düzlu danışdın. Pul düzəldərsən?

Qasım. Mirzə Salmanı yola gətir, şotları geri al. Dəltəsi asandır.
Mən gedirəm hədiyyəni təqdim etməyə. Deyəsən, bura gələn var.

Mindilli. Özüdür.

Qasım. Kim?

Mindilli. Gələcək qayınatam.

Qasım. Cəncəl adamdır. Mən gedim.

Qasım evə gedir. Mindilli bir kənara çəkilir. Mirzə Salman
və Zərifə içəri girirlər.

Mirzə Salman. Pah atonnan! Ürəyim ələ bil osetin ləzginkası
vurur. (Ətrafa baxır) Pəh-pəh... Varam Ceyran xanımın səliqəsinə, gö-
rürsən? Gözünə su ver!

Zərifə. Bu işlər hamısı bekarçılıqdandır. Mən istəyirəm ki, evdə
bir nizamsızlıq, səliqəsizlik olsun. O daha şairənədir.

Mirzə Salman. Əlbəttə, ev-əşiklə məşğul olsan, ora-bura
kim qaçar, təzə xəbərləri kim eşidər? Özgələrin qızları ali məktəb qur-
tarırlar, adam olurlar. Amma sən hansı məktəbə getdinsə, kor qız kimi
qayıtdın üstümə.

Zərifə. Ata, burada, özgenin evində məni niyə danlayırsan?

Mirzə Salman. Evdə səni tapıram ki!

Zərifə. Sus! Ceyran xala gəlir. (Barkdan) Doğrudan, Ceyran
xalının gözəl səliqəsi var.

Ceyran xala evə çıxır.

Ceyran xala. Ay xoş gəlmisiniz... Bayaقدan xörək hazırdır, süfrə
açmağa qoymuram ki, Mirzə Salman gəlsin.

Mirzə Salman (təntənə ilə baş ayır). Xeyir işiniz mübarək!

Ceyran xala. Hələ xeyir iş deyil. Qızın məktəb qurtarmağının
qonaqlığını verirəm. Gedək evə. Zərifə, gəl səni təzə qonağımızla tanış
ələyim, doktordur, bizim şəhərə işləməyə gəlib.

Zərifə. Doktordur? Ata, gedək, mən təzə doktorla tanış olmaq
istəyirəm.

Mirzə Salman. Siz gedin, mən beş dəqiqə bu havada oturum.
Ürəyim qaynar samovar kimi pıq-pıq pıqqıldayır.

Ceyran xala. Gedək qızım, atan da gələr.

Onlar gedirlər. Mindilli yavaş-yavaş Mirzə Salmana yaxınlaşır.

Mindilli. Mirzə, salam!

Mirzə Salman (dik atılır). Bu kimdir? Eh... Sənsən?.. Mindilli,
qoy bir axşam dinc oturaq. Yorğunam, iclasdan çıxmışam.

Mindilli. Mən bir söz demirəm ki, Mirzə! İclasda mən də olmu-
şam, bu evdə mən də qonağam. Qonaq qonağa bir əleykəssalam deməz?

Mirzə Salm an. Axşam-axşam nə salam, nə kalam?

Mindilli. Heç dəxli var? Salam məvacibdir ki, ayda iki dəfə verəsən, qurtarsın?

Mirzə Salm an. Mindilli qoy oturmuşuq, paroxod körpüyə yan alan kimi, nə mənə yan almısan?

Mindilli. Bir xahişim var, kiçik adamın kiçik xahişi.

Mirzə Salm an. Pul yoxdur.

Mindilli. Pul istəmirəm.

Mirzə Salm an. Nə istəsən, axırı gəlib pula dirənəcək, yoxdur.

Mindilli. Mən elə şey istəyirəm ki, var.

Mirzə Salm an. Yoxdur.

Mindilli. Qoy bir fikrimin çadrasını açım.

Mirzə Salm an. Yoxdur. Vay, ürəyim yenə başladı.

Zərifə qaçaraq içəri girir.

Zərifə. Ata, tezə doktorumuzla tanış oldum, gedək səni ona göstərəcəyəm.

Mirzə Salm an. Gedək, qızım, qurtar məni bu əzvləyim əlindən.

Zərifə. Əzvləy kimdir? Hə, Mindilov! (Yavaşdan) Bütün günü ilim-
ilim hara itmişən?

Mindilli. Qulunam.

Ceyran xala gəlir.

Ceyran xala. Mirzə, içəri buyurun. Gəl görək, ay doktor, qonaqları qəbul elə.

Hamı evə girir, bir azdan Mindilli həyəcan içərisində səhnəyə qaçır.

Mindilli. Qəmər buradadır! Yaxşı ki, məni görmədi. Papağımı da satsam, dörd ilin alimentini verib qurtara bilməyəcəyəm. Yaman yerdə axşamladıq.

Zərifə çıxır.

Zərifə. Mindilov, içəri niyə gəlmirsən?

Mindilli. Hava alıram.

Zərifə. İçəridə də hava var. Gəl orada al.

Mindilli. Oranın havası çox xarəbdir, Zərifə, sən bilmirsən.

Zərifə. Küçəyə olan bütün pəncərələri açmışam. Gəl atama bir az mehribanlıq göstər, bu gecə məsələmizi ona açmalıyıq.

258

Mindilli. Mənasib deyil, birdən korlayaraq.

Zərifə. Yoxsa istəmirsən? Gözümə bir cürə dəyirsən? (Qəmə
verəndəyə çıxır. Mindilli cəld kolların arasında gizlənir) Gəl, doktorla tanış ol, bəs bu nə oldu?

Qəmər. Kim nə oldu?

Zərifə. Bıy, hara getdi?

Ceyran xala gəlir.

Ceyran xala. Qızlar, gedək qonaqların yanına, hamı yığılıb... (Zərifə və Qəmə gedirlər. Ceyran xala şüşələri götürdükdə birdən qorxub geri çəkilir) Bu kimdir?

Mindilli. Özümüzünküyəm. Özgə yoxdur, Ceyran xala!

Ceyran xala. Evin tikilsin, orada neyləyirdin? Qorxdum, a!..

Mindilli. Heç... Saatımın əqrəbi düşüb, onu axtarırdım.

Ceyran xala. Gəl mənə əl yetir, sonra taparsan. Götür pivələri.

Mindilli (onun arxasınca gedə-gedə). Vallah, bu gecənin bir xətası çıxacaq.

Otağa girirlər.

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Ceyran xalının otaqlarından biri. Yan otaqda qonaqlıqdır. Güllüş və danışiq səsləri gəlir. Sonra qonaqlar Q a s ı m ı əhatə edərək bu biri otağa keçirlər.

Q a s ı m. Üz vurmayın, daha heç bir şey bacarmıram, yamsıladım, fokus göstərdim, daha nə istəyirsiniz? (Qonaqlar ondan "oyna, oyna" deyər xahiş edirlər) Hə, oynamağa sözüüm yoxdur. Ancaq tək yox, tək oynamaq vəhşilikdir, cüt oynamaq mədəniyyət, Zərifə xanım, xahiş eləyirəm.

Zərifə. Mən bu paltarda oynaya bilmərəm.

Q a s ı m. Əslində elə bu paltarda oynamaq lazımdır. Hamı elə biləcək ki, kəpənək uçur.

Musiqi çalınır. Qasımla Zərifə oynamağa başlayırlar.

259

B i r q o n a q (*Mirzə Salmana*). Mirzə, gör Qasım nə oynayır.

M i r z ə S a l m a n. İşdə də oynayır, ancaq əlaltı.

B ə n ö v ş ə (*Ceyran xalaya*). Ay ana, bayaqdan soruşmaq istəyirəm, yadımdan çıxır. Bu kişi kimdir?

C e y r a n x a l a. Doğrusu, tanımıram, ay qızım. (*Yavaşdan*) Deyəsən, oğlan evindədir.

Zərifə bir az oynayıb yan otağa qaçır. Qonaqlar Qasıma əl çalır.

C a m a l (*doyunca güldükdən sonra*). Ay Qasım! Sənin nə məzəli oynamağın varmış.

Hamı yan otağa keçir. Camal da getmək istədikdə, Bənövşə onu saxlayır.

B ə n ö v ş ə. Camal!

C a m a l. Bənövşə can, Qasım qiyamət adamdır. Görürsən, necə işçilərım var?

B ə n ö v ş ə. Görürəm. Elə bu işçilərin haqqında sənənlə ciddi danışmaq istəyirəm. (*Camal gülür*) Niyə gülürsən?

C a m a l. Ona gülürəm ki, axır zamanlar hamı mənə bu sözü deyir: "Sənənlə ciddi danışmaq istəyirəm". Guya, bu vaxta kimi zarafat eləyirdilər.

B ə n ö v ş ə. Yəqin zarafat eləyiblər. İndi daha bu cür söhbətlər olmayacaq. Sabahdan mən işə başlayıram.

C a m a l. Axı, sənənlə iş neyinə lazım idi, ay Bənövşə? Mən belə fikirləşirdim ki, toyumuzu eləyən kimi Bakıya köçürük. Gözəl bir ev düzəldərik. Sən də bu qədər əziyyət çəkmisən. Heç olmasa, beş-on il evdə oturub özünçün istirahət eləyərsən.

B ə n ö v ş ə. Gündüzlər manikürə, portnixaya... Axşamlar kinoya, teatra... eləmi?

C a m a l. Kefin necə istəyir, o cür... Elə də eləyə bilərsən, tərsinə də.

B ə n ö v ş ə. Əlbəttə, tərsinə də ola bilər. Gündüzlər kinoya, teatra, axşamlar manikürə, portnixaya.

C a m a l. İşə düşmədik? Bənövşə, qadasi, sən mənə istehza eləyirsən?

B ə n ö v ş ə. Yox, istehza eləmirəm, sənənlə fikirlərini aydınlaşdırıram. Sən bizim gələcək həyatımızı bir meşşan həyatı kimi təsəvvür eləyirsən.

C a m a l. Özün bil, mən sənə də, özümə də gələcəkdə xoşbəxt bir həyat arzu eləyirdim. Gözəl bir ev... Maşın, demli samovar kimi həmişə hazır qapıda. Priyomnik, teatr. Amma sən bunun əvəzində... (*Hirsle ayağa qalxır*)

B ə n ö v ş ə. Əvəzində nə?

C a m a l. Əvəzində, nə bilim, nə? Özün bil, həvəsin yoxdur, olmasın, yaxşı, yenə burada qalıb palçıq tapdayarıq, daş daşıyırıq, ev tikərik. Sən hansı havanı çalsan, mən də oynayacağam. Amma daha təhqir eləmə.

B ə n ö v ş ə. Mən təhqir eləmirəm, sənənlə haqq-hesab tələb eləyirəm. Hanı, təzə məktəb bitirəndə yeni fikirlərlə qaynayan Camal? Hamı böyük həyat idealları ilə yaşayan Camal, hanı?

C a m a l. Heç nə başa düşürəm. Necə yeni Camal hanı? Camal budur ey, oturub qabağında.

B ə n ö v ş ə. Mənim qabağında oturan o Camal deyil.

C a m a l. Deməli, mən Camal deyiləm?

B ə n ö v ş ə. Camalsan, ancaq o vaxtki deyilsən.

C a m a l. Hə, başa düşdüm. Bilirsən nə var, Bənövşə can? Bu sözlər onu göstərir ki, sənəndəki məhəbbət ömrünü bizə bağışlayıb. Akt bağlamaq olar. Məhəbbət olan yerdə sual-cavab olmaz ki.

B ə n ö v ş ə. Camal! Hər şeydən əvvəl, sən mühəndissən. Bir mühəndis kimi də mənimlə danış.

C a m a l. Mən baş mühəndisəm, sən də təzə rəis, sabah idarədə qulluğunda hazır dayanaram. Amma indi isə, gəl, bir az səmimi danışaq.

B ə n ö v ş ə. Camal can, mən həyatı sənənlə kimi iki hissəyə bölmürəm: ev həyatı, idarə həyatı... Evdə səmimi, idarədə qeyri-səmimi.

C a m a l. Sən haradan bilirsən ki, mən idarədə səmimi deyiləm?

B ə n ö v ş ə. Özün deyirsən ki.

C a m a l. Mən deyirəm?

B ə n ö v ş ə. Sən deyirsən. (*Ayağa qalxır*)

C a m a l. Daha bu olmadı.

Camal da ayağa qalxır, onlar hirsle qabaq-qabağa dayandıqda,

Ceyran xalaya içəri girir.

C e y r a n x a l a. Maşallah, şirin-şirin danışın, balalarım, beş il nişanlı qalmaq asan məsələ deyil. (*Camala*) Necəsən, oğul, kefsiz deyilsən ki?

C a m a l. Yox, niyə, kefim çox kökdür.

B ə n ö v ş ə. Heç qoyarammı ki, kefsiz olsun. Elə deyilmi, anacan?
C e y r a n x a l a. Əlbəttə, elədir. Təki ürəyiniz bir-birinə düz gəlsin.
Qoşa qarıyasınız...

C a m a l. Çox sağ ol.

C e y r a n x a l a. Bənövşə, nişanlın üçün xüsusi şirniyyat bişirmişəm. Gedək, verim getir.

B ə n ö v ş ə. Xüsusi şirniyyat bişirmisən? Sən nə yaxşı anasan?!

C a m a l. Nə zəhmət çəkirsiniz, anacan?! Onsuz da Bənövşə bayaqdan mənə gözəl şirniyyat yedirir.

C e y r a n x a l a. Mən bişirdiyim ayrıdır. Gedək, Bənövşə...

Çıxırlar. Camal durub pəncərəyə yaxınlaşır.

C a m a l. Mindilli, haradasan?

M i n d i l l i. Səksəkə içərisində o yan-bu yana baxa-baxa içəri girir.

M i n d i l l i. Hava alırdım, yoldaş Camal.

C a m a l. Bu qədər hava almaq olar? Xalq orada yeyir, içir, sən quru havanı uda-uda hərlənirsən?

M i n d i l l i. Mən orada hərlənməsəm, qonaqlar burada şənlənməz. Orada mən güllərin, çiçəklərin içində məclis qurmuşam.

C a m a l. Hə, o ayrı məsələ. Bu qız da gah işdən danışıq, gah idarəni qatır araya, heç nə başa düşmürəm.

M i n d i l l i. Yoxsa aranızda söz olub?

C a m a l. Söz deyəndə... Müfəttişin də akt yazmağı bu günə qaldı. O zəhrimar girdi araya. Hə, bura bax, Mindilli, sən buralarda, əlimin altında ol. Elə ki, gördüm sözüümüz düz gəlmədi, stulu tərpedəcəyəm, özünü yetir, aralığa bir söz sal.

M i n d i l l i. Dəməli, kənarda gözləyim? Stul tərpenən kimi mən də tərpenim?

C a m a l. Hə, nə qədər ki, nişanlıyıq, ehtiyat eləyirəm, evlənəndən sonra ayrı məsələ.

M i n d i l l i (öz-özünə). Bəs mən necə eləyim ki, Qəmərə rast gəlməyim?

B ə n ö v ş ə gəlir, Mindilli çıxır.

B ə n ö v ş ə (şirniyyatı stolun üstünə qoyur). Gör anam nə bişirib, üstündə ikimizin də adı var. Otur görək, bayaq söhbətimiz yarımqıq qaldı.

C a m a l. Yarımqıq qalmalı söhbət idi. Gəl, mövzunu dəyişək.

B ə n ö v ş ə. Yaxın otur, gör anam səni nə qədər istəyir?

C a m a l. Ana bu istəməyi qızına da öyrətseydi, nə yaxşı olardı!

B ə n ö v ş ə. Qızı öz nişanlısını dünyalar qədər sevir.

C a m a l. Bax, Bənövşə can, bu cür gözəl sözlərin hərəsinə bir ömür verərəm.

Camal stulu çəkib oturur. M i n d i l l i tələsik içəri girir.

M i n d i l l i. Mən hazır!

C a m a l. Nə var ki?

M i n d i l l i. Qulağıma stul səsi gəldi.

C a m a l. Get, get, mane olma.

M i n d i l l i. Yəqin ayağı ilişib. (Çıxır)

B ə n ö v ş ə. Bu da oğlan evindəndir?

C a m a l. Bizim işçimizdir. Mindilli. Oddur, od.

B ə n ö v ş ə. Elə Mindillilər, Qasımlar səni bu günə qoyub.

C a m a l. Evin yıxılsın, Mindilli, gül kimi söhbətimizi gəlib korladı!

B ə n ö v ş ə. Bu adamlarla plan doldurmaq olar?

C a m a l. Dedim, o barədə sabah idarədə danışarıq. İşin bura nə dəxli var?

B ə n ö v ş ə. İş insanın aynasıdır. İşinə verilən qiymət, sənin özünə verilən qiymət deməkdir. Budur, bax (aktı göstərir). Oxuduqca, sənin əvezinə mən utanıram.

C a m a l. Bənövşə can! Qoy bu aktı-maktı bir tərəfə. Nə maraqla oxuyursan? Nə idi o əsərin adı... Hə, "Hərb və sülh" romanı deyil ki?

B ə n ö v ş ə. Doğrudan da, "Hərb və sülh" romanı deyil. Sən bütün cinayətlərə qarşı sülh elan eləmişən, herb olmayıb.

C a m a l. Öz-özümü işə salmadım? (Stulu tərpedir)

B ə n ö v ş ə. Bütün işlərində böyük nizamsızlıq var.

C a m a l. Əşi, sənə elə gəlir. O nizamsızlığın özündə böyük bir nizam var... (Stulu bir az da bərk tərpedir).

B ə n ö v ş ə. Nizamlı nizamsızlıq. Əcəb ad tapmışan.

M i n d i l l i içəri girir.

C a m a l. Tanış ol, Mindilli. (Mindilliyə) Yaxın gəl də!

M i n d i l l i. Salaməleyküm, Bənövşə xanım!

C a m a l. Mindilli mənim sağ əlimdir.

B ə n ö v ş ə (*gülə-gülə onunla görüşür*). Görəsən, sağ əlin elədiyindən sol əlin xəbəri varmı?

M i n d i l l i. Nə olar ki, Bənövşə xanım, tənqid eləyərsiniz, səhvimizi boynumuza alarıq... Bizə nə var ki?

B ə n ö v ş ə. Bax, Camal, əsl həqiqəti bu dedi. Sizə nə var ki?

M i n d i l l i. Mən elə uşaqlıqdan həqiqətpərəstəm. (*Camala*) Gedim, dayanım?

C a m a l. Get, get.

Mindilli gedir. Q ə m ə r bir boşqab meyvə gətirib stolun üstünə qoyur.

Q ə m ə r. Sizin meyvə payınızı gətirmişəm. Heç o tərəflərə, qonaqların yanına gəlmirsiniz. Söhbətiniz çox şirindir, deyəsən?

C a m a l. Çox şirindir.

Q ə m ə r. Camal qardaş da deyəcək ki, doktor qoymur, iki kəlmə danışaq. Əgər mane oluramsa, üzr istəyirəm.

B ə n ö v ş ə. Bunlar, bunun sağ əli... hanı o? Səhvlərini boyunlarına almağa adət eləyiblər.

C a m a l. Mən heç vaxt səhvimi boynuma almamışam.

B ə n ö v ş ə. Bu daha pis.

C a m a l. Bənövşə, heç olmasa başqasının yanında. (*Hirsə bir tərəfə çəkilir*)

B ə n ö v ş ə. Nə olar ki?

Q ə m ə r (*yavaşdan*). Bu nədir? Deyəsən, hərbi vəziyyətdəsiniz?

B ə n ö v ş ə. Camal elə hövsələsiz olub ki... Nə deyirəmsə, acığı tutur.

Q ə m ə r. Bənövşə, biz uşaqlara dərman verəndə həmişə acı dərmana bir az şəkər qatırıq. Sən də elə et. Yox, görsən ki, sözlünüz yene çöp gəlir, bərkəndən öskür, mən özümü yetirim. Yaxşı? (*Çıxır*)

B ə n ö v ş ə (*Camala yaxınlaşır*). Niyə, elə heykəl kimi dayanmısan? Başa düş, mən bu saat işləmək, tikmək, qurmaq həvəsi ilə yarıram. Bu həvəslə beş il mühəndislik oxumuşam. Odur ki, incimə, toyin olunduğum tikinti idarəsini pis kökə salan lap gözümün işığı da olsa, ondan qəti hesabat tələb etməyə haqlıyam.

C a m a l. Tələb elə ey... sözüm yoxdur... Sabah sənə o qədər kağız göstərəcəyəm ki, tələb eləməyinizə peşman olacaqsan. Mən özüm neçə vaxtdır onların içində itib-batmışam.

B ə n ö v ş ə. Çünki köhnəlmisən, Camal.

C a m a l. Elə demə, köhnəliklə yaman mübarizə aparıram.

B ə n ö v ş ə. O mübarizədə sən məğlub olmusan. Köhnəlik sənə qalib gəlib.

C a m a l. Yenə başladım? Cin vurur başıma... (*Stulu tərpədir*)

B ə n ö v ş ə. Kağız-kuğuzun içində itib-batdığım üçün işlər bu günə düşüb. (*Öskürür*)

C a m a l. Mənim işlərimə qarışmağa sənənin ixtiyarın yoxdur. (*Stulu tərpədir*)

B ə n ö v ş ə. Var! Həm də məcburən qarışmalıyam. (*Öskürür*)

C a m a l. Bir rəis kimi?

B ə n ö v ş ə. Həm rəis, həm də nişanlı kimi. (*Bərkəndən öskürür*)

M i n d i l l i qaçaraq gəlir.

M i n d i l l i. Ceyran xalanın stullarının atası yandı... (*Camala*) Yoldaş Camal, mən buradayam. (*Birdən geri çəkilir*) Yox, mən burada deyiləm. (*Çıxır*)

Q ə m ə r tələsik gəlir.

C a m a l (*ayağa qalxır*). Yox, mən getsəm, yaxşıdır.

Q ə m ə r. Hara gedirsiniz?

C a m a l. Doğrusu... Heç bilmirəm neyləyim?

C e y r a n x a l a gəlir.

C e y r a n x a l a. Qəmər, qızım, gedək qonaqlara çay verək. Düzüboşmaqda sən pərgarsan.

Q ə m ə r. Bu saat, Ceyran xala, sən heç narahat olma. (*Gedir*)

B ə n ö v ş ə. Ana, deyəsən, Qəmərsiz bir dəqiqə dayana bilmirsən?

C e y r a n x a l a. Çox bacarıqlı gəlidir. Sənənin ümidinə qalsaydım, işim çətin olacaqdı.

B ə n ö v ş ə. Ana, heç olmazsa, Camalın yanında demə, elə bilər ki, ev-eşik saxlamağı bacarmıram. (*Yavaşdan*) Onsuz da getmək üçün bəhanə axtarır.

C a m a l. Bəhanəni mən axtarmıram, sən axtarırsan.

B ə n ö v ş ə. Mən bəhanə axtarsaydım, institutu bitirən kimi bura gəlməzdim.

C a m a l. Deməli, mənim xətrimə gəlmisən?

B ə n ö v ş ə. Bəs kimin xətrinə?

C a m a l (*ucadan*). Əşi, gah məni isti suya salırsan, gah da soyuq suya.

Ceyran xala. Soyuq su istəyirsən, verim iç. Bu saat həyətdən gətirmişəm.

Camal. Düz deyirsən, Ceyran xala. Soyuq sudan başqa əlacım yoxdur.

O biri otaqdan gültüş və musiqi səsləri eşidilir.

Ceyran xala. Gəlin qonaqların yanına, sizi görmək istəyirlər.
Camal. Gedək.

Yan otağa keçirlər. Bir azdan Mirzə Salman və Zərifə səhnəyə gəlirlər.

Mirzə Salman. O stulu qoy pəncərənin qabağına. Belə ha...
İndi mən burada oturub təbiəti seyr eləyəcəyəm.

Zərifə. Ürəyin necədir?

Mirzə Salman. Ürəyim bu saat quş kimi pervaz eləyir. Nadirüst adam ki, görmədim, həmişə bu cür oluram, kefim kök, damağım çağ.

Zərifə. Onda sən istirahət elə, ata, mən də göz gözdirim, görək Mindilov hardadır.

Mirzə Salman. Uzaq, uzaq! Sənin nə borcuna? Onun vəkili deyilsən ki? Qoy bir rahat nəfəs alağ.

Zərifə. Heç bilmirəm, niyə sizin ulduzunuz barışmır? Bunların hamısı əsəbdəndir. Mən gərək Qəmərdən xahiş eləyəm, sənin əsəblərini müalicə eləsin. Bilirsən, ata, mən Qəmərlə məktəb yoldaşı olmuşam.

Mirzə Salman. Eh, a qızım, sənin məktəb yoldaşın olmayan var ki? Bircə səni ərə versəydim, məsuliyyət boynumdan götürülərdi.

Zərifə. Utandırma da... Onda sən otur, mən gedim, Qəmərlə danışım.

Zərifə gözü ilə o yan-bu yanı axtara-axtara gedir. Mindilli içeri girir.

Mirzə Salmanı görəndə əllərini bir-birinə sürtür.

Mindilli. Mirzə, salam!

Mirzə Salman (Mindillini görək part olur). Gündə adama neçə dəfə salam verərlər?

Mindilli. Olanım odur, verirəm... Dost yolunda varımdan keçərəm, Mirzə! Bu gün aramızdan kiçik bir bulud keçdi. Üzr istəyirəm. Biz ikimiz idarənin söykəndiyi qayalarıq. İki qayanın arasından bulud keçər, bununla qayalar bir-birindən küsməz ki?

Mirzə Salman. Sən nə hədərən-pədərən danışsən? Nə bulud, nə qaya?

Mindilli. Mən təşbehlə danışırım.

Mirzə Salman. Nə ilə danışsən danış, amma pul söhbəti eləmə.

Mindilli. Qətiyyə. Pula nifrət eləyirəm.

Mirzə Salman. Xərcləyib qurtarandan sonra nifrət eləməyə nə var ki? Haqq-hesabı gətir, təzə reis təyin olunub.

Mindilli. O mənim xumar gözlerim üstə... Ancaq bir məsələ var.

Mirzə Salman. Nə məsələ? Sən hər məsələ qaldırdıqca, mənim bədənimdə bir xəstəlik artır.

Mindilli. Möhkəm ol, Mirzə Salman! Tarix səhifələrini bir-bir vərəqlə, gör nələr var. Biz iki dünya müharibəsi görmüşük. (Zərifə ilə Qəmərgəlirlər) Bir dəqiqəliyə icazə ver, mənə telefona çağırırlar. (Təlaşlı çıxır)

Mirzə Salman. Telefon buradadır, bəs o hara getdi? (O yan-bu yana baxır, Mindillini görmür)

Qəmərg (Mirzə Salmana). Zərifə danışır ki, siz xəstəlikdən şikayət eləyirsiniz.

Mirzə Salman. Məndə altı cür xəstəlik var. Qəmərg xanım, yaqın deyəcəksiniz ki, həştaddandır.

Qəmərg. Yox, siz qoca deyilsiniz ki. Mənə elə gəlir ki, sizin əsas xəstəliyiniz vasvasılıqdır.

Mirzə Salman. Bəli, siz də təzə bir xəstəlik tapdınız, oldu yeddi.

Qəmərg. Zərifə, bəs sən mənə danışmadın, neyləyirsən, harada işləyirsən?

Zərifə. Elə burada, atamla bir idarədə.

Qəmərg. Neçə ildir, səni görmürəm, heç bilmirəm hansı məktəbi qurtardın?

Mirzə Salman. Bütün məktəblərdə oxuyub.

Zərifə. Ali məktəbi qurtara bilmədim, bəxtim gətirmədi. Girdim konservatoriyaya... Axı musiqişünas olmaq istəyirdim, amma gördüm yox, o səsə mən davam gətirə bilmərəm... Pianino, skripka, oxumağ səsi başıma düşdü. Qulağımı tutub qaçdım düz tibb institutuna.

Qəmərg. Həkimlik oxumusan? Bəs mən səni institutda görmədim.

Zərifə. Haradan görəcəksən, qaçdım, düzdür, ata?

Mirzə Salman. Düz deyir, qaçdı.

Zərifə. Hə, oradan mənə düzəldilər universitetə, ədəbiyyat şöbəsinə. Girdim imtahana... Qəşəng də geyinmişdim. Ponbarxat paltar, zəngin tufli, düzdür, ata?

Mirzə Salmān. Düzdür, geyinməyinə fikir verəndir.

Zərifə. Hə, acıqlı bir kişi gəldi. Dedilər ki, professordur. Deyinən bu paltara heç gözücü baxdımı? Başladı suallarını bir-birinin dalınca yağdırmağa. Filan kitabı oxuyubsan, filan yazıçını tanıyırsan? Mən ədəbiyyatçı olmaq istəyirəm, kitabı, yazıçını neyləyirəm? Qərək o qədər zəhlətökən sual verdi ki, bütün ədəbiyyata nifrət elədim. Evə gəlib atama dedim: atacan, sənın qızın universitetdə oxumalı olmadı. Ata, dedim, demədim?

Mirzə Salmān. Dedi, dedi. Danışmaqda pərgardır.

Qəmə r. Bir ailə-zad düzəltmisən?

Zərifə. Gəl bəri...

Qəməri bir tərəfə çəkir.

Qəmə r. Ərin var?

Zərifə. Yox... Bir nəfər var, mənə çox birinci məhəbbətim, axıncı məhəbbətim deyir, görək, nə olacaq.

Qəmə r. Deməli, bu yaxınlarda toydur?

Zərifə. Yox... Mən hələ qəti cavab verməmişəm. Qoy, deyirəm, bir az yanıb-yaxılsın.

Qəmə r. Kimdir, mən tanımırəm?

Zərifə. Yox, haradan tanıyaçaqsan? Bizim öz işçimizdir. Elə təmiz adamdır!

Qəmə r. Ehtiyatlı ol, Zərifə. Mən təcrübəsizlikdən yaxşı tanımadığım nalayiq bir adamın toruna düşmüşdüm. Sonra sənı də aldadarlar.

Zərifə. Mən ona inanıram... Aldatmaz.

Mirzə Salmān (*böyük ekstazla öz-özünə*). Can... Bir fitnə-fellinin, üzü xallının, bir ceyran gözlünün qurbaniyəm mən.

Zərifə və Qəmə r onun yanına qaçirlar.

Zərifə (*atasını qucaqlayır*). Atacan, ata!

Ceyran xala gəlir.

Ceyran xala. Mirzə Salman, yenə cavanları nə yığmısan başına?

Mirzə Salmān. Təzə doktorumuz mənə bir xəstəlik də tapdı, oldu yeddi.

Ceyran xala. Sən də çox vasvası olma.

Mirzə Salmān. Bax, elə ondan tapdı da.

Zərifə. Atamın xasiyyəti lap Bakının havası kimidir: gah gün çıxır, gah bulud olur, gah da xəzri əsməyə başlayır.

Mirzə Salmān. Mən neyləyim? Gözüme ki, mərdiməzar adam göründü, ovqatım dəyişir.

Zərifə. Gecənin bu vaxtında mərdiməzar haradadır, ay ata?

Mirzə Salmān. Mərdiməzarlar üçün gecə-gündüz yoxdur ki. Belə vaxtlarda mən neyləyim, doktor?

Ceyran xala. Mən onun təhərini sənə öyrədim, Mirzə. Mərdiməzar adam görəni kimi gözlerini yum, üzünə baxma.

Mirzə Salmān. Bax, bu ağıllı sözdür, lap o cür eləyəcəyəm.

Bənövşə gəlir.

Bənövşə. Qonaqları orada qoyub, niyə hamımız bura yığıldınız?

Ceyran xala. Mirzə Salmandır da.

Qəmə r. Bənövşə, gedək, bizimçün pianino çal. Bakıdan çıxanda söz vermişdin.

Zərifə. Düzdür. Bənövşə bacı, deyirlər, çox gözəl çalırınsız.

Bənövşə. Yaxşı, deyirsiniz çalım, ancaq bir şərtlə ki, Qəmə r də oxusun... Bilirsən, ana, Qəmə r nə yaxşı oxuyur.

Qəmə r. Hə, opera, teatr mənimçün məəttəldir.

Ceyran xala. Gedək, biriniz çalın, biriniz oxuyun.

Hamısı o biri otağa keçmək istədikdə, Yusif içəri girir.

Ceyran xala. Oğul, sən haradasan, məclisin axırına gəlib çıxmısan?

Yusif. Mən axşam növbəsində məşğul idim, Ceyran xala.

Bənövşə. Bu qədər gecikmək olar? Gedək içəri.

Qasım və sair qonaqlar çıxırlar. Yusif görüb dayanırlar.

Qasım. Qonağın ən əzizi hələ indi gəlib.

Mirzə Salmān. Bax, ömründə bir dəfə yaxşı söz dedin. Qasım, Yusif doğrudan da əziz qonaqdır.

Ceyran xala. Əziz qonağı qapı ağzında saxlamazlar.

Gedirlər. Pianino çalınmağa başlayır. Telefon zəng çalır.

Mindilli çıxıb dəstəyi götürür.

Mindilli. Alo, kim lazımdır? Haradan soruşurlar? Nə var ki? Danışan Mindilovdur. Yaxşı da, acıqlanmaq nə üçün, bu saat çağırım. (*Səsinı dəyişərək, çağırır*) Yoldaş Camal, yoldaş Camal!

Camal çıxır.

C a m a l. Nə var, Mindilli?

M i n d i l l i. Telefona, idarəyəndir.

C a m a l. Nə idarə? Mən taxtdan düşmüşəm, daha nə istəyirlər? (*Telefonu götürür*) Hə, kimdir? Nə? Maşınlar qayıdıb! Neyləyim qayıdıb? (*Dəstəyi asır, musiqiyə diqqətlə qulaq asmağa başlayır*) Çalan Bənövşədir. Beş il bundan qabaqkı həyatım gəlib dayandı gözümün qabağında. Bənövşə məni bilirsen necə sevirdi? Teatrlara, kinolara gərdədik, bir yerdə romanlar oxuyardıq. Mənim indi yadıma düşdü, Mindilli. Neçə ildir, kinoya getməmişəm, nə qədər vaxtdır ki, əlimə kitab almağa vaxtım olmayıb...

Qəmərxumağa başlayır.

M i n d i l l i. Oxuyan kimdir?

C a m a l. Qəmərdir... Bənövşənin yoldaşı, doktor, görməmişən?

M i n d i l l i. Haradan görəcəyəm, mən heç arvada, qıza baxanam?

C a m a l (*yənə qulaq asır*). Birinci dəfə mən Bənövşəni piano çalanda görmüşəm. İnstitutda, musiqi gecəsində... Onda da bu havanı çalırdı.

Camal bir qədər dinləyir, sonra yavaş-yavaş musiqi çalınan otağa keçir. Mindilli onun arxasınca getmək istədikdə, birdən dayanır.

M i n d i l l i. Canım, bu Qəmərin dərindən Qaçaq Nəbiyə dönməmişəm? Yəqin bura qonaq gəlib. Çıxıb gedincə gözünə görünməsəm, daha ömürlük məni tapa bilməz. Aha, Mirzə Salman gəlir. Nə qədər ki, Qəmərin başı qarışıqdır, sözümlə deyim. Mirzə Salman, söhbətimiz yarımçıq qaldı, bıy, ay Mirzə, gözünü niyə yumdu?

M i r z ə S a l m a n. Gözümə görünmə, gözümə görünmə! Qoy həyatdan ləzzət alım.

M i n d i l l i. Axı söhbətimiz yarımçıq qaldı. Mənim yarımçıq iş ilə aram yoxdur.

M i r z ə S a l m a n (*öz-özünə*). Musiqiyə uzaqdan qulaq asmağın ayrı hüsnü var. (*Mindilliyə*) Bura bax, Mindilli, qoy rahat oturum. Yoxsa, canım üçün, səni birtəhər eləyəyəm, bu saat eləyəyəm ki, beş sənə kimi-sinə birdən cavab verərəm. Əl çək, məni incəsənətdən ayırma.

M i n d i l l i. İndi ki, bu cür mübariz olmusan, onda dur gedək idarəyə, işimizi yenidən quraq.

M i r z ə S a l m a n. Mən heç yerə gedən deyiləm.

M i n d i l l i. Necə yeni gedən deyilsən? Biz iş üçün gecəmizi-gündüzümüzü əsirgəməməliyik. Gedək idarəyə, o verdiyim şotları qaytar özümə.

M i r z ə S a l m a n. Nəyi qaytarım?

M i n d i l l i. Şotları deyirəm, qaytar özümə.

M i r z ə S a l m a n. Qaytarmıram.

M i n d i l l i. Əşi, sözümlə canı var, bıçaq kimi kəsmə.

M i r z ə S a l m a n. Kəsərəm də, hələ bir-iki metr o yana da gərdərəm. Qaytarmıram.

M i n d i l l i. Canım, onları mən bir də gözden keçirmək istəyirəm.

M i r z ə S a l m a n. Olmaz. Onlar puldur, pul.

M i n d i l l i. İmkan ver, danışım.

M i r z ə S a l m a n. İmkan vermirəm.

M i n d i l l i. Mirzə Salman?

M i r z ə S a l m a n. Çıxart mənim adımla dilindən.

M i n d i l l i. Mirzə, axı, o vəsiqələri sənə mən vermişəm, mən istəyirəm ki... (*Musiqi kəsilir, əl çalır*) Nə istədiyimi sonra sənə başa salaram.

Mindilli gedir. Qəmərxumağa qaçaraq səhnəyə gəlir.

Onun arxasınca Yusif içeri girir.

Y u s i f. Qəmərxuma! Siz görək bir də oxuyasınız. Bu cür gözəl səsiniz olduğunu mən heç bilmirdim.

M i r z ə S a l m a n. Mən də bilmirdim.

Yusif və Qəmərxuma birdən onu görürlər.

Q ə m ə r. Yox, daha oxuya bilməyəcəyəm, yoldaş mühəndis.

Y u s i f. Eşitdiniz, nə gözəl oxuyur, Mirzə?

M i r z ə S a l m a n. Bu mikrob (*o yan-bu yana baxıb Mindillini görmür*) qoydu ki, eşidim.

Y u s i f. Hansı mikrobdur sizi narahat eləyən?

Q ə m ə r. Mikrob gözəl görünən şey deyil ki!

M i r z ə S a l m a n. Bir işimiz var, mən ona mikrob deyirəm. Yaxşı divanını tutacaqdım, heyf ki, əldən çıxdı.

Y u s i f. Qəmərxuma, Mirzə Salman eşidə bilməyib, görək bir də oxuyasınız.

Mirzə Salmana. Hə, doktor, gərək bir də oxuyasınız.

Gedirlər. Zərifə səhnəyə gəlir.

Zərifə. *(Oyan-bu yana baxıb çağırır)*. Mindilov. *(Mindilli gəlir)*
Gecənin qaranlığında orda niyə dayanmışsan? Yoxsa bir gözləmənin var?

Mindilli. Səni gözləyirdim. Sən yanımdan gedirsən, elə bilərəm işiqlər söniür, hər yan qaranlıq olur.

Pianino çalınır, Qəmər yenə oxumağa başlayır.

Zərifə. Dayan, bir gör nə gözəl çalınır. Çalan Bənövşədir... Bəxtəvər... İnstitutu, qurtardı, ərə gedir. Mən onun yerində olsam, ömrümdə qulluq eləməyəm.

Mindilli. Ay-hay... Sənin heç nədən xəbərin yoxdur ki... Bənövşə bizə rəis təyin olunub.

Zərifə. Boş-boş danışma.

Mindilli. Sənə söz deyirəm, rəisdir, özü də lap ötkəmindən.

Zərifə. Deyirəm axı, niyə bu evin dörd tərəfinə dolanırsan.

Mindilli. Mən yalnız o evin ətrafına dolanıram ki, içərisində Zərifə adlı bir şam yanır.

Zərifə. Şam!.. Məni bir bu boyda şama oxşadırsan?

Mindilli. Şam olmasın, proyektor olsun, lap elektrik stansiyası olsun!

Zərifə. Məni çox sevirsen?

Mindilli. Bütün varlığım, yoxluğumla.

Zərifə. Məndən başqa heç kəsi sevməyibsen?

Mindilli. Kim, mən?

Zərifə. Sən, bəs kim?

Mindilli. Əlbəttə, heç kəsi. Sən mənim dünyada birinci və axırncı sevgimsən. *(Musiqi kəsilir, əl çalır)* Bağışla, bir dəqiqəliyə məni iclasa çağırırlar. *(Çıxır)*

Zərifə. Əcəb işdir! Birinci və axırncı sevgidən söz düşən kimi onu iclasa çağırırlar.

Qəmər və Yusif içəri girirlər.

Qəmər. Oxumaqdan lap yoruldu, Yusif əl çəkmir ki, oxu... oxu...

Camal, Bənövşə Mirzə Salmana gəlirlər.

Mirzə Salmana. Çoxdandır, mən bu cür zövqü-ruhani alma-
mışdım. Yaxşı çalırsan, qızım, doktor da bülbül kimi cəh-cəh vurur.

Qəmər. Çox da tərifləməyin, ay Mirzə.

Mirzə Salmana. Bu cür pianino çalan əllər, gör nə gözəl evlər tikəcək. Doktor xəstələrini dərmanla yox, musiqi ilə sağaldacaq. Düz demirəm, yoldaş mühəndis?

Yusif. Düzdür, Mirzə! Doktor gələndən mənim bütün xəstəliklərim öz-özünə sağalıb.

Qəmər *(yavaşdan)*. Yusif...

Ceyranxala, Qasım və sair

qonaqlar da gəlirlər.

Qasım. Bənövşə xanım, mən bayaqdan məclisin ən düzlu vaxtını gözləyirdim ki, öz ürək sözümü sizə deyim.

Ceyranxala. Yəqin yenə məzəlik çıxaracaqsınız?

Qasım. Yox, ana, bu səfər sözüm məzə deyil, təzədir. İcazə verin, Bənövşə xanım, bu cür təntənəli gündə ürəyim ən dərin guşəsindən qopub gələn bir məhəbbəti hədiyyə şəklində sizə təqdim eləyim.

Bənövşə *(təccüblə)*. Siz nə danışırırsınız?

Yusif. Nə olub, Qasım? Kəflisən, nədir?

Qasım. Xeyr, hədiyyə gətirmişəm. Bənövşə xanıma, üç münasibətlə bir hədiyyə. İnstitut qurtarıb, nişanlığa qovuşub, ali mərtəbəyə çatıb. Üstündə yazılmış şeri də ilhama gəlib özüm demişəm. "Bənövşə xanıma, Gülöyşə xanıma, prorab nökerdir, həmişə xanıma".

Bənövşə. Nə iyrenc adamdır.

Yusif. Bu nə deməkdir, Mirzə?

Mirzə Salmana. Ticarətdir, təzə müdiri birinci gündən satın almaq istəyir.

Ceyranxala *(bu sözü eşidib pərt olur)*. A kişi, biz sənin üzünü birinci dəfədir görürük. Sən birinci dəfədir bu evə ayaq basırsan. Mənim qızımı haradan tanıyırsan ki, ona hədiyyə də gətirirsən?

Qasım. Eşitmişəm, ana! Eşitdim, xoşbəxt oldum, üzünü gördüm, iqiqat xoşbəxt oldum. Buyurun!

Ceyranxala. Mənə ver, mənə, qızımdan əvəz mən qəbul eləyə bilərəm. *(Götürüb pəncərədən atmaq istəyir)*

Bənövşə. Sağ ol ana, ürəyimdən xəbər verdin.

Q a s ı m. Atma, atma, ay arvad! Bir ətək pul vermişəm, qəbul eləmir-siniz, verin özümə, aparım. Gələcəkdə lazım olar.

Qasım pərt halda hədiyyəni qoltuğuna vurub getmək istədikdə, telefon zəng çalır, ayaq saxlayıb dayanır. Zərifə telefona yaxınlaşır.

Z ə r i f ə. Kimdir gecənin bu vaxtı telefonu dağıdan? (*Telefona*) Kimi? Camal yoldaşı?

C a m a l. Mən yoxam, mən yoxam.

Z ə r i f ə. Deyir ki, mən yoxam. Atamı? Hə, Zərifədir, kimdir? (*Mirza Salmana*) Ata, səni şofer Hüseyn çağırır.

M i r z ə S a l m a n. Şofer Hüseyn? Bəs o mal dalınca getməmişdi? (*Dəstəyi götürür*) Hüseyn, nə tez qayıtdın? Nə danışsın? Yaxşı, nar-yadları heç kəsə vermə, özündə saxla. (*Dəstəyi asır*) Mindilli haradadır?

B ə n ö v ş ə. Nə olub ki?

M i r z ə S a l m a n. Mindilli haradadır? Gör bir nə būsət qopardıb.

Z ə r i f ə. Mən bu saat çağırım, ata, sən əsəbiləşmə. (*Gedir*)

Q ə m ə r. Mindilli kimdir?

Y u s i f. Bizim idarənin bülbülüdür. Camal çalır, o da oxuyur.

C a m a l. Yusif!..

Zərifə və Mindilli gəlirlər.

M i r z ə S a l m a n. Mindilli, sən materialları bazadan nə vaxt götürmüşən?

M i n d i l l i. Nə baza? Nə material?

M i r z ə S a l m a n. Bura bax, özünü tülkülüyə qoyma, mənim gözümün içində düz bax.

M i n d i l l i. Mirzə Salman, mənim üstümə çıxırmağa sənə ixtiyarım yoxdur!

M i r z ə S a l m a n. Çığıraram, hələ gözünü də tökərəm!

Qəmə Mindilliyə yaxınlaşır.

Q ə m ə r. Qəhrəman, Mindilli sənənsən?

M i n d i l l i. Mən... mən, yox, mən deyiləm. (*Qaçmaq istəyir, mümkün olmadığını görüb dayanır... Birdən diz çökür*) Qəmə, bağışla, səhvimi boynuma alıram.

B ə n ö v ş ə. Bu kimdir, Qəmə?

Q ə m ə r. Bu, mənim gənclikdə buraxdığım səhvdir. Mənim qaranlıq keçmişimdir.

M i n d i l l i. Gənclik xətasıdır, yoldaşlar, Qəmə mənim birinci və axıncı sevgim olub.

Z ə r i f ə. Necə? Birinci və axıncı sevgin? Bəs deyirdin evlənməmişəm?

M i n d i l l i. Altı aya evlənmək deməzlər ki.

C a m a l. Dur ayağa, dəvə kimi diz çökmə.

M i n d i l l i. Mən bildirdim ki, bu gecənin bir xətası çıxacaq.

P ə r d ə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Tikinti idaresi. Birinci pərdənin dekorasiyası. Böyük səliqə hiss olunur.

B ə n ö v ş ə içəri girir. Bir az sonra A s l a n daxil olur.

A s l a n. Yoldaş rəis, olar?

B ə n ö v ş ə. Olar... Siz kimsiniz?

A s l a n. Mən sənət məktəbini təzə qurtarmış ustaların briqadiriyəm.

B ə n ö v ş ə. Hə, xoş gördük. Nəhayət, gəldiniz.

A s l a n. Bizim briqadamızı tələb etdiyinizi trestdən elə bu saat dedilər. Həm sevindik, həm də təəccüb elədik.

B ə n ö v ş ə. Bu cür böyük tikintilərdə işləməyə kim sevinməz? Ancaq anlamıram, nə üçün təəccüb eləmişiniz?

A s l a n. Təəccüb eləmişik, ona görə ki, sizdən qabaqkı rəis bizi tam avara qoymuşdu. Elə hey deyirdi ki, plan doldururam, başım qarışıqdır, sonra gəlin. Guya biz bura işləməyə yox, oynamağa gəlirdik.

B ə n ö v ş ə. Sizin briqada üzvləriniz hamı?

A s l a n. Bu saat hamısı yığılar. Odur, oxuya-oxuya gəlirlər.

B ə n ö v ş ə. Hamı yığılanda mənə xəbər verin, işə başlamamışdan qabaq sizinlə söhbət aparacağam.

A s l a n. Mən özüm də bunu sizdən xahiş etmək istəyirdim. İcazə verin gedim, hamı toplaşanda sizə xəbər verərəm.

Bənövşə. Yaxşı, gedin. (*Aslan gedir. Bənövşə telefonun dəstəyini götürür*) Mənə ikinci obyekt lazımdır. Kimdir? Yusif, sizsiniz? Nə oldu, gətirdilər? Bura gəlirsiniz? Gəlin. (*Ayrı telefonla*) Tresti verin. Yoldaş Əliyev! Xahiş eləyirəm, bizə ayırdığınız bütün texniki vəsaiti bu gün verəsiniz mənim sərəncamıma. Təşkil eləyərəm bir gündə daşıyalar. Bir-bir deyin, qeyd eləyirəm. (*Telefona qulaq asa-asa bloknotuna qeydlər eləyir. Camal içəri girir*)

Camal (*portfelə diqqətlə baxır, sonra onu stolun üstünə atır*). Səninlə də aramızda bir şey qalmayıb, bu gün haqq-hesabı üzürük. Bu günə kimi kişi qoltuğunda gəzirdin, indi düşdün arvad qoltuğuna.

Bənövşə. Yaxşı, sağ olun! (*Dəstəyi asır*) Camal, sən təhvil-təslim məsələsini çox uzadırsan, tez qurtar, gələcək işlərimiz haqqında qəti qərara gələk.

Camal. Yaxşı, Bənövşə can, bəs biz ailə məsələmiz haqqında nə vaxt qəti qərara gələcəyik?

Bənövşə. Mən o işdə böyük bir dönüş yaratmaq fikrindəyəm.

Camal. İdarədə dönüş, ailədə də dönüş? Məni onsuz da döndərib başaşağı qoymusan. Sonra nə olacaq?

Bənövşə (*gülür*). Başaşağı dayanmaq yaxşı deyil axı. Mən istəyirəm ki, övvəllərdə olduğu kimi başı yuxarı dayanasan.

Camal. Olsun da... Gah başaşağı, gah başıyuxarı, lap fufira kimi.

Yusif və Qasım içəri girirlər.

Bənövşə. Yusif! Bu saat trestin göndərdiyi maşınları təhvil alırıq. Onları qurmaq üçün mühəndis yoldaşlardan bir neçəsini ayırmışam. Siz harada neyləmək lazım gəldiyini göstərin!

Qasım. Mən özüm başlanın üstündə dayanaram, vəzifəm nədir? Deyir ki, "muzdur, düz dur!".

Qasım gülür, heç kəs bu gültüşdə iştirak etmir.

Bənövşə. Kimin nə iş görə biləcəyini mən yaxşı bilirəm, Yusif! Çox az vaxt vermişəm, onu nəzərdə tutun.

Yusif. Çertyojlar hanı?

Bənövşə. Budur, diqqətlə oxuyun. Bu vaxta kimi bu çertyojların ipini də açmayıblar, ona görə kran qurban olub prorabın ala gözələrinə.

Qasım. Bənövşə xanım! Mənim gözələrim ala deyil.

Bənövşə. Bilmirəm, rəngini başa düşmək olur ki!

Yusif. Ola bilməzmi, iki briqada ayıraq, ikisi bir zamanda işə başlasın? Həm vaxta qənaət olar, həm də tez başa gələr.

Bənövşə. Öhdəsindən gələ bilərəkmiz?

Yusif. Bəli! Arxayın olun. Hər ikisinə özüm göz olaram. (*Çıxır*)

Camal. Bənövşə, mən beş il bu sənətdə can çürütmüşəm, plan doldurmağın elmini bilirəm. Bu saat sən maşına-zada vaxt sərf etmə, daşı-daş üstünə qoy, gözə görünsün. Mən də qollarımı çırmayıb düşüm ortaya, istəyirsən, lap palçıq tapdayım, əhəng daşıyım.

Bənövşə. Camal, bundan sonra ağır işlərin hamısını maşın görəcək. Sənin paslandırdığın maşınların hamısından istifadə edəcəyik. İş qaydasını dəyişirik. Briqadaları təzədən qururuq. Hər kəs öz ixtisasına görə işləyəcək. Daha sənin vaxtında olan kimi malakəş taxta daşmayacaq.

Camal. Əşi, nə ixtisas, nə razıyad! Qoy araba yerindən tərpen-sin, dalı asandır.

Qasım. Mənə bir göstəriş verin, gedin oturun evinizdə, ayrı iş ilə işiniz olmasın. Ayın axırında telefonla soruşun: "Qasım, necədir?" Yüz deməsəm, bu qaşları qırxdıraram.

Bənövşə. Ay yoldaş prorab, mən bu gün bütün tikintiləri gözdüm, sizin kiçik bir göstəriş verdiyinizi də eşitmədim. Sizin adınız gələndə həm mühəndislər, həm də fəhlələr dad çəkirlər. Buna nə deyirsiniz?

Qasım. Nə deyəcəyəm? İgidin görək adı dillərdə gəzsin.

Bənövşə. Yoldaş Qasım, siz zarafatla başınızı qurtara bilməyəcəksiniz.

Qasım. Bilirsiniz, yoldaş reis, ortada düşmənçilik var, bu söhbətlər ondandır. Mən qoymamışam ki, bu idarədə özbaşmalılıq olsun.

Bənövşə. Bəlkə tərsinə?

Qasım. Məncə, bu cür danışmağınız yaxşı deyil. Biz ikimiz həm-karıq. Mən də özümə görə bir mühəndisəm axı.

Bənövşə. Siz çoxdan mühəndissiniz?

Qasım. Başımın tükü sanı ev tikmişəm.

Bənövşə. Məktəbi nə vaxt bitirmisiniz?

Qasım. Şeydir... 46-da bitirmişəm.

Bənövşə. Bakıda?

Qasım. Şeydir... Əlbəttə, Bakıda. Daha harada olacaq ki?

Bənövşə. Onda görək Camal sizi tanımış olsun. 46-da Camal institutda oxuyurdu.

Camal. Bəs mənə deyirdin Saratovda oxumuşam?

Qası m. Şeydir... Əvvəlcə Bakıda oxuyurdum, sonra keçdim Saratova. Bakının havası sinəmə düşmədi.

Bənövşə. Maraqlıdır, diplomunuz bizdədir?

Qası m. Yox, sizdə niyə olur? Tər tökü b diplom almışam, idarələrdə qoymayacağam ki! Evdə, qırmızı qutunun içindədir.

Bənövşə. Zəhmət çəkin, onu gətirin baxım.

Qası m. Gətirərəm... Ancaq siz nəhaq mənə bu qədər sıxışdırırsınız, yaxşı deyil. Axı mən Camal ilə qardaş olmuşam, çörək kəsmişəm. Qaydadır, hər müdir təzə işə gələndə özünü göstərmək üçün idarəyə bir əl gəzdirir. Ancaq siz nəhaq bunu Camalın dostlarından başlayırsınız.

Ağlamsınır, gözlərini silib çıxır.

Camal. Nəhaq incitdin, Bənövşə can, Qası m qızıl kimi oğlandır.

Bənövşə. Bu qızıl kimi oğlanlar sənə dövlət qarşısında mis kimi qızardıblar. Bundan xəbərin yoxdur!

Camal. Bənövşə! Bu hesabların axırını nə olacaq? Mən sənə nişanlanam, yaxın yoldaşınam, ya düşmənin?

Bənövşə. Məndən heç bir mərhəmət gözləmə, Camal!

Camal. Mənim heç kəsin mərhəmətinə ehtiyacım yoxdur. Ancaq mənimlə danışanda arabir barmağındakı üzüyə də bax.

Bənövşə. Bütün bu dolaşq məsələləri bir nişan üzüyü həll eləyə bilməz.

Camal. Demək, o üzüyü sən beş il barmağında nəhaq gəzdir-misən? Qoy elə olsun. Ancaq bu idarədə mənim də səsım var. Bir baş mühəndis kimi, sənə bu başladığım yeniliklərin çoxu ilə mən razı deyiləm. Bunlar modadır, xarici görkəm üçündür. İş isə görünür. Neçə gündür Yusifin obyektində yarım metr daş qoyulmayıb. Bu işlər üçün siz müqəssirsiniz, mən yox.

Camal qapını çırpıb çıxır. Mirzə Salm an içeri girir.

Mirzə Salm an. Heç bilmirəm, bu qapıların nə təqsiri var. Tənqid bir az da güclənsə, hamısı həngaməsindən çıxacaq.

Bənövşə. Mirzə, yoxladınız?

Mirzə Salm an. Yoxladım. Kim isə bizim vəkəletnamə ilə materialları alıb, ancaq apara bilməyib.

Bənövşə. Demək, mallar getməyib?

Mirzə Salm an. Yox, bu gün səhər tezdən gəlib aparacaqlar-mış. Vaxtında qabağını aldıq. Vəkəletnamə tamamilə ayrı bir adamın adıdır. Ancaq, altında bizim peçat. Camalın da qolu.

Bənövşə. Bunları mən deyəndə Camalın acığı tutur, qapını çırpır. Mindillinin şotları sizdədirmi?

Mirzə Salm an. Məndədir.

Bənövşə. Onları qəbul eləməmişiniz ki?

Mirzə Salm an. Yox, hamısı uydurmadır.

Bənövşə. Günə bu gün yazın prokurora.

Mirzə Salm an. Bax, buna varam.

Bənövşə. Sonra, Mirzə, bizdəki texniki alətlərin mükəmməl siyahısını düzəldib mənə verin. Gedək, sizinlə əldə olan inşaat materiallarını gözədən keçirmək istəyirəm. Üreyiniz necədir?

Mirzə Salm an. Saz, maşın kimi. Necə olacaq?

Mirzə Salm an və Bənövşə gedir. Mindilli kefsiz gəlib oturur, yeşikdən bir dəstə kağız çıxarıb baxır. Pərişandır. Bir səs gələn kimi düksünür, əsəbiləşir. O, birdən-birə böyük fəlakətə düşmüş adamlar kimidir. Qabağındakı kağızlara baxıb nə isə donqu-danır. Bir azdan Zərifə içeri girir, atasının stolu tərəfə baxır.

Zərifə. Atam hanı? Yeməyi qoyum stolun üstünə, gələndə götürür. (Gətirdiyi yeməyi atasının stolunun üstünə qoyub geri döndükdə Mindillini görür) Hə, Mindilli, birinci və axırncı məhəbbətin necədir? Qəmər sənə məhkəməyə verir, dörd ilin alimentini borclusan.

Mindilli. Mən, məhkəmə? Gör iş nə yerdədir ki, Mindilov məhkəməyə verirlər! Axırda qadın əlində məhv oluram, nə şərəfsiz ölümdür.

Zərifə. Hələ məhkəmənin sədri də qadındır.

Mindilli. Füzuli rəhmətlik haqlı imiş. O deyib ki, "Ax, qadınlar, qadınlar!"

Zərifə. Nə olsun ki? Sonra?

Mindilli. Sonrasını yazmağa arvadı qoymayıb.

Zərifə. Lap ağıllı iş görüb. Arvadlar elə o vaxtlardan kişiləri düz yola çəkirlərmiş. Məni aldadan adam hələ bu dünyaya gəlməyib. Çox tez kələklərinin üstü açıldı. Birinci və axırncı məhəbbət!

Mindilli. Məhəbbət? Hamı məhəbbət, məhəbbət yoxdur.

Zərifə. Niyə yoxdur? Budur, bax, yazdığım məktublar cibimdədir.

Onun məktublarını göstərir.

Mindilli. Ver onları, yandırıb külünü havaya sovurum. Məhəbbət yoxdur, alimənt var, məhkəmə var.

Zərifə. Bu məktublar da mənə məhkəmə üçün lazımdır.

Zərifə qapını çırpıb çıxır. Mindilli yenə diksinir.

Mindilli. Başa düşmədim. Deməli, bu da mənə məhkəməyə verir? Bəli, bu oldu iki məhkəmə. Ah, Qəmər, Qəmər! Mən haradan biləydim ki, sən gələcəkdə, həqiqətən, həkim olacaqsan, bu cür gözəlləşəcəksən. Onda sən nə idin, arıq, kasıb bir tələbə. (*Zərifənin gətirdiyi yeməyə tərəf baxır*) Bu yeməyin də nə yaxşı iyi var. Qoy görüm, qız atasına nə gətirib.

Stolun üstündəki qazanı açır, yeyəndə Mirzə Salmanın içəri girir.
Mindilli cəld ayağa qalxır.

Mirzə Salmanın. Mənim stolumun başında durub nə çeynəyirsən?

Mindilli. Hirsimdən dil-dodağımı çeynəyirəm.

Mirzə Salmanın. Hirsələnək nə üçün? Təqsir özündədir. Səni məhkəməyə veririk. Təzə müdirin əmridir.

Mirzə Salmanın yeşikləri açarla bağlayır. Bir dəstə kağız götürüb çıxır.

Mindilli. Bəli, bu da üç. Məhkəmə sədri üç, ancaq Qəhrəman bir. Amma nə ləzzətli yeməkdir. Yəqin Zərifə bişirib. İyindən başa düşdüm. Çox bişirib, gətirib yemişəm. Nə qədər ki, burada işləyirdim, yeyəcəkdim də... Heyf, ürkütdülər. İndi mənə görəndə dəli ceyran kimi vaz atıb qaçır.

Qasım içəri girir.

Qasım. Buradasan? Kefindən qalmırsan. Arvadımı həyətdə gördüm.

Mindilli (*ağız dolu*). Kimi? Məryəmi?

Qasım. Mən doktoru deyirəm, onun adı Qəmər deyil? Bəs Məryəm kimdir?

Mindilli. Qorxumdan tikəmi çeynəməmiş uddum. Məryəm, Qəmərdən əvvəlki arvadımdır. Qəməre nə var ki? Mədəni bir qadındır, uzaq başı mənə məhkəməyə verəcək. Amma Məryəm, aman, aman!

Qasım. Aşna, ondan qorxursan, deyəsən?

Mindilli. Canın üçün, Qasım, aramızdakı səmimiyyət haqqı, Allahdan o qədər qorxmuram, nə qədər ki, Məryəmdən qorxuram. Axırncı dəfə ona vağzalda rast gəldim. Bir haray saldı ki, az qala vağzal uçurdacaqdı... Tavamı vaqona özümü salmasaydım, yaxamı qurtara bilməyəcəkdim.

Qasım. O sənənin birinci arvadındır?

Mindilli. Yox, birinci arvadım Cavahirdir. Allahın yazığıdır, hələ də evdə oturub mənə gözləyir, tez-tez falçıya gedir, fala baxdırır. Ondan sonrakı Dusyanın mənəmlə işi yoxdur. Harada qulluğa girsem, məvacibimin başını bağladır, iyirmi beş faizini alır. Amma Məryəm... gözəl görməsin. Elə çıxırmağı var ki, pojarını maşın onun yanında elə bil yetim quzudur, mələyir.

Qasım. Cəməsi üst-üstə gələndə neçə uşağın var?

Mindilli. Dörd dəne, hər arvaddan biri.

Qasım. Oho, böyük təsərrüfatın var ki... Neçəsi oğlandır, neçəsi qız?

Mindilli. Onu hələ yaxşı müəyyənləşdirməmişəm. Gərək öyrənəm. Məhkəmədə-zadda soruşarlar, bilmərəm. O da bir maddə olar. Deyirsən, Qəmər həyətdədir?

Qasım. Hə, bizim reis xanımı axtarırdı. Gördün dənən onun atasının mərifətsizliyini?

Mindilli. Hədiyyəni deyirsən? Yaxşı ki, atmağa qoymadın, yoxsa xıncım-xıncım olardı.

Qasım. Sınmağının eybi yoxdur, ancaq pərtlik olacaqdı, yaxşı iş görmür də. Heç eybi yoxdur, nə olar? Bizim də əlimizə imkan keçəcək, yox? Bəs o nə idi, sənənin başına gətirdilər?

Mindilli. Gördün də.

Qasım. Qəsdən düzəltmişdilər. Ürəyini sıxma, elələrini görə-görə gəlmişik. Mənə də Qasım deyərlər, qorxma, dalında dağ kimi durmuşam. Nə oldu? Şəotları qoparda bildin?

Mindilli. Eh... Mənim özümü qopartmasalar yaxşıdır.

Qasım. Qorxma, qəhrəman ol. Birinci dəfə deyil ki?

Mindilli. Bilmirəm, Bənövşə xanıma necə yol tapım.

Qasım. Yeganə körpü Camaldır.

Mindilli. O körpü özü xarab olub, laxlayır.

Qasım. Nə qədər laxlasa, yenə bizi üstündə saxlayar. Pulların hamısını qaytar kassaya. Onda məhkəmə əhəmiyyətini itirər.

Mindilli. Pul, pul... hant pul? Bəs mən onun ovçusu deyiləm?

Qasım. Pul, bir dənə kağızın başında.

Mindilli. Nə kağız?

Qasım. Ağappaq bir kağız.

Mindilli. Sən məni işə salacaqsan!

Qasım. Mən səni işdən çıxartmaq istəyirəm. (*Pəncərədən baxır, birdən həyəcanla*) Bura gəlirlər. Bizi işsiz görməsinlər, gəl başlayaq.

Mindilli. Başlayaq.

Har ikisi əllərinə qovluq götürürlər.

Qasım. Min üç yüz əlli dörd.

Mindilli. Tapdım.

Qasım. Yanına bir quş qoy.

Mindilli. Bu da quş.

Qasım. Min üç yüz əlli beş.

Mindilli. Tapdım.

Qasım. Yanına quş qoy...

Mindilli. Qoya bilməyəcəyəm, yoxdur.

Qasım. Göyə uçdu? Necə yoxdur?

Mindilli. Heç kəs yoxdur, qulağın aldandı.

Qasım. Aldanmayıb. Yusif gəlir. Onu ayağının səsindən tanıyıram.

Mindilli. Onda, de gəlsin.

Yusif içəri girir.

Qasım (*bərkədən*). Beş yüz yetmiş, tapdın?

Mindilli. Əlbəttə, tapdım, mənim gözümdən beş yüz yetmiş yaymar?

Qasım. Yanına quş qoy.

Mindilli. Lap istəyirsən təyyarə qoyum.

Yusif onlara yaxınlaşır.

Yusif. Siz çox ləng işləyirsiniz. Nə işlətdiyimizi, nə qədər işlədiyimizi təyin eləyə bilmirik.

Qasım. Görürsən ki, gecəni qatmışıq gündüzə.

Yusif. Görmürəm. Siz neçə gündür ki, bu kiçik tapşırığı yerinə yetirmirsiniz. Yəqin sərfəli deyil.

Mindilli. Yusif, atmaca ilə danışma.

Qasım. Dur gedək, xatadır bununku.

Yusif. Əlbəttə, ortada bir xata var.

Mindilli (*qovluqları yığır*). Canımı da qoyursan, yenə bir qiymət qoyan yoxdur.

Qasım. Xalq özü qiymət qoyacaq.

Mindilli ilə Qasım çıxırlar. Yusif geri dönmək istədikdə, içəri giren Qəmərlə rastlaşır.

Yusif. Qəmərlər! Siz burada neyləyirsiniz?

Qəmərlər. Bənövşə sizin tibb məntəqənizi yoxlamağı məndən xahiş eləmişdi. Bura haradır? Bənövşənin kabinetidir?

Yusif. Hamının stolu burada, bu iki otaqdadır. Dünənki gəzintidən sonra yorulmadınız ki?

Qəmərlər. Bütün şəhəri gəzdiyimizə baxmayaraq, heç yorulmadım. Çünki o qədər yenilik gördüm ki... Yeni evlər, yeni idarələr... Hamısı yeni... Gecədən xeyli keçənə qədər yatmayıb, bu yeni şəhər haqqında düşünmüşəm.

Yusif. Mən də yatmamışam. Sizin haqqınızda düşünmüşəm.

Qəmərlər. Mənim haqqımda? Nə düşünmüşünüz?

Yusif. Keçən günləri... O sevgi və səadət günlərini düşündükcə təzədən yaşamağa başlayıram.

Qəmərlər. Mənə o sözlər daha yaraşmır, Yusif!

Yusif. Nə üçün? Sizə o sözlər həmişə yaraşır, Qəmərlər. O hisslərin, o həyəcanların mənim ürəyimdə çox dərin kökü var. Sizi gören kimi yenidən göyerməyə başlayıb.

Qəmərlər. O vaxt mən təcrübəsizdim, həyatı yaxşı anlamırdım, odur ki, məni tez aldatdılar, qəlbimizdə yetişən o sevgi çiçəklərinin üstünə kölgə saldılar.

Yusif. İndi kölgə çəkilən kimi bütün qönçələr təzədən açılmağa başlayır, Qəmərlər!

Pəncərədən çağırırlar: "Yoldaş mühəndis! Yoldaş Yusif! Sizi Bənövşə bacı çağırır"

Yusif. Məni çağırırlar, Qəmərlər! Siz bura gələndən sonra necə işlədiyimi bilmirəm. Elə bil, göyün yeddinci qatındayam.

Yusif Qəmərin əlindən tutur, qapıdan əyilib onlara gizli tamaşa edən Mindilli özünü saxlaya bilməyib, səhnəyə yığılır. Yusif özünü itirib səhnədən çıxır. Qəmərlər təəccüblə o yan-bu yana baxır.

Mindilli (*qalxıb üst-başını çırparaq yaxınlaşır*). Mən... Mən...

Qəmə r. Bu yıxılan sən idin?

Mindilli. Mən səni atdığım gündən yıxılmışam, Qəmə r can!

Qəmə r. Dörd ilin alimentini borclusan, səni məhkəməyə verirəm.

Mindilli. Eşitmişəm, dözüürəm, çünki sevirəm.

Qəmə r. Pulu sevirsen, gündə bir yalan söz danışmağı sevirsen, eləmi?

Mindilli. Qəmə r can! İcazə ver, qayıdım öz yuvama, qızımızı özüm yedirib-içirdim, özüm tərbiyə eləyim. Qoy biz məhkəmələrdə yox, yumşaq divanların üstündə səninlə söhbət eləyək!

Qəmə r. Başa düşdüm, məhkəmənin dərindən bu oyunu çıxarırsan. Qorxma mənim qızımın sənin bir qəpiyinə də ehtiyacı yoxdur. Hətta, məhkəmədə də mən səninlə üz-üzə gəlmək istəmirəm.

Mindilli (*arxayın, dərindən nəfəs alır*). Çox gözəl. Məsələnin biri həll olundu. Bəs o biri?

Qəmə r. O biri hansıdır?

Mindilli. Sevgi, məhəbbət, eşq.

Qəmə r. Çəkil! Burada sənə yaxşı ad qoyublar: Mindilli. Doğrudan da sən min dilin var. Ancaq min deyil, milyon da dil töksən, xeyri yoxdur. İnsan bu cür ağır səhvi həyatda yalnız bir dəfə eləyə bilər. Onun üçün də bütün ömrüm boyu əzab çəkirim. Bəsdir, kifayətdir.

Mindilli. Deməli, belə?

Qəmə r. Belə.

Mindilli. Deməli, kifayətdir?

Qəmə r. Kifayətdir.

Mindilli. Çox gözəl, deməli, Yusif menden yaxşıdır?

Qəmə r. Heç müqayisə eləmək mümkün deyil.

Mindilli. Bənövşə xanım da elə deyir.

Qəmə r. Təkcə Bənövşə xanım yox, hamı elə deyir.

Mindilli. Yox, Bənövşə xanım, xüsusən. Yusif bu saat dönüb olub səbəb.

Qəmə r. Nə?

Mindilli. Səbəb. Sən minlə bu cür danışmağına səbəb, Bənövşə xanımın nişanlısı ilə pozuluşmağına səbəb, Camalın işdən götürülməyinə səbəb.

Qəmə r. Bəlkə, sən də işdən götürülməyinə səbəbdir?

Mindilli. Bəlkə də... Ümumiyyətlə, Yusif bu saat səbəbdir. Camal yazıq gerek başına bir əlac eləsin. Qulluq getdi, nişanlı getdi.

Qəmə r (*hirsli halda*). Kəs, onlara böhtan atma! Sən bu dediklərinin hamısı alçaq bir iftiradır. (*Getmək istəyir*)

Mindilli. Öz gözünle görsən, inanarsan ki... Dayan getmə. Bəs mənə bir söz demədin?

Qəmə r. Axır sözümdür: mən bütün dünyalar qədər sənə nifrət eləyirəm. (*Gedir*)

Camal, Qasım Zərifə içəri girirlər.

Camal. Deyir, təhvil ver, buyur, bu da təhvil. Mən baş mühəndisəm. Mənə kağız-kuğuz lazım deyil. Zərifə, götür Mindilliyə bir yerdə bunları saf-çürük elə.

Zərifə. Yoldaş Camal, kiminlə deyirsiniz hazırım, ancaq o adını çəkdiyiniz adamla yox.

Qasım. Mənimlə necə, Zərifə xanım?

Zərifə. Nə olar ki? Heç olmasa, sən min dilin yoxdur.

Onlar kağızlara baxırlar.

Qasım. İcazə verin, aparıb arxayın yerdə məşğul olaq. Elə deyilmi, Zərifə xanım?

Zərifə. Nə olar ki? Heç olmazsa sən yalan danışmağın yoxdur.

Çıxırlar.

Camal (*Mindilliyə*). Bənövşə haradadır?

Mindilli. Təzə rəisi soruşursunuz?

Camal. Mən Bənövşəni soruşuram.

Mindilli. Onda daha Bənövşəlik qalmayıb ki, o indi dönüb olub tikanlı gül.

Camal. Deyəsən, tikanları sənə bərk batır!

Mindilli. Təkcə mənə batmır. O güllü yetişdirən bağbanın da əlləri qan içindədir.

Camal. İndi daha sən mənimlə ayrı cür danışsən, Mindilli?

Mindilli. Əstəğfürullah! (*Durub ona yaxınlaşır*) Mən Mindilovam. Dostluqda vəfalı olmaq mənim əsas ixtisasımdır. Siz bu hadisələrə bir dırnaq qədər də fikir verməyin. Böyük adamların həyatında titrəyiş

olar. Yeni insan həmişə qabağa gedə bilməz ki? Bir yerdə də dayanma bilər, bir-iki addım geri də çəkə bilər.

C a m a l. Bəs sən mənə cavab vermədin? Bənövşə haradadır?

M i n d i l l i. Harada olacaq? Yusifin yanında.

C a m a l. Bu nə sözdür? Mən sənə soruşmürəm kimin yanındadır.

M i n d i l l i. Siz soruşmasanız da demək mənim borcumdur.

Dostumun qeyrəti mənim qeyrətimdir.

C a m a l. Saxla... De görək, nə var?

M i n d i l l i. Səhər bir yerdə, günorta bir yerdə, axşam bir yerdə. Yusif də subay oğlan... Siz də belə, stul tərptəməkdən yorulduunuz.

Adamın ürəyinə min cür ilan-qurbağa dolur.

C a m a l. Bu saat yenə bir yerdədirler?

M i n d i l l i. Budur, bax. (*Pəncərədən göstərir*) Orada dayanıb öz-özləri mənim sözümdən altından möhür vururlar.

C a m a l. Qan vurdu başıma, əşi, bu mədəniyyət bizi yıxmadı?

Getmək istədikdə, A s l a n onun qabağına çıxır.

A s l a n. Yoldaş baş mühəndis, dedilər, bizi soruşmusunuz. Mən Aslanam.

C a m a l (*hirsli halda*). İstər lap pələng ol. (*Gedir*)

A s l a n (*Mindilliyə*). Bu nə hirsli adamdır?

M i n d i l l i (*hirsli halda*). Mən qarışan iş deyil. (*Gedir*)

Bənövşə və Mirzə Salmanın gəlirlər.

B ə n ö v ş ə. Hə, Aslan, nə oldu? Briqadan yığıldı?

A s l a n. Yığılırlar, yoldaş rəis! Hamı hazır olanda sizə xəbər verəcəyəm. Ancaq hələ tapşırıq almamışıq, işi bizə tanıtırsınlar ki, vaxtı çatan kimi başlayaq.

Aslanın briqadasından üç-dörd nəfər gəlir.

B ə n ö v ş ə. Qalxın dördüncü mərtəbəyə, Yusif də bu saat ora gələr.

B i r f ə h l ə. Mən oranı gəzdirdim, usta, bir səlhiqəsizlik var ki, necə işləyiblər, bilmirəm.

A s l a n. Eybi yoxdur. Biz orada səlhiqə düzəldərik. Sənət məktəbini qurtarmış cavan ustaların məhərətinə göstərerik. İcazə verin, obyektivtimizə çıxıb, qabaqcadan iş yeri ilə tanış olaq, yoldaş rəis.

B ə n ö v ş ə. Yaxşı yol! Müvəffəqiyyətlər arzu eləyirəm!

A s l a n. Sizin arzunuz yerinə yetiriləcəkdir!

Aslan və fəhlələr çıxırlar, onların oxumaq səsi eşidilir.

Camal ilə Mindilli qayıdırlar.

C a m a l. Bütün kağız-kuğuzları tökdüm Qasım ilə Zərifənin qabağına. Nizama salıb təhvil verəcəklər.

M i r z ə S a l m a n. Hansı kağızları Qasıma tapşırımsınız?

B ə n ö v ş ə. Quzuları qatıb qurdun qabağına ki, apar otar. Onlar haradadırlar?

C a m a l. Əşi, siz də həddindən artıq sayıqlıq göstərməyin! Köhnə kağızları Qasım yeməyəcək ki. Yanında Zərifə də var.

M i n d i l l i. Qasımda bir iştaha var ki, kağızları da yeyər, hələ, üstəlik, Zərifəni də.

B ə n ö v ş ə. O kağızlara bir baxım. (*Çıxır*)

C a m a l. Qəribə işdir, özüm onları nizama salmayacağam ki? Bu, mühəndis işidir?

Bənövşənin arxasınca gedir.

M i r z ə S a l m a n. Bu boş qazanı bura kim qoyub? (*Mindilli cavab vermir*) Mən bu qazanı soruşuram, kim qoyub?

M i n d i l l i. Bilmirəm. Mən burada deyildim, indicə gəlmişəm.

M i r z ə S a l m a n. Qəribə işdir, bizim qazana oxşayır. Bəs niyə boş?

M i n d i l l i. Ay Mirzə, sən də bu qazan məsələsini lap prinsipial yüksəkliyə qaldırdın. Bəlkə səhv olub.

M i r z ə S a l m a n. Mətləb xərəyin yeyilməyində deyil. Bu gün mənim stolumun üstündən icazəsiz yemək götürüb yeyən, sabah icazəsiz pul sənədi də götürər.

M i n d i l l i. İşə düşmədik... Mirzə! Hər şeydən ötrü əsəbiləşmə, yenə ürəyin xarab olar.

M i r z ə S a l m a n. Yox... Daha o vaxtlar keçdi... İdarəni qaydasına salıb, mənim xəstəliyimi sağaltmışlar.

Bənövşə, Camal, Qasım və Zərifə gəlirlər.

B ə n ö v ş ə. Hamısını verin Mirzə Salmana. Mirzə, siz də öz vəzifənizi layiqincə yerinə yetirməyəndən sonra daha mən başqalarına nə deyim?

M i r z ə S a l m a n. Qoyurlar ki... Orada neçə aydan qol çəkilməyən kağızlar var.

B ə n ö v ş ə (*Zərifəyə*). Qoy bura Mirzə Salmanın stolunun üstünə!
Z ə r i f ə. Atamda heç bir təqsir yoxdur... (*Kağızları qoyur*) Min
dil ilə danışanların hesabını çəkmək lazımdır.

B ə n ö v ş ə (*Qasım*). Bəs siz diplomunuzu getirmədiniz?

Q a s ı m. Bir də ondan ötrü iş-gücümü atıb Bakıya gedim?

B ə n ö v ş ə. Bakıdadır? Bəs, deyirdiniz, burada evdədir.

Q a s ı m. Mənim evim Bakıdadır. Eybi yoxdur. Yazaram, göndə-
rərlər. Məni diş ilə sındırmaq çətindir. O qədər də asan qırılan qoz
deyiləm. (*Çıxır*)

M i r z ə S a l m a n. Bunların hamısını mən Camala vermişəm. O da
mənimlə birlikdə məsuliyyət daşıyır, ya yox? Bundan sonra heç onun
qolu mənə lazım deyil.

C a m a l. Sənə nə var, ay Mirzə? Dünən mənim qolumla olan ka-
ğızları götürürdün, ayrılarına məhəl qoymurdun, amma bu gün mənim
qolumla olan kağızları qatlayıb qoyursan bir tərəfə, ayrı imzanın qaba-
ğında baş əyirsən.

M i r z ə S a l m a n. Çox sağ ol, mənim əməyimə bu cür yüksək
qiymət verdiyin üçün acizənə təşəkkür eləyirəm. (*Hirsli və kəskin halda*)
Əgər imzaların, rəqəmlərin dövlət pulu, xalq pulu demək olduğunu
başə düşmürsənsə, heç olmasa mənim saçlarıma ağılığınə hörmət elə.

M i n d i l l i. Mirzə Salman, biz, yəni köhnə rəhbərlik, Camal yol-
daşla mən, bir ildırım zərbəsi ilə yıxılmış qocaman ağaclarıq. Baltanı
götürüb üstümüzə cummaq sənə layiq deyil.

C a m a l. Mindilli, yum.

M i n d i l l i. Siz daha əmr verməyin, yoldaş Camal! Sizə daha
başqaları əmr verəcək.

B ə n ö v ş ə. Camal, mənim Yusiflə söhbətim var, istəyirəm o söh-
bədə sən də iştirak edəsen.

C a m a l. Nə söhbət? Səhərdən axşama kimi danışdığınız bəs deyil?

B ə n ö v ş ə. Mən ona bir vəzifə təklif eləyəcəyəm. Yusif çox gözəl
oğlandır, güman eləyirəm ki, boyun qaçırmaz.

M i n d i l l i. Əlbəttə... Mən bunu hər vaxt təsdiq eləyə bilmərəm.

B ə n ö v ş ə. Siz yoldaş Mindilli!..

M i n d i l l i. Mindilli yox, Mindilov.

B ə n ö v ş ə. Burada hamı sizə Mindilli deyir. Yaxşı, olsun Mindilov,
siz də sənədləri bu gün-sabah təhvil verib qurtarın, işlərimiz qalır.

M i n d i l l i. Bu qərarınız qətidir?

B ə n ö v ş ə. Qətidir!

M i r z ə S a l m a n. Lap qətidir!

Zərifə sevinir.

B ə n ö v ş ə (*Zərifəyə*). Zəhmət çəkin, Yusifi tapın.

Z ə r i f ə. Bu saat. (*Çıxır*)

M i n d i l l i (*Camala*). Bir dəqiqə onsuz dayana bilmədi. (*Bənövşəyə
yumşaq səslə*) Mən sizə mane olmayım, gedim, başqa yerdə məşğul olum.
Yusif yoldaşı da bu saat tapıb sizin yanınıza göndərəm. (*Çıxır*)

B ə n ö v ş ə. Bu adam heç mənim xoşuma gəlmir, sən isə özünü
ona yaxın dost kimi aparırsan.

C a m a l. Nə olsun ki? Mənim də xoşuma gəlməyən adamlar var,
sən də onlarla dostluq eləyirsən.

B ə n ö v ş ə. Özün bil. (*Yusif içəri girir*) Yusif, yadıma düşmüşkən
sizdən bir xahiş eləyim. Tapşırıq verin prorabdan, bir də Mindillidir,
Mindilovdur, kimdir, ondan göz-qulaq olsunlar, tikinti sahəsindən bir
çöp də çıxarmağa qoymasınlar.

Y u s i f. Onsuz da bizim işçilər duyuq düşüblər, onları gözdən qoy-
murlar. Ancaq yenə tapşıraram. İndi isə gedək, təzə maşınlara baxaq.

B ə n ö v ş ə. Ondan qabaq bir sözüüm var. Sizi bizim idarənin baş
mühəndisi təyin etməyə istəyirik, etiraz etməirsiniz ki?

C a m a l. Necə, necə? Bu idarənin baş mühəndisi mənəm.

B ə n ö v ş ə. Yusifin olmağı daha məsləhətdir. Biz bu saat tikinti
sahəsini tikinti-montaj sahəsinə çeviririk. Bütün işlərimiz mexaniklə-
şir. Baş mühəndis texnikanı qiymətləndirməyi bacaran adam olmalıdır.

C a m a l. Mən bu saat trestə gedirəm. Baş mühəndisi onlardan
başqa heç kəs yerindən tərpədə bilməz.

B ə n ö v ş ə. Trestdəki yoldaşların da fikri belədir. Bu, hamının
arzusudur.

C a m a l. Demək, qabaqcadan hazırlıq görmüsünüz?

B ə n ö v ş ə. Hə, mən hazırlıqlı iş görməyi sevirəm. Yusif, *razısınızmi?*

Y u s i f. Bilmirəm, bacararammı?

B ə n ö v ş ə. Bacararsınız, bir yerdə işləyirik.

Y u s i f. Əgər trestdəki yoldaşlar, siz məni bu vəzifəyə layiq gö-
rürsünüzsə, etiraz etməyə haqqım yoxdur.

B ə n ö v ş ə. Çox gözəl, bildirdim ki, siz belə cavab verəcəksiniz.
Əl-ələ verib işləyirik.

Y u s i f. Mənim istədiyim də odur. Ayrı bir sözünüz yoxdursa, gedək, həm maşınlara baxın, həm də yeni düzəltdiyimiz karkasları sizə göstərim. Onları quraşdırdıq, bir neçə saata bütün mərtəbə hazır oldu. Bu saat elektriklə qaynaq edirlər. Bir görün, elə bil ildırım çaxır.

B ə n ö v ş ə. Bəzi yoldaşlar inanmırdılar, indi gəlib görsünlər. Gedək.

Q ə m ə r gəlir.

B ə n ö v ş ə. Qəmər nə vaxt gəlmisən?

Q ə m ə r. Çoxdan. Sənin xahişini yerinə yetirdim, tibb məntəqə-nizi yoxladım, səliqəyə saldım, indi getmək istəyirdim ki, burada oldu-ğunu dedilər.

B ə n ö v ş ə. Çox sağ ol, Qəmər can, mən sənin tibb məntəqəsində olduğunu bilmirdim.

Q ə m ə r. Nə olar? Sənsiz də mən öz işimi gördüm. İndi daha gedirəm.

B ə n ö v ş ə. Dayan... Yusiflə balaca işimiz var, bu saat qayıdıram, məni gözlə. Gedək, Yusif!

Bənövşə və Yusif gedir.

Q ə m ə r (*Camalın kədərli oturduğunu görüb*). Nə olub, Camal qardaş, nə üçün belə fikirlisiniz?

C a m a l. Fikirli olmayım, neyləyim, doktor?! Xoşbəxtlik gözlə-diylə halda bədbəxtliyə rast gəlmiş bir adam sən ola bilməz ki!

Q ə m ə r. Mən sizin sözlərinizi başa düşürəm. Nə üçün bədbəxt-likdən danışırsınız?

C a m a l. Bənövşə mənimlə çox ağır rəftar elədi, doktor! O bura bilirsiniz necə gəldi?

Q ə m ə r. Necə gəldi?

C a m a l. Barmağında mənim nişan üzüyüm, ürəyində isə Yusifin məhəbbəti.

Q ə m ə r. Kimin məhəbbəti?

C a m a l. Yusifin.

Q ə m ə r. Bu nə sözdür, Camal qardaş?

C a m a l. Bəli, bəli! Son zamanlar mənim başıma gələn bütün işlərin səbəbi odur, Yusifdir.

Q ə m ə r. Yusif, səbəb? Bəlkə yanılırsınız?

C a m a l. Mən də yanılmağımı istərdim, ancaq təəssüflər ki, artıq bütün məsələlər aydındır. Bir yaxşı məsələ var, doktor!

Q ə m ə r. Mis düşməse, cingildəməz?

C a m a l. Ya da ki, od yanmasa, tüstü çıxmaz. Bənövşə gəldiyi gündən mənim ürəyimi yandıрмаğa başlayıb.

Q ə m ə r. Bu xəbər mənə sizdən daha çox təsir elədi.

C a m a l. Əlbəttə. Bu cür xəbərlər səmimi dostları sevindirməz. Ancaq mən bunu belə qoymayacağam, doktor! Ürəyə vurulan zərbə çox ağır nəticə verir. Onun cavabı da ağır olmalıdır.

Q ə m ə r. Dözmək və səbir ilə gözləmək daha yaxşıdır.

A s l a n içeri girir.

A s l a n. Bir zəhmət çəkin, yoldaş baş mühəndis! Bir-iki məsələ var, sizdən asılıdır.

C a m a l. Mən artıq baş mühəndis deyiləm.

A s l a n. Deyilsiniz? Səhərdən baş mühəndis idiniz, indi deyilsiniz?

C a m a l. Hər saatin bir hökmü var.

A s l a n. Əcəb işdir. Bəs baş mühəndis kimdir?

C a m a l. Yusif. Tanıyırsan?

A s l a n. Yaxşı tanıyıram. İndicə Bənövşə xanımla heyətdə dayan-mışdı, söhbət eləyirdi. Yanlarından ötüb keçdim, bir söz demədim. Gör ha, heç bilməmişəm. (*ÇIXIR*)

Q ə m ə r. Deməli, Yusif baş mühəndis təyin olundu?

C a m a l. Bəli, doktor. Hadisələr çox qərribə sürətlə dəyişir.

B ə n ö v ş ə, Y u s i f qayıdırlar.

Y u s i f. Qəmər xanım, gərək siz də baxaydıq.

Q ə m ə r. Yox, Yusif, mən daha baxmamışdan da görürəm. Azca da olsa, təcrübəm var. (*Bənövşəyə*) Bənövşə, səndən heç gözləməzdim.

B ə n ö v ş ə. Nəyi gözləməzdin, Qəmər?

Q ə m ə r. Özün çox gözəl bilirsən. Sən bura ev tikməyə gəlmisən, ürək sındırmağa yox.

B ə n ö v ş ə. Mən səni heç anlamıram, Qəmər! Nə olub? Kimin ürəyini sındırmışam? Sənin gözlərin nə üçün qızarıb?

Q ə m ə r. Heç... Tale adamlarla çox qərribə oyun oynayır.

B ə n ö v ş ə. Tale... Oyun... Bu nə sözlərdir? Sən taleyə inanırsan?

Q ə m ə r. Mən daha heç bir şeyə, heç bir kəsə inanmıram. (*ÇIXIR*)

B ə n ö v ş ə. Qəməre nə oldu? Niyə belə ikimənalı danışır.

Y u s i f. Heç nə başa düşmürəm. Gedim soruşum, deyim, Bənövşə xanım maraqlanır.

B ə n ö v ş ə. Məndən çox siz özünüz maraqlanırsınız. Görün, nə üçün pərt getdi?

Y u s i f. Bu saat gedib öyrənərəm. Rəisin baş mühəndisə birinci tapşırığı ürəyəyatandır.

B ə n ö v ş ə. Ancaq bütün günü bu tapşırıqla məşğul olmayın... Təzə briqada sizi gözləyir.

Yusif çıxır. Camal əsəbi hərəkətlərlə bloknotunu çıxarır,
arizo yazıb Bənövşəyə verir.

B ə n ö v ş ə (*arizəni oxuyub*). Deməli, tamam getmək istəyirsən?

C a m a l. Neyləyim? İş belə gətirdi.

B ə n ö v ş ə. İş necə gətirdi, açıq danış?!
C a m a l. İş belə gətirdi ki, sən məni öldürdün.

B ə n ö v ş ə. Necə? Sən mühəndisliyi özün üçün ölüm hesab eləyirsən?

C a m a l. Məsələ təkcə vəzifədə deyil ki! Səni itirirəm. Bu mənim üçün ölümdən də bətərdir.

B ə n ö v ş ə (*təccüblə*). Məni itirirsən? Əgər mən itirəmsə, bəs bu saat sənənlə danışan kimdir?

C a m a l. Mənimlə danışan? Mənimlə danışan öz nişanlısını ayaqları altında tapdalayan, onu yüngül, karyerist bir adama dəyişən daş-ürəkli bir qızıdır. Vot!

B ə n ö v ş ə. Ayıb olsun, Camal! Sən artıq məni təhqir etməyə başlayırsan.

C a m a l. Təhqir nə üçün? Sözüm düzünü deyəndə niyə inciyirsən?

B ə n ö v ş ə. Mən səni kimə dəyişmişəm?

C a m a l. Hər şeyə dözərdim. Bu cür işdən götürülməyimə də, sənənlə törəfindən bu cür soyuq qarşılamağıma da, hər şeyə dözərdim. Ancaq məni Yusifə dəyişməyinə dözə bilmirəm. O mənim düşmənimdir.

B ə n ö v ş ə. Yusif nə zamandan sənənlə düşmənin olub? Sən ki, onu özün bura çağırırsan?

C a m a l. Mənim əsas səhvim də ondadır. Mən bura dost, köməkçi yox, öz məhvimə çağırırsam. O məni hörmətdən salıb, o mənim əleyhimə böyük bir kompaniya açıb. O iclas olmayıb ki, məni biabır etməsin.

Məqsədi rəis olmaq idi, baş mühəndis oldu. Nə olar, bu daha yaxşı. Bənövşə xanımın yanında baş mühəndis də işləmək pis deyil.

B ə n ö v ş ə (*son dərəcə pərt halda*). Bu nəyə işarədir, Camal?

C a m a l. Bu cür işarələri izah eləməzlər.

B ə n ö v ş ə. Onu başa düşürsənmi ki, sən məni çox ağır təhqir elədin?

C a m a l. Mən ürək sözümlü dedim.

B ə n ö v ş ə. Sənin ürəyim çox qaradır.

C a m a l. Ona görə ki, dünəndən bəri mənim ürəyimdən qara qanlar gedir.

B ə n ö v ş ə. Sən burada sırayı mühəndis də işləmək istəmirsən?

C a m a l. Yusifin rəhbərliyi altında? Çox sağ ol!

B ə n ö v ş ə. Bəlkə bu idarədən tamam getmək fikrindəsən?

C a m a l. Bəlkə tamam bu rayondan getməyimi istəyirsən?

B ə n ö v ş ə. O öz işidir. Hara istəyirsən, gedə bilərsən.

C a m a l. Hara gedəcəyimi özüm bilirəm, sizdən icazə istəməyəcəyəm.

Stulu çıxıb qalxır, sükut olur, qapıdan Mindillinin başı görünür.

M i n d i l l i. Deyəsən, yenə stulu tərptədiniz, yoldaş Camal?

B ə n ö v ş ə. Gedəndə bu dostunu da özünlə aparacağı yadımdan çıxartma.

P ə r d ə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

ALTINCI ŞƏKİL

Yeni tikilmiş evin qabağındakı meydan. Bu evin birinci mərtəbəsindən şkaflar daşır. Uzaqdan alqış, musiqi səsi gəlir. Evin qurtarması münasibətilə tikinti işçiləri arasında çağırılış mitinq artıq qurtarmışdır. Camaat yavaş-yavaş dağılır. M i r z ə S a l m a n səhnəyə gəlir, şkafların daşınmasına baxır. Bənövşə ilə Yusif gəlirlər.

Y u s i f. Demək, səhərdən bütün qüvvəmizi təzə obyektə verməliyik?

B ə n ö v ş ə. Elədir. (*Mirzə Salmana*) Komissiya aktı imzaladı. Tez köçün, orderləri verməyə başlayıblar.

M i r z ə S a l m a n. Dərziyə köç dedilər, iynəsini sancdı yaxasına.

Y u s i f. Mindillinin dalınca yenə adam göndərilib?

Mirzə Salm an. Deyir, bərk xəstədir.

Yusif. Dünən futbolda imiş.

Bənövşə. Ona yalandan bülleten verən doktoru məsuliyyətə almaq lazımdır.

Yusif. Bir, o Qasıma bax ha... Bu gün yenə gəlmişdi mənim üstümə, tərcümeyi-hal isteyirdi. Əl çəkmir, aləmi vurub bir-birinə.

Bənövşə. Təqsir o idarə rəhbərlərində, o məhkəmə sodrle-rindədir ki, avara, fırıldaqçı bir adamın böhtan ərizələrinə aylarla vaxt sərf eleyirlər.

Mirzə Salm an. Bircə balansa qol çəkilsəydi... Bu Camal da...

Yusif (onun sözünü kəsir). Camaldan xəbər yoxdur ki, Bənövşə? Hara getdi, nə oldu, bilmədiniz?

Bənövşə. Yox, öyrənə bilmədim. Neçə vaxtdır gedib, məsu-liyyət hiss eləmir ki... (Çıxır)

Yusif. Yəqin, çox nigarandır. Nə bizim sözümüzə baxdı, nə də nişanlısının. Bilmirəm doktora nə dedisə, o da bizdən üz döndərüb getdi.

Mirzə Salm an. Doğrudan, Yusif, doktora nə oldu? Neçə vaxt-dır, gözümə dəymir.

Yusif. Bakıya, qızımı gətirməyə getdiyini eşitdim. Başa düşmü-rəm, niyə gəlib çıxmır?

Zərifə qoltuğu dolu kitab səhnəyə gəlir.

Zərifə (oxuya-oxuya). Akademik Pavlovun nəzəriyyəsinə görə bədəndəki prosesləri və mübadiləni nizama salan mərkəz, – beyindir... Kəllənin əsas hissəsində beyin yerləşir. Beyin iki hissədən ibarətdir: böyük beyin, balaca beyin. (Kitabdan ayrılaraq) Of, xalq bu qədər sözü başına necə doldurur, bilmirəm? Bütün günü kitabdən gözümlü götürürəm, ancaq heç nə beynimdə qalmır. Səhifənin ayağımı oxu-yuram, başı yadımdan çıxır.

Yusif. Nə üçün sizdə birdən-birə bu qədər həvəs əmələ gəlib?

Mirzə Salm an. İmtahana hazırlaşır. Təzədən həkimlik eşqinə düşüb.

Zərifə. Ata, o sözü bir də mənə demə. "Həkimlik eşqinə düşüb..." Bu səfər ölsəm də gerek Tibb İnstitutunu qurtaram. İmtahan su kimi verəcəyəm. Qəmər mənimlə hər gün məşğul olur.

Yusif. Qəmər xanımla harada məşğul olursunuz?

Zərifə. Bizim evdə. O qədər xətrimi istəyir ki, Bakıdan qayı-danda düz bizə gəldi. Doğru demirəm, ata?!

Mirzə Salm an. Mənim qızım xəbər yaymaqda radionu da ötür.

Zərifə. Radio nədir? Mənim fikrimi qarışdırma, ata! Dərsimi öyrənirəm, Qəmər soruşacaq.

Yusif. Doktor bu saat sizdədir?

Zərifə. Onu deməzlər. (Kitabı oxuya-oxuya gedir) Kəllənin için-də beyin yerləşir... Beyin iki hissədən ibarətdir... (Çıxır)

Mirzə Salm an. Yoldaş baş mühəndis, doktor sənə çox la-zımdır?

Yusif. Deyəsən, xəstələnmişəm, Mirzə, məsləhətləşmək istəyirəm.

Mirzə Salm an. O cür xəstəlikləri mən yaxşı bilirəm. Qorxu-ludur! Təcili müalicə etmək lazımdır.

Yusif. Sizin sözlərinizin gizli mənası var, Mirzə! Mənimlə açıq danışın. Söz altında söz deməyi sevmirəm.

Mirzə Salm an. Bəs körpü altında dəyirman tikməyi, yarpaq altında quş tutmağı necə, sevirsen?

Yusif. Heç bir şey başa düşmürəm.

Mirzə Salm an. Bir az yaxın gəl ki, eşidən olmasın. Doktorun ürəyinə odu vurub, çəkilib durmusan bir tərəfdə. O yazıq da səsini çı-xarda bilmir, tüstülənə-tüstülənə qalıb.

Yusif. Yanılırsınız, Mirzə! Əgər elə olsaydı, Qəmər məndən qaçmazdı.

Mirzə Salm an. Onu da bil ki, kölgə insanı təqib eləyən kimi qısqanclıq da məhəbbəti təqib eləyir. Qısqanclıq da kölgə kimi qaradır.

Yusif. Qısqanclıq? Nə üçün? Ortada ki, heç bir səbəb olmayıb.

Mirzə Salm an. Məhəbbət bəzən o qədər güclü olur ki, adamı elə çaşdırır ki, heç bir səbəb olmadan da qısqanmağa başlayır. Eh... Onu mən yaxşı bilirəm. Eşq əhlinin halını məndən al xəbər. Mən özüm o yolun mərdənəsiyəm. İndi başa düşdün, yarpaq altında quş tutmaq nə deməkdir?

Yusif. Siz mənim ən müqəddəs, ən gizli sirrimi açıb kitab kimi oxudunuz, Mirzə!

Mirzə Salm an. Özünü möhkəm saxla, hələ sənə bir xəbər də verəcəyəm.

Yusif. Nə xəbər?

Mirzə Salman. Doktor xəstəxanadan çıxıb order almağa gedəcək. Ona da sənin bu tikdiyin evdə mənzil verirlər. Ordan da bura gələcək.

Yusif (*həyəcanla*). Nə vaxt?

Mirzə Salman. Daha saatımı, dəqiqəsini deyə bilmirəm. Huşyar ol. Səni qəflət yuxusundan bir dəfə ayıltmışam, bəsdir.

Yusif (*özünü itirir*). İndi yəqin oradadır... Mən gedim. Deyirsən, bura gələcək? Sonra çıxmış olar, burada gözləsəm yaxşıdır. (*Gedir, tez qaydır*) Mirzə, mən buralarda olacağam, heç yerə getməyəcəyəm. (*Çıxır*)

Mirzə Salman (*gülür*). Eh... Gərək mən cavan olaydım.

Mindilli içeri girir.

Mirzə Salman. Gəldin?

Mindilli. Özüm gəlmədim, gətirdilər.

Mirzə Salman. Yaxşı da elədiklər. Haradasan?

Mindilli. Xəstəyəm.

Mirzə Salman. Necə xəstəsən ki, küçələri veyil-veyil gəzirsən, futbola gedirsən, pivəxanaya gedirsən, amma idarəyə gələ bilmirsən? Bir aydır işdən çıxmısan, niyə təhvil verməmişən?

Mindilli. Yoldaş, cibimdə bülletenim var. Of, ürəyim sancdı, doktor tapşırıb ki, əsəbiləşmə.

Mirzə Salman. Düz deyir, əsəbiləşmə. Sakit təhvil ver, sonra get nə qədər istəyirsən yat.

Mindilli. Neyləyim? Yatım? Bir onu görməyəcəksiniz. Mənim hələ məhkəmədə danışmalı çox sözüüm olacaq.

Mirzə Salman. Mən deyirəm get evdə yat, çarpayının üstündə.

Mindilli. Hə, o ayrı məsələ. Çarpayıda uzanmağa etiraz eləmirəm. Bəs mənim şəkəfim haradadır? Aləm qarışıb bir-birinə.

Mirzə Salman. Mənim kağızlarımla işin olmasın.

Mirzə Salman öz kağızlarını götürüb gedir. Mindilli cəld bərkəftlə şkafları axtarır. Zərifə gəlir.

Zərifə (*əlində kitab*). Kəllənin içində beyin var... Aha, vətəndaş, orada, mənim atamın kağız-kuğuzlarını niyə iyləyirsiniz?

Mindilli. Sənin iyini bu kağızlardan alıram, Zərifə!

Zərifə. O nə idi cibinə qoydun?

Mindilli. Zərifə, nə gir-gir girməmişən məni? Niyə mənim başıma fırlanırsan? Aramızda daha məhəbbət yoxdur?

Zərifə. Məhəbbət yoxdur, nifrət var. Nifrət olanda gərək düşməni gözədən qoymayasan. Sənin penceyəni niyə belə birtəhər durur? (*Əli ilə yoxlamaq istəyir*)

Mindilli. Əlini vurma, qıdığım tutur.

Zərifə. Əşi, bu kitablar da yalan yazır. Bütün kəllələrdə beyin olmur ki. Boş kəllələr o qədərdir?!

Mindilli. Bəs vaxtilə sən mənə ayrı sözlər deyirdin.

Zərifə. Onda mən bilmirdim ki, sən dörd evi viran qoymusan, dörd dəfə evləniib, dörd dəfə də boşanmışan, səkkiz dəfə də ZAQS-a getmişən.

Mindilli. Böhtandır. Məni sən əsəbiləşdirmə, bülletenim var. Böhtandır.

Qasım içeri girir.

Zərifə. Budur, bax, öziz dostun da təsdiq eləyər, düz demirəm, Qasım?

Qasım. Siz nə desəniz düz deyirsiniz, gözəl deyirsiniz. Ancaq bilmirəm neyləyirsiniz ki, səsiniz bu qədər məlahətli, duzlu-məzəli çıxır?

Zərifə. Prokurorun səsi mənimkindən də məlahətli, duzlu, məzəlidir. Bu gün telefoqram verib, səni axtarır. (*Çıxır*)

Qasım. Axır zamanlar hamı bizi prokurorla qorxudur.

Mindilli. Mənim arvadlarımla siyahısını ona sən verməmişən?

Qasım. Bu saat arvad məsələsi ilə məşğul olmaq zamanı deyil. Neçə vaxtdır haradasan? Heç mənim halımı soruşmursan. Otuz yeddi yerə ərizə vermişəm. Üç dəfə məhkəmənin qərarını ləğv elətdirmişəm. İşə iki dəfə ali məhkəmədə baxıblar. Yəni də əl çəkən deyiləm. Məni bu idarədən çıxaran hələ anadan olmayıb.

Mindilli. Anadan olub, Qasım, olub, bu saat divarda əmrini oxudum!

Qasım. Bu gün?

Mindilli. Elə indicə.

Qasım. Onda, yəqin, ali məhkəmə bu səfər daha rədd eləyib. Eybi yoxdur. Ərizə verməyə idarə çox... Bura min dənə komissiya təkəçəyəm.

Mindilli. Yəni komissiya? Əşi, xata çıxartma, dayan!

Q a s ı m. Ü z v u r m a .

Qasımla Mindilli gedirlər. Bənövşə və Ceyranxala içəri girirlər.

Bənövşə. Səndən nə əcəb, anacan! Yəqin evə tamaşa eləməyə gəlmisən?

Ceyranxala. Görürəm, çox gözəl tikmisiniz. Ancaq...

Bənövşə. Səndə söz var, anacan!

Ceyranxala. Heç...

Sükut olur.

Bənövşə. Nə var, niyə belə, incimiş danışsən?

Ceyranxala. Mən evdə rahat otura bilmirəm. Camal hara gedib, nə olub?

Bənövşə. Hara getdiyini mən də bilmirəm. Bəlkə Bakıya gedib, məndən şikayətə!..

Ceyranxala. Sən ona neyləmişən ki, şikayət eləyir?

Bənövşə. İşdən çıxarmışam.

Ceyranxala. Qız öz nişanlısını işdən çıxardar?

Bənövşə. Bəs necə eləyəydim? Nişanlımdır deyə, bütün nöqsanlarına göz yumaydım?

Ceyranxala. Bənövşə, bəlkə ayrı fikrə düşmüşsən?

Bənövşə. Sən də məni başa düşürsən, ana? Mənim istədiyim nədir? İşdə də, ailədə də, saf olmaq, təmiz olmaq... Amma o, işi də, ailəni də öz şəxsiyyətinə qurban eləmək istəyirdi. Ətrafına topladığı çirkin adamlardan şübhələnməkdənsə, məndən şübhələnməyə, hətta qısqanmağa başladı. Nahaqdan qısqanmaq qadın üçün ən böyük təhqirdir. Sən isə dərdimə yanmaqdan, məzəmmət eləyirsən... (Ağlamsınır)

Ceyranxala. Məni qınama, ananam. Deyir, qızın ismoti – ananın dövləti. Yaxşı, gözünü sil, bu boyda idarənin böyüyü də ağlayar?

Bənövşə. Ağlayan özünsən, mənə deyirsən?

Ceyranxala. Mən heç... Ağlamağımla gülməyim bir olur, gözünü sil.

Bənövşə. Yaylıq mənə ver.

Ceyranxala. Niyə yaylıq götürməmişən? Al.

Bənövşə. Götürmüşəm, çantamdadır.

Ceyranxala. Çantan hanı?

Bənövşə. Orada, idarədə qoymuşam.

Ceyranxala. Nişan üzüyün hanı?

Bənövşə. O da çantamdadır.

Ceyranxala. Nişan üzüyü həmişə qızın barmağında olmalıdır.

Bənövşə. Bilirsən nə var, ana? Sən həmişə mənə deyirsən ki, ər-arvad bir-biri üçün işıq gətirməlidir. Əgər onun əlində işıq yoxdursa, mən neyləməliyəm?

Ceyranxala. Çalışmışsən ki, o da sənə kimi işıqlı olsun. Başa düşdün?

Bənövşə. Əgər sevgi yoxdursa, mənim çalışmışım heç bir nəticə verməz. Mən artıq onun sevgisinə də şübhə ilə baxıram.

Ceyranxala. Bura gələn var. Çəkil kənara, gözünü sil.

Onlar bir kənara çəkilir. Zərifə ilə Qəmərlər gəlirlər.

Zərifə (o yan-bu yana baxır). Atam da burada yoxdur. (Çağırır) Ata! Yoldaş Mirzə Salman!

Qəmərlər. Onda mən gedirəm, siz sonra gələrsiniz.

Zərifə. Bəs Yusifi görmək istəmirsən?

Qəmərlər. Yusifi neyləyirəm?

Zərifə. Səni inandırırım ki, hamısı yalandır.

Qəmərlər. Nə yalandır?

Zərifə. Qəmərlər! Gecə yuxuna kim girir, onu da mən bilirəm. Sən bura gələn kimi Yusiflə bir-birinizi sevdiyinizi başa düşdüm. Ali təhsilim olmadığına nə baxırsən? Bilirsən, necə iti gözlərim var?

Qəmərlər. Kaş ki, sən dediklərin düz olaydı.

Zərifə. Hamısı düzdür. Mindilli milyon dil töküüb girib ar: nıza.

Qəmərlər. Bəs Camal qardaşın dedikləri?

Zərifə. Onu da Mindilli yoldan çıxarıb.

Qəmərlər. Deyirsən, yalandır?

Zərifə. Lap ağ yalandır.

Bənövşə. Ana can, eşitdin?

Ceyranxala. Eşitdim. (Qabağa gəlir). Qəmərlər, qızım sənə belə danışmışdıq?

Qəmərlər. Düzdür, Ceyranxala, günah məndə olub, bağışlayın.

Ceyranxala. Yox-yox, evə gəlməsən, barışan deyiləm. Bəs sən mənim qızım olmuşdun? Yəqin ananın xasiyyətini yaxşı öyrən-məmişən. Mənimlə küsmək də çətindir, barışmaq da.

Qəmərlər. Evdə sizdən bir də üzr istəyərim.

Ceyran xala. Hə, mənimlə evə getsən, heç üzr istəmək lazım olmaz.

Bənövşə (*qabağa gəlir*). Amma mən Qəmərlə elə burada danışacağam.

Ceyran xala. Danışın. Bu nədir? Belə işlərdən mənim xoşum gəlməz. "Örtülü bazar, dostluğu pozar". Zərifə, gedək.

Zərifə. Gedək, Ceyran xala.

Zərifə ilə Ceyran xala gedirlər.

Bənövşə (*Qamara məzəmmətlə baxır*). Hə, sənə güvəndiyim dağlar... (*Sükut*) Sən də məndən küsüb gedərsənmiş...

Qəmərlər. Mən küsməmişdim ki... Qızımın dalınca getmişdim.

Bənövşə. Yalan danışmaq sənə yaraşmır, Qəmərlər! O nə sözdü mənə deyirdin? "Ev tikməyə gəlmisən, ürək sındırmağa yox!" Mən kimin üroyinə toxunmuşam ki? Camal da incidi getdi, sən də... Yusiflə mənim nə əlaqəm?

Qəmərlər. Bəs mənim nə əlaqəm?

Bənövşə. Dilin bir söz deyir, gözlərin ayrı söz.

Qəmərlər. Gözlərim? Gözlərim nə deyir ki?

Bənövşə. Gözlərin deyir: Qəmərlər elə bir sevgi çiçəyi qoxlayıb ki, məst olub. Gözlərin deyir: Qəmərlər tamamilə bu sevginin əsiridir, ona görə də səbəbsiz yerə qısqanmağa, küsməyə, inciməyə başlayıb... Gözlərin deyir: Qəmərlər öz yaxın rəfiqəsini də, onun başına gələnləri də, hər şeyi unudub... Gözlərin...

Qəmərlər (*sözünü kəsir*). Bəsdir, Bənövşə, öz gözlərimin məni bu qədər ifşa edəcəyini güman eləməzdim.

Bənövşə. Bir şey çox maraqlıdır. Məni Yusifə qısqanmaq haradan ağılına gəldi?

Qəmərlər. Ağıl bu işdə iştirak eləmədi, Bənövşə! Mən tamamilə hissiyyatın təsiri altına düşdüm... Bir yandan da Camal...

Bənövşə. Camal? Camal sənə nə dedi?

Qəmərlər. Nə bilim, o qədər söz danışdı ki... İkimiz də od olmaya-olmaya tüstüləndik. Bağışla məni, Bənövşə! Bir dəfə aldanmışam, ikinci dəfə, daha qorxuram.

Bənövşə. Qorxma, Yusif sənə bu cür atəş içərisində yanma-ya layiq oğlandır.

Qəmərlər. Məni bağışla. Əziz rəfiqəmi özümdən incitmişəm.

Bənövşə. Eybi yoxdur. Evdə, anam mənim heyfimi səndən çıxacaq.

Yusif içeri girir.

Yusif. Doktor, siz haradasınız, burdasınız?

Bənövşə. Yusif elə xəstələnib ki, bir gün doktorsuz dayana bilmir.

Yusif. Sizin nəyə işarə elədiyinizi mən anlamıram.

Bənövşə. İşarələrin hamısı aydındır, Yusif! Məndən gizlətmək lazım deyil.

Yusif. Məni utandırdınız.

Bənövşə. Siz niyə utanırsınız? Qoy mənim yaxın yoldaşım utansın. Əvvəl gizlədib, sonra qısqanıb... (*Gedir*)

Yusif. Qəmərlər, məni qısqanmışınız?

Qəmərlər. O barədə danışmıyıq, Yusif! Mən lap başımı itirmişəm.

Yusif. Düz deyirsiniz, qısqançlıq haqqında danışmıyıq, sevgi haqqında isə danışmaq lazımdır. Neçə vaxtdır, mən öz ürəyimdə deyirəm: Qəmərlər, sizi sevirəm, bu sözü açıqdan-açıq deməyə icazə verin.

Qəmərlər. Dediniz də. İcazə nəyə lazımdır?

Yusif. Sizin də dilinizdən bu sözü eşidim, sonra qısqansanız da, küssəniz də mənə xoşdur.

Qəmərlər. Yusif, mən bu saat çox həyəcanlıyam, ürəyim çırpınır.

Yusif. Mən sizi sevirəm, Qəmərlər. Nə qədər sevdiyimi sözlə deyə bilmirəm.

Qəmərlər. Kifayətdir, Yusif, başım fırlanır.

Yusif. Qəmərlər! Ürəyim o qədər doludur ki...

Qəmərlər. Gedirəm, Yusif. Məni bu cür həyəcan içərisində görməsinlər.

Yusif. Bundan sonra mən sizi təkcə heç yerə buraxmaram.

Yusiflə Qəmərlər çıxırlar, içeri giren Camalı görmürlər. Camal onların arxasınca təəcüblə baxır, sonra evə, meydançaya göz gəzdirir. Ceyran xala və Zərifə içeri girirlər. Camalı görüb dayanırlar.

Ceyran xala (*Zərifəyə pıçıltı ilə*). Camal buradadır ki!

Zərifə. Necə də fikirlidir, qəmginidir. Onun gəldiyini Bənövşə bacıya görə birinci özüm xəbər verəm.

Zərifə çıxır. Ceyran xala Camala yaxınlaşır.

Ceyran xala. Camal, oğlum, haradasan?

Camal. Ceyran xala, indicə qatardan düşmüşəm. Bakıdan gəlirəm.

Ceyran xala. Bakıya niyə getmişdin, oğul?

Camal. İşlərimi qaydaya salmağa.

Ceyran xala. Bəs nə oldu? İşlərin qaydasına düşdü?

Camal. Yox... əksinə... dedilər iş məhkəməlikdir. Gözlədiyim olmadı. Məni danladılar. Eyiblərimi üzümə dedilər. Bir yoldaşıma rast gəldim, mənimlə söhbət eləyəndə o qədər təzə texnika adı çəkdi ki, utandığımdan başımı aşağı saldım, çünki o maşınların heç birini tanı-mıram. Bağışla, Ceyran xala, bəlkə bunları dinləmək sizin üçün maraqsızdır.

Ceyran xala. Danış, oğlum, danışmaq dərdi yüngülləşdirir.

Camal. Sonra məni yeni tikintilərə göndərdilər. Onun üçün də bu qədər gecikmişəm. Gözümle gördüklərim mənə bəs oldu. Bütün yolu düşülmüşəm. Dərdimi deməyə heç kəsə yoxdur. Bir nişanlım vardı...

Ceyran xala. Nə üçün vardı, deyirsən? İndi nişanlı deyil?

Camal. Neyləyim, özüm onu uzaqlaşdırdım... Səadət quşu başımın üstündə fırlanırdı, əlimi atıb onu tutmaqdan, uçurdum, nə bilim, nə oyun çıxartdım, hirsələndim, çığırdım, qışqırdım... Onun sözləri hələ də qulağımdadır: "Sən məni çox ağır təhqir elədin, Camal!"

Ceyran xala. Nə demişdin ki?

Camal. Bənövşəyə yaraşmayan mənasız bir söz... Əsl səbəbi axtarmırdım, kənardan kiminsə müqəssir olduğunu düşünürdüm. İndi gələndə Yusif ilə Qəmərin qol-qola getdiklərini gördüm. O qədər şirin-şirin söhbət edirdilər ki, yanlarından keçdim, görmədilər. Mənim isə ürəyimə min cür şübhə dolurdu. Gecələri yata bilmirdim. Bənövşəni Yusifə qışqırırdım. Nə isə, bu saat, Ceyran xala, mən uzun, ağır xəstəlikdən qalxmış adamlar kimiyəm.

Ceyran xala. Eybi yoxdur, oğul! Ümidini itirmə... Mənim qızım dəyanətli qızıdır. Buradan heç yerə getmə... Başını aşağı sal, işlə.

Camal. Hara gedirəm? Heç yerə getmək lazım deyil... Əlbəttə, burada, yalnız burada, Bənövşənin yanında...

Ceşməkli kişi əlində bir bağlama içəri girir.

Ceşməkli kişi (Ceyran xalaya). A kişi! (Diqqətlə baxır) Siz qadınınsınız? Hə, qadınınsınız, bacı, üçüncü mərtəbəyə haradan çıxırlar?

Ceyran xala. Üçüncü mərtəbəyə ikinci mərtəbədən çıxarlar da.

Ceşməkli kişi. Əcəb yaxşı söz dediniz. Onda, deməli, ikinci mərtəbəyə də birinci mərtəbədən çıxarlar. Bəs birinci mərtəbənin yolu haradandır?

Ceyran xala. Birinci mərtəbənin yolu qapıdan.

Ceşməkli kişi. Daha sizinki oldu söz güleşdirmək. Bəs qapı haradandır?

Ceyran xala. Onu bilmirəm.

Ceşməkli kişi. Əsas suala cavab verə bilmədiniz. Gedim qapını axtarım. Bəs bu tikintinin rəisi kimdir?

Ceyran xala. Rəis mənim qızımdır.

Ceşməkli kişi. O cür qızı olan anaya hörmət və ehtiram. Sizin qızınız olmasaydı, bu ev qurtaran deyildi. Ondan qabaqkı rəis maymağın biri idi.

Ceyran xala. Elə deməyin, çşidər.

Ceşməkli kişi. Özü olsaydı, ondan da bərk deyərdim. Heyf ki, gözə görünmürdü.

Ceyran xala (Camala). Belə sözlərdən incimə, oğlum!

Camal. Niyə inciyirəm, haqlıdır.

Ceşməkli kişi. O vaxt mən onu ha axtarıdım, tapa bilmədim. Nə buyurdunuz?

Ceyran xala. Mən danışmadım ki.

Ceşməkli kişi. Elə bildim nə üçün axtardığımı soruşursunuz. Mənim ata-babadanqalma bir daxmam vardı, dayanmışdı yolun ortasında, şəhərin bütün gözəlliyini pozurdu. Nə dediniz?

Ceyran xala. Mən bir söz demədim.

Ceşməkli kişi. Hə, demək istəyirsiniz sökdülər, ya yox? Əlbəttə, sökdülər. Budur, üçüncü mərtəbədə üçotaqlı mənzil almışam, uşaqlarımla, nəvələrimlə bərabər köçürəm, xahiş eləyirəm, məni ləngitməyin, gecikirəm.

Ceyran xala. Buyurun, buyurun, mən sizi saxlamıram.

Ceşməkli kişi. Yox-yox, gərək gedim. Demək, üçüncü mərtəbənin yolu ikinci mərtəbədəndir. (Gülür) Sağ olun! (Gedir)

Ceyran xala. Bu kişi kimdir?

Camal. Təqaüdcüdür, vaxtilə çox gözəl usta olub.

Zərifə, Bənövşə içəri girirlər.

Zərifə. Odur bax... Nə yaxşı oldu gəldi. Siz nigarançılıqdan qurtardınız.

Bənövşə. Camal!

Camal (həyəcanla). Mən burada ana ilə söhbət eləyirdim.

Ceyran xala. Mənim dalımcə gəlmisən, Zərifə?

Zərifə. Yox... Hə...

Ceyran xala. Gedək. (*Bənövşəyə yavaşdan*) Get görüş, orada ona deyiblər ki, iş məhkəməlikdir, təzə tikintilərə baxmağa gedibmiş, ürəyinə toxunma, onsuz da peşmandır.

Zərifə ilə Ceyran xala çıxırlar.

Bənövşə. Camal, hara getmişdin? Niyə bu vaxta qədər özündən bir xəbər vermirdin?

Camal. Nə xəbər verəydim? Kələf elə dolaşıb ki...

Bənövşə. Mən sənə çox dedim. Sən isə başa düşmək əvəzinə, hətta mənim özümdən də şübhələnməyə başladın.

Camal. Heç ağlıma belə gəlmirdi ki, gecə-gündüz sədaqətdən danışan adamlar mənə xoyanət edə bilərlər.

Bənövşə. Bəs mənim xoyanət eləməyim necə ağlına gəlirdi?

Camal. Sevgi ilə qısqancılıq adamın ürəyində hər zaman yan-yanadır.

Bənövşə. Camal, əvvəl onu deyim ki, bu, tamamilə yanlış fikirdir, sonra da... mən sənə sevgi görmədim, yalnız kor və mənasız qısqancılıq gördüm.

Camal. Mən sonralar başa düşdüm ki, şübhələrim çox səhv imiş. Bağışla, Bənövşə...

Bənövşə. Yox, Camal, belə şeyi bağışlamaq çox çətindir. Tramvayda iki adam təsadüfən bir-birinə toxunanda bu sözü demək olar və bağışlamaq da mümkündür. Ancaq ürəyə toxunanda...

Camal. Səhv yol ilə getmişəm. Bənövşə, indi dərinədən anlayıram. Necə olmuşdu ki, o adamların murdar sifatını mən görə bilmirdim?

Bənövşə. Çünki xırda hörmətlər sənə gözünü tutmuşdu. Heç kəsi görmürdün. Qasım məclislərdə sənə sağlığını məzəli tostlar deyirdi. Sən papiros çıxardan kimi Mindilli kibrit yandırırdı. Sən ayağa duran kimi Mindilli palto tuturdu. Mindilli şifoner tap, hazırdır, yoldaş Camal. Sağ ol, Mindilli, qızılсан, qızıl. Ancaq soruşmurdun ki, Mindilli bunları haradan alır?

Camal. Şifoner? Şifoneri ki, mən özüm almışam.

Bənövşə. Sənə adına bizim dülgər sexində sifariş edib.

Camal. Dayan, Mindilli, səni mindilli qarmona döndərəcəyəm!

Bənövşə. İş onda deyil, sənədir. Sən vaxtilə onu müdafiə etməsəydin, əsl siması çox tez bəlli olardı və bu qədər də ziyan vurmazdı.

Camal. Mən yalnız sənənin üçün, Bənövşə, deyirdim, ev-əşik olsun, dolu olsun.

Bənövşə. Əgər ürək boşdursa, dolu ev mənim nəyimə lazımdır? Sevgi olmadıqda, sənənin evində çilçirəğin üçü də birdən yansa, yenə mənim üçün qaranlıq olacaq. Mən görəcəyəm ki, mebel var, xalxalça, bəzəkli otaqlar var, ancaq səadət yoxdur. (*Getmək istəyir*)

Camal. Dayan, Bənövşə, neçə ildən bəri arzu elədiyim söhbət hələ indi başlayır. Amma sən gedirsən...

Bənövşə. Dostun bura gəlir.

Camal. Kimdir? Hə, mən onunla iki kəlmə danışmaq istəyirəm.

Bənövşə. Danış, sonra mən də onunla öz söhbətimi eləyəcəyəm.

Bənövşə çıxır. Mindilli içəri girir.

Mindilli (*böyük sevinclə*). Yoldaş Camal!..

Camal. Sənsən?

Mindilli. Mənəm, özüməm. Dünyəni gecə yuxuda səhərə kimi sizinlə söhbət eləmişəm. Yuxum gör necə düz çıxdı!

Camal. Yuxuda niyə? Gəl, həqiqətdə söhbət eləyək.

Mindilli. Eloyək. Siz buradan gedəndən sonra mən qüssədən yorğan-döşəyə düşdüm. Söhbət eləməyə, dərdimi deməyə bir dost tapa bilmədim.

Camal. Deməli, biz dostuq.

Mindilli. Buna şübhə eləmək göydə günəşi danmaq kimi bir şeydir. Səzsiz bu idarə susuzluqdan qurumuş ağac kimidir. Başlarına öz adamlarını yığırlar. Eybi yoxdur. Bunlar hamısı materialdır. Şikayət üçün yaxşıca əsasdır. Ağacın həmişə iki ucu olur, bir ucu əldə olanda o biri ucu yerə dirənir.

Camal. Biz hara şikayət edəcəyik ki?

Mindilli. Yuxarıya. Mən iki imzasız kağız düzəldib göndərmişəm.

Camal. Bəs imzasız niyə?

Mindilli. İmzasız daha yaxşıdır. Arxayınçılıqdır. Başa düşmürsünüz?

Camal. Yavaş-yavaş lap aydın başa düşürəm, mən səni bu neçə ildə bu qədər yaxşı tanımamışam.

M i n d i l l i . Hələ bu harasıdır, bircə işlərimiz düzəlsin, görün, gələcəkdə sizə nə keflər verəcəyəm.

C a m a l . Mən elə bilirdim ki, sən böyük bir dənizsən, amma qa-bağını duman tutub.

M i n d i l l i (*utanır*). Çox sağ olun, yoldaş Camal.

C a m a l . Ancaq indi yavaş-yavaş duman çəkilir. Hava açılır.

M i n d i l l i . Olmaya təşbehlə danışsınız?

C a m a l . Duman çəkildikcə də məlum olur ki, onun arxasındakı dəniz deyilmiş, bataqlıq imiş.

M i n d i l l i . Bataqlıq?..

C a m a l . Bəli, bataqlıq... Bu bataqlığın çirкли suyunda heyf ki, mən öz sifotimi görmürəm...

M i n d i l l i . Deyəsən, bir az əydiniz axı?

C a m a l . Əyməmişəm, indi-indi düzəltməyə başlayıram.

M i n d i l l i . Yox, lap pis əydiniz. Nişanınızı, qulluğu itirdiniz, dostu da belə itirirsiniz.

C a m a l . Sənin kimi "dostlar" ilə görüşmək üçün çox ağır əlim var, Mindilli.

M i n d i l l i (*qorxu ilə geri çəkilir*). Mindilli yox. Mindilov, fəmi-liyanı düz deyin.

C a m a l . Mənə bu saat sənin fəmiyan yox, özün lazımsan. Yaxanı əlimdən daha qurtara bilməyəcəksən.

M i n d i l l i . Qorxmuram, sizin öz yaxanız əldədir. Demək məni, yaxın dostunuzu tənqid etməyə başlamısınız? Çox gözəl. Mən də keçirəm bu dəqiqədən tənqiddə. Hamı iclas? Dayan, gör sənə neyləyəcəyəm! Mənə bu saat bir odlu iclas lazımdır. (*Çıxır*)

C a m a l . Necə oldu ki, bu vaxta qədər mən buna inandım. (*Gedir*)

Camal gedən kimi M i n d i l l i tez qaydır.

M i n d i l l i . Onun canı bu kağızlardadır, bunları ələ keçirəmsə, o, məhkəmə qarşısında oturacaq, mən də şahid olacağam. Heyf ki, qanun bərkıyib. Heç bir şey çıxarmağa qoymurlar. Yoxsa çatmayan taxtaların hamısını yıxardım onun üstünə. (*Şkafı axtarır*)

Zərifə daxil olur.

Z ə r i f ə . Sən yenə buradasan? Neyləyirsən?

M i n d i l l i . Hə?.. Çıxışa hazırlaşırım, tənqid eləyəcəyəm.

Z ə r i f ə . Kimi tənqid eləyəcəksən?

M i n d i l l i . Hamını, od olub dünyanı yandıracağam! Mane olma. Axırını fikirləşirəm. (*Çıxır*)

Z ə r i f ə (*onun arxasınca*). Görəsən, bu kəllənin içində nə var? Mən imtahana canlı kəllənin üstündə hazırlaşacağam.

Zərifə onun getdiyi tərəfə gedir. Q a s ı m gəlir.

Q a s ı m (*çağırır*). Mindilli, Mindilli, Mindilov!

M i n d i l l i (*qaydır*). Nə var, nə çıxırırsan? Bu Zərifədən quyru-ğumu qurtara bilmirəm ki.

Q a s ı m . Gəl bəri, sözüüm var. Əmrin surətini aldım. Deyirlər, Camal gəlib, gedim ondan bir tərcümeyi-hal alım, birbaş Bakıya... Haradadır?

M i n d i l l i . Əlaqəmiz pozuldu. Mən keçdim tənqid cəbhəsinə. İclas axtarıram.

Q a s ı m . Axmaq olma. Səndən tənqidçi çıxmaz. Yaxşısı budur mənə vod elədiyın ağ kağızı ver, bir də bu zəhrimara bir möhür vurdur.

M i n d i l l i . Görüm, nə kağızdır? Diplom? Necə-necə? Qırx altıncı ildə institut bitirmisən?

Q a s ı m . Hə, ancaq möhür vurmaq yadlarından çıxıb. Elə vur ki, aydın düşməsin.

M i n d i l l i . Bəs, Qasım, mən bilən sən qırx altıncı ildə bir az kefsiz kimi idin. Yadındadır?

Q a s ı m . Uzatma, vaxt qiymətlidir.

M i n d i l l i . Elə o da qiymət üstündə olmuşdu da... Qiymətini qal-dırıb qədərini çoxaltmışdım. Yəqin institutu elə o vaxtlarda, kamerada bitirmisən.

Q a s ı m . Bura bax, Mindilli, zarafat vaxtı deyil.

M i n d i l l i . Zarafatı sən eləyirsən, mən yox. Bizə bu saat qara kağız verirlər, sən ağ kağız axtarırsan. Mən təhvil verirəm, sən məndən mü-həndislik diplomu almaq istəyirsən. Professor-zad deyiləm ki!

Q a s ı m . Sən professorlara dərs deyə bilərsən. Ancaq onu da bil ki, mən hər deyənə də təslim olan deyiləm. Bu diplom heç mənə lazım deyil. Mən diplomsuz mühəndisəm. Bu əmri dəyişməyə mən o xanımı məcbur eləməsəm, bu qaşları qırxdıraram. Qaldı ki, sən daha bir də mən işləyən idarələrə hərlənmə, yoxsa üyüdüb un eləyərəm... (*Əlibə-yaxa olurlar, tez ayrılırlar*) Sənə əl bulaşdırmaq istəmirəm, daha vacib işlərim var.

M i n d i l l i . Ömründə bir dəfə səmimi danış. Hara, eşidirsən?
Q a s ı m . Maymaq adamlar o qədərdir ki, birisinin kölgəsinə sığ-
nacağam.

Onlar getmək istədikdə C a m a l içəri girir.

C a m a l . Qasım, dayan. Bakıda nazirlikdə sənə saxta sçotlarını
mənə göstərdilər, indi bu işləri pərdələmək üçün ərizəbazlıq çəyir-
sən, alçaq!

B ə n ö v ş ə gəlir.

Q a s ı m . Mənə qara yaxma, Camal. Özün dolaşmısan, namuslu
adamları da özünlə bərabər dolaşdırma.

B ə n ö v ş ə . Namus barədə danışmağa nə sənə haqqın var, nə də
dostunun. (*Mindillini göstərir*)

M i n d i l l i . Məni o siyahıdan çıxardım, yoldaş Bənövşə. Mən bu
saat tənqidlə məşğulam. Tənqidçi dost-most tanımaz.

B ə n ö v ş ə . Gördüyünüz işlərə görə orada cavab verəcəksiniz
-- məhkəmədə.

Q a s ı m . Mən məhkəmələrdən keçib gəlmişəm. Elə hədələrdən
gözüm qorxmur. Bura, sənə hüzuruna, Bənövşə xanım, otuz nəfərlik bir
komissiya ilə qayıtmısam, bu qaşları qırxdıraram. (*Çıxır*)

M i n d i l l i . Çox kobud adamdır. Qadınla rəftar etməyin də qay-
dasını bilmir. Tərbiyəsi elə olub, onu öyrədənələr var. Nə vaxt iclas ça-
ğıracaqsınız, yoldaş Bənövşə? Mənə bərk lazımdır.

B ə n ö v ş ə . Siz, vətəndaş Mindilov, gedin işinizi təhvil verin, daha
bəsdir.

M i n d i l l i . Xəstəyəm, bülletendəyəm, ancaq sizin bircə omriniz
mənə üçün yüz penisilin iynəsindən təsirlidir. Sizin üçün başımdan ke-
çərəm. (*Camalı göstərir*) Amma onun üçün yox. (*Gedir*)

B ə n ö v ş ə (*gülə-gülə*). Sənə sağ əlin getdi, Camal.

C a m a l . O doğrudan da mənə sağ əlim olsaydı, kəsib atardım.

Bu halda Ceyran xala, Qəmə, Yusif gəlirlər.

C e y r a n x a l a . Bənövşə, Qəmə yənə də bizi atıb gedir.

B ə n ö v ş ə (*onlara baxır, Qəmənin Yusiflə yan-yanaya dayandığını
görüb gülümsünür*). Bu cür getməyin eybi yoxdur, anacan!

Z ə r i f ə qaça-qaça səhnəyə gəlir.

Z ə r i f ə . Mindilli uçdu.. Mindilli uçdu.

B ə n ö v ş ə . Nə olub, Zərifə?

M i r z ə S a l m a n tələsik səhnəyə çıxır.

Z ə r i f ə . Mindilli uçdu.

M i r z ə S a l m a n . Deməli, uçdu? Hansı şəhərə uçduğunu məlum
olmadı?

Z ə r i f ə (*gülür*). Şəhər nədir? Yərə uçdu! Taxtaların altı çürük
imiş, ancaq hamısını sağ taxta əvezinə təhvil vermək istəyirmiş. Ölç-
mək üçün üstünə çıxanda, altındakılar davam gətirmədi. Mindilli köllə-
mayallaq getdi.

B ə n ö v ş ə . Sonra nə oldu?

Z ə r i f ə . Heç bir şey. Təcili yardıma zəng etməyə qoymadı, qaçmaq
istəyirdi, prokuror gəlib tutdu.

M i r z ə S a l m a n . Hə, çox gözəl, deməli, quş uça bilmədi. Bəs
Qasım?

Z ə r i f ə . Onu da apardılar.

Hamı gülür.

Y u s i f . Qəmə xanımın da adından, öz adından da xahiş edirəm,
buyurun, bizim təzə evimizə. Burada bizə təzə mənzil veriblər. Mirzə,
qabağa düşün!

M i r z ə S a l m a n (*Camal ilə Bənövşəyə*). Siz də gəlin. Bənövşə,
yənə də qabağa düş, yol göstər. Nişanlı qızın qədəmləri yüngüldür.

P ə r d ə

KİTABDAKILAR

Yeni dövrün satırası4

PYESLƏR

Toy21

Xoşbəxtlər91

Aşnalar165

Nişanlı qız226

SABİT RƏHMAN
SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

İKİ CİLDDƏ

I CİLD

“AVRASİYA PRESS”
BAKİ-2005

Buraxılışa məsul: *Umud Rəhimoğlu*
Texniki redaktor: *Mübariz Piriyev*
Kompyuter səhifələyicisi: *Azər Quliyev*
Korrektor : *Rəhilə Quliyeva*

Yığılmağa verilib 28.11.2004. Çapa imzalanıb 17.06.2005.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$, Fiziki çap vərəqi 19,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 155.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.